

А. П. ГОЛУБЕВ, Н. В. БАЛЮК, И.Б.СМИРНОВА

АҒЫЛШЫН ТІЛІ

*«Білім беруді дамыту федералдық институты» федералдық
мемлекеттік дербес мекемесімен (ББДФИ ФМДМ) барлық
педагогикалық мамандықтар бойынша ОКБ бағдарламаларын іске
асыратын білім беру мекемелерінің оқу процесінде пайдалануға
арналған оқулық ретінде ұсынылған*

*«ББДФИ» ФМДМ 2011 жылғы 29 желтоқсандағы
рецензияның тіркеу нөмірі 492*

15-ші басылым, стереотиптік



«Академия» баспа орталығы
2017

Бұл кітап Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі және «Кәсіпқор» холдингі» КЕАҚ арасында жасалған шартқа сәйкес «ТәжКБ жүйесі үшін шетел әдебиетін сатып алуды және аударуды ұйымдастыру жөніндегі қызметтер» мемлекеттік тапсырмасын орындау аясында қазақ тіліне аударылды. Аталған кітаптың орыс тіліндегі нұсқасы Ресей Федерациясының білім беру үдерісіне қойылатын талаптардың ескерілуімен жасалды.

Қазақстан Республикасының техникалық және кәсіптік білім беру жүйесіндегі білім беру ұйымдарының осы жағдайды ескеруі және оқу үдерісінде мазмұнды бөлімді (технология, материалдар және қажетті ақпарат) қолдануы қажет.

Аударманы «Delta Consulting Group» ЖШС жүзеге асырды, заңды мекенжайы: Астана қ., Иманов көш., 19, «Алма-Ата» БО, 809С, телефоны: 8 (7172) 78 79 29, эл. поштасы: info@dcbg.kz

Авторлары :

Н. В. Балюк — I, (мәтіндер мен жаттығулар), III, IV бөл.
А. П. Голубев — II бөл. (грамматикалық теория); И. Б. Смирнова — I, V бөл. Р е ц е
н з е н т —

С.И. Танеев атындағы Калуга облыстық музыкалық колледжінің ағылшын тілі
пәнінің оқытушысы
Г.Ю.Паченкова

Голубев А.П.

Г621 Ағылшын тілі: орта кәсіптік білім мекемелерінің студенттеріне арналған оқулық / А.П.Голубев, Н.В. Балюк, И.Б.Смирнова. — 15-ші бас., стер. — М. : «Академия» баспа орталығы, 2017. — 336 б.

ISBN 978-601-333-109-6 (каз.) ISBN 978-5-4468-3864-6(рус.)

Оқулық педагогикалық мамандықтар бойынша орта кәсіптік білім берудің Федералдық мемлекеттік білім беру стандарттарына, ЖГӘЭ.04 «Ағылшын тілі», сәйкес құрылған.

Студенттерде қазіргі заманғы ауызша және жазбаша ағылшын тілінің дағдыларын дамытуды көздейтін оқулық тақырыптық жағынан іріктелген мәтіндерді, жағдайға бағдарланған диалогтарды, мәдениеттану белгілерін, грамматикалық-анықтамалық материалды, жаттығуларды қамтитын бес бөлімнен тұрады; кітаптың соңында қысқаша ағылшынша-қазақша сөздік берілген.

Орта кәсіптік білім беру мекемелерінің студенттеріне арналған.

ӘОЖ 802.0(075.32)

КБЖ 81.2Ағыл-9я723

Оқу басылымы

Голубев Анатолий Павлович, Балюк Наталия Владимировна,

Смирнова Ирина Борисовна

Ағылшын тілі

Оқулық

Редактор А. И. Миронова. Жауапты редактор Н. П. Галкина.

Компьютерлік беттеу: Н.В.Протасова. Корректор Г.В.Лаврик

Бас. № 115103426. Мөр қойылған күні 29.08.2016. Форматы 60 x 90/16. Офсеттік қағаз № 1.

Офсеттік мөр. «Таймс» гарнитурасы. Шарт. басп. б. 21,0. Тираж 1600 дана. Тапсырыс №

«Академия» баспа оралығы» ЖШҚ, www.academia-moscow.ru

129085, Мәскеу, Мир даңғылы, 101В, 1-б. Тел./факс: 8 (495) 648-05-07, 616-00-29.

Санитариялық-эпидемиологиялық қорытынды № РОСС RU.ПЩ01.Н00695 31.05.2016.

Баспаның электрондық жеткізгіштерінен басылған.

«Тверской полиграфический комбинат» ААҚ, 170024, Тверь қ., Ленин даңғылы, 5.

Телефон: (4822) 44-52-03, 44-50-34. Телефон/факс: (4822) 44-42-15.

Home page — www.tverprk.ru Электрондық пошта (E-mail) — sales@tverprk.ru

© Голубев А.П., Балюк Н.В., Смирнова И.Б., 2004

© Голубев А.П., Балюк Н.В., Смирнова И.Б., 2012, өзгерістер енгізілген

© «Академия» білім-баспа орталығы, 2012

© Ресімдеу. «Академия» баспа орталығы, 2012

ISBN 978-601-333-109-6(каз.)

ISBN 978-5-4468-3864-6 (рус.)

АЛҒЫСӨЗ

Осы оқулық курс бағдарламасына сәйкес жазылған. Курстың міндетіне орта мектепте оқыған материалды қайталау және жалпылау, сондай-ақ студенттердің күнделікті өмірі мен олардың болашақ кәсіптік қызмет саласында ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамыту әрі жетілдіру, ағылшын тіліндегі әдебиетті оқып, түсіну үшін қажетті білім қорын қалыптастыру кіреді. Оқулық авторларының қойған мақсаттарының бірі студенттерге оқуды шет елде жалғастыру және жұмысқа орналасу үшін қажетті құжаттаманы құрастырып, толтыруды, іскерлік хаттар жазуды үйрету болып табылады.

Оқулық бес бөлімнен тұрады:

- I. Кіріспе-коррективті фонетикалық курс.
- II. Практикалық грамматика негіздері.
- III. Елтану. Мәдениет.
- IV. Маманның кәсіптік қызметі.
- V. Іскерлік ағылшын тілі.

Курс шет тілі жөніндегі бағдарламаға сәйкес негізгі жалпы білім беру негізінде құрастырылған және 204 сағат міндетті аудиторлық сабаққа есептелген. Бұл ретте оқулық бағдарламада қарастырылған барлық тақырыптарды қамтитындықтан, орта (толық) жалпы білім беру (120 сағат міндетті оқу сабағы) негізінде де пайдаланыла алады. Бұл жағдайда неғұрлым қарапайым бөлімдерді (әсіресе, фонетиканы, грамматиканы және мектепте оқып кеткен кейбір ауызекі тіл тақырыптарын) қайталауға уақытты қысқарту туралы ғана сөз етілетін болады. Кіріспе-коррективті фонетикалық курс және практикалық грамматика негіздерінің қысқаша мазмұндамасы ағылшын тілін үйренуді бастағандар үшін де осы оқулықты (мысалы, мектепте неміс тілін оқып, бірақ ағылшын тілін үйренуді бастағысы келгендер үшін) пайдалануға мүмкіндік береді. Оқулықта ағылшын тілін меңгерудің практикалық жағына екпін түсірілгендіктен, теориялық материал мүмкіндігіне қарай қысқа әрі нұсқа етіп баяндалады. Жаттығулар жүйесі студенттердің теориялық материалды меңгеру деңгейіне қарай әртүрлі типтегі тапсырмаларды қамтиды.

«Кіріспе-коррективті фонетикалық курс» атты бірінші бөлімнің міндеті дұрыс дыбыстау дағдыларын қалыптастыру, әдеттегі қателіктерге жол бермеу болып табылады. Студенттердің тілге тән қиындықтарды түсініп, оларды жеңіп шығуы үшін ағылшын тілі орыс тілімен салыстырмалы және салғастырмалы түрде қаралады. Осы бөлімде дыбыстау жөніндегі жаттығуға арналған көптеген үлгілер, сондай-ақ ағылшын сөздерін оқуға және дұрыс жазуға арналған жаттығулар бар. Фонетикалық жаттығулардан басқа, мұнда «Жанұя», «Визит карточкасы», «Әдеп» тақырыптарына арналған жеңіл сөйлесу үлгілері де енгізіледі.

Келесі «Практикалық грамматика негіздері» атты бөлім қысқаша теориялық мәліметтерді, бақылау сұрақтарын, оқу мәтіндері мен оларға берілген жаттығуларды қамтиды. Авторлар ағылшын тілі грамматикасының қысқа әрі біртұтас көрінісін беруді жөн көрген, ол одан әрі бөлімдерде қажетті бөліктермен толықтырылады. Сондықтан бұл жерде грамматика айтарлықтай қысқа етіп баяндалады. Түсінуге жеңіл грамматикалық тақырыптар бір сабаққа біріктіріліп қаралады, ал біраз күрделі тақырыптар жеке-жеке қаралады.

Аталмыш бөлімнің атауы грамматиканы үйрену осы жерде тоқтап қалады дегенді білдірмейді, өйткені келесі бөлімдерде өткен грамматикалық тақырыптарды қайталауға арналған жаттығулар қамтылған.

Жаттығулар мен лексикалық материал «жайдан күрделіге» қағидаты бойынша орналасқан. Әуелі «Жетпей тұрған сөзді қойыңыз», «Сөйлемдегі сөздерді дұрыс ретімен қойыңыз», «Сөйлемді ұсынылатын үлгі бойынша өзгертіңіз», «Ағылшын тіліне аударыңыз» және т.б. типтегі тапсырмалар беріледі. Студенттердің негізгі сөйлеу тақырыптары мен грамматика негіздерін үйренуіне қарай «Сұрақтарға жауап беріңіз», «Мәтінді мазмұндап беріңіз», «Сұрақтар қойыңыз» және т.б. тапсырмалар қосылады.

«Елтану. Мәдениет» үшінші бөлімінде негізгі міндет сөздік қорды кеңейту және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру болып табылады. Сондықтан бұл жерге «... тақырыбына баяндама дайындаңыз», «Тақырыпқа шағын шығарма жазыңыз» сияқты және т.б. тапсырмалар, сондай-ақ студенттен өз білімін нақты бір жағдайда қолдану қабілетін талап ететін тапсырмалар енгізіледі, мысалы: «Көрініс қойыңыздар», «Жағдайдан шығатын жол табыңыз» және т.б. Әрбір тақырыпта алдыңғы бөлімде зерделенген грамматикалық құбылыстар қайталанады.

Үш бөлімнің әрқайсысының соңында қорытынды білімді тексеруге арналған тесттер беріледі.

«Маманның кәсіптік қызметі» атты төртінші бөлімде орта оқу орнын бітірушілердің болашақ жұмысымен тікелей байланысатын тақырыптар зерделенеді. Аталмыш бөлімнің мақсаты – кәсіптік тақырыптарға әңгіме жүргізу машығын қалыптастыру, арнайы әдебиетті оқу. Бөлім лексикасы мамандыққа қатысты негізгі терминдер мен ұғымдарды қамтиды. Жоғарыда аталғандардан басқа мұнда студенттердің қосымша жалпы ғылыми білімін қажет ететін, проблемалық сипаттағы тапсырмалар да беріледі. Осы бөлімнің соңында «Білім. Тәрбие» тақырыбы бойынша көркем әдебиеттегі мәтіндер де берілген.

«Іскерлік ағылшын тілі» атты бесінші бөлімде студенттердің алдына «Құжатты аударыңыз», «Шетелдік фирмаға хат жазыңыз», «Түйіндеме құрастырыңыз» типіндегі ауқымы тар тапсырмалар беріледі. Бұл бөлімнің кейбір тапсырмалары мен тақырыптары біраз факультативтік сипатқа ие және ілгері топтарға арналған.

Кітап жаңа лексика енгізілген әр сабақтық сөздікпен қамтылған. Сонымен қатар, оқулықтың соңында жалпылама қысқаша ағылшынша-қазақша сөздік бар. «Іскерлік ағылшын тілі» бөлімі сөздікпен өз бетінше жұмыс жасау дағдыларын дамытуды да көздейді, сондықтан онда әр сабақтық сөздік берілмейді, әйтсе де негізгі терминдер мен ұғымдар түсіндіріліп, аудармасы беріледі.

Жалпы алғанда, осы курс бағдарламасында фонетиканы үйренуге 12 сағат, грамматика негіздерін үйренуге 60 сағат, «Елтану. Мәдениет» бөліміне 54 сағат бөлінген, мамандық бойынша тақырыптар шеңберіне 46 сағат, іскерлік ағылшын тіліне 28 сағат арналған, 4 сағат қосымша қорда қалады.

Барлық бөлімдердің материалы ыңғайлы болу үшін сабақтар бойынша бөлінген. «Сабақ» ұғымы бұл жерде тақырыптық ұғым болып табылады, себебі ол «бір сағат» немесе «бір сабақ» дегенді білдірмейді, ол белгілі бір сұрақтар шеңберін біріктіреді. Әрбір сабаққа бөлінетін сағаттардың нақты санын оқытушы білім алушылардың дайындық дәрежесін ескере отырып белгілей алады.

Курс аяқталғаннан кейін бітіруші кәсіптік бағыттағы мәтіндерді оқып, аудару үшін қажетті лексикалық (1200 – 1400 лексикалық бірлік) және грамматикалық минимумды біліп, шет тілінде қарым-қатынас құрудың қарапайым машықтарын меңгеріп, кәсіптік терминдерді біліп, негізгі фразеологиялық оралымдарды түсінуі тиіс деп күтіледі.

Авторлар

Ағылшын тілінің алфавиті

Бас әріптер	Әріптердің атауы	Баспа әріптер	Әріптердің атауы
A a	[eɪ]	N n	[en]
B b	[bi:]	O o	[ou]
C c	[si:]	P p	[pi:]
D d	[di:]	Q q	[kju:]
E e	[i:]	R r	[ɑ:]
F f	[ef]	S s	[es]
G g	[dʒi:]	T t	[ti:]
H h	[eitʃ]	U u	[ju:]
I i	[ai]	V v	[vi:]
J j	[dʒeɪ]	W w	[ˈdʌblju:]
K k	[keɪ]	X x	[eks]
L l	[el]	Y y	[waɪ]
M m	[em]	Z z	[zed]

I. КІРІСПЕ-КОРРЕКТИВТІ ФОНЕТИКАЛЫҚ КУРС

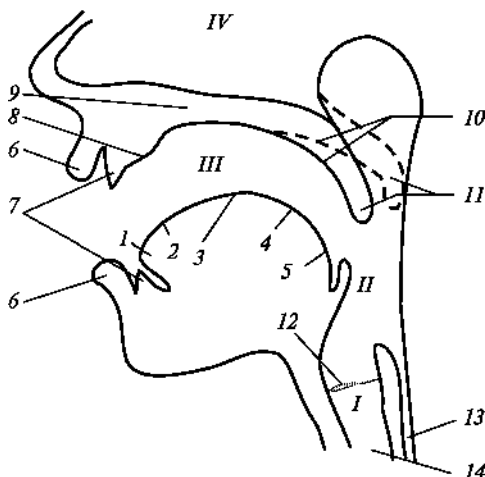
КІРІСПЕ

**Сөйлеу мүшелері.
Фонетикалық транскрипция.
Ағылшын тіліндегі дыбыстаудың
негізгі ерекшеліктері.
Дауысты және дауыссыз дыбыстар.
Екпін.
Дауысты дыбыстардың қысқандануы.**

Сөйлеу мүшелері

Ағылшын тілінің дыбыстары орыс тілінің дыбыстарынан едәуір өзгешеленеді және олардың дыбысталуы көбінесе қиындық тудырады. Аталмыш қиындықтарды жеңіп, дұрыс дыбыстау үшін бәрінен бұрын адамның сөйлеу аппаратының құрылымын білу қажет:

- I* — көмей қуысы;
- II* — жұтқыншақ қуысы;
- III* — ауыз қуысы;
- IV* — мұрын қуысы;
- 1 — тіл ұшы;
- 2 — тіл арқашығының алдыңғы бөлігі;
- 3 — тіл арқашығының ортаңғы бөлігі;
- 4 — тіл арқашығының артқы бөлігі;
- 5 — тіл түбірі;
- 6 — еріндер;
- 7 — тістер;
- 8 — альвеола;
- 9 — қатты таңдай;
- 10 — жұмсақ таңдай;
- 11 — кішкене тіл;
- 12 — дауыс желбезегі;
- 13 — өңеш;
- 14 — трахея (кенірдек).



Фонетикалық транскрипция

Фонетикалық транскрипция — тіл дыбыстарының шартты белгілермен белгіленуі. Фонетикалық транскрипцияның әрбір белгісі бір дыбысқа сәйкес келеді. Ағылшын тілінде 44 дыбыс (14 дауысты, 24 дауыссыз және 10 дифтонг, яғни екі дауысты элементом тұратын дыбыстар) бар. Дыбыстардың саны 26 әріптен тұратын ағылшын алфавитіндегі әріптердің санына тең емес.

Фонетикалық транскрипция белгілері көбінесе шаршы жақшаның ішінде беріледі.

Халықаралық фонетикалық транскрипция белгілері

Дыбыс-тар	Осы дыбыстар бар сөздердің мысалдары	Дыбыс-тар	Осы дыбыстар бар сөздердің мысалдары
Дауыстылар		Дауыссыздар	
[i:]	eat [i:t]	[p]	pen [pen]
[ɪ]	bit [bit]	[b]	boot [bu:t]
[i]	happy ['hæpi]	[t]	tent [tent]
[e]	egg [eg]	[d]	dog[dɒg]
[æ]	axe [xks]	[k]	cat [kæt]
[ɑ:]	arm [ɑ:m]	[g]	gift [gift]
[ɒ]	ox [oks]	[f]	fox [foks]
[ɔ:]	all [ɔ:l]	[v]	vase [vʌ:z]
[ʊ]	book [buk]	[s]	sack [sæk]
[u]	continuation [kən,tɪnjʊ'eɪʃən]	[z]	zoo [zu:]
[u:]	moon [mu:n]	[ʃ]	ship [ʃɪp]
[ʌ]	cup [kʌp]	[ʒ]	garage ['gæɾɑ:ʒ]
[ɜ:]	earn [ɜ:n]	[θ]	thin [θɪn]
[ə]	supporter [sə'pɔ:tə]	[ð]	then [ðen]
Дифтонгтар		[tʃ]	chair [tʃeə]
[eɪ]	eight ['eɪt]	[dʒ]	jug [dʒʌg]
[əʊ]	oak [əʊk]	[h]	hat [hæt]
[aɪ]	item ['aɪtəm]	[m]	mail [meɪl]
[aʊ]	down [daʊn]	[n]	nest [nest]
[ɔɪ]	boy [bɔɪ]	[l]	log [lɒg]
[ɪə]	beer [biə]	[r]	rag [ræg]
[iə]	familiar [fə'mɪliə]	[ŋ]	king [kɪŋ]
[eə]	bear [beə]	[j]	yacht [jɔt]
[ʊə]	tour [tʊə]	[w]	well [wel]
	actual ['æktʃʊəl]		

Ағылшын тіліндегі дыбыстаудың негізгі ерекшеліктері

Ағылшын тілінің жекелеген дыбыстарымен жұмыс жасауға кіріспес бұрын, ағылшын тілінің дыбыстар артикуляциясының орыс тілінен кейбір жалпы айырмашылықтарын атап өтейік.

1. Ағылшындарға еріндерін қатты күшпен қозғау, еріндерін қатты сүйірлеу, созу немесе керу тән емес.

2. Бейтарап орысша сөздерді айтқан кезде еріндер босаң болып, еріннің шеттері түсіңкі болады. Ағылшындарда еріндер біраз қатайып, ерін шеттері көтеріңкі болып, шамалы күлген сыңай танытқандай болады.

3. Ағылшын тілінің *дауыссыз дыбыстарын* айтқан кезде тіл шамалы артқа қарай жылжып, орыс тілінің дауыссыз дыбыстарын айтқан кездегіге қарағанда, төмен әрі жазық қалыпта болады. Сондықтан, [ʃ], [ʒ], [tʃ], [dʒ], сондай-ақ **i, e, u** дауысты дыбыстарының алдында [ɪ] дыбыстарынан басқалары жіңішкермей, қатты айтылады.

4. Ағылшын тілінің *дауысты дыбыстарын* айтқан кезде, тіл көбінесе ауыз қуысының артқы бөлігінде, ал орыс дауыстыларын айтқан кезде көбінесе алдыңғы бөлігінде болады.

Осы арқылы ағылшын тіліндегі дыбыстарға тән кейбір ерекшеліктер айқындалады.

Дауысты дыбыстар

1. Ағылшын тілінің дауысты дыбыстары орыс тілінің дауысты дыбыстарынан айырмашылығы ұзақ және қысқа болып бөлінеді. Ұзақ дауыстылар қысқа дауыстыларға қарағанда, біраз күшпен айтылады. Мысалы: [ɪ] — [i], live [liv] — leave [li:v]. Бірақ қысқа дауыстылардың барлығы бірдей қос ұзақ дыбыстан тұрмайды.

2. [i:], [u:] дифтонгтары мен дауысты дыбыстары бір элементтен екіншісіне айнмалы артикуляциямен сипатталады. Орыс тілінде мұндай дыбыстар жоқ.

Дауыссыз дыбыстар

1. Ағылшын тілінде қатаң дауыссыз дыбыстар, орыс тіліне қарағанда, қарқынды күшпен айтылады.

2. Ағылшын тілі үшін соңғы қатаң және ұяң дыбыстарды ажырата білу маңызды, себебі олар мағыналық сипатқа ие. Мысалы:

cap [kæp]	—	cab [kæb]
back [bæk]	—	bag [bæg]
leaf [li:f]	—	leave [li:v]
hat [hæt]	—	had [hæd]

3. Ағылшын тілінің [t], [d], [l] дауыссыз дыбыстарын және [n] мұрын жолды дауыссызын айтқан кезде тіл ұшы, [т], [д], [л], [н] орыс дыбыстарын айтқан кездегідей, үстіңгі тістерге емес, альвеолаға

жанасады.

Сөздің соңында ағылшын ұяң дауыссыздарын қатаңдату орыс білім алушылардың кең таралған қателіктерінің бірі болып табылады.

4. [p], [t], [k] қатаң дауыссыз дыбыстары қырылдап айтылады. Ол әсіресе ұзақ дауысты екпінді буынның алдында байқалады. [s] дыбысынан кейін бұл дыбыстар қырылсыз айтылады деуге болады:

park [p ^h a:k]	—	speak [spi:k]
tea [t ^h i:]	—	stay [steɪ]
course [k ^h ɔ:s]	—	skate [skeɪt]

Сөз екпіні

Ағылшын тілінде, орыс тіліндегідей, сөзде екпін әртүрлі буындарға түсіріледі. Екпін транскрипцияда буын басының алдында қойылатын белгімен белгіленеді:

possible ['posəbəl], impossible [im'posəbəl].

Ағылшынның көп буынды сөздерінде күші әртүрлі екі екпін болуы мүмкін: басты және қосалқы. Басты екпіннің белгісі үстінен, ал қосалқы екпіннің белгісі астынан қойылады:

possibility [,posə'bɪlɪtɪ].

Ағылшын тілінде екпін сөз бөліктерін ажыратушы ретінде қызмет етуі мүмкін. Мысалы:

desert ['dezət]	<i>шөл</i> (зат есім)
desert [di'zɜ:t]	<i>ойран қылу; таспан кету</i> (етістік)

Сонымен қатар, ағылшын тілінде екпін сөз тіркестері мен күрделі сөздерді ажырату үшін қызмет ете алады:

blackboard ['blækbɔ:d]	<i>сынып тақтасы</i>
black board ['blæk 'bɔ:d]	<i>қара тақта</i>

Фразалық екпін

Ағылшынша фраза өте ырғақты болады: әрбір екінші буын екпінді буын болып табылады. Фраза құрылымына қарай не екпінді, не екпінсіз буынмен басталуы мүмкін.

Екпін әдетте мыналарға түсіріледі:

- зат есімдер, сын есімдер, атауыш етістіктер және үстеулер;
- сан есімдер;
- сұрау, сілтеу және эмфатикалық есімдіктер;
- 2 және одан көп буыннан тұратын жалғаулықтар мен көмекші сөздер.

Екпін әдетте мыналарға түсірілмейді:

- жіктеу, тәуелдік, өздік және қатыстық есімдіктер;
- артикльдер.

Кейде екпінмен көмекші етістіктерге түсіріледі:

- сұрақтың басында;
- болымсыз сөйлемдерде;
- эмоцияны білдіру үшін.

Ағылшынша фразада күшейтілген екпін түскен сөз *эмфаза* деп аталады. Бұл білдірілетін ойға байланысты кез келген сөз болуы мүмкін. Олардан кейін үнемі кідіріс болады.

Фразада басты екпін (") екі штрих транскрипциясында белгіленеді.

Дауысты дыбыстардың қысқандануы

Ағылшын тілінде, орыс тіліндегідей, екпінсіз дауысты дыбыс анық емес айтылады: не дауысты дыбыстың сапасы өзгереді, не оның ұзақтығы қысқарады, не дыбыс толықтай түсіп қалады. Мысалы: interval ['intəvəl], pencil ['pensil], begin [bi'gin], away [ə'weɪ].

Интонация

Графикалық сурет үшін интонациялар мынадай шартты белгілерді қолданады:

- ══ екпінді буын;
- екпінсіз буын;

┐ екпінді буында тонның төмендеуі;

└ соңғы екпінді буында тонның жоғарылуы;

══ дауыс тонының диапазоны, яғни ең жоғары және ең төмен тонның шектері;

⋮ қысқа кідіріс;

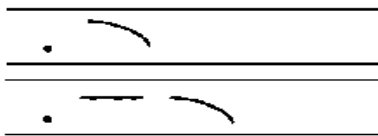
| ұзағырақ кідіріс;

|| өте ұзақ кідіріс.

Ағылшынша сөйлемнің негізгі интонациялық сұлбалары

1. Хабарлы сөйлемдерде әдетте бәсең тон қолданылады:

It's late.
[ɪts leɪt]

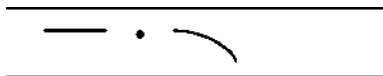


I feel well.
[aɪ fi:l wel]



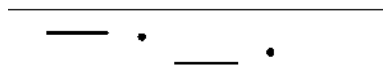
2. Бұйрықты немесе тыйымды білдіретін бұйрықты сөйлемдерде бәсең тон қолданылады:

Let him speak.
[let him spi:k]



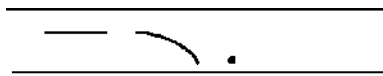
3. Өтінішті білдіретін бұйрықты сөйлемдерде басым тон қолданылады:

Spell the word, please.
[spel ðə wɜ:d pli:z]

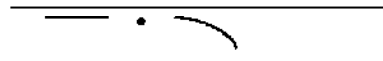


4. Лепті сөйлемдер бәсең тонмен айтылады:

How funny!
[haʊ fʌni]



What a scene!
[wɒt ə sin]



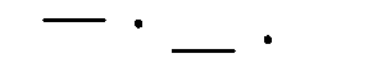
Сұрақтар интонациясы

1. Жалпы сұрақта әдетте басым тон қолданылады:

Am I late?
[æm ai leɪt]

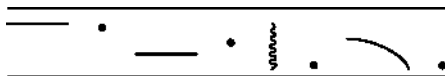


Is he busy?
[ɪz hi bɪzi]



2. Балама сұрақта бірінші бөлігі басым тонмен, екінші бөлігі бәсең тонмен айтылады:

Is it Thursday or Friday?
[ɪz ɪt θɜ:zdi ə fraɪdi]



5. Арнайы сұрақ бәсең тонмен айтылады:

Who is ready?
[hu: ɪz redi]



6. *Бөліктектелген сұрақтарда* сөйлемнің хабарлы бөлігі бәсең тонмен, лепті бөлігі басым тонмен айтылады:

The room isn't light, is it?

[ðə ru:m izənt laɪt iz ɪt]



Сөйлеуші өз сөзінің дұрыстығына күмән келтірмейтін кезде, бәсең тон қолданылады:

Peter is eight, isn't he?

[ˈpi:tər ɪz eɪt, ˈɪznt hiː?]



1-САБАҚ

*Дыбыстар
мен әріптер:*

Алдыңғы қатар дауыстылары.
Дауыссыздар.

Text:

The Whites.

Алдыңғы қатар дауыстылары

Алдыңғы қатар дауыстылары тіл ұшымен бірге тілдің алдыңғы бөлігінің көмегімен жасалады.

[i:]

[i:] ұзақ дауыстысы — орыс тіліндегі [и] дыбысына қарағанда, ашық дыбыс болып келеді. Бұл тіл арқашығының ортаңғы бөлігі, орыс тіліндегі [и] дыбысына қарағанда, қатты таңдайға қарай біраз көтеріледі дегенді білдіреді. Бұл кезде тіл ұшы астыңғы тістерге тиіп тұрады, ал еріндер керіліп, біраз тістер көрінеді. Мысалы: eat [i:t].

[i], [ɪ]

Сөйлеу мүшелерінің реті [i:] дыбысын айтқан кездегідей болады. Бірақ тіл арқашығының ортаңғы бөлігі жоғары қарай біраз бүгіледі. Дыбыстың қажетті ерекшелігі орыс тіліндегі [и] және [э] дыбыстарының арасында жатыр. [i] дыбысы [ɪ] дыбысына қарағанда, біраз ұзағырақ және ол көп буынды сөздердің соңында кездеседі. Мысалы: bit [bit], glossary ['glosəri].

[e]

Тіл ұшы астыңғы тістерге жанасады. Тіл арқашығының ортаңғы бөлігі алға және үстіге қарай бүгіледі, бірақ [ɪ] дыбысын айтқан кездегідей жоғары бүгілмейді. Ерін бұрыштары екі жаққа қарай керіледі. Ауыз, [ɪ] дыбысына қарағанда, біраз кеңірек ашылады. Мысалы: egg [eg].

[æ]

Негізінен [æ] дыбысы қысқа дауысты болып саналады. Бірақ sad, bad, bag, jam, map сөздерінде созылып айтылады. Тіл ұшы астыңғы тістерге жанасады, тілдің алдыңғы бөлігі, [e] дыбысын айтқанға қарағанда, төменірек жатады. Жақтардың арақашықтығы кең болады. Бұл дыбыс жіңішке дауыстылардың алдында орыс тіліндегі [э] және [а] дыбыстарының ортасындағы бір дыбыс болып есептеледі. Мысалы: axe [æks].

Дауыссыздар

Төменде көрсетілген дыбыстар жұбында әрбір бірінші дыбыс қатаң, әрбір екінші дыбыс ұяң болып табылады.

Шуылды жабысыңқы дауыссыздар

[p], [b]

Еріндер орыс тіліндегі [п] және [б] дыбыстарына қарағанда, қиналыңқы болады. Олар бір секундтай берік жабысып, бірнеше рет ашылады және ауа екпіні шуылмен ауыз қуысына шығады. [p] дыбысы ұзақ екпінді дауыстының алдында қырылдап айтылады. Мысалы: pen [pen], boot [bu:t].

[t], [d]

Ағылшын тіліндегі [t], [d] дыбыстарын айтқан кезде, тіл артқа қарай жылжып, тіл ұшы альвеолаға тиіп тұрады. Орыс тіліндегі [т] және [д] дыбыстарын айтқан кезде, тіл ұшы алдыңғы үстіңгі тістерге тиіп тұрады. [t] дыбысы қырылдап айтылады. Мысалы: tent [tent], dog [dɒg].

[k], [g]

Ағылшын тіліндегі [k] дыбысы, орыс тіліндегі [к] дыбысымен салыстырғанда, қырылдап айтылады. [g] дыбысы орыс тіліндегі [г] дыбысына ұқсайды. Мысалы: cat [kæt], gift [gift].

Шуылды ызың дауыссыздар

[f], [v]

Астыңғы ерін орыс тіліндегі [ф], [в] дыбыстарын айтқандағыдай, күрек тістерге ішкі емес, сыртқы жағынан тиіп тұрады. Екі дыбыс та, орыс тіліндегі дыбыстарға қарағанда, үлкен ауа қысымымен және, сәйкесінше, үлкен шуылмен айтылады. Мысалы: fox [fɒks], vase [vɑ:z].

[θ], [ð]

Орыс тілінде мұндай дыбыстар жоқ. Тіл ұшы үстіңгі күрек тістердің үшкір шетіне қарай қысылады, бірақ алдыңғы үстіңгі және астыңғы тістердің арасында алға қарай жылжуы мүмкін. Бұл дыбыстар орыс тіліндегі [с], [з] дыбыстары сияқты, «сыбыс» дыбыстар емес, «шолжын» дыбыстар. Мысалы: thin [θ in], then [ð en].

[s], [z]

Ағылшын тіліндегі [s], [z] дыбыстарын айтқан кезде тіл ұшы альвеолаға қарай көтеріліп, тіл біраз артқа қарай жылжиды (орыс тіліндегі [с], [з] дыбыстарын айтқан кезде ол түсіңкі болады). Сондықтан [s], [z] дыбыстары орыс тіліндегі тиісті дыбыстар сияқты сыбыс дыбыстар емес. Еріндер біраз сүйірленеді. Мысалы: sack [sæk], zoo [zu:].

[ʃ], [ʒ]

[ʃ], [ʒ] дыбыстарын айтқан кезде тіл ұшы және оның алдыңғы бөлігі альвеолалардың артқы жағына қарай көтеріледі, ал тіл арқашығының ортаңғы бөлігі және тіл арқашығының артқы бөлігі, орыс тіліндегі [ш], [ж] дыбыстарын айтқан кездегідей, қатты таңдайға қарай көтеріледі.

Сондықтан [ʃ], [ʒ] дыбыстары, орыс тіліндегі [ш], [ж] дыбыстарына қарағанда, біраз жіңішке айтылады. Еріндер шамалы алға қарай шығып, сүйірленеді. Мысалы: ship [ʃip], garage [ˈgæɾɑːʒ].

[tʃ], [dʒ]

[tʃ] дыбысын орыс тіліндегі [ч] дыбысына қарағанда қатаңырақ айту керек: тіл арқашығы таңдайға қарай аса жоғары көтерілмейді. [dʒ] дыбысын айту барысында бұл артикуляцияға дауыс қосылады. Мысалы: chair [tʃeə], jug [dʒʌg].

[h]

Орыс тілінде мұндай дыбыс жоқ. [h] дыбысын айтқан кезде сөйлеу мүшелерінің реті одан кейін тұратын дауысты дыбысты айтқан кездегідей болады, бірақ бұл дауыстыны қырылмен айтқан дұрыс. Тіл арқашығының артқы бөлігі, орыс тіліндегі [х] дыбысын айтқан кездегідей, таңдайға қарай көтерілмейді. Мысалы: hat [hæt].

Сонанттар

Мұрын жолды дауыссыздар (жұмсақ таңдай түсіңкі болады)

[m]

Орыс тіліндегі [м] дыбысымен салыстырғанда, ағылшын тіліндегі [m] дыбысын айтқан кезде жұмылған ерінге біраз күш түсіп, сәл керіледі. Ауа екпіні мұрын арқылы өтеді. Мысалы: mail [meɪl].

[n]

Тіл шамалы артқа қарай жылжиды, тілдің доғал жағы альвеолаға қарай қысылады, бірақ орыс тіліндегі [н] сияқты, түсіңкі болмайды. Мысалы: nest [nest].

[ŋ]

Орыс тілінде мұндай дыбыс жоқ. Оны айту үшін, ауызды кең ашып, мұрын арқылы дем тарту ұсынылады. Сондай-ақ, осы қалыпты сақтай отырып, демді шығарған кезде дауыс шығару қажет. [ŋ] дыбысын айтқан кезде жұмсақ таңдай түсіп, тілдің артқы арқашығы жақындайды. Тіл ұшы түсіңкі болады. Мысалы: king [kɪ ŋ].

Ызың дауыссыздар

[l]

Тіл ұшы альвеолаға қарай қатты қысылады, ал орыс тіліндегі [л], [л'] дыбыстарын айтқан кезде ол үстіңгі тістердің ішкі бетіне қарай қысылады. Сөздердің соңында және [l] дауыссызының алдында анағұрлым қатты айтылады. Қатты [l] орыс тіліндегі [л] дыбысына қарағанда жіңішкерек айтылады. Жіңішке [l] дыбысы [л'] дыбысымен салыстырғанда, қатаңырақ айтылады. Мысалы: log [lɒg].

[j]

Тіл ұшының ортаңғы бөлігі қатты таңдайға, орыс тіліндегі [й] дыбысына қарағанда, біраз азырақ көтеріледі. Сондықтан ағылшын дыбысында, орыс дыбысына қарағанда, шуыл едәуір аз болады. Ерін керіліп, тіл ұшы астыңғы тістерде орналасады. Мысалы: yacht [jɒt].

[w]

Орыс тілінде мұндай дыбыс жоқ. Күш түскен еріндер қатты сүйірленіп, тар дөңгелек саңылау іспеттес болып, біраз алға қарай шығып тұрады және сол уақытта келесі дауысты дыбысты айту үшін қажетті қалыпқа өзгереді. Астыңғы еріннің үстіңгі тістерге тимеуін қадағалау қажет, әйтпесе [v] дыбысы пайда болады. Мысалы: well [wel].

[r]

Ағылшын тіліндегі [r] дыбысы тіл ұшының альвеолаға жақындауы арқылы айтылады. Еріндер біраз сүйірленеді. Дауыстылардың арасында және [θ], [ð] дыбыстарынан кейін ғана [r] дыбысын айтқан кезде тіл ұшы альвеоламен бір рет жанасу арқылы байланысады. Мысалы: rag [ræg].

ЖАТТЫҒУЛАР

1. Ағылшын алфавитінің әріптерін және оқыған дыбыстарды қамтитын сандарды оқып шығыңыз.

B [bi]	F [ef]	M [em]	T [ti:]
C [sJ]	G [dʒi]	N [en]	V [vi:]
D [di]	J [dʒeɪ]	P [pi:]	X [eks]
E [i:]	L [el]	S [es]	Z [zed]

3	three	[θri]	27	twenty-seven	
6	six	[sɪks]	50	fifty	['fɪfti]
7	seven	['sevən]	53	fifty-three	
10	ten	[ten]	56	fifty-six	
11	eleven	[ɪ'levən]	57	fifty-seven	
12	twelve	[twelv]	60	sixty	['sɪksɪti]
15	fifteen	[frɪ'fɪn]	63	sixty-three	
16	sixteen	['sɪks'tɪn]	66	sixty-six	
17	seventeen	['sevsn'tɪn]	67	sixty-seven	
20	twenty	['twenti]	70	seventy	['sevənti]
23	twenty-three		73	seventy-three	
26	twenty-six		76	seventy-six	
			77	seventy-seven	

2. Келесі сөйлемдерді оқып шығыңыз:

Let me see! ['let mi 'si]

Ойлануға мүмкіндік беріңіз!
(Бір минут, қазір жауап беремін.)

Spell it! ['spel it] (Сөзді) оқыңыз/әріптеп айтыңыз
Repeat it, please. [ri'pit it 'pliz] Мынаны қайталуыңызды сұраймын.

3. Транскрипцияда жазылған сөздерді оқып шығыңыз. [i:], [i], [e] дыбыстарының алдындағы дауыссыздарды жіңішкертпеңіз.

[i:]	[ɪ], [i]	[e]	[æ]
[mi:]	[pin]	[ges]	[æ m]
[ki:]	[fil]	[set]	[æt]
[si:]	[tin]	[bet]	[æn]
[hi:]	['bizi]	[men]	[bæk]
[bi:n]	['siti]	[net]	[mætj]
[fɪ:p]	['fifti]	['sevən]	['kæpitl]
[tʃi:p]	['siksti]	['lesən]	[' æbsans]

4. Сөздерді оқып шығыңыз. Соңғы ұяң дауыссыздарды дыбыстаманыз және оларды [M]дыбысымен бірге айтпаңыз, мысалы [big^M], [spid^M] және т.б.

[i]	[ɪ]	[e]	[æ]
[bid]	[ɪz]	[egz]	[æz]
[tʃi:z]	[big]	[bed]	[ænd]
[spid]	[gɪv]	['sekand]	[hæv]

5. Мәтінді дыбысталуына назар аударып отырып, оқып шығыңыз. Көп буынды сөздерде екпін көрсетілмесе, бірінші буынға түсетінін назарға алыңыз.

Text

The Whites

- | | | |
|-------------------------|----------------------------|---|
| 1. This is Pat. | ['Sis iz 'pæt] | Бұл Пэт. |
| Pat is three. | ['pæt iz 'ri:] | Пэттің жасы үште. |
| She is little yet. | ['ʃi iz litl jet] | Ол әлі кішкентай. |
| She is very pretty. | ['ʃi iz 'veri 'priti] | Ол өте сүйкімді. |
| 2. This is Ted. | ['Sis iz 'ted] | Бұл Тед. |
| Ted is six. | ['ted iz 'siks] | Тед үш жаста. |
| He can sing very well. | [hi kæn 'sip 'veri 'wel] | Ол өте жақсы ән айтады (дәлм. «ән айта алады»). |
| He can read easy texts. | [hi kæn 'rid 'izi 'teksts] | Ол жеңіл мәтіндерді оқи алады |
| His dad helps him | [hiz 'dæd 'helps him] | Оған әкесі көмектеседі |

- | | | |
|--|--|---|
| 3. This is Dick.
Dick is seven.
He has many friends. | ['ðis iz 'dik]
['dik iz 'sevn]
[hi 'hæz 'mæni 'frendz] | Бұл Дик.
Диктің жасы жетіде.
Оның достары көп. |
| His friends live in his street. | [hiz 'frendz 'liv in hiz 'stri:t] | Оның достары сол көшеде тұрады. |
| 4. This is Ben.
He is ten.
He gives his cat fish. | ['ðis iz 'ben]
[hi iz 'ten]
[hi givz hiz 'kæt 'fif] | Бұл Бен.
Оның жасы онда
Ол мысығына балық етін береді. |
| His cat eats fish.
It is fat. | [hiz 'kæt 'i:ts 'fif]
[it iz 'fæt] | Мысығы балық жейді.
Ол толық. |
| 5. This is Helen.
She is eleven. | [ðis iz 'helin]
[ji iz i'levən] | Бұл Хелен.
Ол он бір жаста. |
| She is happy when she is free. | [Ji iz 'hæpi I wen Ji iz 'fri:] | Ол бос уақыты болған кезде көңілді жүреді. |
| She is sad when she is busy. | [Si iz 'sæd wen Ji iz 'bizi] | Қарбалас болған кезде көңілі түсіп кетеді. |
| 6. This is Pete.
He is very neat.
He is sixteen this week. | ['ðis iz 'pJt]
[hi iz 'veri 'nJt]
[hi iz siks'tJn ðis 'wi:k] | Бұл Пит.
Ол өте ұқыпты.
Осы аптада ол он алты жасқа толады. |
| He is interested in physics. | [hi iz 'intristid in 'fiziks] | Ол физикаға қызығады. |
| 7. That is dad.
He is fifty-three. | ['ðæt iz 'dæd]
[hi iz 'fifti 'θri:] | Бұл менің әкем.
Ол елу үш жаста. |
| He teaches English. | [hi 'ti:tjiz 'ɪŋgli] | Ол ағылшын тілін оқытады. |
| He speaks many languages. | [hi 'spi:ks 'mɒni 'læŋwɪdʒiz] | Ол көп тілдерде сөйлейді. |

6. Сұрақтарды және болымды жауаптарды оқып шығыңыз.

Is Pat 3?	['iz pæt 'θri:]	Yes, she is.	['jes Ji 'iz]
Is Ted 6?	['iz ted 'siks:]	Yes, he is.	['jes hi 'iz]
Is Dick 7?	['iz dik 'sevn:]	Yes, he is.	['jes hi 'iz]
Is Helen 11?	['iz helm i'levən:]	Yes, she is.	['jes Ji 'iz]
Is Ben 10?	['iz ben 'ten:]	Yes, he is.	['jes hi 'iz]
Is Pete 16?	['iz pi:t siks'ti:n:]	Yes, he is.	['jes hi 'iz]
Is dad 53?	['iz dasd 'fifti 'θri:]	Yes, he is.	['jes hi 'iz]

7. Талғаулы сұрақтарды оқып шығыңыз (орыс тілінде олар *солай емес пе?* деген сөзбен аяқталатын сұрақтарға сәйкес келеді).

Pat is little, isn't she?	['pæt iz 'lɪtl 'ɪzənt Ji?]
Ted is six, isn't he?	['ted iz 'sɪks 'ɪzənt hi?]
Dick is seven, isn't he?	['dɪk iz 'sevən 'ɪzənt hi?]
Helen is happy, isn't she?	['helɪn iz 'hæpi 'ɪzənt Ji?]
Ben's cat is fat, isn't it?	['benz'kæt iz 'fæt 'ɪzənt it?]

***Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау
сұрақтарына жауап беріңіз:***

1. Фонетикалық транскрипция деген не?
2. Ағылшын тілінде дыбыстар қандай кластарға бөлінеді?
3. Ағылшын тіліндегі дауысты дыбыстардың айтылуының негізгі ерекшеліктері қандай?
4. Ағылшын тіліндегі дауыссыз дыбыстардың айтылуының негізгі ерекшеліктері қандай?
5. Ағылшын тілінде екпіннің ерекшеліктері қандай?
6. Хабарлы, лепті, бұйрықты сөйлемдерге қандай интонация тән?
7. Сұраулы сөйлемдердің әртүрлі типтеріне қандай интонация тән?

Үй тапсырмасы

8. Транскрипцияда берілген келесі сөздерді сабақ мәтінінен жазыңыз.

[pæt], [kæt], [fæt], [sæd]
[Ji:], [hi:], [stri:t], [ri:d], [θri:]
[jet], ['veri], [ted], ['sevən], [wel], [ten]
[lɪtl], ['prɪti], [sɪks], [ɪz], [ɪt], [ðɪs], ['bɪzi]

9. Келесі сөздер мен сөйлемдерді ағылшын тіліне аударыңыз және дауыстап оқыңыз.

кішкентай	Ол оқытады.
ұқыпты	Ол жейді
бақытты	Ол ішеді
жабырқаңқы	Ол сөйлеседі.
үлкен	Ол көмектеседі.

10. Сабақ мәтініндегі [ɪ], [i:], [e], [æ] екпінді дауыстылары бар сөздерді төрт бағанға жазып шығыңыз.

11. The Whites мәтінінен екі кез келген үзіндіні жаттаңыз.

2-САБАҚ

<i>Дыбыстар мен әріптер:</i>	Артқы қатардағы дауыстылар Кейбір дыбыс тіркестерінің айтылу ерекшеліктері.
<i>Text:</i>	The Whites (<i>жалғасы</i>)

Артқы қатар дауыстылары

Артқы қатар дауыстылары мына дауыстар жатады: [ɑ:], [ɔ:], [ɒ], [Λ], [u:], [ʊ], [u], [ɜ:], [ə].

[ɑ:]

Тіл орыс тіліндегі [а] дыбысын айтқан кездегіге қарағанда, әрі қарай жылжиды және барынша жазық күйде жатады. Тіл ұшы астыңғы тістерден ауаша болады. Ауыз кеңінен ашылады. Еріндер бейтарап күйде болады. Мысалы: arm [ɑ:m].

[ɔ:]

Тіл [ɑ:] дыбысымен салыстырғанда әрі қарай жылжиды. Ағылшын тіліндегі [ɔ:] дыбысы, орыс тіліндегі [о] дыбысына қарағанда, кеңірек болады. Ауыз да кеңірек ашылады. Тілдің артқы арқашығы жұмсақ таңдайға қарай бүгіледі. Күш түскен еріндер сүйірленеді. Мысалы: all [ɔ:l].

[ɒ]

Тіл арқашығының артқы бөлігі жұмсақ таңдайға, [ɔ:] дыбысын айтқан кездегіге қарағанда, сәл азырақ бүгіледі. Еріндер біраз сүйірленеді, бірақ дүрдімейді. Мысалы: ox [ɒks].

Артқы ілгері қатар дауыстылары

(тіл аса алысқа жылжымайды)

[Λ]

Бұл дауысты дыбыс орыс тіліндегі екпінсіз күйдегі [а] дыбысына ұқсайды. Тіл орташа көтеріледі, тіл ұшы астыңғы тістердің негізінде болады. Еріндер керіледі. Мысалы: cup [kΛp].

[u:]

Ағылшын тіліндегі [u:] дыбысы орыс тіліндегі [у] сияқты қатты емес. Тіл [Λ] айтқан кезге қарағанда, артқа қарай жылжиды. Түсіңкі тіл ұшының артында едәуір кеңістік қалады. Тіл жоғары көтеріледі. Ауыз кең ашылмайды. Еріндер қатты сүйірленеді, бірақ алға қарай шықпайды. Мысалы: moon [mu:n].

[ʊ], [u]

Тіл [u:] дыбысын айтқан кездегі сияқты аса алыс болмайды. Бірақ тіл ұшынан астыңғы тістерге дейін де едәуір кеңістік қалады. Тіл жоғары көтеріледі. Еріндер едәуір сүйірленеді, бірақ алға қарай шығып тұрмайды деуге болады. [u] дыбысы, [ʊ] дыбысына қарағанда, біраз ұзағырақ және дауыстылардың алдында көп буынды сөздерде кездеседі. Мысалы: look [lʊk], visual ['viʒuəl].

[ɜ:]

Мұндай дыбыс орыс тілінде жоқ. Тіл көтеріңкі болады, бірақ оның арқашығы жазық жатады. Тіл ұшы астыңғы тістердің негізіне тиіп тұрады. Күш түскен еріндердің бұрыштары керіліп, сәл тіс көрініп тұрады. Жақтардың арақашықтығы тар болады. Мысалы: earn [ɜ:n].

[ə]

Бұл дауысты дыбыс бейтарап дыбыс деп аталады. Ол екпінсіз күйде ғана естіледі. Сөздегі орнына қарай әртүрлі тембрге ие. Сөздің соңында орналасқан кезде [ʌ] дыбысына жақын: drama ['drɑms], басқа орындарда [ə:] дыбысына ұқсайды: perform [pə'fɔ:m].

Кейбір дыбыс тіркестерінің айтылу ерекшеліктері

1. Сөздер тіркесінде соңғы дауыссыз дыбысты келесі сөздің дауысты дыбысымен қоспаған жөн. Қысқа кідіріс жасау ұсынылады:

is in [iz̩̆'in]	and all [ənd̩̆ɔ:l]
is on [iz̩̆'ɒn]	and R [ənd̩̆'ɑ:]
is up [iz̩̆'ʌp]	and eleven [ənd̩̆'i'levən]

2. Сөз ішіндегі немесе сөздер тіркесіндегі екі дауысты дыбыс бірге оқылады (көмейдегі гүрілсіз):

the east [ð̩̆ _ 'i:st]	to eat [tə _ 'i:t]
the Earth [ð̩̆ _ '3:θ]	to earn [tə _ '3:n]
the arm [ð̩̆ _ 'ɑ:m]	to act [tə _ 'ækt]

3. Ұяң дауыссыздың алдында қатаң дауыссыз дыбыстың ұяңдануына жол бермеу үшін қатаң дауыстыны созып айтуға кеңес беріледі:

this bag [ð̩̆iss bæŋ]
nice day ['naiss 'dei]
eat the sweet ['i:t _ θ _ ð̩̆ə'swi:t]

4. [tɫ], [dɫ], [kɫ], [tɳ], [dɳ], [br], [gr], [tr], [dr] тіркестері бірге айтылады. Олардың дауысты дыбыстың пайда болуына жол бермеңіз.

little [litɫ]	clean [kliɳ]
middle [midɫ]	curtain [k3:tɳ]

button [bʌtn]

garden [gɑ:dn]

bring [brɪŋ]

green [gri:n]

tree [tri]

dream [dri:m]

5. [θ] және [ðz] тіркестері заты есімнің көпше түрінде және жай осы шақтағы етістіктердің жекеше түрінің үшінші жағында кездеседі, бірге айтылады:

month [mʌnθ]

sheath [ʃi:θ]

to bathe [tə 'beɪð]

months [mʌnθs]

sheaths [ʃi: ðz]

he bathes [hi 'beɪ z]

6. Келесі [p], [b], [t], [d], [k], [g] шұғыл дауыссыздарының екеуі тіркескен кезде бірінші дауыссыз шұғыл емес айтылады:

red desks ['red ˈdesks]

black gloves ['blæk ˈglʌvz]

last bell ['la:st ˈbel]

big doll ['big ˈdɒl]

ЖАТТЫҒУЛАР

1. Ағылшын алфавитінің әріптерін және оқыған дыбыстарды қамтитын сандарды оқып шығыңыз.

B	G	R [ɑ:]	W ['dləbəlju]
C	L	S	X
D	M	T	Z
E	N	U [ju:]	
F	Q [kju:]	V	

1 one [wʌn]	11 eleven	21 twenty-one
2 two [tu:]	12 twelve	22 twenty-two
3 three	13 thirteen [ˌθɜ: 'ti:n]	23 twenty-three
4 four [fɔ:]	14 fourteen [ˌfɔ: 'ti:n]	24 twenty-four
6 six	15 fifteen	26 twenty-six
7 seven	16 sixteen	27 twenty-seven
10 ten	17 seventeen	30 thirty ['θɜ:ti]
	20 twenty	40 forty ['fɔ:ti]
		100 one hundred
		['wʌn 'hʌndrəd]

2. Келесі сөйлемдерді оқыңыз.

Please, repeat the first sentence. Бірінші сөйлемді қайталаңыз.

['pli:z ˌri'pi:t ðə 'fɜ:st 'sentəns]

We are learning foreign
languages.

[wi ɑ: 'lɜ:nɪŋ ˌfɔrm 'læŋgwɪdʒɪz]

Біз шет тілдерін үйреніп
жатырмыз.

Please, look at the blackboard!	Тақтаға қарашы.
['pli:z ð 'luk æt ðə 'blækbo:d]	
Call me. ['kɔ:l mi]	Маған қоңырау шалшы.
Give me a call. ['gɪv mi ə 'kɔ:l]	
See you! ['si: jʊ]	Көріскенше!
I wish you a pleasant journey!	Жолың болсын!
[ai 'wɪʃ ju ə'plezənt 'dʒz:ni]	

3. Соңғы ұяң дауыссыздарға мән бере отырып, транскрипцияда берілген сөздерді оқып шығыңыз.

[ɑ:]	[ʌ]	[ɔ:]	[ʊ]
[ɑ:k]	[ʌp]	[dɔ:]	[ʊks]
[ɑ:mz]	[bʌt]	[fɔ:]	[ʊn]
[jɑ:d]	[bʌd]	[bɔ:d]	[klʊk]
[lɑ:dʒ]	[dʌk]	[wɔ:m]	[wɒz]
[kɑ:d]	[jʌŋ]	[wɔ:k]	[kɒd]
[fɑ:m]	[kʌm]	[spɔ:t]	[bɒb]
[kla:s]	[dʒʌst]	[kɔ:l]	[spɒt]

4. Сөздерді оқып шығыңыз. [p], [t], [k] дыбыстарының дауыстылардың алдында қырылдап айталытынын есте ұстаңыз.

[kɑ:]	[pɑ:k]	[pɔ:l]	[tɔ:t]
[pɑ:t]	[pɑ:st]	[pɔ:t]	[kɔ:st]

5. Екпін орнына назар аудара отырып, сөздерді оқыңыз.

['ʌp'reɪt]	['ʌn'ɡʌst]	['lʌf]	['vɪf]	['ɒpərə]
['ʌn'dʌn]	[q'mʌŋ]	['ɒŋq]	['ɒnɪst]	['ɒktəpəs]

6. Сөздерді оқып шығыңыз. [z:] және [ju:] дыбыстарының алдында дауыссыздардың қатты айтылатынын үсте ұстаңыз.

[u:]	[v]	[z:]	[ə]	[ju:]
[du:]	[pʊt]	[fz:]	[ə'nʌðə]	[nju:z]
[hu:]	[pʊl]	[hɜ:]	[di'rektə]	['bju:ti]
[bu:]	[kʊd]	[bɜ:d]	['fa:ðə]	['mju:zɪk]
[mu:v]	[lʊk]	[dɜ:t]	[pə'lait]	['stʃudə:nt]
[su:n]	[ɡʊd]	[fɜ:st]	['sevərəl]	['ɪnstɪtju:t]
[sku:l]	[wʊd]	[wɜ:k]	['weðq]	[tju:n]
[su:p]	[stʊd]	[ɡz:l]	[sq'vaɪv]	[fju:]

7. Сөздерді оқып шығыңыз. [p], [t], [k] дыбыстары ұзақ екпінді дауыстылардың алдында қырылдап айталатынын есте ұстаңыз.

[tu:]	[tu:l]	[pɜ:l]	[a'pɑ:t]
[pu:l]	[tɜ:n]	[pɜ:sən]	[a'kɜ:]
[ku:l]	[kɜ:l]	[sep'tembə]	['sekənd]

8. Қатаң және ұяң дауыссыздарға назар аудары отырып, сөздерді оқып шығыңыз.

[p] — [b]	[t] — [d]	[k] — [g]
[pæd] — [bæd]	[ta:t] — [da:t]	[kɔ:l] — [gɔ:l]
[pæt] — [bæt]	[ti:m] — [di:m]	[kɒp] — [gæp]
[pɑ:θ] — [ba:θ]	[tin] — [din]	[kot] — [got]
[pi] — [bi]	[metl] — [medl]	[kla:s] — [gla:s]

9. Уайт жанұясы туралы мәтінді оқып шығыңыз.

Text

The Whites

(жалғасы)

- | | | |
|---|--|---|
| 1. These are twins John and Andrew. | ['ðiz R 'twinz 'dʒon and 'xndru] | Бұл егіздер Джон мен Эндрю. |
| John is four. | iz 'fo:] | Джон төрт жаста. |
| And Andrew is four too. | [xnd 'xndru iz 'fo: tu | Эндрю де төрт жаста. |
| John has got a small ball. | ['dʒon haz 'got ə 'bo:l] | Джонның кішкентай добы бар. |
| And Andrew has got a big one. | [xnd 'xndru haz 'got ə 'big wAn] | Ал Эндрюдің добы үлкен. |
| 2. These are children's aunts: Aunt Dorothy and aunt Julia. | ['ðiz R 'tjildranz 'Rnts 'Rnt 'dɒrədʒi and 'Rnt 'dʒulja] | Бұл осы балалардың апайлары: Дороти апай мен Джулия апай. |
| Aunt Dorothy is thirty. | ['Rnt 'dɒrədʒi iz 'dʒɜ:ti] | Дороти апайдың жасы отызда. |
| She is a nurse. | [Ji iz ə 'nɜ:s] | Ол бала бағушы. |
| And aunt Julia is forty. | [xnd 'Rnt 'dʒulja iz 'fɒti] | Джулия апайдың жасы қырықта. |
| She is a nurse too. | [Ji iz ə 'nɜ:s 'tu] | Ол да бала бағушы. |
| The aunts have got beautiful villas. | ['dɔi 'Rnts hav 'dʒot ə 'bjutɪfəl 'vɪlɪz] | Апайлардың екі тамаша вилласы бар. |
| Aunt Dorothy has got a red villa. | ['Rnt 'dɒrədʒi haz 'dʒot ə 'red 'vɪlə] | Дороти апайда — қызыл вилла. |
| And aunt Julia has got a green one. | [xnd 'Rnt 'dʒulja haz 'dʒot ə 'dʒrɪn wAn] | Джулия апайда — жасыл вилла. |
| 3. These are children's uncles: uncle Lewis and uncle Morris. | ['ði:z R 'tjildranz 'A^nkəlz 'A^kəl 'luɪs ənd 'A^kəl 'mɒrɪs] | Бұл балалардың ағалары: Льюис және Моррис аға. |

Uncle Lewis is tall. He is a worker. And uncle Morris is short. He is a worker too. Uncle Lewis and uncle Morris are forty-four.	[ˈlʌɪkəl ˈluɪs ɪz ˈtoːl] [hi ɪz ə ˈwɜːks] [ænd ˈmɒrɪs ˈmɒrɪs ɪz ˈʃɔːt] [hi ɪz ə ˈwɜːkə ˈtuː] [ˈlʌŋkəl ˈluɪs ənd ˈlʌŋkəl ˈmɒrɪs ɪz ˈfɜːti ˈfɜː]	Льюис ағаның бойы ұзын. Ол жұмысшы. Моррис ағаның бойы кішкене. Ол да жұмысшы. Льюис аға мен Моррис ағаның жасы қырықта.
4. These are two eldest brothers: Roy and Max. Roy is 22. And Max is 24. Roy has got a blue car. And Max has got a black one.	[ˈðɪz ɪz ˈtu ˈeldest ˈbrʌðəz ˈrɔɪ ənd ˈmæks] [ˈrɔɪ ɪz ˈtwenti ˈtuː] [ænd ˈmæks ɪz ˈtwenti ˈfoː ˈrɔɪ hæz ˈɡɒt ə ˈblu ˈkuː] [ænd ˈmæks hæz ˈɡɒt ə ˈblæk wʌn]	Бұл екі үлкен ағаларым: Рой мен Макс. Ройдың жасы 22-де. Макс 24-те. Ройдың көк автомобилі бар. Макстың автомобилі – кара.
5. These are the eldest sisters: Liz and Bab Elisabeth is twenty. And Barbara is 27. Elisabeth has already got her family. And Barbara has got a family too. It's large. Barbara has got a son and two daughters.	[ˈðɪz ɪz ˈeldest sistəz ˈlɪz ənd ˈbæb] [i ˈlɪzəbæg ɪz ˈtwenti] [ænd ˈbʊbərə ɪz ˈtwenti ˈsevn] [i ˈlɪzəbæg hæz ˈɪ reɪdɪ ˈɡɒt hɜː ˈfæmili] [ænd ˈbʊbərə hæz ˈɡɒt ə ˈfæmili tuː] [ɪts ˈlʌdʒ] [ˈbrʌbərə hæz ˈɡɒt ə ˈsʌn ənd ˈtu ˈdɔːnz]	Бұл екі үлкен әпкелерім: Лиз бен Бэб. Элизабет 20 жаста. Барбара 27-де. Элизабеттің өз отбасы бар. Барбарада да өз отбасы бар. Ол үлкен. Барбараның бір ұл, екі қызы бар.
6. These are Elisabeth's and Barbara's husbands: Arthur and Charles. Arthur is a turner. And Charles is an architect.	[ˈðɪz ɪz ˈiːzəbæθs ənd ˈbʌrɒnz hʌzbəndz ˈɔːθər ənd ˈtʃɑːlɪz] [ˈɑːθər ɪz ə ˈtɜːnər] [ænd ˈtʃɑːlɪz ɪz ən ˈɑːkɪtekt]	Бұлар Элизабет пен Барбараның жұбайлары: Артур мен Чарльз. Артур – токарь. Чарльз – сәулетші.
7. And this is mother. She is 46. She has got 12 children in all: Pat, John, Andy, Ted, Dick, Ben, Helen, Pete,	[ænd ˈɪs ðɪz ˈmʌðər] [ʃi ɪz ˈfɜːti ˈsɪks] [ʃi hæz ˈɡɒt ˈtwelv ˈtʃɪldrən ɪn ˈɔːl ˈpæt ˈdʒɒn ˈændi ˈted ˈdɪk ˈben ˈhelən ˈpiːt]	Бұл анасы. Оның жасы 46-да. Оның 12 баласы бар: Пэт, Джон, Энди, Тед, Дик, Бен, Хелен, Пит,

Liz, Roy, Max and	'liz 'roi 'mæks and	Лиз, Рой, Макс пен
Bab and three	'bæb and 'θri:	Бэб және үш немересі.
grandchildren.	'græntʃɪldrən]	
She loves them very	[ji 'lʌvz ðəm 'veri 'matj]	Анам оларды өте қатты
much.		жақсы көреді.

10. Сұрақтарды және олардың жауаптарын оқып шығыңыз.

Who is four?	John is.
['hu: iz 'fa?]	['dʒon iz]
Who is 27?	Andrew is.
Who is 46?	Mother is.
Has John got a ball?	Yes, he hæ.s.
['hæz Gon 'got a 'bad?]	['jes hi 'hæz]
Has Andrew got a ball too?	Yes, he has.
Has aunt Dorothy got a villa?	Yes, she has.
Has Roy got a car?	Yes, he has.
Has Liz got a family?	Yes, she has.
Has John got a big ball?	No, he hasn't.
He has a small one.	['nəu hi 'hæzant]
[hi hæz a 'smad wʌn]	
Has aunt Dorothy got a green villa?	No, she hasn't.

Үй тапсырмасы

11. Транскрипцида берілген келесі сөздерді сабақ мәтінінен оқып шығыңыз.

[R], [a:nt], [kɑ:], [lɑ:dʒ]
 [ɔd'redi], [fɔ:], [bɔ:d], [smad], [tɔ:d], [ʃɔ:t], [ɔ:d], ['dɔ:ta]
 [wʌn], [ʌŋkal], [sʌn], [lʌv], [mʌtʃ], ['hæzband]
 [gɒt]
 ['tɜ:na], ['wɜ:kə], [nɜ:s]
 ['vila], ['sista], ['tjɪldrən]
 [blu:], ['bjʊ:tɪfəl], ['ændru:], [tu:]

12. Сөздерді ағылшын тіліне аударыңыз және дауыстап оқып шығыңыз.

кішкентай (*өлішемі жағынан*), әдемі, қызыл, қара, жасыл, көк, биік (*адам туралы*), төмен, үлкен (көп), әлдеқашан, да, де, барлығы, өте.

13. Сабақ мәтініндегі екпінді дауыстылары бар сөздерді алты бағанға жазыңыз [ɑ:], [ʌ], [ɔ:], [ʊ], [ɜ:], [u:]

14. The Whites мәтінінен кез келген екі үзіндіні жаттап алыңыз.

3-САБАҚ

<i>Дыбыстар мен әріптер:</i> Дифтонгтар. Үш дауысты дыбыстың тіркесі
Text 1: Grandmother's Week.
Text 2: Good Traditions Year by Year.

Дифтонгтар

Бір екпінмен айтылатын және бір буын жасайтын екі дауысты элементтің тіркесі дифтонг деп аталады.

Ағылшын дифтонгтарында бірінші дауысты дыбысқа екпін түсіріледі, екінші сәл әлсіз және біраз анық емес айтылады. Дифтонг ұзақтығы жағынан ұзақ дауысты дыбыспен бірдей.

[aɪ]

Дифтонгтың басы — [a] дыбысы. Бұл [ɪ] — [e] — [a:] — [a] қатарындағы ең кең дыбыс болып табылады. Одан [ɪ] екпінсіз дыбысына қарай жылжу жүзеге асады, бірақ [ɪ] толық жасалмайды. [ɪ] дыбысын айтқан кезде, шуға жол беруге болмайды, яғни. [j]! Мысалы: item ['aɪtəm].

[aʊ]

Дифтонгтың басы [aɪ] дыбысын айтқан кездегідей, сөйлеу мүшелерінің қозғалысы [ʊ] дыбысының бағытында болады. Мысалы: down [daʊn].

[eɪ]

Дифтонгтың басы [e] дауысты дыбысына сәйкес келеді. Қозғалыс [ɪ] бағытында болады. Мысалы: eighty ['eɪti].

[ɔɪ]

Дифтонгтың екпінді элементі [ɔ:] дыбысына жақын. Одан әрі [ɪ] дыбысына жылжу орын алады. Мысалы: boy [bɔɪ].

[əʊ]

Дифтонгтың екпінді элементі — орыс тіліндегі [o] және [ə] дауыстыларының ортасындағы дауысты дыбыс. Оған қажетті реңк беру үшін, ауызды кеңірек ашып, еріндерді сүйірлету керек. Одан кейін [ʊ] дыбысына қарай жылжу орын алады. Мысалы: oak [aʊk].

[ɪə]

Дифтонгтың басы ұзақ [i:] дыбысымен, сол сияқты қысқа [ɪ] дыбысының басымен сәйкес келуі мүмкін. Жылжу бейтарап [ə] дыбысына не оның бір түрі [ʊ] дыбысына жетеді. Мысалы: beer [bɪə].

[eə]

Дифтонгтың басы [e] дыбысына сәйкес келеді. Екінші элемент — [ʊ]

дыбысына жақын [ə] дыбысы. Мысалы: bear [beə].

[və]

Дифтонгтың басы [v] дыбысына сәйкес келеді, соңы [v] дыбысына жақын [ə] әлсіз дыбысына сәйкес келеді. Мысалы: tour [tvə].

Үш дауысты дыбыстың тіркесі

Үш дауысты дыбыстың тіркесі (трифтонг) әдетте екі буынмен айтылады: бірінші элементі – ең күшті, ортаңғысы – әлсіздігі сонша, тіпті кейде жоғалып кетеді, ал соңғысы – қайтадан күшейеді.

Мысалы:

[aiə]	tired	[taiəd]
[avə]	our	[avə]
[ɔiə]	employer	[im'plɔiə]
[əvə]	lower	[ləvə]

Берілген дыбыс тіркестерін айту барысында [ai], [av], [ɔi], [əv] дифтонгтарына бейтарап [ə] дыбысын тіркей отырып, солардан бастау керек.

ЖАТТЫҒУЛАР

1. Ағылшын алфавитінің әріптерін және оқыған дыбыстарды қамтитын сандарды оқып шығыңыз.

A [ei]	H [eitʃ]	O [əv]	V
B	I [ai]	P	W
C	J [dʒei]	Q	X
D	K [kei]	R	Y [wai]
E	L	S	Z
F	M	T	
G	N	U	

1 one	11 eleven	21 twenty-one
2 two	12 twelve	22 twenty-two
3 three	13 thirteen	23 twenty-three
4 four	14 fourteen	24 twenty-four
5 five [faiv]	15 fifteen	25 twenty-five
6 six	16 sixteen	26 twenty-six
7 seven	17 seventeen	27 twenty-seven
8 eight [eit]	18 eighteen [ˌei'ti:n]	28 twenty-eight
9 nine [nain]	19 nineteen [ˌnain'ti:n]	29 twenty-nine
10 ten	20 twenty	30 eighty ['eiti]

90 ninety	['nainti]
1,000	['wʌn 'θaʊzənd]
1,000,000	['wʌn 'miljən]

2. Транскрипцияда берілген сөздерді оқып шығыңыз.

[ai]	[av]	[ɔi]	[əv]	[ei]
[ai]	[avt]	[oil]	[svk]	[eit]
[ais]	[hav]	[goin]	[svn]	[eim]
[aiz]	[kav]	[oili]	[svld]	[eidʒ]
[aidl]	[tavn]	[oists]	[gəvld]	[eitθ]

3. Сөздерді оқып шығыңыз. Дифтонгтың екінші элементінің жеткілікті түрде анық айтылуын қадағалаңыз.

[ai]	[ɔi]	[ei]	[iə]	[eə]	[və]
[pai]	[bɔi]	[pei]	[iə]	[es]	[pvə]
[bai]	[tɔi]	[mei]	[niə]	[k2m'pe2]	[fvə]
[tai]	[dʒɔi]	[dei]	[hiə]	[tfeə]	[mvə]
[dai]	[fɔil]	[sei]	[diə]	[deə]	[tvə]
[mai]	[kɔm]	[wei]	[tiə]	[heə]	[dvə]

4. Сөздерді [ei], [iə], [eə] дыбыстарының алдында дауыссыз дыбыстарды жіңішкертпей оқып шығыңыз.

[peid]	[mein]	['riəli]	[jiə]	[feə]
[meid]	[meil]	[,endʒi'niə]	[heə]	[meə]
[peil]	[niə]	[kliə]	[peə]	[deə]

5. Сөздерді [ə] дыбысының алдында [j] дыбысының пайда болуына жол бермей оқып шығыңыз.

[aɪə]	[ɔɪə]	[eɪə]	[avə]	[əvə]	[on]
[aiɪə]	[im'plɔɪə]	['peiəbəl]	[avə]	[ləvə]	['vɒndʒ]
[faɪə]			[pavə]	[məvə]	
[wəɪə]			[ʃavə]	[grəvə]	
[taɪəd]			[tavə]	[kəʊə'hʃən]	

6. Сөздерді транскрипцияны қатаң түрде сақтай отырып оқып шығыңыз.

[v]	[w]	[f]	[v]
[veil]	[weil]	[fa:st]	[vɑ:st]
[vein]	[wein]	[fæt]	[væt]
[vent]	[went]	[fi:l]	[vi:l]
[vɜ:s]	[wɜ:s]	[fetʃ]	[vetʃ]
[vest]	[west]	[fju:]	[vju:]
[vi:l]	[wi:l]	[li:f]	[lj:v]
[vain]	[wain]	[seifs]	[seivz]

7. Жаңылтпаштарды біртіндеп қарқыныңызды арттыра отырып, оқып жаттығыңыз.

The five warriors fought very well. [ðə faɪv 'wɒrɪəz fɔ:t 'veri wel]
His first verses were even worse. [hɪz fɜ:st 'vɜ:sɪz wɜ:r 'i:vən wɜ:s]

8. [s], [z], [ʃ], [ʒ] дауыссыз дыбыстарының айтылуына назар аударатырып, сөздерді оқып шығыңыз.

[s]	[z]	[ʃ]	[ʒ]
[sed]	[zed]	[ʃeq]	[ʒfes]
[sjl]	[zi:l]	[ʃi:p]	[ʒi:p]
[sink]	[zink]	[ʃeri]	[ʒeri]
[sip]	[zip]	[ʃu:z]	[ʒu:z]
[ais]	[aiz]	[mæʃ]	[mæʒ]

9. Сөздерді оқып шығыңыз. Тіс аралық дауыссыздардың таза айтылуын қадағалаңыз.

[s]	[θ]	[z]	[ð]
[sænk]	[θænk]	[bu:z]	[buð]
[sɔ:]	[θɔ:]	[si:z]	[si:ð]
[sɔ:t]	[θɔ:t]	[ˈklaʊzɪn]	[ˈklaʊðɪn]
[si:m]	[θi:m]	[bri:z]	[bri:ð]
[pa:s]	[pɑ:θ]	[saɪz]	[saɪð]

10. Әрбір жаңылтпашты бес реттен оқып шығыңыз.

He zealously sought to sell the [hi 'zelssli 'slt ts 'sel da 'sneik
snake to the zoo. ts 0ə 'zu:]
This is a thick stick. ['dis iz a 'θɪk 'stɪk]

11. Әртүрлі тұлғаларда (хабары, сұраулы, болымсыз) *there is (бар — жекеше түрде) және there are (бар — көпше түрде) тіркесі бар* оралымдарды оқып шығыңыз. Бұл оралымдар ағылшын тілінде жиі кездеседі. Оларды жақсылап есте сақтаған жөн.

There is a table in the room.	[desr^'iz a 'teɪbl ɪn 0ə 'rum]	Бөлмеде үстел <i>бар</i> .
Is there a table in the room?	[ɪz 0e9r~'ə 'teɪbl ɪn 0ə 'rum ?]	Бөлмеде үстел <i>бар ма?</i>
Yes, there is .	[ˈjes deɪf^'iz]	Иә, <i>бар</i> .
No, there is not .	[ˈnaʊ deɪf~'iz 'nɒt]	Жоқ, <i>үстел жоқ</i> .
There are tables in the room.	[desr^'a: 'teɪblz ɪn 0ə 'rum]	Бөлмеде үстелдер <i>бар</i> .
Are there tables in the room?	[a deɪr 'teɪblz ɪn da 'rum ?]	Бөлмеде үстелдер <i>бар ма?</i>
Yes, there are .	[ˈjes desr^'a:]	Иә, <i>бар</i> .
No, there are not .	[ˈnsu deɪr a 'nɒt]	Жоқ, <i>үстел жоқ</i> .

12. Танысуға және сәлемдесуге арналған ауызекі тіл сөйлемдерін оқып шығыңыз және есте сақтаңыз.

Hello!	[hs'lsu]	Сәлеметсіз бе!
Let me introduce myself.	['let mi ^intrs'djus mai'self]	Таныстыруға рұқсат етіңіз.
My name is ...	[mai 'neim iz ...]	Менің атым ...
How do you do, Mr ... ?	['hau du: ju: 'du: 'mists. ?]	Сәлеметсіз бе, ... мырза. Сәлеметсіз бе,... ханым.
How do you do, Mrs . ?	['hau du ju du 'misiz . ?] ['mists . 'let mi	... мырза, сізді ... ханыммен таныстыруға рұқсат етіңіз.
Mr ., let me introduce you to Mrs . .	^intrs'djus ju ts 'misiz .] [9is iz s 'ple3s	Өте қуаныштымын, ... мырза.
This is a pleasure, Mr . .	'mists .]	Танысқаным
I'm very pleased to meet you.	[aim 'veri 'plJzd ts 'mJt ju]	қуаныштымын.
I want you to meet Miss . .	[ai 'wont ju ts 'mJt 'mis.]	Танысып қойыңыздар, ... ханым.
We've met before.	[wi:v 'met bi'fs:]	Біз кездескенбіз.
Good morning/ good afternoon/ good evening,	[gud 'mump/ gud 'ufts'nun/ gud 'Jvnip 'mis .]	Қайырлы таң/ қайырлы күн/ қайырлы кеш, ... мырза !
Miss . !	[s'lau mi ts ^mtrs'djus	Сізді менің досыммен ... таныстыруға рұқсат етіңіз.
Allow me to introduce my friend . .	mai 'frend]	
Glad to meet you, Mr . .	['glxd ts 'mJt ju 'mists .] ['nais ts 'mJt ju 'tu 'mists	Танысқаным
Nice to meet you, too .]		қуаныштымын, ... мырза.
Mr . .		Мен де, ... мырза.
I've been looking forward to meeting you.	[aiv bJn 'lukip 'fuwsd ts 'mJtip ju] [di'laitid 'mists .]	Мен сізбен бұрыннан танысып келіп жүр еді.
Delighted, Mr		Өте қуаныштымын, ... мырза.

13. Тиісті көмекші сөздерге назар аудары отырып, жыл мезгілдерінің, айлардың және апта күндерінің атауларын оқып шығыңыз және есте сақтаңыз

in winter in	[in 'wintə]	қыста
spring in	[in sprɪp]	көктемде
summer in	[in 'sʌmə]	жазда
autumn on	[in 'ʊtsm]	күзде
Sunday on	[on 'sʌndi]	жексенбіде
Monday	[on 'mʌndi]	дүйсенбіде

on Tuesday	[on 'tju:zdi]	сейсенбіде
on Wednesday	[on 'wenzdi]	сәрсенбіде
on Thursday	[on '03:zdi]	бейсенбіде
on Friday	[on 'fraidi]	жұмада
on Saturday	[on 'sxtadi]	сенбіде
in January	[in 'dʒænjuari]	қаңтарда
in February	[m'februari]	ақпанда
in March	[in ma:tʃ]	наурызда
in April	[m'eipril]	сәуірде
in May	[in mei]	мамырда
in June	[in dʒun]	маусымда
in July	[in dʒu'lai]	шілдеде
in August	[in 'o:gast]	тамызда
in September	[in sep'temba]	қыркүйекте
in October	[in ok'tauba]	қазанда
in November	[nau'vemba]	қарашада
in December	[di'semba]	желтоқсанда

14. Уайт жанұясының салт-дәстүрлері туралы мәтіндерді оқып шығыңыз және оларды мәтіндерге арналған сөздерді пайдалана отырып аударыңыз.

Text 1

Grandmother's Week

[ˈgrænˌmʌðəz wi:k]

Grandmother has a well-organized life.	[ˈgrxn^mada haz ə 'wel 'uganaizd 'laif]
Here are her occupations.	[hiar R har^okju'peijanʒ]
On Sundays she sews and knits.	[on 'sandiz ji 'sauz and 'nits]
On Mondays she goes to the market.	[on 'mandiz ji 'gauz ta 9a 'mukit]
On Tuesdays she plays the piano.	
On Wednesdays she works about the house.	[on 'tju:dziz ji 'pleiz 9a pi'xnau] [on 'wenzdziz ji 'w3:ks a'baut 9a haus]
On Thursdays she sews again.	[on '03:dziz ji 'sauz a'gen]
On Fridays she goes to the church.	[on 'fraidiz ji 'gauz ta 9a 'tj3:tj]
On Saturdays she plays again some music.	[on 'sxtadiz ji 'pleiz a'gen sam 'mjuzik]
So everybody in the house enjoys beautiful music, tasty dishes and nice clothes she makes.	[sau 'evribodi in 9a 'haus in'goiz 'bjutiful 'mjuzik 'teisti 'dijiz and 'nais 'klaudz ji 'meiks]
As for Grandmother, she enjoys good health, different work and love of her family.	[xz fa 'grxn^mada ji in'goiz 'gud 'hel0 'difarant 'w3:k and 'IAV av ha 'fxmili]

Vocabulary

[vəʊ'kæbjʊləri]

Мәтінге берілген сөздер

again	тағы	love	махаббат
beautiful,	әдемі	make	жасау, дайындау
nice		market	нарық
church	шіркеу	occupation	іс
clothes	киім	piano	фортепиано
dish	тағам	play	ойнау
enjoy	рақаттану	sew	тігу
go	жүру, бару	tasty	дәмді
health	денсаулық	week	апта
house	үй (<i>құрылыс</i>)	work	жұмыс
knit	тоқу	work about the	үйде жұмыс істеу
life	өмір	house	

Text 2

Good Traditions Year by Year

[gʊd tra'diʃənz 'jiə bai 'jiə]

Mother and Father keep good traditions.	[ma0ar and 'fa:0a 'kjp 'gud tra'dijan]
Here are some of them.	[hisr'-a: 'sam av 0em]
In winter the days are short and the evenings are long.	[in 'winta 0ə 'deiz a 'ja:t and 0i 'jvninz a 'ION]
Children sit by the fire.	['tjildran 'sit bai 0a 'faia]
Father reads aloud.	['fa:0a 'ri:dz a'laud]
In spring the sun shines brightly.	[in 'sprin 0a 'san 'jainz 'braitli] [its
It's not too hot outside.	'not 'tu 'hot 'autsaid]
The garden is poor yet.	[0a 'ga:dn iz 'pua jet]
They have not much work to do there.	[dei hav 'not 'matj 'w3:k ta 'du: 0ea]
So, at this time of the year children draw and paint in the open air.	[sau at 0is 'taim av 0a 'jia 'tjildran 'dra: and 'peint in 0i 'aupan ea] [in
In summer the Whites go to the country.	'sama 0a 'waits 'gau ta 0a 'kantri]
They work in the garden.	[0ei 'w3:k in 0a 'ga:dn]
They grow vegetables and fruit.	[0ei 'grau 'vegatablz and 'fru:t]
Boys and girls help their parents.	['boiz and 'g3:lz 'help 0ea 'pearants]
They go to the forest.	[0ei 'gau ta 0a 'forist]
In autumn it is time to study.	[in 'atam it iz 'taim ta 'stadi]
The little children are in the nursery.	[0a 'litl 'tjildran ar in 0a 'n3:sari] [0i
The elder ones are at school.	'elda wanz ar at 'sku:l]
The students are at the university.	[0a 'stjudants ar at 0a ^ juni'v3:siti]
They often go to the library.	[0ei 'ofan gau ta 0a 'laibrari]
They work in different workshops.	[0ei 'w3:k in 'difarant 'w3:kjops]
There is so much homework!	[0ear~'iz sau matj 'haumw3:k]

Vocabulary

brightly	жарқын
by the fire	алауошақта
draw and paint	қарындашпен және бояулармен сурет салу
garden	бақ
grow	өсу, өсіру
help	көмектесу
homework	үй жұмысы (тапсырмасы)
in the open air	ашық ауада
it is time	уақыт
it's hot	ыстық

keep good traditions	ізгі дәстүрлерді сақтап қалу
library	кітапхана
much work	көп жұмыс
parents	ата-ана
poor	кедей
read aloud	дауыстап оқу
shine	жарқырау
sit	отыру
some of them	олардың кейбірі
study	оқу
the sun	күн
too	тым
year by year	жылдан жылға

Үй тапсырмасы

(Home Task)

15. Транскрипцияда берілген келесі сөздер мен сөйлемдерді жазыңыз.

[hə'ləu], [hau du: ju: du:], [gud 'mɔ:nɪŋ], [let mi mtrə'dju:s mai'self], [mai neim ɪz ...].

16. Ағылшын алфавитінің барлық әріптерінің атауларын айтып шығыңыз.

17. Апта күндерінің, айлардың және жыл мезгілдерінің атауларын ағылшынша атап шығыңыз.

18. Сабақ мәтіндерінен дифтонгтары бар сөздерді жазып шығыңыз.

4-САБАҚ

Оқылу ережелері: Дауыссыздар. Әртүрлі буын типтеріндегі дауыстылар.

Topic: Visiting card.

Дауыссыз әріптердің оқылу ережелері

Дауыссыз әріптердің көбі әріптің атауына кіретін дауыссыз дыбысты білдіреді. Олар: **b, d, f, j, k, l, m, n, p, t, v, z.**

Қалған дауыссыз әріптердің өз оқылу ерекшеліктері бар.

1. Екі оқылу нұсқасы бар дауыссыз әріптер

Әріп	Дыбыс	Орны	Мысалдар
c	[s]	алдында e i y	cent [sent] cinema ['smama] cymbals ['simbalz]
	[k]	алдында a o u буын соңында барлық дауыссыз әріптердің алдында	cat [kæt] cost [kost] cut [kʌt] music ['mju:zik]
g	[dʒ]	алдында e i y	gentleman ['dʒentlman] gin [dʒin] gym [dʒim]
	[g]	алдында a o u буын соңында барлық дауыссыз әріптердің алдында	game [geim] goat [gaut] gull [gʌl] dog [dɒg]
s	[s]	сөз басында дауысты мен дауыссыз арасында қатаң дауыссыздан кейін сөздің соңында	sack [sæk] east [i:st] cats [kæts]
	[z]	ұяң дауыссыздан кейін дауыстыдан кейін дауыстылар арасында	dogs [dɒgz] pies [paiz] rose [rəʊz]

Әріп	Дыбыс	Орны	Мысалдар
x	[ks] [gz]	дауысты әріптің алдында сөз соңында екпінді дауыстыдан кейін екпінді дауыстының алдында	text [tekst] fox [foks] exercise ['eksəsaiz] exam [ig'zæm] example [ig'za:mpl]

2. Дауыссыз әріп тіркестерінің оқылуы

Әріп тіркесі	Дыбыс	Мысалдар
sh	[ʃ]	she [i], shine [ʃam]
ck	[k]	sack [sæk], pocket ['pokit]
ng	[ŋ]	sing [sip], bring [brɪŋ]
ph	[f]	photo ['fəutəu], physics ['fiziks]

3. Екі оқылу нұсқасы бар дауыссыз әріп тіркестері

Әріп тіркесі	Дыбыс	Орны	Мысалдар
th	[ð] [θ]	есімдіктерде көмекші сөздерде атауыш сөздерде (дауыстылардың арасында) атауыш сөздердің басында және соңында және шет тіліндегі сөздердің ортасында	this [sis], that [sxt] the [si] bathe [beis] thin [6in], bath [ba:0] author ['ə:0ə]
qu	[kw] [k]	екпінді буында сөз соңында	quite [kwait], quiet ['kwamt] unique [ju:'ni:k]
gu	[gw] [g]	француз тіліндегі сөздерде	language ['lɪpgwig] league [lig]
wh	[h] [w]	о алдында қалған дауыстылардың алдында	who [hu], whose [huz] when [wen], why [wai]

4. Үш оқылу нұсқасы бар *ch* тіркесі

Әріп тіркесі	Дыбыс	Орны	Мысалдар
ch	[tʃ]	әртүрлі орындарда	chat [tʃxt] beach [bi:tʃ]
	[k]	грек тіліндегі сөздерде	ache [eik] architect ['akitekt]
	[ʃ]	француз тіліндегі сөздерде	machine [ma'ʃin] moustache [ma'staʃ]

Әртүрлі буын типтерінде дауыстылардың оқылу ережелері

Ағылшын тілінде дауыстылардың оқылуы буын типіне байланысты. Буынның төрт түрі бар:

I тип — ашық буын (яғни, дауысты не дауыссыз әріп + **e** аяқталатын буын);

II тип — тұйық буын (яғни, дауыссыз дыбысқа аяқталатын буын ;

III тип — **r** әрпі бар буын (яғни, екпінді дауысты + **r** немесе дауысты + **r** + дауыссыз);

IV тип – **r** әрпінен кейін дауыстысы бар буын (яғни, дауысты + **r** + дауысты).

Бұл жерде жалпы оқылу ережелерінің баяндалғанын назарға алған жөн. Ережелерге бағынбайтын сөздер фонетикалық транскрипциясымен берілген.

5. Төрт буын типіне сәйкес дауысты әріптердің оқылу нұсқалары

Әріптер Буын типі	a	o	e	i	y	u
i	[ei] name haste	[əv] note go	[i] he these	[ai] nice time	my rhyme	[ju:] use student
ii	[æ] add cap	[p] hot clock	[e] let end	[i] is big	myth nymph	[a] sun study
iii	[a] car large	[l] form lord	[ɜ:] her term	[ɜ:] girl birth	myrtle	fur turn
iv	[eq] care parents	[l] more bore	[i9] here mere	[a1ə] fire tire	tyre	[juə] cure during

1. Буын типіне назар аударып, сөздерді оқып шығыңыз.

I	II	III	IV
a			
[ei]	[æ]	[ɑ:]	[eə]
age	am	arm	fare
ache	at	far	care
pale	apple	part	dare
came	man	large	rare
make	has	architect	share
made	glad	card	bare
game	sad	mark	declare
o			
[əʊ]	[ʊ]	[ɔ:]	[ɔ:]
open	on	or	ore
bone	ox	born	more
stone	spot	port	store
go	hot	sport	before
home	shop	order	shore
close	cod	lord	core
sole	dog	corn	bore
e			
[j]	[e]	[3:]	[iq]
see	egg	her	here
pete	else	herd	mere
bee	set	nerve	sphere
be	bet	serve	severe
tree	men	term	sincere
agree	blend	alert	career
free	rent	perfect	atmosphere
i			
[ai]	[ɪ]	[3:]	[aiə]
i	if	girl	fire
ice	ill	firm	tire
pie	pin	dirt	tired
fine	big	bird	wire
five	miss	first	hire
side	sit	thirst	desire
like	fifty	circle	spire

I	II	III	IV
	y		
[ai]	[i]	[ɜ:]	[aiə]
my	myth	myrtle	tyre
type	lymph		lyre
style	nymph		
fly	styx		
cry	pyx		
by	hymn [him]		
rely	symbol		
	u		
[jh]	[ʌ]	[ɜ:]	[jʊə]
	r, l кейін		
due	but	fur	cure
dune	sun	curve	during
tune	bus	nurse	pure
cube	cup	burn	obscure
tube	just	hurt	endure
nude	must	purse	fury

6. Екпін түсірілген дауысты әріп тіркестерінің оқылуы

Әріп тіркесі	Оқылуы	Мысалдар
ai	[ei]	wait
av		say
ei	[ei]	eight
ey		grey
ea	[i:]	tea
ee		bee
ew	[ju:]	new, few
ue	[ju:]	due, Tuesday
ui	[u:]	true, blue
	[ju:]	suit
oi	[ɔi]	boil, voice
oy		boy, toy
oo + k	[v]	book, hook
oo	[u:]	too, food, room

Әріп тіркесі	Оқылуы	Мысалдар
<u>ou</u> <u>ow</u>	[aʊ]	out cow, owl
<u>ow</u> <u>oa</u>	[əʊ]	know, low coal, boat

2. Транскрипцияны жауып, мысалдарды дауыстап оқып шығыңыз.

7. r әрпі бар дауысты әріптер тіркестерінің оқылуы

Әріп тіркесі	Оқылуы	Мысалдар
<u>ai + r</u>	[es]	air, fair
<u>ei + r</u>	[es]	heir
<u>ee + r</u>	[is]	beer, deer
<u>oa + r</u>	[l]	oar, board
<u>ea + r</u>	[es] [is]	bear, pear, ear, clear
<u>oo + r</u>	[l] [vs]	door, floor, poor, moor
<u>ou + r</u>	[l] [vs] [avs]	pour, course tourist our, hour

3. Біріктірілген сөз бағандарын көлденеңінен оқып шығыңыз. Дауысты дыбыстардың алмасуына назар аударыңыз.

[i]		[e]		[æ]		[i:]		[i]
bid	—	bed	—	bad		me	—	mill
bit	—	bet	—	bat		see	—	sit
big	—	beg	—	bag		eat	—	it
did	—	dead	—	dad		tea	—	tin
fin	—	fen	—	fan		be	—	bill
hid	—	head	—	had		steel	—	still
miss	—	mess	—	mass		peel	—	pill
pick	—	peck	—	pack		heat	—	hit
sit	—	set	—	sat		deed	—	did
tin	—	ten	—	tan		leave	—	live

[u:]	[ʊ]	[ʌ]	[ɑ:]	[ɒ]	[ɔ:]
pool — pull		come — calm		don — dawn	
cool — could		done — darn		non — north	
boot — book		much — march		cock — cork	
goose — good		cut — cart		cot — caught	
cooper — cook		duck — dark		pock — pork	
tool — took		cud — card		pot — port	
wound — wood		cup — carp		shot — short	

Visiting Card

['vɪzɪtɪŋ kɑ:d]

Визит карточкасы

Осы сабақта визит карточкасын құрастырып, безендіруді үйренесіз.

3. Транскрипцияны пайдалана отырып, құжаттардың үлгілерін және оларды толтыру үшін қажетті сөздерді дауыстап оқып шығыңыз.

Визит карточкасында келесі қысқартулар пайдаланылады: (abbreviations [ə ,bri:vɪ'eɪʃənz]):

а) мекенжайды көрсету үшін:

St	street	[stri:t]	көше
Bld	boulevard	['bu:ləvɑ:d]	бульвар
Emb	embankment	[ɪm'bæŋkmənt]	жағалау
Ave	avenue	['ævɪnju]	даңғыл
Sq	square	[skweə]	алаң

б) ғылыми дәрежені көрсету үшін:

A — Associate [ə'səʊʃnt] арнайы орта оқу орнының бітірушісі

AA — Associate of Arts [ə'səʊʃnt əv ɑ:ts] гуманитарлық арнайы орта оқу орнының бітірушісі

BA (Am AB) — Bachelor of Arts ['bæʃlə əv ɑ:ts] өнер бакалаврі

BSc (Am BS) — Bachelor of Science ['bæʃlə əv 'saɪəns] ғылым бакалври

MA — Master of Arts [mɑ:stər əv 'ɑ:ts] гуманитарлық ғылымдар магистрі

MSc/MS — Master of Science ['mɑ:stər əv 'saɪəns] жаратылыстану немесе нақты ғылымдар магистрі

PhD Doctor of Philosophy ['dɒktər əv fɪ'lɒsəfi] философия докторы

Ағылшын тілінде мекенжайдың ресімделуі Ресейде үйреншікті болып кеткен нысанға сәйкес келмейді. Салыстырыңыз:

In Russian (орысша):	Россия, 129085 г. Москва, Проспект Мира, 101в, строение 1 Издательский центр «Академия»
In English (ағылшынша):	ACADEMIA Publishing Centre 101v, building 1, Prospect Mira Moscow, 129085 Russia

Оқу орындарында лауазымдарды белгілеу үшін мынадай сөздер мен сөз тіркестері пайдаланылады:

мектеп директоры	director	[di'rektə]
	manager	['mænɪdʒə]
	head	[hed]
	headmaster	['hed'mɑ:stə]
	headmistress	['hed'mistrɪs]
	(әйел адамға қатысты)	
	principal (Am)	['prɪnsəpəl]
директордың	assistant director	[s'sɪstənt di'rekts]
орынбасары		
директордың м.а.	acting director	['xktɪn di'rekts]
бастық/директор	assistant chief	[s'sɪstənt 'tʃi:f]
орынбасары	deputy director	['depjuti di'rekts]
сынып	class/form teacher	['kla:s/'fo:m 'tit/s]
жетекшісі	form master	['fo:m 'mrsts]
	homeroom	['hsumrum 'tit/s]
	teacher (Am) teacher	
мұғалім		['ti:tʃ9]
үй	tutor (Am)	['tjhts]
мектеп	(school) teacher	[('sku:l),ti:tʃv]
	(school)master	[('sku:l) ^mrsts]
	(school)mistress	[('sku:l) ^mistrɪs]
	(о женщине)	
	schoolman (Am)	['skhlmsn]
ағылшын	English teacher/	['ɪpglɪj 'tic9/'mrst9]
тілі	master	
математика	mathematics teacher/	[^mxgi'mxtiks 'tit/s/
	master	'mrsts]
музыка	music teacher	['mju:zɪk 'tit/s]
ТҚҚН	security of life	[si'kjuqrɪti sv'laɪf
	teacher	'tics]
ән	singing master	['sɪpgɪp 'mrsts]

мұғалім		
сурет	art teacher	['a:t 'ti:tjɔ]
би	dancing master	['da:nsɪn 'ma:stɔ]
дене шынықтыру	physical training teacher	['fɪzɪkəl 'treɪnɪn 'ti:tʃɜ]
меңгеруші	headclerk	['hed'kla:k]
кеңсе	executive (Am)	[ɪg'zekjʊtɪv]
оқу бөлімі	head of studies	['hed ɔv 'stɑdɪz]
ӘШБ	assistant manager	[q'sɪstənt 'tʁɪʃmən]
бөлім	head of department	['hed ɔv dɪ'pɑrtmənt]
ректор	rector	['rektɔ]
	chancellor (Am)	['tʃɑ:nsəlɔ]
проректор	pro-rector	[^prɔ'rektɔ]
	vice-chancellor (Am)	['vaɪs'tʃɑ:nsəlɔ]
декан	dean	[dɪn]
	president of a faculty	['prezɪdnt ɔv ə 'fækjʊlti]
доцент	senior lecturer	['sɪniə 'lektʃɜ]
	(senior) reader	[('sɪniə) 'rɪdɜ]
	assistant	[q'sɪstənt prɔ'fesɔ]
	professor (Am)	
ЖОО-дағы оқытушы	teacher	['ti:tʃɜ]
	lecturer	['lektʃɜ]
	instructor (Am)	[ɪn'straktɔ]
ғылыми	supervisor of studies	['sjʊpəvaɪzɜ ɔv 'stɑdɪz]
жетекші		
куратор	tutor	['tjʊtɔ]
жауапты	responsible for	[rɪs'pɒnsəbəl fɔ:]
бала бағушы	nurse(maid)	['nɜ:s(meɪd)]
тәрбиеші	educator	['edjʊkeɪtɔ]
	mistress	['mɪstrɪs]
	(әйел адамға қатысты)	

Білім және тәрбие мекемелерінің атаулары

балабақша	nursery school (2-ден 5 жасқа дейінгі балаларға арналған)	['nɜ:sqri sku:l]
	kindergarten (4-5 жастағы балаларға арналған)	['kɪndqgrtn]
мектеп	school	[skhl]
педагогикалық училище	primary school teacher(s') training college	['praɪmqri sku:l 'ti:tʃb(z) 'treɪnɪn 'kɒlɪg]
арнайы орта оқу орны	college	['kɒlɪg]

жоғары оқу орны

университет

институт

педагогикалық

институт

university

institute

teacher(s') training

institute

[ju:rn'v3:siti]

['institut]

['ti:tj9(z)'treinin

'institut]

Визит карточкасының

үлгісі

Николаев Николай Николаевич	Nikolai N. Nikolayev
Калуга педагогикалық училищесінің оқытушысы	Lecturer Kaluga Primary School Teachers' College
248021, Калуга қ. тел. 59-03-41	23a, Polye Svobody Str Kaluga, 248021
Свободы к-сі, 23а-үй 55-70-94	Russia Phones 590341 557094

Жеке куәліктің үлгісі

Куәлік	Identity Card [ai'dentiti ka:d]
Тегі	Surname ['s3:neim]
Аты	First Name f3:st neim]
Әкесінің аты	Middle Name [midl neim]
Азаматтығы	Citizenship ['sitizsnjip]
Ұлты	Nationality [^nxjs'nxliti]
Жұмыс түрі	Occupation [okju'peijsn]
Телефоны	Telephone Number ['telifsun 'nAmbs]
Мекенжайы	Full Postal Address [ful 'psustl s'dres]
Күні Қолы	Date [deit] Signed [saind]

5. Кейбір елдердің, астаналардың, ұлттардың атауларын оқып шығыңыз және есте сақтаңыз.

<i>Country</i>	<i>Capital</i>	<i>Nationality</i>
Russia ['rAjs]	Moscow ['mnskau]	Russian ['rAjsn]
Great Britain ['greit 'britn]	London ['kndsn]	Englishman/woman ['iNgliJman/wuman]
Ireland ['attend]	Dublin ['dAblin]	Irishman/woman ['aiarijman/wuman]
Canada ['kxnsds]	Ottawa ['otsws]	Canadian [ks'neidjsn]
America [s'meriks]	Washington ['woJiNtsn]	American [s'meriksn]

France [fra:ns]	Paris ['pxris]	Frenchman/woman ['frentjmsn/wumsn]
Italy ['itsli]	Rome [rsum]	Italian [i'txlisn] Spaniard
Spain [spein]	Madrid [ms'drid]	['spxnjsd] Chinese
China ['Cains]	Peking [pj'kip]	[TJai'nJz] German
Germany ['G3:msni]	Berlin ['b3:'lJn]	['G3:msn]

6. Сауалнама сұрақтарын және оларға берілген жауаптарды дауыстап оқып шығыңыз (арнайы сұрақтың интонациясы жайлы ұмытпаңыз).

- | | |
|---------------------------------|-------------------------------|
| 1. What is your name? | ['wot iz js 'neim] |
| 2. What is your surname? | ['wot iz js 's3:neim] |
| 3. What nationality are you? | ['wot ^nxjs'nxliti a ju:] |
| 4. What country are you from? | ['wot 'kAntri a ju from] |
| 5. What's your address? | ['wots jur s'dres] |
| 6. What's your profession? | ['wots ju prs'fejsn] |
| 7. What languages do you speak? | ['wot 'lxpgwiGiz du ju 'spJk] |
-
- | | |
|--|---|
| 1. My first name is ... | [mai 'f3:st 'neim iz ...] |
| 2. My surname is ... | [mai 's3:neim iz ...] |
| 3. I am ... | [ai xm ...] |
| 4. I am from ... | [ai xm frsm ...] |
| 5. My address is ... | [mai s'dres iz ...] |
| 6. I am a ... | [ai xm ə ...] |
| 7. I speak English, German,
French and Russian. | [ai 'spJk 'ipglij 'G3:msn frenC
snd 'rAjsn] |

Home Task

7. Үйіңіздің мекенжайы және оқу орныңыздың мекенжайын ағылшынша жазыңыз.

Орысша атаулар мен аттарды ағылшын тілінде берген кезде транслитерация ережелерін пайдаланыңыз. Транслитерация орыс алфавиті әріптерінің ағылшын алфавитінің тиісті әріптерімен немесе әріп тіркестерімен алмасуы болып есептеледі.

Орыс әріптерінің ағылшын әріптеріне сәйкестік кестесі:

а — a	ё — io, yo	л — l	с — s	ч — ch	э — e
б — b	ж — zh	м — m	т — t	ш — sh	ю — iu, yu
в — v	з — z	н — n	у — u	щ — shch	я — ia, ya
г — g	и — i	о — o	ф — f	ъ — “	
д — d	й — y, i	п — p	х — kh	ы — y, i	
е — e, ye	к — k	р — r	ц — ts	ь — ’	

Бұл қатарға кірмейтін ерекшеліктер де бар – ағылшын тілінде жазылуы қалыптасып қалған адам тегі. Мысалы: Tolstoy.

8. Үлгі бойынша жеке куәлігіңізді құрастырыңыз.

Үлгі:

Identity card

<i>First name(s)</i>	Samuel ['sxmjuaɪ]
<i>Surname</i>	Smith [smiθ]
<i>Citizenship</i>	The USA [ðə 'ju: es 'ei]
<i>Nationality</i>	American [q'merikən]
<i>Occupation</i>	Student of Minnesota University ['stju:dənt qv ^mini'skʊtʃ ju:n'vɜ:siti]
<i>City (town, village)</i>	Minneapolis [^mmi'xpqlis]
<i>Telephone number</i>	
<i>Signed</i>	
<i>Date</i>	01.12.2003

9. Буын типін немесе әріптер тіркесіндегі дауыстының орнын ескере отырып сөздерді оқып шығыңыз.

cat, we, week, term, p!an, weak, plane, hate, wet, West, East, card, play, not, Spain, her, gulf, part, jump, team, tune, herd, eat, yard, burn, hair, hare, seem, nor, pure, North, stream, hop, here, serve, loss, sphere, went, share, dune, hut, fair, mend, disk, nice, cry, tone, note, early, sing, sun, fire, skirt, use, cord, forge, gentle, dress, meet, earn, hurt, simple, single, since, cure, pearl, dure, shirt.

10. Жоғарыда берілген сөздердің транскрипциясын жазыңыз.

5-САБАҚ

Оқылу ережелері: Дауысты әріптердің дауыссыз әріптермен тіркестері. Екпінсіз буындардағы дауысты әріптер.

Topic: Etiquette.

Дауысты әріптердің дауыссыз әріптермен тіркестері

Өткен сабақта дауысты әріптердің оқылуы негізінен буын типімен анықталатыны жайлы айтылып өтті.

Алайда кейбір дауыссыз әріптермен тіркесіп келгенде дауысты әріптер басқаша оқылуы мүмкін. Осындай жиі кездесетін тіркестердің кестесін келтіре кетейік.

Әріп тіркесі	Оқылуы	Мысалдар
af	[ɑ:]	after ['ɑfts]
alf	[ɑ:]	half [hɑf]
aim	[ɑ:]	calm [kɑm]
an	[ɑ:]	glance [glɑns]
ask	[ɑ:]	ask [rɑsk]
ass	[ɑ:]	glass [glɑs]
ath	[ɑ:]	path [pɑθ]
asp	[ɑ:]	grasp [grɑsp]
al	[ɔ:]	already [ɔl'redi]
alk	[ɔ:]	chalk [tʃb:k]
aught	[ɔ:]	caught [kɑt]
aw	[ɔ:]	draw [drɔ]
war	[ɔ:]	warm [wɔ:m]
ought	[ɔ:]	ought [ɔt]
igh	[aɪ]	high [haɪ]
ight	[aɪ]	light [laɪt]
iid	[aɪ]	child [tʃaɪld]
ind	[aɪ]	mind [maɪnd]
old	[əʊ]	old [əʊld]
ost	[əʊ]	post [pəʊst]
wor	[ɜ:]	world [wɜ:lɔd]
ear + дауыссыз	[ɜ:]	earth [ɜ:θ]

1. Кестеле транскрипцияны жауып, мысалдарды дауыстап оқыңыз.

Екпінсіз буындардағы дауысты әріптердің оқылуы

1-сабақта айтылып өткендей, екпінсіз дауысты дыбыстар қысқандануға ұшырауы мүмкін. Төменде қысқандудың әртүрлі жағдайлары көрсетілген.

Дауыстылардың қысқандануы

Әріп	Сөздегі орны	Дыбыс	Мысалдар
а	1) соңғы ашық буында және оған ұқсас әріп тіркестерінде 2) басқа да орындарда	[ɪ] [ə]	'cottage, 'village, 'palace, 'Sunday, 'captain a'side, 'cinema, 'syllable, 'soda, a'bout, 'dollar
е	1) соңғы буындарда: -es (ызың дауыссыздардан кейін) -ed ([t], [d] кейін) екпін алдындағы буында 2) көп жағдайда қалған орындарда	[ɪ] [ə]	'beaches, 'wishes, 'washes, 'passes 'started, 'noddod be'gin, re'peat 'tendency, 'vowel, 'teacher, 'baker, 'longer
і/у	1) көп жағдайда екпін алдындағы және екпіннен кейінгі буында 2) сөз соңында г алдында	[ɪ] [ə]	'visit, in' deed, 'city, 'synonym 'tapir, 'martyr
еі/еу	көп жағдайда	[ɪ]	'foreign, 'hockey
о	1) соңғы орыннан басқа көп жағдайда 2) сөз соңында	[ə] [əʊ]	to'bacco, 'pilot, 'motor, ob'tain, 'bottom, 'synonym to'bacco, 'also
и	көп жағдайда	[ə]	'murmur, 'minus, sur'vive, 'difficult, 'nature

2. Екпінсіз дауыстылардың оқылуына назар аудара отырып, сөздерді оқып шығыңыз.

[ɪ]
'engine
'lady
'orange

[ə]
'after
'answer
'over

'angry
'happy
'article
'artist

'offer
'order
'orchard
'student

Көмекші сөздердегі дауыстылардың қысқандануы ерекше назар аударуға лайық. (Олар туралы келесі бөлімде толығырақ сөз етіледі. Өзірге оларды дұрыс айтып үйрену маңызды болмақ.)

Егер бұл сөздердің қысқарған нысандарының орнына толық нысандарын қолданатын болсақ, онда сөздің ырғақты құрылымы өзгереді де, олар артық мәнге ие болады.

Көмекші сөздердің, есімдіктер мен көмекші етістіктердің қысқарған және толық тұлғалары

(Мысалдар ретінде дәлме-дәл аудармасымен ағылшын мақалдары берілген. Жақшаларда, мүмкін болған жерде, әдеби аудармасы берілген.)

Сөз	Толық тұлғасы	Қысқарған тұлғалары
1	2	3
<i>Артикльдер (зат есімді анықтауышта p):</i> the	[ði:]	[ði] немесе [ði] — дауыстыдан басталатын сөздің алдында [ðə] немесе [ð] — дауыссыздан басталатын сөздің алдында The exception proves the rule. Ерекшелік ережені растайды. The appetite comes with eating. Тәбет тамақ ішкен кезде ашылады.
a	[ei]	[ə] дауыссыздан басталатын сөздің алдында Habit is a second nature. Әдет — екінші болмыс. A good beginning makes a good ending. Жақсы бастаманың соңы да жақсы болмақ. (Істің тек бастамасы қиын.)
an	[æn]	[ən], [n] — дауыстыдан басталатын сөздің алдында An apple a day keeps the doctor away. Күніне бір алмадан жесең — дәрігерлерді шақырмайсың.

1	2	3
Жалғаулықтар: and <i>және</i>	[ænd]	[ənd] Time and tide wait for no man. Уақыт <i>және</i> теңіз ағыны ешкімді күтпес. (Уақыт ешкімді күтпейді.)
but <i>бірақ, ал</i> (қарама-қарсы қою)	[bʌt]	[bət] The spirit is willing but the flesh is weak. Рух мықты, <i>ал</i> тән дәрменсіз.
as <i>сияқты, өйткені</i>	[æz]	[əz] Enough is as good as a feast. Жеткілікті мөлшер айран-асыр сияқты жақсы-ақ. Қанағат қарын тойғызар.) Handsome is as handsome does. Ісі тартымдының өзі де тартымды. (Адамды сөзіне емес, ісіне қарап бағала.)
or <i>немесе</i>	[ɔ:], [ɔ:ɪ]	[ɔ], [ə] — дауыссыздардың алдында [ɔɪ], [ər] — дауыстылардың алдында East or West, home is best. Батыс <i>немесе</i> Шығыс болсын, үйде бәрінен де жақсы. (Өз үйім өлең төсегім.)
than <i>гөрі, қарағанда</i> (салыстырған кезде)	[ðæn]	[ðæn], [ðn] Two heads are better than one. Екі бас бір бастан <i>гөрі</i> жақсы. Better late than never. Ештен кеш жақсы.
Предлогтар: at <i>-да, де, -та, -те, жанында, -ға, -ге, -қа, -ке</i>	[æt]	[ət] A cat may look at a king. Мысыққа патшаға қарауға тыйым салынбайды.
for <i>үшін</i>	[fɔ:]	[fɔ], [fə] — дауыстылардың алдында One law for the rich and another for the poor. Байлар <i>үшін</i> — бір заң, кедейлер <i>үшін</i> — басқа заң.
of <i>(әртүрлі мағынасы бар)</i>	[ɒv]	[əv], [v] Out of sight, out of mind. Бейнесі кетсе, жадтан кетеді. (Көзден кетсе, көңілден кетеді.)

1	2	3
to -ға; -ге; -қа; - ке; -на	[tu:]	[tə] — дауыссыздың алдында [tʊ] — дауыстының алдында Early to bed and early to rise makes a man healthy, wealthy and wise. Ерте жатып, ерте тұрған адам – денсаулық, байлық пен ақыл жинайды.
there is there are оралымдарындағы there <i>демеулігі</i>	[ðeə] [ðeərɪz], [ðeəz], [ðeərə:]	[ðə] — дауыссыздардың алдында [ðɜː] — дауыстылардың алдында [ðeəz], [ðəz] [ðərə] While there's life, there's hope. Адам көзі тірісінде, үмітін үзбейді. There're two sides to every question. Әрбір сұрақтың екі жағы болады.
Қатыстық есімдік that қайсы		[ðət], [ðt] — қысқарған нысанда ғана қолданылады. It's a poor heart that never rejoices. Ешқашан қуанбайтын жүрек кедей. (Ешқашан қуанбайтын адам аянышты.) All is well that ends well. Аяғы жақсы болғанның істің барлығы жақсы.

3. Қысқарған сөз тұлғаларын қамтитын ауызекі тіл сөйлемдерін оқып шығыңыз. (Көлбеу жақшаларда ауызекі тілде қысқаратын толық нысан берілген.)

Etiquette

Алғыс айту

— Thank you, **you've** [ju:v] (*you have*) been very helpful.

— **You're** [jus] (*you are*) welcome.

— Thank you for coming.

— Not at all.

— **You're** (*you are*) very kind.

— Thank you for your company.

— Рақмет, сіз маған өте көмектестіңіз.

— Оқасы жоқ. / Алғыс айтудың қажеті жоқ.

— Келгеніңізге рақмет.

— Алғыс айтудың қажеті жоқ.

— Сіз өте мейірбансыз.

— Серік болғаныңызға рақмет.

Кешірім сұрау

- | | |
|---|--|
| — I'm (<i>I am</i>) sorry. | — Ештеңе етпейді. / Бұған бола алаңдамаңыз. |
| — Never mind. | — Мен сізден кешірім сұрауым керек. |
| — I must apologize [s'pobGaiz] to you. | — Сізге кешірім сұраудың қажеті жоқ. Бұл менің кінәм |
| — You needn't apologize. It's [its] (<i>It is</i>) my fault [fo:lt]. | — Кешіріңіз. (<i>бәсең интонация</i>) |
| — Excuse me. | — Ештеңе етпейді. / Барлығы дұрыс. |
| — That's (<i>That is</i>) all right. | |
| — Keshiry. | |

Назар аудару

- | | |
|--|--|
| — Excuse me [mi] (<i>me</i> [mi:]). / Pardon me [mi]. | — Кешіріңіз. (<i>көтеріңкі интонация</i>) |
| — Yes? What is it? | — Иә, не боп қалды? |
| — Excuse me, could [kud] you tell me the time? | — Кешіріңіз, уақытты айтып жібере алмайсыз ба? |
| — It's (<i>It is</i>) 5 to 5. | — Беске бес қалды. |

Қал-жағдай туралы сұрақтар

- | | |
|---|---|
| — How are you? | — Қалың қалай? |
| — Fine, thank you. And how are you? | — Рақмет, жақсы. Сіз қалайсыз? |
| — Not too well. | — Аса жақсы емес. |
| — Why? What's [wɒts] (<i>What is</i>) the matter? | — Неге? Не боп қалды? |
| — How's [hauz] (<i>How is</i>) Mary [mean] getting on with her work? | — Мэридің жұмысы қалай? |
| — I'm afraid I don't [daunt] (<i>do not</i>) know [nau]. I don't see much of her. | — Өкінішке орай, білмеймін. Мен оны сирек көремін. |
| — I'm glad you're (<i>you are</i>) back. I was [waz] missing you badly. | — Қайтып оралғаныңызға қуаныштымын. Сізді қатты сағындым. |
| — So was I. | — Мен де. |

Қонақтарды қарсы алу

- | | |
|---|---|
| — Come in, please. This way. | — Мархабат, кіріңіз. Былай қарай өтіңіз. |
| — Thank you. | — Рақмет. |
| — Take a seat. Make yourself at [at] (<i>at</i> [æt]) home. | — Өтінемін, отырыңыз. Өзіңізді үйдегідей сезініңіз. |
| — Thank you very much. | — Көп рақмет. |

Home Task

4. Келесі жағдайларда орынды болатын ағылшын сөйлемдерін таңдаңыз:

1. Көптен көрмеген танысыңызды кездестірдіңіз.
2. Сізге қиын-қыстау сәтте көмектесті.
3. Сізге қонаққа келді.
4. Сізде сұрап тұрған мән-жай туралы ақпарат жоқ.
5. Сізді қағып кеткен ебедейсіз жолаушы кешірім сұрады.
6. Сізге көрсеткен ізгі ісіңіз үшін рақмет айтуда.
7. Сіз біреудің затын байқаусызда бүлдіріп алдыңыз.

5. Диалогтарды ағылшын тіліне аударыңыз.

- | | |
|--------------------------------|----------------------------|
| 1. — Үлкен рақмет. | — Бұған бола алаңдамаңыз. |
| — Оқасы жоқ. | 5. — Әкеңіздің қалы қалай? |
| 2. — Қайтып оралғаныңызға | — Жақсы, рақмет. |
| қуаныштымын. Мархабат, өтіңіз. | 6. — Джим! |
| — Үлкен рақмет. | — Иә? Не болды? |
| 3. — Қалың қалай, Джим? | 7. — Не боп қалды? |
| — Тамаша, рақмет. Сен ше? | — Ештеңе, бәрі дұрыс. |
| 4. — Мен сізден кешірім | 8. — Келгеніңізге рақмет. |
| сұрауым керек. | — Оқасы жоқ. |

6. Таңдауыңызға қарай жеті мақалды жаттап алыңыз.

I TEST

Дұрыс жауабын таңдаңыз.

1	[ʃɪp]	
	a. sip	c. ship
	b. cheap	d. sheep
2	[bæk]	
	a. back	c. cab
	b. beg	d. bark
3	[pɑ:k]	
	a. pork	c. park
	b. pack	d. rag
4	[hæpi]	
	a. happy	c. cherry
	b. chap	d. apple
5	[mu:n]	
	a. moon	c. mean
	b. mourn	d. man
6	[ˌsɪks'ti:n]	
	a. six	c. sick
	b. sixty	d. sixteen
7	[gɪv]	
	a. give	c. good
	b. guy	d. guide
8	['vɪlə]	
	a. wheel	c. will
	b. villa	d. while
9	[nɑm]	
	a. nanny	c. name
	b. Nina	d. nine
10	[sprɪŋ]	
	a. sprint	c. sprang
	b. spring	d. sprung

11	chair	
	a. [tʃiə]	c. [tʃeə]
	b. [ʃvə]	d. [tʃa:]
12	cab	
	a. [kæp]	c. [kju:b]
	b. [kæb]	d. [ka:d]
13	north	
	a. [nɔ:θ]	c. [nɜ:s]
	b. [nɒt]	d. [nʌt]
14	east	
	a. [æst]	c. [ɪz]
	b. [i.st]	d. [est]
15	west	
	a. [west]	c. [wi:st]
	b. [wet]	d. [vest]
16	physics	
	a. ['fiziks]	c. ['pjusiks]
	b. [hisiks]	d. ['faɪziks]
17	new	
	a. [nəu]	c. [ni:]
	b. [nav]	d. [nju:]
18	boy	
	a. [bɔɪ]	c. [baɪ]
	b. [bəv]	d. [bi:]
19	coat	
	a. [kəut]	c. [kʌt]
	b. [kɔ:t]	d. [sæt]
20	Earth	
	a. [i:st]	c. [ɪə]
	b. [ɜ:θ]	d. [ɑ:t]
21	Pat is three.	
	a. Пэт ағашта.	c. Пэт ойнап жүр.
	b. Пэт үште.	d. Пэт кішкентай.

22	She is little.	
	a. Ол (қыз) кішкентай.	c. Ол билейді
	b. Ол (ұл) кішкентай.	d. Ол үлкен.
23	He has many friends.	
	a. Оның (қыз) достары көп.	c. Оның ағалары көп.
	b. Оның (ұл) достары көп.	d. Оның ақшасы көп.
24	Dad teaches English.	
	a. Әкем ағылшын үйренуде.	c. Әкем ағылшын тілін оқытады.
	b. Атам ағылшын үйренуде.	d. Әкем ағылшынша сөйлейді.
25	These are twins.	
	a. Олар балалар.	c. Олар егіздер.
	b. Олар ағалар.	d. Олар апайлар.
26	Aunt Dorothy is a nurse.	
	a. Дороти апай — бала бағушы.	c. Дороти апайдың вилласы әдемі.
	b. Доротидің екі вилласы бар.	d. Дороти — олардың апайы.
27	He is a worker too.	
	a. О жұмысшы.	c. Ол әлі жұмыс істеп жүр.
	b. Ол да жұмысшы.	d. Ол жұмыста.
28	Roy has got a blue car.	
	a. Рой көк виллада тұрады.	c. Ройдың автомобилі қара.
	b. Ройдың автомобилі көк.	d. Рой машина тепкенді жақсы көреді.
29	Barbara has got a son.	
	a. Бэб түс көрді.	c. Барбараның екі ұлы бар.
	b. Барбараның ұлы бар.	d. Барбараның екі қызы бар.
30	She loves them very much.	
	a. Ол оларды өте жақсы көреді.	c. Оның балалары көп.
	b. Ол балық аулайды.	d. Оның немерелері бар.
31	Бөлмеде екі орындық бар.	
	a. There is a chair in the room.	c. There is a table in the room.
	b. There are chairs in the room.	d. There are tables in the room.
32	Сәлеметсіз бе!	
	a. How do you do?	c. See you.
	b. Goodbye!	d. How are you?

33	Танысқанымға қуаныштымын.	
	a. Hello!	c. Good evening.
	b. Nice to meet you.	d. Had invited.
34	қыста	
	a. in winter	c. on Friday
	b. on Sunday	d. in spring
35	визит карточкасы	
	a. visit card	c. viza
	b. visiting card	d. visit
36	тегі	
	a. first name	c. surname
	b. Christian name	d. family
37	орыс	
	a. Russia	c. rush
	b. Russian	d. rooster
38	педагогикалық училище	
	a. kindergarten	c. pedagogical college
	b. teacher's school	d. primary school teachers' training college
39	ағылшын тілі пәнінің мұғалімі	
	a. English teacher	c. teacher's English
	b. teacher English	d. class teacher
40	Қай тілдерде сөйлейсіз?	
	a. What is your name?	c. What languages do you speak?
	b. What is your address?	d. What country are you from?
41	Thank you very ...	
	a. good	c. much
	b. well	d. big
42	I was ... you badly.	
	a. missing	c. getting on
	b. miss	d. very
43	Make yourself ...	
	a. please	c. helpful
	b. excuse me	d. at home

44	Give me a ...	
	a. wish	c. see
	b. call	d. sorry
45	How... you?	
	a. are	c. do
	b. thank	d. is
46	Let me... myself.	
	a. thank	c. introduce
	b. let	d. -
47	I'm very ..to meet you.	
	a. nice	c. pleased
	b. want	d. me
48	Good ...!	
	a. meaning	c. market
	b. morning	d. meeting
49	My name is ...	
	a. American	c. a manager
	b. John	d. Doctor of Science
50	I speak ...	
	a. English	c. Great Britain
	b. England	d. American

II. ПРАКТИКАЛЫҚ ГРАММАТИКА НЕГІЗДЕРІ

6-САБАҚ

<i>Грамматика:</i> Зат есім. Сын есім. Етістік. Етістік тұлғаларының жүйесі. Хабарлы сөйлем. <i>Text:</i> My Working Day.
--

Ағылшын грамматикасына қысқаша шолуды негізгі үш сөз табын: зат есімді, сын есімді және етістікті қарастырудан бастаймыз.

Зат есім

Практикада ағылшын зат есімімен сенімді түрде жұмыс жасау үшін, мынадай ережелерді жақсы білу қажет:

1. Зат есіммен артикльдің қолданылуы.
2. Зат есімнің көпше түрінің жасалуы.
3. Зат есімнің тәуелдік септігінің жасалауы.

1. Артикльдің қолданылуы

Артикль — зат есімнің мағынасы мен қолданылуына қарай оның алдында тұра алатын көмекші сөз. Орыс тілінде сәйкес сөз табы жоқ.

Артикльдің екі түрі бар: белгілі the және белгісіз a (an).

Бірдей зат есім, мағынасына қарай, белгілі артикльмен де, сол сияқты белгісіз артикльмен де қолданылуы мүмкін. Бірқатар жағдайларда артикль болмауы мүмкін.

Зат есімдердің белгісіз артикльмен қолданылуы

Белгісіз артикль **one** *бір* сан есімінен жасалады және орыс тілінде *бір* қандай да бір *кез келген* сияқты сөздер оның эквиваленті бола алады. Басқа сөзбен айтқанда, белгісіз артикль қандай да бір заттың біртекті заттар класына тиесілі екенін және сондай заттардың қатарынан бөлінбейтінін білдіреді.

He saw a cat.	Ол мысықты көрді (<i>қандай да бір</i>).
Give me an apple.	Маған алма берші (<i>кез келген</i>).
He is a student.	Ол студент (<i>көптің бірі</i>).
A man is waiting for you.	Сізді бір адам күтіп тұр (<i>қандай да бір</i>).

Белгісіз артикльдің **бір** деген мағынасы болғандықтан, ол көпше түрдегі зат есімдермен қолданыла алмайды.

Белгісіз артикль дауыссыз дыбыстың алдында[æ] және дауысты дыбыстың алдында [æŋ] болып айтылады. Мысалы: **a** student, **an** apple.

Зат есімдердің белгілі артикльмен қолданылуы

Белгілі артикль **that** сол сілтеу есімдігінен жасалады және *сол, белгілі* немесе *өзінше жалғыз затқа* нұсқайды. Басқа сөзбен айтқанда, белгілі артикль қандай да бір затты оған ұқсас кластан бөледі:

Where is the cat?	Мысық қайда (сөйлеушіге белгілі)?
The apple is tasty.	Алма (<i>бұл</i>) дәмді.
He came to the student.	Ол студентке жақындады (<i>белгілі, аталған</i>).
The man was wearing a hat.	Ер адам (<i>ол</i>) қалпақ киген еді.
The moon was rising in the sky.	Ай аспанға биік көтеріліп бара жатты (<i>жалғыз нәрсе</i>).

Белгісіз артикльден айырмашылығы белгілі артикль зат есімдермен жекеше түрде де, көпше түрде де қолданыла алады:

He saw the students.	Ол (<i>мына</i>) студенттерді көріп қалды.
-----------------------------	--

Белгілі артикль жекеше түрде тұтастай заттар класын да білдіруі мүмкін, яғни жалпылама мәнге ие болуы мүмкін:

The cat has four paws.	Мысықтың төрт табаны бар. (<i>яғни, барлық мысықтар</i>)
She can play the piano.	Ол пианинода ойнай алады. (<i>яғни, жалпы пианинода</i>)
The computer can do many operations.	Компьютер көптеген операцияларды орындай алады. (<i>яғни, жалпы компьютер</i>)

Ескерту. Мұндай жалпылама мәнде көпше түрдегі зат есім артикльсіз қолданылатынын есте сақтау қажет:

Cats have four paws.	Мысықтың төрт табаны бар. (The cats сөзінің мағынасы « <i>мына мысықтар</i> » болар еді)
-----------------------------	--

Белгілі артикль дауыссыз дыбыстың алдында [ðə] және дауысты дыбыстың алдында [ði:] болып айтылады. Мысалы: **the student** [ðə 'stju:dənt], **the apple** [ði:æpəl].

Артикльдің болмауы

Артикль:

- олардың алдында жекеше түрде белгісіз артикль тұруы мүмкін көпше түрдегі зат есімдердің алдында:

There are **cats** in the yard. Аулада *мысықтар* жүр.

We are **students**. Біз *студенттерміз*.

- дерексіз ұғым мен заттарды білдіретін зат есімдердің алдында:

Friendship is based on mutual respect. *Достық* өзара сыйластықтың негізінде болады.

Snow is white. *Қар* аппақ болады

- басқа анықтауыштары (есімдік, сын есім және т.б.) бар зат есімдердің алдында:

He saw **my** cat. Ол *менің* мысығымды көрді.

Give me **some** apples. Маған *біраз* алма берші.

- жалқы есімдердің алдында, себебі олар одан әрі нақтылауды қажет етпейді (бұл ережеге бағынбайтын ерекшеліктер туралы бұдан әрі қараңыз):

London, Michael, France, Newton

- дәреже, атақ және қарым-қатынас нысандарын білдіретін зат есімдердің алдында, олардан кейін жалқы есім тұрған жағдайда:

Professor Smith, General Stone, Mr White

- күн, ай, жыл мезгілдерінің аттарымен қолданылмайды:

on Sunday *жексенбіде*

in summer *жазда*

in August *тамызда*

Бірақ белгілі бір күнмен немесе жыл кезеңімен белгілі артикль қолданылады:

the summer of 1979.

- зат есім бүкіл тіркестің құрамды бөлігі болатын бірқатар тұрақты тіркестерде:

at home *үйде*

at school *мектепте*

at work *жұмыста*

to go to bed	<i>ұйқыға жату</i>
to go to school	<i>мектепке бару</i>
to go to work	<i>жұмысқа бару</i>
by car	<i>машинада</i>
by bus	<i>автобуста</i>
by plane	<i>ұшақта</i>
by train	<i>пойызда</i>
by underground	<i>метрода</i>
on foot	<i>жаяу</i>
on board a ship	<i>кемеде</i>
for breakfast	<i>таңғы асқа</i>
at lunch	<i>ланчта</i>
to dinner	<i>түскі асқа</i>
by heart	<i>жатқа</i>
by chance	<i>кездейсоқ</i>
by mistake	<i>қателікпен</i>
by name	<i>атымен</i>
from year to year	<i>жылдан жылға</i>
from day to day	<i>күннен күнге</i>
from morning till night	<i>таңнан кешке дейін</i>
from time to time	<i>уақыт ағынымен</i>

Белгілі немесе белгісіз артикльмен тұрақты тіркестер де бар, мысалы:

as a result of	<i>нәтижесінде</i>
in (during) the night	<i>түнде</i>
(ср. at night)	

Мұндай тіркестерді есте сақтау қажет.

Артикльдің кейбір жалқы есімдермен қолданылуы

Бірқатар жағдайда жалқы есімдермен белгілі артикль қолданылады. Оларға мыналар жатады:

- мұхит, теңіз, өзен, арна, аралдар тобы, тау жоталары, шөл атаулары:

The Pacific Ocean	<i>Тынық мұхиты</i>
The Black Sea	<i>Қара теңіз</i>
The Thames	<i>Темза</i>
The English Channel	<i>Ла-Мани</i>
The Panama Canal	<i>Панама арнасы</i>
The Canaries	<i>Канары</i>
The Alps	<i>Альпі</i>

- бір отбасы мүшелерінің тегі:
the Greens, the Forsytes
- мынадай көздерді қамтитын елдердің атаулары:

Republic	<i>республика</i>
Union	<i>одақ</i>
Kingdom	<i>корольдік</i>
Federation	<i>федерация</i>
States	<i>штаттар</i>

Мысалы: **The Russian Federation.**

- кейбір елдер мен өңірлердің атаулары:

The Netherlands	<i>Нидерланды</i>
The Middle East	<i>Таяу Шығыс</i>
The South of England	<i>Англияның оңтүстігі</i>
<i>Бірақ:</i>	
South Africa	<i>Оңтүстік Африка</i>
Northern Ireland	<i>Солтүстік Ирландия</i>
Eastern Europe және т.б..	<i>Шығыс Еуропа</i>

- кемелердің, мейманханалардың, кейбір мұражайлардың, ескерткіштер мен ғимараттардың, газеттердің, кинотеатрлардың атаулары:

The Titanic	<i>«Титаник»</i>
The Savoy	<i>«Савой»</i>
The Tower of London	<i>Тауэр (Лондондағы ескі қамал)</i>
The White House	<i>Ақ үй</i>
The Financial Times	<i>«Файненшиал таймс»</i>

Егер орынның немесе ғимараттың атауы жалқы есіммен – адам атымен немесе елді мекеннің атауымен белгіленсе, онда артикль қойылмайды:

Westminster Abby	<i>Вестминстер аббаттығы</i>
Hyde Park	<i>Гайд-парк</i>
Buckingham Palace	<i>Букингем сарайы</i>

2. Зат есімнің көпше түрінің жасалауы

Зат есімнің көпше түрі **-s** (немесе **-es**) жалғауының көмегімен жасалады:

a day — days	<i>күн — күндер</i>
a box — boxes	<i>қорап — қораптар</i>

-es жалғауы жекеше түрдегі зат есімге **s**, **-ss**, **-x**, **-sh**, **-ch** дыбыстарына (яғни, т. е. ызың дыбысқа) аяқталған жағдайда жалғанады.

-(e)s көпше түрдегі жалғауы былай айтылады:

[s] — қатаң дауыссыздардан кейін:

text — **texts**

safe — **sa**fe**s**

[z] — дауыстылар мен ұяң дауыссыздардан кейін:

day — **days**

dog — **dog**s****

[ɪz] — ызың дауыссыздардан кейін:

branch — **branch**es****

bridge — **bridg**es****

fox — **fox**es****

size — **siz**es****

Жекеше түрде -fe немесе -f дыбыстарына аяқталатын кейбір зат есімдерде f әрпі көпше түрде v әрпіне ауысады:

life — **liv**es****

half — **hal**ves****

shelf — **shel**ves****

Бірақ: a roof — **roof**s****

a proof — **proof**s****

a belief — **belie**fs****

house зат есімінде көпше түрін жасаған кезде қатаң дауыссыз дыбыс ұяң дауыссызға ауысады: house [haʊs] — houses [haʊzɪz].

Егер жекеше түрдегі зат есім -y әрпіне аяқталса және оның алдында дауыссыз тұрса, онда **y** көпше түрде **i**-ге өзгереді де, **-es** жалғауы жалғанады.

a country — **countr**ies****

Көпше түрі жалпы ережеге бағынбай жасалатын зат есімдер

Кейбір зат есімдер көпше түрдің жасалуының ескі тұлғаларын сақтап қалған:

a man — **men**

a woman ['wʊmən] —

women ['wɪmɪn]

a child — **childr**en****

a tooth — **teeth**

a foot — **feet**

a goose — **geese**

a mouse — **mice**

ер — ерлер

әйел — әйелдер

бала — балалар

тіс — тістер

аяқ (табан) — аяқтар қаз

— қаздар

тышқан — тышқандар

a sheep — sheep
a deer — deer an
ox — oxen

қой — қойлар
бұғы — бұғылар
бұқа — бұқалар

Кейбір зат есімдер латын немесе грек тілінен шыққан және көпше түр жасалуының латын немесе грек тұлғасын сақтап қалған, мысалы:

basis ['beɪsɪs] — bases

базис — базистер

['beɪsɪːz]

дағдарыс — дағдарыстар

crisis ['kraɪsɪs] — crises

['kraɪsɪːz]

радиус — радиустар

radius ['reɪdiəs] — radii

['reɪdiəɪ]

орын — орындар

locus ['ləʊkəs] — loci ['ləʊsaɪ]

datum ['deɪtəm] — data

берілген шама — деректер

['deɪtə]

phenomenon [fi'nɒmən] —

құбылыс — құбылыстар

phenomena [fi'nɒmə]

3. Зат есімдердің тәуелдік септігі

Тәуелдік септігі негізінен жанды зат есімдермен қолданылады және тәуелділікті білдіреді. Орыс тілінде ол ілік септігіне сәйкес келеді (тәуелділікті білдірген кезде), мысалы: *студенттің* (кімдікі? кімнің?) кітабы (ілік септігі).

Тәуелдік септігі зат есімге 's жалғауын (апострофты және s әрпін) жалғау арқылы жасалады:

the student's book

Jones's ['dʒɒnzɪz] room

Жекеше түрде -s, -x әрпіне аяқталатын жалқы есімдер көбінесе жазған кезде тәуелдік септігінде апостроф жалғанады, ал айтқан кезде [ɪz] жалғауы сақталады:

Marx' ['maːksɪz] works

-s аяқталатын көпше түрдегі зат есімдердің тәуелдік септігі, көпше түрде апострофпен ғана көрсетіледі: Олардың айтылуы өзгермейді:

the students' ['stjuːdənts] book

Егер зат есім көпше түрде -s әрпіне аяқталмаса, онда тәуелдік септігі жалпы ереже бойынша, яғни апостроф және -s жалғауын жалғау арқылы жасалады:

the children's room

Апострофпен тәуелдік септігінің тұлғасы адамдарды және жануарларды білдіретін зат есімдерге тән екенін есте сақтаған жөн (the

student's books, the horse's hoof). Жансыз заттар үшін көбінесе **of** предлогы бар тұлға қолданылады.

the legs **of** the table — үстелдің аяқтары

Ескерту. Апострофпен **earth, water, sun, moon, world, ocean, ship** сияқты зат есімдер; қалалар мен елдердің білдіретін зат есімдер; the ocean's resources, the world's popularity, the ship's crew, London's population, кейде — машиналар: the plane's propeller, the car's owner, сондай-ақ уақыт пен арақашықты білдіретін зат есімдер: a mile's distance, a day's journey (*бірақ* a four-day journey), a year's absence, a month's leave. Бұл жерде тәуелділік емес, өлшем көрсетіледі.

Егер бірден бірнеше зат есімге тәуелділік көрсетілсе, онда апостроф топтың соңында қолданылады:

These are Tom and Jim's books.

Бұл Том мен Джимнің кітаптары.

Сын есім

Сын есім ағылшын тілінде түрлер (жекеше, көпше) мен септіктер бойынша өзгермейді. Салыстырыңыз:

a **new** book — **new** books *новая книга — новые книги*
жаңа кітап — жаңа кітаптар

Сын есімдердің салыстырмалы шырайларының қалай жасалатынын есте сақтау қажет.

Салыстырмалы шырайлардың жасалауы

Бір буынды сын есімдердің салыстырмалы шырайлары **-er** және **-est** суффикстары арқылы жасалады:

Жай	Салыстырмалы	Күшейтпелі
шырай	шырай	шырай
high	higher	the highest
биік	биігірек	ең биік

Белгілі артикль күшейтпелі шырайда сын есімнен кейін тұратын зат есімнің бірегей екенін көрсетеді (яғни, *осы сияқтылардың ішінде ең биігі*).

Екі буынды және барлық көп буынды сын есімдердің көбінің салыстырмалы шырайлары **more** және **most** арнайы сөздерінің көмегімен жасалады (олар орыс тілінде *көбірек* және *ең көп сөздеріне сәйкес келеді*):

difficult	more difficult	the most difficult
қиын	қиынырақ	өте қиын

Кішірейткіш мән беру үшін **less** және **least** сөздері пайдаланылады (орыс тілінде *менее* (*азырақ*) және *наименее* (*ең аз*) сөздеріне сәйкес келеді):

difficult	less difficult	the least difficult
<i>қиын</i>	<i>азырақ қиын</i>	<i>ең аз қиыны</i>

Бұл ережеге **good** (*жақсы*), **bad** (*жаман*), **little** (*кішкентай*) сын есімдері бағынбайды. Оларды жаттап алған жөн:

good	better	the best
bad	worse	the worst
little	less	the least

Сын есімдердің салыстырмалы шырайларын жасаған кезде қолданылатын үш негізгі құрылымды есте сақтаңыз:

as high (difficult) as...	... <i>сияқты</i> биік (қиын)
not so high (difficult) as...	... <i>сияқты</i> аса биік (қиын) емес
higher than.	... қарағанда биігірек
more difficult than	... қарағанда қиынырақ

Етістік

Етістіктің әртүрлі шақтарын дұрыс жасау үшін, етістіктің үш негізгі тұлғасын және етістіктердің осы шақта жіктелуін білу қажет.

Негізгі етістік тұлғалары

Етістік тұлғаларын түсіну оңай болу үшін, оларды келесі сұрақтарға жауап береді деп елестетейік:

I тұлға	II тұлға	III тұлға
Инфинитив	Жай өткен шақ	Өткен шақтағы есімше
не істеу? to translate <i>аудару</i>	не істеді? translated <i>аударды</i>	қандай? translated <i>аударылған</i>
	Етістіктердің көбінде бұл тұлғалар -ed суффиксы арқылы жасалады.	

-ed суффиксы былай айтылады:

- [ɪd] **t** және **d** кейін:

to start — started [ˈstɑ:tɪd] — started [ˈstɑ:tɪd]

to end — **ended** ['endɪd] — **ended** ['endɪd]

• [d] дауыстылардан кейін және **d** әрпінен басқа дауыссыздардан кейін:

to stay — **stayed** [steɪd] — **stayed** [steɪd]

to live — **lived** [lɪvd] — **lived** [lɪvd]

• [t] t әрпінен басқа қатаң дауыссыздардан кейін:

to ask — **asked** [a:skt] — **asked** [a:skt]

Егер тұйық етістік алдында дауыссыз тұрып, -y әрпіне аяқталса, онда y әрпі i-ге өзгереді:

to try — **tried** — **tried**

Егер тұйық етістік -e әрпіне аяқталса, онда -**ed** суффиксының жалғануымен бұл әріп түсіп қалады:

to translate — **translated** — **translated**

-**ed** суффиксының жалғануымен соңғы дауыссыз қосарланады:

• бір дауыссызға аяқталатын бір буынды етістіктерде:

to stop — **stopped** — **stopped**

to plan — **planned** — **planned**

• бір дауыссызға аяқталатын көп буынды етістіктерде алдында қысқа дауысты дыбыс тұрып, екпін соңғы буынға түскен жағдайда.

to admit — **admitted** — **admitted**

• тұйық етістік -l әрпіне аяқталса:

to travel — **travelled** — **travelled**

Бірінші тұлғада, яғни инфинитивте, етістіктің алдында **to** демеулігі бар, од жеке тұрып мағынаға ие болмайды, бірақ ол тұйық етістіктің көрсеткіші болып табылады. Егер ағылшынша, мысалы, «түсіну» деп айтқымыз келсе, **understand** сөзін ғана қолдануға болмайды. **To** демеулігін қосу қажет (-*ть* аяқталатын орыс етістіктерімен салыстырыңыз):

to speak — разговаривать (сөйлеу), **to understand** — понимать (түсіну) және т.б.

Салт етістіктердің үшінші тұлғасы (*болу, жүру сияқты*) не істеген? деген сұраққа жауап береді. Мысалы, **been** болған, **gone** кетіп қалған және т.б.

Сабақтас етістіктердің үшінші тұлғасы қандай? деген сұраққа жауап береді және пассивті мәнге ие. Мысалы, **taken** алынған (алған емес), **asked** сұралған, сұралатын (сұраған емес) және т.б.

Негізгі тұлғалары ережеге бағынбай жасалатын бұрыс етістіктер деп аталатын бірқатар етістіктер бар. Оларды негізгі үш тұлғасы бойынша жаттап алу қажет.

Мұндай етістіктердің толық тізімі кез келген сөздікте бар. Мына жерде олардың жиі кездесетіндері ғана берілген:

to hear	heard	heard	<i>есту</i>
to see	saw	seen	<i>көру</i>
to speak	spoke	spoken	<i>сөйлеу</i>
to say	said	said	<i>айту</i>
to tell	told	told	<i>әңгімелеу</i>
to eat	ate	eaten	<i>жеу</i>
to drink	drank	drunk	<i>ішу</i>
to go	went	gone	<i>жүру</i>
to come	came	come	<i>келу</i>
to have	had	had	<i>бар болу</i>
to do	did	done	<i>жасау</i>
to take	took	taken	<i>алу</i>
to give	gave	given	<i>беру</i>
to understand	understood	understood	<i>түсіну</i>
to read [ri:d]	read [red]	read [red]	<i>оқу</i>
to write	wrote	written	<i>жазу</i>
to be	was, were*	been	<i>болу</i>

* **was** тұлғасы жекеше түрде (*был, была*), ал **were** тұлғасы көпше түрде қолданылады (*были*).

Етістіктің осы шақта жіктелуі

Осы шақта дұрыс етістіктер де, бұрыс етістіктер де былай өзгереді:

I	translate, write	We	translate, write
		You	translate, write
He } She } It }	translates, writes	They	translate, write
(Яғни, жекеше түрде 3-жақта етістікке -s немесе -es жалғауы жалғанады.)			

-es жалғауы тұйық етістік ызың дыбысқа (жазуда **-s, -ss, -x, -sh, -ch, -tch**) аяқталған жағдайда пайда болады. **-(e)s** жалғауы зат есімнің көпше түрінің жалғауы сияқты ережелер бойынша айтылады:

he wash**es**, he catch**es** және т.б.

Егер тұйық етістік дауыссыздан кейін **-y** дыбысына аяқталса, онда **y** **i** дыбысына өзгеріп, **-es** жалғауы жалғанады:

to try — he **tries**

Егер у әрпінің алдында дауысты тұрса, онда **-s** жалғауы жалғанады:
to play — he plays

To do және **to go** етістіктеріне **-es** жалғауы жалғанады:
he does [dʌz], he goes [gəʊz]

Санаулы модальды етістіктер ғана басқаша жолмен жасалады. Оларға жекеше түрде 3-жақта ешқандай жалғау жалғанбайды. Олар туралы алда сөз етіледі. Әзірге оларды жай ғана есте сақтау қажет. Ол етістіктер: **can** (істей алу), **may** (істей алу, рұқсат болу), **must** (міндетті, тиіс болу), **ought to** (міндетті, тиіс болу), **need** (қажет).

Модальды етістіктерден басқа етістіктерден **-ing** жалғауымен актив есімшелер де жасалады: translating (аударушы), going (жүріп бара жатқан) және т.б.

Етістік шақтарының жүйесі

Етістіктердің үш негізгі тұлғасын және осы шақтағы тәртібін есте ұстай отырып, барлық қалған шақ тұлғаларын құруға болады:

Ағылшын тілінде, орыс тіліндегідей, осы шақ — Present Tense, өткен шақ — Past Tense және келер шақ — Future Tense бар.

Ағылшын шақтарының орыс шақтарынан басты айырмашылығы — ағылшын тілінде етістіктің білдіретін іс-қимылы немесе жай-күйі төрт түрде болуы мүмкін. Орыс тілінде, білетініміздей, іс-қимылдың екі түрі ғана бар, мысалы «оқыдым» (аяқталған түрі) және «оқып болдым» (аяқталған түрі).

Іс-қимылдың немесе жай-күйдің бұл төрт түрі ағылшын тілінде былай аталады:

1. Simple (Indefinite) Жай (белгісіз)	Фактіні білдіреді: Жаңбыр жауады (жсиі, сирек, таңертең және т.б.).
2. Continuous Жалғаспалы	Белгілі бір уақытта жалғасатын іс-қимылды білдіреді: Жаңбыр жауып тұр (осы сәтте).
3. Perfect Аяқталған	Осы сәтте аяқталып болған іс-қимылды білдіреді: Жаңбыр жауып болды.

4. Perfect Continuous Аяқталған-жалғаспалы	Perfect-тен айырмашылығы – іс-қимылдың әлі аяқталмағанын білдіреді, ал Continuous-ден айырмашылығы — іс-қимылдың қазіргі сәтте жалғасып жатқанын ғана емес, сондай-ақ бұрын басталып, қазір қандай да бір нәтижесі не мерзімі бар екенін білдіреді: <i>Жаңбыр таңертеңнен бастап жауып тұр (үш сағат және т.б.)</i>
--	--

Осы барлық төрт жай-күй кез келген уақытта көрініс табуы мүмкін. Осылайша, етістік шақтары төрт топқа бөлінеді:

Simple	Present Past Future
Continuous	Present Past Future
Perfect	Present Past Future
Perfect Continuous	Present Past Future

Барлық топтардың келер шағын жасауға **shall** (1-жақта) мен **will** (барлық жақтарда) және **to** *демеулігіңіз* етістік инфинитиві қатысады.

Барлық жақтарда өткен шақты жасаған кезде екінші тұлғадағы негізгі немесе көмекші етістік қолданылады (жоғары қараңыз: «Негізгі етістік тұлғалары»).

Continuous тобын жасауға **to be** (*болу*) көмекші етістігі тиісті шақта (өткен, осы немесе келер) және **-ing** жалғауымен негізгі етістік қолданылады.

Perfect тобын жасауға **to have** (*бар болу*) көмекші етістігі тиісті шақта (өткен, осы немесе келер) және негізгі етістіктің III тұлғасы қолданылады.

Perfect Continuous тобын жасауға **to be** (*болу*) көмекші етістігі Perfect тұлғасында, яғни **to have** (*бар болу*) көмекші етістігі тиісті шақта (өткен, осы немесе келер) + **to be (been)** етістігінің III тұлғасы және **-ing** жалғауымен негізгі етістік қатысады.

Simple	He sings these songs. Ол осы әндерді айтады. He sang these songs. Ол осы әндерді айтты. He will sing these songs. Ол осы әндерді айтатын болады.
Continuous	He is singing . Ол ән айтып тұр (осы сәтте). He was singing . Ол ән айтып тұрды (сол сәтте). He will be singing . Ол ән айтатын болады (сол сәтте).
Perfect	He has sung a song. Ол ән айтып болды (осы сәтке дейін жаңа ғана айтып болды және т.б.). He had sung a song. Ол ән айтты (өткен шақтағы кезге дейін). He will have sung a song. Ол ән айтады (келер шақтағы кезге дейін).
Perfect Continuous	He has been singing for an hour. Ол бір сағат болды ән айтып тұр. He had been singing for an hour. Ол бір сағат ән айтты (өткен шақтағы кезге дейін). He will have been singing for an hour. Ол бір сағат ән айтатын болады (келер шақтағы кезге дейін).

Жалпы алғанда, осы схеманы практикада қолдану айтарлықтай қиын емес. Бар болғаны **to be** және **to have** көмекші етістіктерінің шақ бойынша өзгеру тәртібін түсіну қажет.

Дұрыс шақ тұлғасын таңдау үшін:

- 1) іс-қимылдың түрін анықтау;
- 2) оның қандай сәтке (осы, өткен немесе келер) тиесілі екенін анықтау қажет.

Мысалы, мына сөйлемдерді ағылшынша айту қажет:

1. Ол көп оқыды.
2. Сол уақытта ол оқып отырды.
3. Сол уақытқа дейін ол кітапты оқып болды.

Бірінші сөйлемде іс-қимыл Simple тобына жатады (жай ғана оқу факті баяндалады).

Екінші сөйлемнің іс-қимылы белгілі бір уақытта көрсетілген, оны *сол уақытта* (**at that time**) сөзі нақтылайды. Сәйкесінше, мұндай іс-қимылды Continuous тобына жатқызуға болады.

Үшінші сөйлемде белгілі бір сәтке дейін аяқталып болған іс-қимыл көрсетілген, мұны *сол уақытқа дейін* (**by that time**) сөздері

нактылайды, яғни іс-қимыл Perfect тобына жатады.

Барлық үш сөйлем де *не істеді?* деген сұраққа жауап береді, яғни өткен шаққа қатысты:

1. Past Simple
2. Past Continuous
3. Past Perfect

Кестені пайдалана отырып, сөйлемдерді ағылшын тіліне аударамыз:

1. He **read** much.
2. He **was reading** at that time.
3. He **had read** the book by that time.

Орыс тілді білім алушыларда қиындық тудыратын жалғы мәселе — Present Perfect-ті қолдану және оны Past Simple-мен шатастыру. Present Perfect осы шақ тобына қатысты болса да, ол аяқталған іс-қимылды білдіреді және оны өткен шақта аудару қажет:

He **has come**. Ол (*әлдеқашан, жаңа ғана* және т.б.) *келді*.

Present Perfect-ті Past Simple-мен шатастырып алмау үшін (He **came**. — Он *келді*.), Present Perfect-тің осы шаққа қатысты екенін және онымен бірге **today, this year, this week, this morning** сияқты және т.б. шақ белгілері, әлі жалғасып жатқан жағдайда, қолданылатынын есте ұстау қажет:

I **have seen** him this morning. Мен оны бүгін таңертең *көрдім*
(таң әлі жалғасып жатыр).

Салыстырыңыз:

I **saw** him this morning. Мен оны бүгін таңертең *көрдім*
(Past Simple) (таң әлдеқашан өтіп кеткен).

Present Perfect-пен **already, always, never, ever, so far** (*әзірге, әлі*), **just** (*жаңа ғана*), **not yet** (*әлі емес*) үстеулері де қолданылады:

I **have never been** there. Мен ол жерде ешқашан *болған емеспін*.
He **has just left**. Ол жаңа ғана *кетіп қалды*.

Past Simple әдетте қазіргіден бөлек өткен іс-қимылды сипаттайды. Онымен **yesterday, last year (month, week), ago, the other day** (*жұырда*) сияқты және т.б. үстеулер қолданылады немесе өткен шақтағы күн көрсетіледі:

I **met** him yesterday (in 1999).

Past Simple өткен шақтағы бірізді не қайталама іс-әрекеттерді білдіру үшін де қолданылады:

He **took** the candle, **opened** the door and **went out**. Ол майшамды *алып, есікті ашты да, шығып кетті*.

***Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау
сұрақтарына жауап беріңіз:***

1. Артикльдерді қолданудың негізгі ережелері қандай?
2. Зат есімнің көпше түрі қалай жасалады?
3. Зат есімнің тәуелдік септігі не үшін қызмет етеді және қалай жасалады?
4. Сын есімнің салыстырмалы шырайлары қалай жасалады?
5. Етістіктің негізгі тұлғалары қалай жасалады?
6. Етістік осы шақта қалай өзгереді?
7. Етістіктің шақ тұлғалары қалай өзгереді? Олар нені білдіреді?

T e x t

My Working Day

Hello. My name is Vlad Volkov and I am a college student. I am in my first year now.

I want to tell you about my usual working day.

It is 6.30 am and my younger brother Alexei is knocking at the door of my bedroom. “Will you jog with me today?” he asks. This is the way every morning begins for me. I went jogging last year but then I have become lazier and Alexei uses every chance to mock at me. He goes jogging regularly and he is a good sportsman by the way — so his coach says. Alexei goes in for tennis and he has been playing football since he went to primary school. He is the best forward in his team.

Alexei goes away and I stay in bed a little while longer. But anyway it is time to get up. I go to the bathroom and take a shower and clean my teeth, then come back to my room and switch on the television to watch the news while I am brushing my hair, shaving and putting my clothes on.

Now it is time for breakfast. All my family is at table — my mother, my father, Alexei and myself. We have scrambled eggs and bacon, a cup of tea and sandwiches. We chat and discuss news. I think it is right time to introduce my family members to you. My mother’s name is Mary. She is a children’s doctor. My father’s name is Alexander and he is an engineer. Alexei is still a schoolboy. He is four years my junior. Oh, I haven’t yet told you about my elder sister. Her name is Nina. She is married. Her husband and she rent a flat not far from our place.

After breakfast I look through my notes — just in case I have left something behind, put on my coat, then say good-bye to my mother and leave home. My father gives me a lift to the college in his car. He starts working later than my classes begin.

I arrive at my college just in time to say hello to my fellow-students before the bell goes. As a rule, we have three or four periods every day. We go to college five days a week. Saturday and Sunday are our days off. We have lectures and seminars. Sometimes we work in the work

shops. To my mind, these are the most interesting lessons. My friends say that we will be having a test in English today. I think that writing tests in grammar is more difficult than speaking English. I hope I won't fail.

During the breaks we go to the gym and play a round or two of basketball or volleyball. My friend John and I are fond of reading fantasy and we discuss the latest book by Nick Perumov. He asks me if I liked the book that he had given me. I tell him that I will have read the book by the end of the week.

At 1 pm we have a long break. We go to the canteen and have a roll and a cup of juice. Then there is one more period, which is Mathematics. It is my favourite subject. The classes are over at 2.40 pm. Sometimes I go to the library to study there, but today I don't.

On my way home I see my girlfriend Lena. She smiles at me and we walk together for a while. I suddenly remember that we will have been dating for a year next week. I will go and look for a present for her tomorrow. When we first met at a party, I told her that she was the prettiest girl in the world and I had been looking for her all my life. Now I think that she is not only the most beautiful girl, but also the best friend. I am really fond of her. She is still a schoolgirl; she is leaving school this year. Lena's dream is to enter Moscow State University.

I come to my place at about 4 pm. Mother is already at home. She is cooking in the kitchen. Soon my father and brother arrive and we have dinner together. After dinner I do my lessons for tomorrow, watch television and read. I don't go out because the weather has become worse. I go to bed at about 11.30 pm.

Active Words and Word Combinations

break [breik] <i>n</i>	үзіліс	go in for sports	спортпен
be fond of [fond]	қызығу (<i>бipд.</i>)	['dæ in fɔ 'spo:ts]	айналысу
brush one's hair	тарану	gym [d3im] <i>n</i>	спорт
[brʌʃ]			залы
canteen [kæn'ti:n] <i>n</i>	асхана	hair [heɪ] <i>n</i>	шаш
chat [tʃɪt] <i>v</i>	әңгімелесу	have breakfast/	таңғы ас/
coach [ksutʃ] <i>n</i>	тренер	lunch/dinner [hɜv	түскі ас/
college ['kDhd3] <i>n</i>	училище, колледж	'brekfɜst/ lAntJ/ 'dɪnɔ]	кешкі ас ішу
day off [dei Df] <i>n do</i>	демалыс күн	introduce Emtrɔ'dju:s]	ұсыну, таныстыру
the make-up	баяну	v jɔg [d3Dg] <i>v</i>	ақырын жүгіру
['meɪkʌp]		leave (something)	ұмыту, қалдыру
fail [feɪl] <i>v</i>	құлау	behind	
	(<i>емтиханнан</i>)	['Iʃv bi'haind]	
get up ['get ʌp]	тұру (төсектен)	lecture ['lektʃɔ] <i>n look</i>	дәріс
give a lift	машинамен әкеліп	through ['lʌk 'θru:] <i>v</i>	қарастыру
['gɪv ə 'lɪft]	тастау	period ['piəriə] <i>n</i>	сабақ

primary school [ˈpraɪmɹi ˈsku:l]	бастауыш мектеп	switch on [ˈswɪtʃ ˈɒn] v	қосу
put on [ˈput ˈɒn] v	кию	take a shower	душқа
seminar [ˈseminɑː] n	семинар	[ˈteɪk ə ˈjaʊs]	түсу
shave [Jeiv] v succeed [sskˈsi:d] v	қырыну үлгеру	watch TV [ˈwɒtʃ tiː ˈviː]	теледидар
switch off [ˈswɪtʃ ˈɒf] v	өшіру	workshop [ˈwɜːkʃɒp] n	шеберхана

EXERCISES

(Тапсырмалардың аудармасын 297-беттен қараңыз)

The Plural Form of the Nouns

1. Read the nouns in singular and plural forms.

[z]	[s]	[ɪz]
a chair — chairs	a cup — cups	a fox — foxes
a rule — rules	a book — books	a place — places
a party — parties	a break — breaks	a class — classes
an exam — exams	a subject — subjects	

2. Make the nouns plural.

a tooth	a man	a postman
a foot	a woman	a child

3. Fill in the articles where necessary.

1. My father is ... engineer. He is ... good engineer.
2. ... Earth moves round ... Sun.
3. I go to ... college. I am ... second-year student.
4. ... Mary is ... best student in ... group.
5. Meet ... English family, ... Browns.
6. There are many ... interesting books in our library.
7. ... Amazon is ... longest river in ... world. ... Everest is ... highest mountain.
8. During ... break I usually go to ... canteen and have ... cup of juice and ... roll.
9. My mother is cooking ... breakfast in ... kitchen.
10. Alexei arrives at ... school before ... bell goes.

The Possessive Case

4. Read and translate into Russian.

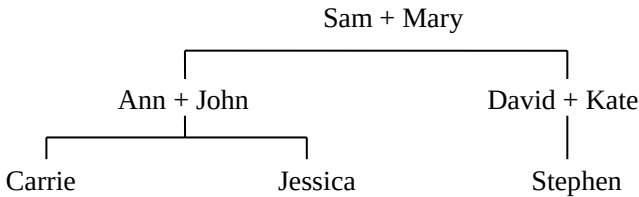
mother's bag	the teacher's register
Julia's ring	the boys' notes
my friend's book	the children's toys

But:
the leg of the table the
page of the book

5. Translate the word combinations into English using the Possessive Case where necessary.

1) мұғалімнің журналы; 2) мұғалімдердің кітаптары; 3) менің жатын бөлmemнің есігі; 4) пошташылардың сөмкелері; 5) әкемнің машинасы; 6) балалардың аттары; 7) әннің сөзі; 8) Сэмнің дәптері; 9) оқушының жауабы; 10) менің ағамның тренері

6. Complete the sentences given below, making use of the family tree:



1. Ann is ... wife.
2. Stephen is ... and ... son.
3. Ann is ... aunt.
4. Sam is ... husband.
5. Mary is ... , ... , and ... grandmother.
6. Carrie and Jessica are ... cousins.
7. David is ... and ... uncle.
8. Jessica is ... and ... granddaughter.
9. Carrie is ... and ... niece.
10. Jessica is ... and ... daughter.

Degrees of Comparison of Adjectives

7. Read and translate.

long — longer — the longest small
— smaller — the smallest young —
younger — the youngest late — later
— the latest easy — easier — the
easiest big — bigger — the biggest
old — older — the oldest
old — elder — the eldest (*speaking about family members*)
far — farther — the farthest (*distance*)
far — further — the furthest (*time*)
beautiful — more beautiful — the most beautiful
interesting — more interesting — the most interesting
difficult — more difficult — the most difficult

8. Form the comparative and the superlative degrees of the adjectives.

good	heavy
cold	little
bad	expensive

9. Use the adjectives given in brackets in the comparative or superlative form.

1. Two heads are ... than one. (*good*)
2. This is ... book I have ever read. (*interesting*)
3. Concorde is ... plane in the world. (*fast*)
4. Mike is ... than Nick. (*tall*)
5. Harrods is ... shop in London. (*expensive*)
6. This is ... hotel in our city. (*cheap*)
7. We discuss ... news. (*late*)
8. My ... brother is five years my senior. (*old*)
9. The first exercise is ... than the second. (*difficult*)
10. The weather has become It looks like raining. (*bad*)

10. Translate into Russian.

1. She is as pretty as a rose.
2. He is as clever as an owl.
3. My brother is not so strong as my father.
4. He is not so busy as me.
5. This girl is more attractive than that one.
6. The student is as clever as his teacher.
7. My car is not so new as your car.

The Verb

11. Read and translate into Russian.

to ask — asked — asked	to look — looked — looked
to brush — brushed — brushed	to play — played — played
to cook — cooked — cooked	to remember — remembered — remembered
to discuss — discussed — discussed	to shave — shaved — shaved
to introduce — introduced — introduced	to start — started — started
to jog — jogged — jogged	want — wanted — wanted
to knock — knocked — knocked	to watch — watched — watched

12. Memorize the three forms of the following verbs.

to be — was/were — been	to give — gave — given
to become — became — become	to go — went — gone
to come — came — come	have — had — had to
to do — did — done	leave — left — left to
to get — got — got	meet — met — met

to read [ri:d] — read [red] — read to see — saw — seen
 [red] to tell — told — told

13. (a) Memorize the words and word combinations given below; (b) translate them into Russian; (c) make up examples with these words.

Present Simple

every day
 every month
 in the morning
 in the evening
 usually
 as a rule
 sometimes

Present Continuous

now

Present Perfect

ever
 never
 just
 already
 (not) yet
 this month
 this year this morning

Past Simple

yesterday
 a year ago
 in 1994
 last year last month
 yesterday morning last
 summer on March, 14

Past Continuous

at 10 o'clock
 yesterday
 ... when mother
 came in

Past Perfect

before
 after
 till
 until

Future Simple

tomorrow
 next month
 next year
 in 2011
 soon

Future Continuous

at five o'clock
 tomorrow
 next month
 next year
 in 2011
 soon

Future Perfect

by the time

14. Define the tense of the predicates in the sentences of the Text. Explain the use of the tenses.

15. Transform the given sentences into the Past and Future Simple tenses. Use the necessary adverbs.

Model: *Present Simple:* I **go** to school. (Мен мектепке барамын.)
Past Simple: I **went** to school last year.
Future Simple: I **will go** to school next year.

1. Vlad goes to college.
2. She swims very well.
3. They speak English during the lessons.

4. He asks me a difficult question.
5. We jog in the morning.
6. Lena looks through the notes before the seminars.
7. Father gives him a lift to college every day.

Use the sentences above in the Present Continuous tense. Add the necessary adverb.

Model: I go to school. — I **am going** to school now.

16. Transform the sentences into the Past Continuous and Future Continuous tenses. Add the necessary adverb.

Model: Present Continuous: I **am playing** tennis with my friends (now).

Past Continuous: I **was playing** tennis with my friends at five o'clock yesterday.

Future Continuous: I **will be playing** tennis with my friends at five o'clock tomorrow.

1. Mike is reading an interesting book.
2. Mary is writing a letter to her friends.
3. They are speaking to their teacher now.
4. We are having lunch at the canteen.
5. Wait a minute! I am getting up!
6. Nina is playing the piano.
7. She is brushing her hair.

17. Transform the sentences to use the Past Simple tense instead of Present Perfect. Add the necessary adverb.

Model: He **has just read** this book. — He **read** this book a week ago.

1. My friend has already written the test.
2. Boris has done his homework this evening.
3. I have already watched this film.
4. We have never seen the man.
5. They have just come back home.
6. I have left my book at home this morning.

18. Use the verbs in the appropriate tense forms.

Present Simple/Present Continuous:

1. They (*speak*) English very well.
2. She (*speak*) to her teacher now.
3. I usually (*have*) orange juice for breakfast.
4. He (*take*) a shower now.
5. We (*jog*) every day.

6. He is out now. He (*jog*).
7. Mother is in the kitchen. She (*cook*) breakfast.

Past Simple/Past Continuous:

1. He (*read*) an interesting book last month.
2. Sam (*read*) an interesting book in the morning.
3. We (*discuss*) this film when you arrived.
4. She (*knock*) and (*come in*).
5. They (*watch*) TV and went for a walk.
6. The boy (*watch*) TV at six o'clock.
7. My friend (*introduce*) me to his mother.

Past Simple/Present Perfect:

1. We just (*begin*) our lesson.
 2. He already (*introduce*) us.
 3. I (*leave*) my copybook at home yesterday.
 4. She (*get*) a bad mark last week.
 5. Mike (*read*) this exercise before the lesson.
 6. Sam and I (*meet*) a week ago.
19. **Use the verbs in brackets in the appropriate tense forms.**

1. I ... him that I ... the book yet. (*to tell, to read*)
2. The weather ... bad yesterday, so we (*to be, not to go out*)
3. Mary ... at the blackboard now. She ... the teacher's questions. (*to stand, to answer*)
4. I ... this task by five pm tomorrow. (*to finish*)
5. At five pm tomorrow I ... still ... this exercise. (*to do*)
6. If the film ... interesting, I ... it. (*not to be, not to watch*)
7. At that time yesterday he ... a letter to his mother. (*to write*)
8. He ... me if we ... the test the day before. (*to ask, to have*)
9. They ... football when their mother ... home. (*to play, to come*)
10. She ... to college five days a week. (*to go*)

20. Translate into English.

Тони — италиялық. Ол ағылшын колледжінің студенті және ол математиканы зерделеп жүр. Тони ағылшын отбасында тұрады. Олардың тегі Томсон. Олар үйде бес адам: Томсон мырза мен Томсон ханым, ұлдарц Эндрю, үлкен қыздары Джейн және кіші қыздары Мэгги. Олардың үйі Оксфордта орналасқан.

Тони таңғысын жүгіріп, одан кейін таңғыс асын ішеді. Таңғы асқа бір стакан апельсин шырынын ішіп, ветчина қосылып қуырылған жұмыртқа жейді. Одан кейін ол колледжге барады. Әдеттегідей, онда үш не төрт дәріс немесе семинар болады. Одан соң достарымен бірге кітапханада болады.

Үйге кешкі бесте келеді де, Томсондармен кешкі ас ішеді. Кешкілік уақыттарда спортзалға барады және баскетбол не волейбол ойнайды.

Кешкі астан кейін келесі күннің сабақтарын дайындайды немесе ауа райы жақсы болса, қыдыруға шығады. Әдетте, ол сағат 11-де ұйықтауға жатады.

7-САБАҚ

Грамматика:	Есімдік. Үстеу. Предлог.
Text:	Speaking About Friends.

Есімдік

Есімдіктер – заттардың атын білдірмей, олардың белгілерін көрсететін сөздер.

Негізгі есімдіктерді келесі схема бойынша жаттап алған бәрінен де оңай болмақ:

Жіктеу есімдіктері		Тәуелдік есімдіктер	Өздік және күшейткіш есімдіктер
<i>кім?</i> деген сұраққа жауап береді	<i>кімнің?, кімге?, кім туралы?</i> деген және т.б. сұрақтарға жауап береді	<i>кімнің? кімдікі?</i> деген сұрақтарға жауап береді	Орыс тілінде <i>сам, сами (өзі, өздері)</i> есімдіктеріне немесе орыс тіліндегі <i>умываться</i> сияқты өздік етістіктердің - ся жалғауына сәйкес келеді
1	2	3	4
I <i>мен</i>	me <i>мені маған</i>	my mine <i>менің, менікі</i>	myself
he <i>ол</i>	him <i>оның, оған</i>	his his <i>оның</i>	himself
she <i>ол</i>	her <i>оның, оған</i>	her hers <i>оның</i>	herself
it <i>ол, бұл</i>	it <i>оны, оған</i>	its its <i>оның, оны</i>	itself
we <i>біз</i>	us <i>бізді бізге</i>	our ours <i>біздің біздікі</i>	ourselves
you <i>сіз</i>	you <i>сізді, сізге</i>	your yours <i>сіздің, сіздікі</i>	yourself, yourselves
they <i>олар</i>	them <i>оларды, оларға</i>	their theirs <i>олардың, олардікі</i>	themselves

Ескерту:

1. Орта тектегі **it** есімдігі жансыз заттарды және кейбір жанды заттарды (жануарлар мен балаларды; салыстырыңыз, мысалы, орыс тіліндегі *бала*, бұл сөз де орта тектегі сөз) білдірген кезде зат есімдерді алмастырады. Сондықтан орыс тіліне **it** есімдігін алмастыратын зат есімнің тегіне қарай, *он, она* немесе *оно (ол)* деп аударған дұрыс:

We saw a flower. **It** was white. Біз гүлді көрдік. Ол ақ болды.

He took the book. **It** was new. Ол кітапты алды. Ол жаңа олды.

2. **My, his, her** және т.б. тұлғалар анықталатын сөзбен бірге қолданылады. **Mine, his, hers** және т.б. тұлғалар жеке өзі қолданылады, яғни одан кейін зат есім қолданылмайды.

This is **my** book. Бұл менің кітабым.

This book is **mine**. Бұл кітап менікі.

3. Қазіргі ағылшын тілінде *сен* есімдігі жоқ. Бір немесе бірнеше адамға жүгінген кезде *you* есімдігі қолданылады, ол мәнмәтінге қарай *sіз немесе сен* деп аударылады.

Өздік және күшейткіш есімдіктерге келетін болсақ, бір адамға **yourself** есімдігі, ал бірнеше адамға **yourselves** есімдігі қолданылады.

ask **yourself** — өзіңнен сұра (ңыз)

ask **yourselves** — өздеріңізден сұраңыздар

Сілтеу есімдіктері

Жекеше түр

this — *бұл*

that — *анау*

Көпше түр

these [ði:z] — *бұлар*

those [ðəʊz] — *те (аналар)*

Сұрау-қатыстық есімдіктері

who — *кто (кім),*

which — *қай*

whom — *кімді*, **whose** — *кімдікі*

that — *қай (that — ана бір ұқсас тұлғасымен шатастырмаңыз)*

Белгісіздік есімдігі

some

— *қандай да бір, кейбір, біраз*

any

— *қандай да бір, біршама*

(сұраулы және болымсыз сөйлемдерде); *кез келген* (болымды сөйлемдерде)

no

— *ешқандай, ешбір*

every

— *әрбір*

all

— *барлығы*

other, another

— *басқа*

both

— *екеуі де*

Some, any, no және **every** есімдіктері **body, thing** және **one**

сөздерімен күрделі есімдік жасай алады:

somebody, someone something	<i>біреу, әлдекім, бірдеңе, бір нәрсе</i>	Болымды сөйлемдерде қолданылады.
anybody, anyone anything nobody, no one nothing	<i>әлдекім, бірдеңе, ешкім, ештеңе</i>	Сұраулы және болымсыз сөйлемдерде қолданылады.

Үстеу

Іс-қимылдың уақытын, орнын, кейпін, мөлшерді немесе шырайды білдіретін сөз табы **үстеу** деп аталады.

Үстеу *қашан?*, *қайда?* *қалай?*, *қандай мөлшерде?* деген сұрақтарға жауап береді.

Үстеу *тұлғасы жағынан дара, туынды, күрделі және құрамды* болып бөлінеді.

Дара үстеуді құрамдас элементтерге бөлуге келмейді. Мысалы: **soon, here, fast** және т.б.

Туынды үстеу сын есімнен және кейбір зат есімдерден суффикстар арқылы жасалады. Негізінен бұл **-ly** суффиксы:

day — daily

quick — quickly

simple — simply және т.б.

Күрделі үстеулер сөздердің қосылуы арқылы жасалады:

sometimes — *кейде*

anyway — *қалай болғанда да, қалай болмасын*

inside — *ішінде* және т.б.

Құрамды үстеуде негізгі үстеумен бірге көмекші сөз (жай предлог) пайдаланылады:

at least, in vain, at all және т.б.

Үстеудің салыстырмалы шырайлары

Үстеудің салыстырмалы шырайларының жасалу жолдары сын есімдердегі сияқты.

Бір буынды үстеулердің салыстырмалы шырайлары **-er** және **-est** суффикстарын жалғау арқылы жасалады:

**Жай
шырай**

soon

тез

**Салыстырмалы
шырай**

sooner

тезірек

**Күшейтпелі
шырай**

soonest

ең тезі

Сын есімдерден айырмашылығы —күшейтпелі шырайда үстеу

артикульсіз қолданылады.

-ly (**early**-ден басқа) суффиксына аяқталатын үстеулердің салыстырмалы шырайлары **more** және **most** сөздерін қосу арқылы жасалады:

<i>Жай шырай</i>	<i>Салыстырмалы шырай</i>	<i>Күшейтпелі шырай</i>
easily	more easily	most easily
оңай	оңайырақ	ең оңайы

Early үстеуінің салыстырмалы шырайлары **-er** және **-est** және суффикстары арқылы жасалады:

early — earlier — earliest

Сын есімдер сияқты, салыстырмалы шырайлары басқа түбірлерден жасалатын бірнеше үстеу бар: **well** (*жақсы*), **badly** (*жаман*), **much** (*көп*), **little** (*аз*).

<i>Жай шырай</i>	<i>Салыстырмалы шырай</i>	<i>Күшейтпелі шырай</i>
well	better	best
badly	worse	worst
much	more	most
little	less	least

Үстеудің сөйлемдегі орны

Үстеу көбінесе сөйлемнің басында немесе соңында қойылады.

Белгілі мезгіл үстеулері (**today**, **yesterday**, **tomorrow** және т.б.) сөйлемнің басында да, соңында да қойылуы мүмкін:

He was busy **yesterday**.

Yesterday he was busy. *Кеше* оны қолы бос болмады.

Белгісіз мезгіл үстеулері (**always**, **never**, **often**, **seldom**, **rarely**, **already** және т.б.) етістіктің *алдында* қойылады:

He **always** comes in time. Ол *ылғи* уақытында келеді.

Бірақ бұл үстеулер **to be** етістігінен *кейін* қойылады:

He is **always** busy. Ол *ылғи* бос емес.

Sometimes (*кейде*) және **usually** (*әдетте*) үстеулері етістіктің *алдында*, сондай-ақ сөйлемнің басында не соңында тұруы мүмкін:

We **sometimes** go there.

Sometimes we go there. Біз ол жерге *кейде* барамыз

We go there **sometimes**.

Күрделі етістік шақтарында (яғни, екі және одан көп етістікпен берілген) белгісіз мезгіл үстеулері әдетте *бірінші етістіктен кейін* тұрады:

This rule has **already** been mentioned above.

They can **never** understand simple things.

He will **always** be ready.

Бұл ереже туралы жоғарыда

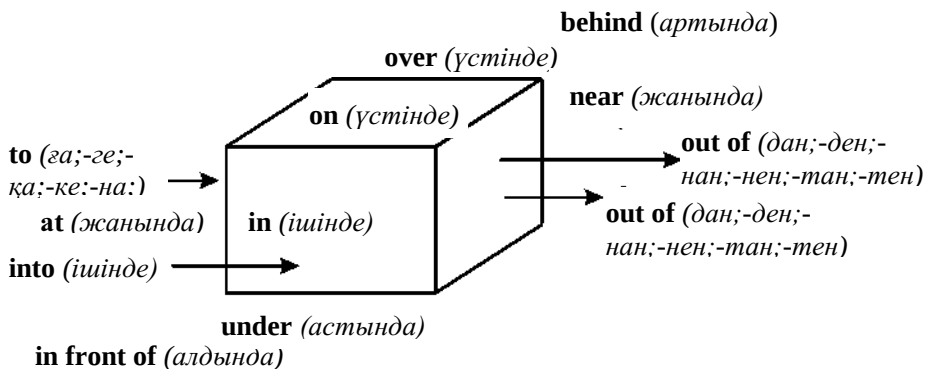
әлдеқашан айтылды.

Олар ешқашан жай нәрселерді түсіне алмайды.

Ол әрқашан дайын болады.

Предлог

Негізгі мекен және бағыт предлогтарын мынадай схема түрінде көрсетуге болады:



Мысалы:

He is **in** the room.
The pictures are **on** the wall.

Ол бөлмеде
Суреттер қабырғада.

The rug is **under** the table.

Кілемше үстелдің астында.

The table is **at** the window.

Үстел терезенің жанында.

We live **near** the river.

Біз өзеннің маңында тұрамыз

They went **to** London.

Олар Лондонға кетіп қалды.

She came **into** the room

Ол бөлмеге кірді.

He came **from** Moscow.

Ол Мәскеуден келді.

We went **out of** the house.

Біз үйден шықтық.

She took the rug **from under**
the table.
The shop is right **in front** of you.

Ол үстелдің астынан кілемшені
алды
Дүкен біздің тура алдымызда.

He was hiding **behind** the house.

Ол үйдің артында тығылып тұрды.

There is a lamp **over** the table.

Үстелдің үстінде шамдал ілініп тұр.

Ағылшын тілінде бір предлог бірнеше мағынаны білдіру үшін қолданылатынын және сәйкесінше, орыс тіліне де әртүрлі аударылатынын есте сақтау қажет. Мысалы:

at the door — есікте
at the meeting — жиналыста
at school — мектепте

on the table — үстелде
on Sunday — жексенбіде

Мұндай зат есімдермен предлог тіркестерін толықтай жаттап алу қажет.

Негізгі *мезгіл* предлогтары:

in summer — жазда
in April — сәуірде
on Thursday — бейсенбіде
in the morning — таңертең

at night — түнде
at five o'clock — сағат бесте
in two hours — *через* два часа
by five o'clock — сағат беске *қарай*

Басқа да кең таралған предлогтар:

with — *-мен, -бен, -пен*

without — *-сыз, -сіз*

by — белгілі мезгілге; авторға, құралға, себепке дереккөзге нұсқайды (a novel **by** Tolstoy — Толстойдың романы, **by** train — пойызбен, **by** experience — тәжірибе бойынша және т.б.)

for — *үшін*

Ағылшын тілінде көптеген етістіктер белгілі предлогтармен тіркесіп келеді. Олар көбінесе орыс тіліндегі предлогтарға сәйкес келмейді, сондықтан оларды есте сақтау қажет. Мысалы:

Қарау — to look at

үміттену — to hope for

Кейбір ағылшын етістіктері предлогтарды қажет етпейді, әйтсе де орыс тілінде оларды аударған кезде предлогты қолдану қажет. Мысалы:

to answer — жауап беру

to enter —кіру

Сондықтан бұдан әрі етістікке ғана емес, сонымен қатар олармен қандай предлогтардың қолданылатынына назар аударыңыз.

*Грамматикалық материалды қайталаңыз және
бақылау сұрақтарына жауап беріңіз:*

1. Жіктеу, тәуелдеу, өздік және күшейткіш есімдіктерді атаңыз.
2. **It** есімдігі, тәуелдеу есімдігінің екі тұлғасы және 2-жақтағы тұлға қалай қолданылады?
3. Ағылшын тілінде үстеудің қандай тұлғалары бар?
4. Үстеудің салыстырмалы шырайлары қалай жасалады?
5. Үстеулердің сөйлемдегі орны қандай?
6. Көп қолданылатын мекен және мезгіл предлогтарын атаңыз және олардың негізгі мағынасын көрсетіңіз.
7. Етістіктердің предлогтармен қолданылуы туралы не білесіз?

T e x t

Speaking About Friends

Vlad: Good morning, mum. How are you?

Mother: Fine, thanks. Did you sleep well?

Vlad: Yes, thank you. And where is Dad?

Mother: He went out half an hour ago together with Alexei. They went shopping. Well, Vlad, it is your birthday soon. Are you going to have a birthday party this year?

Vlad: Well, I'd love to. You know, mum, now when I am at college I have got many new friends. It would be nice if I could invite them to my place.

Mother: Excellent idea! Let's count how many friends you are going to call so that I can think about the menu and all the things.

Vlad: I want to ask my best friends. They are Ilya, Stepan and Igor.

Mother: Do I know any of them?

Vlad: I suppose you have seen Ilya. Maybe you remember that broad-shouldered fellow with fair hair and dark eyes. We came across him in the street the other day.

Mother: Ah, now I know whom you are talking about. He is fond of music and plays the guitar very well, as you told me. Okay, what about the rest?

Vlad: Stepan is a funny slim little guy with brown hair and a snub nose. He is fond of reading fantasy and I took several books from him to read. He is an easy-going fellow. I like to talk to him. He came to our place in October. But you were not in at that time. Dad saw him, I believe. And Igor is my new friend. He is very clever. He is a computer genius, the teachers say. But he is not a bookworm. He plays volleyball and swims well.

Mother: Do you want to call any of your former schoolmates?

Vlad: Actually, it will be nice to invite Misha. I haven't seen him for ages.

Mother: Good! And will you ask Lena to come?

Vlad: Oh, yes, certainly!

Mother: Then you will invite your friends with their girlfriends, too.

Vlad: You are right, mum! Well, Igor's girlfriend is at college with us, and Ilya took Masha hiking this summer, you know, when our group went on a three-days' hike. She is good-natured and friendly. And just a week ago I saw Stepan with a remarkable long-legged girl with blond hair. I suspect it is his new mate.

Mother: What about Misha?

Vlad: So far as I know, he doesn't have a girlfriend at the moment.

Mother: Maybe you will invite one of your former classmates who is on friendly terms with him.

Vlad: Why not? I think I will invite Veronica. She is very sociable. I will be glad to see her, too.

Mother: So, how many people do we have, all in all?

Vlad: Let me see ... Igor and Olga, Stepan and his girlfriend, Ilya, Masha, Misha and Veronica. Ah, and Lena and me, of course. It makes ten people all together. Well, it is going to be a magnificent party, Mum!

Mother: I am sure of that.

Active Words and Word Combinations

attractive [s'trɪktɪv] <i>a</i>	тартымды	friendly ['frendli] <i>a</i>	достық
be on friendly terms with somebody	біреумен дос болу	girlfriend ['gɜ:lfrɛnd] <i>n</i>	құрбы
beautiful ['bjumfɪl] <i>a</i>	керемет	good-looking	сүйкімді
bookworm ['bukwɜ:m] <i>n</i>	кітап құрты	Lgud'lukip] a good-natured	мейірімді
boyfriend ['boɪfrend] <i>n</i>	дос	Lgud'neɪtɪbd] a	шаш үлгісі
broad-shouldered	кең иықты	haircut ['heskAt] <i>n</i>	сәнделген шаш
[bro:d'ʃʊldɜ:d] a		hairdo ['hesdu:] <i>n</i>	әдемі (<i>ep туралы</i>)
dark/ [da:k]	қара/	handsome ['hɪnssm] <i>a</i>	ұқсас олу
blue/ [blu:]	көк/	long-legged Ltop'legɪd]	достасу,
green/ [grɜ:n]	жасыл/	look like ['luk 'laɪk]	дос болу
hazel eyes ['heɪzəl 'aɪz]	қой көз	make friends ['meɪk 'frendz]	
fair/ [fɛə]	ақ шаш/		
dark/ [dɜ:k]	қара/		
blond/ [blɒnd]	ашық түсті/	plain [pleɪn] <i>a</i>	ұсқынсыз,
grey hair [greɪ 'hes]	ақ шаштар		қарапайым
freckles ['freɪkslɪz] <i>n</i>	секпіл		

regular features [regjʊtə 'fi:tjɪbz]	бет келбеті айқын	slim [slɪm] <i>a</i>	арықша
resemble [ri'zembəl] <i>v</i>	жұру, еске	snub ['snʌb]	пұшық/ қыр
round [raʊnd]	салы	straight [streɪt]	мұрын
oval ['ʊvəl]	домалақ/сопа	nose [noʊz]	
face [feɪs]	қ бет	sociable ['sʊʃiəbəl]	көпшіл
slender ['slendə] <i>a</i>	сымбатты	terrific [ts'rifɪk] <i>a</i>	тамаша
		true [tru:] <i>a</i>	дұрыс

EXERCISES

Pronouns

1. Read and remember.

I	me	my	mine	myself
he	him	his	his	himself
she	her	her	hers	herself
it	it	its	its	itself
				ourselves
we	us	our	ours	yourself, yourselves
you	you	your	yours	themselves
they	them	their	theirs	
this	these			
that	those			
somebody		anybody		nobody
someone		anyone		no one
something		anything		nothing

2. Read and translate into Russian.

my friend; his father; their son; her boyfriend; our teacher; your book;
his former classmate; my computer

Whose book is it?	It is his book.
Who knows where they live?	My friend does.
Whom did he invite to his birthday party?	He invited all of us.
Which of these books is yours?	That book is mine.
Which book have you read?	I have read all these books. I want another one.

3. Transform the sentences according to the model.

Model: This is **my** book. — This book is **mine**.

1. This is her friend.
2. Those are our teachers.
3. That is his cat.
4. These are their bags.
5. Is that your car?
6. Are these their computers?

4. Fill in the blanks with the corresponding pronouns.

1. In the morning I go to the bathroom and wash
2. He can do his homework
3. She knows it
4. My younger brothers can't dress My mother usually dresses them.
5. Will you help us? We don't know how to do this exercise
6. Don't ask me to help you. Think ... !

5. Fill in the blanks with the pronouns *some, any, no* or their derivatives.

1. We have ... new friends in the college.
2. Do you know ... of these students? — I don't know ... here.
3. Does ... know his name? — I think ... does.
4. ... has changed in your appearance, but I can't see what it is.
5. Do you have ... to tell me? — There is ... news.
6. There is ... in that room.

6. Fill in the blanks with pronouns.

1. Jim says that Sam is ... new friend.
2. This is ... old friend Jack. I haven't seen ... for ages.
3. I want to invite ... friends ... you know very well.
4. I get up, go to the bathroom and clean my teeth, dress . , say goodbye to . mother and leave home.
5. Meet Ted and . father, Mr. Johnson.

Adverbs

7. Form the adverbs from the adjectives. Give the comparative and superlative degrees of comparison where possible.

immediate	heavy
nervous	slow
energetic	quick
serious	bad
sudden	hard
careful	

8. Form the degrees of comparison from the following adverbs:

well, often, soon, little, much

9. Use the adverbs given in brackets. Give more than one variant where possible.

1. I saw him (*yesterday*).
2. We met (*before*).
3. He visits his cousin (*often*).
4. You have told me about this idea (*never*).
5. I saw them every day (*almost*).
6. He comes in time (*sometimes*).

7. I have read this book (*already*).
8. We will come to your party (*tomorrow*).
9. He knows English (*very well*).

Prepositions

10. Fill in the blanks with prepositions.

1. They got..... the car.
2. He stood ... his father.
3. They had coffee ... a bun ... breakfast.
4. They decided to meet ... five o'clock ... the station.
5. He took a book ... the table, looked ... it, then put it
6. They looked . each other.
7. I go ... college.
8. He isn't ... home now. He is ... school.
9. This book was written ... Perumov.
10. The school year begins ... September and is May.
11. We decided to meet ... five o'clock ... the bank.
12. This story is . a famous painter.
13. He is a funny little guy . brown hair.
14. He is keen ... animals.
15. She is fond ... reading thrillers.
16. Sunday is the only day . in our school.
17. The book is . the table.
18. I don't want to go . the party. I am going to work . Sunday.
19. We decided to meet ... the airport.
20. He stood at the door and didn't let me go . .
21. He works ... a hospital. He looks ... children who are ill.
22. When my friend came ... the room, there was nobody

Vocabulary

11. Describe Vlad's friends.

12. Translate into English.

Менің құрбым – өте сүйкімді қыз. Ол сымбатты әрі атрымды. Оның бет келбеті айқын. Оның шашы қысқа; шаштары жібектей, ашық түсті, тік мұрын. Біз училищеде дос болып кеттік. Ол гитарада ойнай алады және кітап оқығанды жақсы көреді. Ол менің жақын досым.

13. Speak about your friend (describe his or her appearance and character).

8-САБАҚ

Грамматика:	Сөйлем типтері.
Text:	Болымсыз сөйлем.
	Choosing a Present.

Сұрақ типтері

Ағылшын тілінде сұрақтардың бес типін бөлуге болады:

- 1) **жалпы** (*Сіз ол жерге барып жүрсіз бе?*);
- 2) **арнайы** (*Сіз ол жерге қашан, неге, қалай және т.с.с. барасыз?*);
- 3) **бастауышқа қойылатын сұрақ** (*Ол жерге кім, қандай студент және т.с.с. барады?*);

4) **балама** (*Сіз ол жерге барасыз ба, әлде үйде қаласыз ба?*);

5) **талғаулы** (*Сіз ол жерге барып жүрсіз, солай емес пе?*)

Кез келген сұрақ түрін дұрыс қою үшін, жалпы сұрақтардың барлық шақ түрлеріндегі схемасын анық білу қажет. Бұл ретте, өткен сабақта келтірілген болымды сөйлемдер схемасына сүйенуге болады. Көп жағдайда бастауыш пен баяндауыштың орындары ғана алмасатынын байқайсыз. Жаңа элемент жалпы схеманың алғашқы екі жолында ғана қосылады: Present Simple және Past Simple. Бұл жерде сұрақ жасауға to do (*icmeу*) көмекші етісігі тиісті тұлғада қолданылады.

Жалпы сұрақтар

Simple	Present:	Does he sing these songs? Ол осы әндерді айтады ма?
	Past:	Did he sing these songs? Ол осы әндерді айтты ма?
	Future:	Will he sing these songs? Ол осы әндерді айтатын ма?
Continuous	Present:	Is he singing? Ол ән айтып тұр ма? (қазіргі сәтте)
	Past:	Was he singing? Ол ән айтты ма? (сол сәтте)
	Future:	Will he be singing? Ол ән айтады ма? (сол сәтте)
Perfect	Present:	Has he sung the song? Ол ән айтып болды ма? (сол сәтте)
	Past:	Had he sung the song? Ол ән айтып болды ма? (өткен шақтағы кезге дейін)
	Future:	Will he have sung the song? Ол ән айтып болады ма? (келер шақтағы кезге дейін)

Perfect Continuous	Present:	Has he been singing for two hours?	Ол екі сағат эн айтып тұр ма?
	Past:	Had he been singing for two hours?	Ол екі сағат эн айтты ма?
	Future:	Will he have been singing for two hours?	Ол екі сағат эн айтады ма?

Жалпы сұрақтарды құрастыруға арналған бұл схеманы **to be** (*болу*), **to have** (*бар болу*) етістіктерінен (олардың негізгі мәндерінде) және модальды етістіктерден басқа, барлық ағылшын етістіктеріне қолдануға болады. Біріншіден, Simple тобында бұл етістіктер сұрақтарда **to do** көмекші етістігін қажет етпейді. Салыстырыңыз:

Does he speak English?	Is he a good student?
Did they go there yesterday?	Have they lectures today?
Does he swim well?	Can he swim?
Do they work hard?	Must they work?

Ескерту: Ауызекі тілде **to have** етістігімен көмекші етістік қолданылуы мүмкін:

Did they have lectures yesterday?

Екіншіден, **can, may, must** модальды етістіктері Continuous және Perfect топтарында мүлдем қолданылмайды. Тіпті Simple тобында да оларды өткен және келер шақта қолдануға келмейді, сондықтан мұндай жағдайда олардың орнына оларды алмастырғыштар қолданылады (бұл туралы «Модальдылық» бөлімінде сөз етіледі).

Арнайы сұрақтар

Жалпы сұрақтардың жасалу схемасын білетін болсақ, арнайы сұрақ қою қиынға соқпайды. Бар болғаны сөйлемнің басында сұрау сөзін (*не, қайда, қашан* және т.б.) немесе сөздер тобын қою қажет, одан әрі барлығы сол схема бойынша болады: Салыстырыңыз:

Жалпы сұрақ	Арнайы сұрақ
Does she sing these songs?	How does she sing these songs?
Is she singing?	Where is she singing?
Had she been singing for two hours?	How long had she been singing?

Бастауышқа қойылатын сұрақтар

Мұндай сұрақтарда бастауыштың рөлін сұрау сөзінің немесе сөздер тобының өзі атқарады (*Кім келді?, Бұл жерде қандай студенттер оқиды?* және т.б.). Нәтижесінде сөздердің тура тәртібі сақталады, яғни бастауыштан кейін баяндауыш тұрады. Бастауышқа қойылатын сұрақта

жалпы сұрақтардың жасалау схемасын пайдалануға болады, бұл ретте мынаны ескеру қажет: Simple тобында **to do** көмекші етістігі қолданылмайды, ал бастауыш бірінші орныда тұрғандықтан Present Simple мен Past Simple-дағы бастауышқа қойылатын сұрақ болымды сөйлемдердің үлгісі бойынша құрылады. Салыстырыңыз:

Болымды сөйлем

He goes there.
The students came early.

Бастауышқа қойылатын сұрақ

Who goes there?
What students came early?

Қалған көмекші етістіктердің барлығы бастауышқа қойылатын сұрақта өз рөлін атқаруды жалғастырады:

Who has come?
What will happen?
What is going on in the hall?

Кім келді?
Не болады?
Қазір залда *не* болып жатыр?

Балама сұрақтар

Мұндай сұрақтар таңдаумен байланысты, сондықтан оларда *or* (немесе) жалғаулығы болады. Таңдау мүмкіндігі жоғарыда аталған барлық сұрақ типтері үшін бар: жалпы, арнайы және бастауышқа қойылатын сұрақ. Сондықтан балама сұрақтар сол үлгілер бойынша қойылады және таңдау элементі ғана қосылады.

Did he remain there **or** did he go abroad?
When did he go abroad: in summer **or** in winter?
Who went abroad: he **or** his friend?

Талғаулы сұрақтар

Талғаулы сұрақ екі бөліктен тұрады: Бірінші бөлік сұрақ емес, кәдімгі болымды немесе болымсыз сөйлем болып есептеледі. Одан кейін қысқаша жалпы сұрақ тұрады. Егер бірінші бөлік болымды болса, онда сұрақ теріс тұлғада қойылады және керісінше:

He **lived** there, **didn't he**?
He **did not live** there, **did he**?

Болымсыз сөйлемдер

Барлық болымсыздық аталған жалпы сұрақтардың жасалу схемасы бойынша жасалады. Бар болғаны сөйлемнің басында бастауышты, ал бірінші көмекші етістіктен кейін **not** демеулігін қою қажет:

Simple	{	Present:	He does not sing these songs.
		Past:	He did not sing these songs.
		Future:	He will not sing these songs.
Continuous	{	Present:	He is not singing .
		Past:	He was not singing .
		Future:	He will not be singing .
Perfect	{	Present:	He has not sung the song.
		Past:	He had not sung the song.
		Future:	He will not have sung the song.
Perfect Continuous	{	Present:	He has not been singing for two hours.
		Past:	He had not been singing for two hours.
		Future:	He will not have been singing for two hours.

Ауызекі тілде **not** болымсыз демеулігі қысқарған тұлғада қолданылады:

is not = isn't

are not = aren't

was not = wasn't

were not = weren't

do not = don't

does not = doesn't

did not = didn't

will not = won't [wəʊnt]

shall not = shan't [ʃɑ:nt]

has not = hasn't

have not = haven't

had not = hadn't

Жекеше түрде 1-жақтағы **to be** етістігімен болымсыздықтың толық тұлғасы ғана мүмкін: **I am not** (немесе **I'm not**). ain't тұлғасы диалектілерде немесе бейәдеби тілде кездеседі. Болымсыз сұрақтарда жекеше түрдегі 1-жақтағы **to be** етістігінің тұлғасын есте сақтаңыз: **I am late, aren't I? Aren't I tired?**

Сөйлемде **no** (ешқандай, ешбір), **nobody**, **no one**, **none** (ешкім), **nothing** (ештеңе, ешнәрсе болымсыз есімдіктері қолданылса), **never** (ешқашан), **nowhere** (еш жерде, ешқайда) болымсыз үстеулері немесе **neither ... nor** (не ... не) болымсыз жалғаулығы қолданылса, сөйлем болымсыз мағынаға ие болады. Ағылшын сөйлемінде бір ғана болымсыз сөз болатынын және бұл жағдайда **not** қолданылмайтынын есте ұстаңыз. Салыстырыңыз:

He **did not** see them.

Nobody saw them.

He **never** saw **anything** like that.

They **did not tell** him the truth.

Nobody told him anything.

He **does not know anything** about it.

He **knows nothing** about it.

Have you any news?

I **have no** news.

Орыс тілінде болымсыз тұлғадағы сұраулы сөйлемге болымсыз емес ағылшын сұрағы сәйкес келетініне назар аударыңыз. Салыстырыңыз:

Сіз оны көрмедіңіз бе?

Have you seen him?

Ағылшын тілінде болымсыз тұлғадағы жалпы сұрақ тандануды білдіреді:

Don't you **want** to hear it?

Сіз мұны қалайша тыңдағыңыз

Do you **not want** to hear it?

келмейді?

Сұраққа қысқа жауап кезінде бір ғана **yes** немесе **no** сөзі жеткіліксіз. Қысқа жауап бастауышты және тиісті көмекші етістікті қамтиды:

Does he **go** there?

Yes, he **does**.

No, he **doesn't**.

Is she **singing**?

Yes, she **is**.

No, she **isn't**.

Will they **come**?

Yes, they **will**.

No, they **won't**.

Who **works** there?

Our students **do**.

Бұл ретте **yes** сөзінен кейін етістік болымды тұлғада, ал **no** сөзінен кейін болымсыз тұлғада тұруы тиіс. Орысша жауаптарда *Иә, ұнады* немесе *Жоқ, ұнамады* сөздерін естуге болады. Ағылшын тілінде мұндай сөз тіркестеріне жол берілмейді:

He **knows** that, **doesn't** he?

Yes, he **does**.

No, he **doesn't**.

He **hasn't** read the book, **has** he?

No, he **hasn't**.

Yes, he **has**.

Haven't you **seen** him?

Yes, I **have**.

Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау сұрақтарына жауап беріңіз:

1. Ағылшын тілінде жалпы сұрақтар әртүрлі шақтарда қалай жасалады?

2. Қалған сұрақ типтері қалай жасалады (арнайы, бастауышқа қойылатын, балама және талғаулы сұрақтар)?

3. **To do** көмекші етістігі қандай жағдайларда қолданылады?

4. Болымсыз сөйлемдер қалай жасалады?

5. Болымсыздықты білдірудің, пот демеулігін қолданудан басқа, қандай тәсілдері бар?

6. Қысқа жауап қандай элементтерден тұрады?

7. Ағылшын тіліндегі **yes** және **no** сөздерін қолданудың орыс тіліндегі *да (иә)* және *нет (жоқ)* сөздерін қолданудан айырмашылығы қандай?

Choosing a Present. Hobbies

Stepan: Hello, old boy. How are things?

Ilya: Not bad, thank you. Look, Stepan, has Vlad invited you to his birthday party?

Stepan: Yes, he has. And why are you asking?

Ilya: The matter is that he has invited me as well, and I am now thinking about a present for him. It is always a difficult issue, isn't it?

Stepan: I don't think that it is such a great problem.

Ilya: Well, of course, you are going to give him a book in fantasy. Both of you know everything about this sort of thing.

Stepan: Actually not. You see, there is hardly a book in fiction he hasn't read. What I am really thinking about is a photo album. So far as I know, he is fond of taking pictures and has a rather good camera. It's not a bad present, is it?

Ilya: You see, just a month ago we went shopping together and he bought a large album.

Stepan: Thank you for telling me this thing. I didn't know that.

Ilya: Besides, I think it is not a good present for a close friend. I mean you can give such a thing to a fellow whom you don't know very well. I know Vlad well enough to give him something that he will really like. We have been friends with Vlad for quite a long time to learn a thing or two about his tastes, haven't we?

Stepan: Maybe you are right. What else can you suggest, then?

Ilya: In his free time he likes to work with his PC. Is it possible to give him a couple of nice games on CDs?

Stepan: Oh, no. He says he doesn't understand people who play computer games. It's a waste of time, in his opinion. Computer is for work, not for leisure — these are his own words.

Ilya: He is a very serious guy, I know. But the problem remains. What will you say about a CD of his favourite group? Do you want to give him a poster or a T-shirt?

Stepan: Look! I've got a brilliant idea.

Ilya: What is it?

Stepan: We can give him a nice present if we join all together. It will be better than giving him a present each. Vlad has always been dreaming about roller skates.

Ilya: I see your point. It is rather an expensive present, I must say. But if we join all together ... Who else is coming to the party?

Stepan: Igor and Olga, and then his classmate, Misha by name.

Ilya: So, Igor won't refuse to join in, I believe. What we must do is to try and find Misha somehow. Maybe Igor knows him. In this case Vlad will get a great present for his birthday!

Active Words and Word Combinations

be fond of something	бірд. жақсы	listen to music	музыка
be keen on something	көру	[ˈlɪkən tə ˈmju:zɪk]	тыңдау
camera [ˈkæmərə] <i>n</i>	бірд. қызығу	play computer games	компьютер ойындарын
collect stamps/	фотоаппарат	[pleɪ kəmˈpjʊtə	ойнау
[ksˈlekt stamps]	марка	ˈleɪmz]	көркем
posters/ [ˈpsɒstəz]	жинау/	read fiction/	әдебиет/ф
CDs [siː ˈdiːz]	плакаттар	[rɪd ˈfɪkʃən]	антастика
	/компакт-диск	fantasy/ [ˈfæntəsi]	/ғылыми
		science fiction/	фантасти
enjoy something	бірд.	[saɪns ˈfɪkʃən]	ка/махабб
[mɪdʒɔɪ]	айналысуды	love stories/	ат
	жақсы көру	[ˈlʌv stɔːrɪz]	дастандар
	қымбат	detective stories	ын/детект
expensive [ɪkˈspensɪv]	бос уақыт	[dɪˈtektɪv stɔːrɪz]	ивтер оқу
free time [ˈfriː ˈtaɪm]	спортпен		бірд.
go in for sports	айналысу	spend time/	уақыт/ақ
[dəɪ ɪn fɔː spɔːts]	конькеи тебу	[spend ˈtaɪm]	ша
go skating	шаңғы тебу	money on	жұмсау
[dəɪ ˈskeɪtɪŋ]	жүзумен	something	суретке
go skiing	айналысу	[ˈmʌni ɒn	түсіру
[dəɪ ˈskiɪŋ]	дискотекаға	ˈsʌmɪŋ]	театрқұмар
go swimming	бару	take pictures	
[dəɪ ˈswɪmɪŋ]	серфингпен	[teɪk ˈpɪktʃəz]	саяхаттау
go to a disco	айналысу	theatre-lover [ˈθɪətə	мұражайға
[dəɪ tʊ ə ˈdɪskʊ]	бос уақыт	ˈlʌvə] <i>n</i>	бару
go surfing	тамақ	travel [ˈtrævl] <i>v</i>	
[dəɪ ˈsɜːfɪŋ]	дайындауд	visit museums [vɪzɪt	
leisure [ˈleɪzə] <i>n</i>	ы ұнату	ˈzɪzmz]	
like cooking			
[laɪk ˈkvɪkɪŋ]			

EXERCISES

Questions

1. Read and translate into Russian.

(a) General Questions

- Are you a student?
- Has he invited you to his birthday party?
- Do you play the piano?
- Have you seen this man before?
- Will you play the guitar to us?
- Were you at college yesterday?
- Did he read the new book?

8. Is she fond of reading science fiction?
9. Am I right?
10. Are they coming with us?

(b) Alternative Questions

1. Is he a good or a bad student?
2. Do they live in Moscow or in St. Petersburg?
3. Have you read this or that book?
4. Will you go to the disco or stay at home in the evening?
5. Are you reading or just dreaming?
6. Did they give him an album or roller skates as a present?
7. Was she working or playing a computer game when they came in?
8. Does he play tennis or football in his free time?
9. Would you like tea or coffee?
10. Has he been dreaming about a PC or a musical centre?

(c) Special Questions

1. Which is the largest room in your apartment?
2. Where are you going?
3. When does the lesson start?
4. Why were you staying at home yesterday?
5. What has happened at the end of the story?
6. How many people will be present at the party?
7. How old are you?
8. Whom did he invite?
9. Where did he live when he was a little boy?
10. What were they laughing at when I came in?
11. What kind of music are you fond of?
12. How much time did it take to write the test?

(d) Questions to the Subject

1. Who enjoys this music?
2. Who will come to the party?
3. Who was ready to answer?
4. Who knows the results?
5. Who spoke to Vlad yesterday?
6. Who has arrived early?
7. Who was playing the piano in the next room?
8. Who is working with my computer?
9. Who has been reading this book?
10. Who will give him a nice present?

(e) Tag questions

1. He is a great theatre lover, isn't he?
2. They aren't close friends, are they?
3. She plays the piano well, doesn't she?
4. He wasn't busy yesterday, was he?
5. I am a good football player, aren't I?

6. He has read all the books in science fiction, hasn't he?
7. We are taking nice pictures, aren't we?
8. She wasn't cooking when we arrived, was she?
9. They visited a few museums, didn't they?
10. The journey wasn't expensive, was it?

2. Make the sentences interrogative.

1. She speaks English well.
2. His parents are going to give him a CD player for his birthday.
3. They weren't at school yesterday.
4. I spoke to our teacher an hour ago.
5. She will be happy to see you.
6. Mike likes detective stories.
7. My friends went skiing in winter.
8. He has taken some pictures of his family.
9. They will visit several museums in this city.
10. She is going to cook vegetable soup.
11. They went to St. Petersburg in summer.
(Where ... ? When ... ? Who ... ?)
12. I'll listen to rock music at home.
(Who ... ? Where ... ? What kind of ... ?)
13. Mary is going to learn English. (Who ... ? What language ... ?)
14. Sam and his girlfriend have come to stay with us this weekend.
(Who . ? Where . ?)
15. There were five students in the class. (Where ... ? How many ... ?)
16. It usually takes me five minutes to get to the college. (How long . ?)
17. My father is forty-seven years old. (Who ... ? How old ... ?)
18. This magazine costs fifteen rubles.
(How much ... ? What ... ? What kind of . ?)
19. They collected stamps. (What . ? Who . ?)
20. We have been friends with Vlad for quite a long time.
(How long . ?)
21. It is raining.
22. She likes cooking.
23. He has taken a few pictures.
24. They don't know English.
25. We didn't go to a disco yesterday.
26. She was my great friend.
27. Mike collected posters last year.

3. Ask all possible questions to the following sentences:

1. His friends are at college now.
2. My sister likes visiting museums.
3. We went windsurfing in summer.
4. She was writing when they came in.
5. He is taking a picture of his friends.
6. They will read detective stories.
7. He wants to get a nice present.

8. They have just read an interesting book.
9. This camera is rather expensive.

Negative Sentences

4. Make the sentences negative.

1. I am a student.
2. He has invited us to his birthday party.
3. They play the guitar.
4. I have been reading this book for the whole summer.
5. He will write the essay tomorrow.
6. She is fond of reading thrillers.
7. They are coming with us.
8. At seven o'clock he was getting up.
9. She was sitting in her room when somebody knocked at the door.
10. She lives in the hostel.
11. I thought you would ask me about Mary.
12. He told me he had seen her before.
13. They went to St. Petersburg in summer.
14. I'll listen to classical music at home.
15. Mary is going to learn English.
16. Sam and his girlfriend have come to stay with us this weekend.
17. There were five students in the class.
18. It usually takes me five minutes to get to the college.
19. They collected stamps.
20. We have been friends with Vlad for quite a long time.

Vocabulary

5. Answer the following questions:

1. Do you have a hobby? What is it?
2. Does your friend have a hobby?
3. What will you give your friend for his/her birthday?
4. What kind of present would you like to get for your birthday?
5. What is the best present for a person who has a hobby?
6. What do you like doing in your free time?
7. Do you spend much time on your hobby?
8. What do you usually spend your pocket money on?
9. What are the other things that people can do in their leisure?
10. Can you tell your classmates about any strange and unusual hobbies?

6. Make up ten questions on the text.

7. Translate into English.

Мен техникалық училищеде оқимын, менің бос уақытым аса көп емес. Бірақ мен әуестенген ісіне ылғи уақыт табамын. Маған суретке түсірген қатты ұнайды. Жуыр арада ата-анам маған қымбат әрі өте жақсы фотоаппарат сыйлады және мен қызықты кадрларды іздеуде көп уақыт өткіземін. Өз достарымды суретке түсірген ұнайды. Біз жорыққа шыққан кезде немесе қалада қыдырып жүрген кезде, мен фотоаппаратымды үнемі өзіммен бірге алып жүремін. Менде қазір төрт фотосуреттер альбомы бар, ал достарым маған қонаққа келген кезде, сол суреттерді қарағанды ұнатады.

8. Speak about your hobby.

9-САБАҚ

Грамматика:

Text:

Сан есім. Есімше

Герундий.

Getting Ready for a Party.

Cooking. Shopping

Сан есім

Ағылшын тілінде, орыс тіліндегі сияқты, сан есімдер есептік және реттік сан есім болып бөлінеді.

Есептік сан есімдер

- | | |
|-----|------------|
| 1 | one |
| 2 | two |
| 3 | three |
| 4 | four |
| 5 | five |
| 6 | six |
| 7 | seven |
| 8 | eight |
| 9 | nine |
| 10 | ten |
| 11 | eleven |
| 12 | twelve |
| 13 | thirteen |
| 14 | fourteen |
| 15 | fifteen |
| 16 | sixteen |
| 17 | seventeen |
| 18 | eighteen |
| 19 | nineteen |
| 20 | twenty |
| 21 | twenty-one |
| 22 | twenty-two |
| ... | ... |
| 30 | thirty |
| 40 | forty |
| 50 | fifty |
| 60 | sixty |
| 70 | seventy |
| 80 | eighty |
| 90 | ninety |

Реттік сан есімдер

- | |
|-------------------|
| the first |
| the second |
| the third |
| the fourth |
| the fifth |
| the sixth |
| the seventh |
| the eighth |
| the ninth |
| the tenth |
| the eleventh |
| the twelfth |
| the thirteenth |
| the fourteenth |
| the fifteenth |
| the sixteenth |
| the seventeenth |
| the eighteenth |
| the nineteenth |
| the twentieth |
| the twenty-first |
| the twenty-second |
| ... |
| the thirtieth |
| the fortieth |
| the fiftieth |
| the sixtieth |
| the seventieth |
| the eightieth |
| the ninetieth |

100 a/one hundred	the (one) hundredth
101 a/one hundred and one	the (one) hundred and first
102 a/one hundred and two	the (one) hundred and second
200 two hundred	the two hundredth
222 two hundred and twenty-two	the two hundredth and twenty-second
1,000 a/one thousand	the (one) thousandth
1,001 a/one thousand and one	the (one) thousandth and first
2,999 two thousand nine hundred a^ ninety-nine	the two thousand nine hundred and ninety-ninth
100,000 a/one hundred thousand	the (one) hundred thousandth
1,000,000 a/one million	the (one) millionth
2,000,000 two million	the two millionth
1,000,000,000 a/one milliard	the (one) milliardth

-teen суффиксы бар сан есімдерде екі екпін болады, бұл ретте соңғы буындағы екпін бірінші буынға қарағанда күштірек болады. Бірақ бұл сан есімдер зат есіммен бірге қолданылған кезде, екпін бірінші буынға түседі де, соңғы буын екпінсіз болады. Салыстырыңыз: **four'teen** және **fourteen 'students**.

Жүздіктердің (мыңдықтардың, миллиондардың) және одан кейінгі ондықтардың немесе бірліктердің арасына **and** жалғаулығы қойылатынына назар аударыңыз:

999 nine hundred **and** ninety-nine
 9,009 nine thousand **and** nine
 9,909,099 nine million nine hundred **and** nine thousand **and** ninety-nine

Hundred, thousand, million сан есімдеріне көпше түрде **-s** жалғауы жалғанбайды. Бірақ олар жүздіктердің, мыңдықтардың, миллиондықтардың белгісіз мөлшерін білдіру үшін қолданылған кезде, зат есім табына өзгереді де, **-s** жалғауы жалғанады. Бұл жағдайда басқа зат есім олардан кейін of предлогымен тұрады:

Thousands of students learn English.

Сан есімнен кейін жүретін зат есім предлогсыз қолданылады:

three **thousand** students

Реттік сан есімдер, тіпті онымен анықталатын зат есім берілмей, жай ғана тұспалданса да, белгілі артикльмен қолданылады. Егер реттік сан есімдер цифрлармен жазылса, оларға сөздің соңғы екі әрпі қосылады: **1st, 2nd, 3rd, 4th, 21st** және т.б.

Сан есімдерді қолданудың кейбір ерекшеліктері

Ағылшын тілінде бет, үй және т.б. нөмірлерін көрсеткен кезде, әдетте реттік емес, есептік сан есімдер қолданылады. Есептік сан есімдер бұл жағдайда зат есімнен кейін қойылады, ал зат есім артикльсіз қолданылады.

Open your books at **page 10**.

Read **lesson one, part two, paragraph 3**.

Хронологиялық күндерде жылдар есептік сан есімдермен беріледі. Төрт таңбалы күнді оқыған кезде тең етіп бөледі де, әрбір жартысы жеке сан ретінде оқылады:

1901 nineteen one

nineteen hundred and one

nineteen hundred o [эи] one

1900 nineteen hundred

2002 two thousand two

Year (*жыл*) сөзі цифрлық белгіден кейін қолданылмайды, бірақ ол оның алдында тұруы мүмкін:

It happened **in 1895**.

It happened **in the year 1895**.

Ай күндері реттік сан есімдермен беріледі:

May 22nd, 1951

May the twenty-second nineteen fifty-one

The twenty-second of May nineteen fifty-one

Күндер әрқалай жазылуы мүмкін: **May 22, May 22nd, 22nd May, 22nd of May**. Апта күндері мен айлардың атаулары бас әріппен жазылады. Апта күні, күн және жыл жазу барысында үтірмен бөлінеді:

Sunday, May 22nd, 1951.

Телефон нөмірлерінде әрбір цифр жеке айтылады:

140-65-84 one four o six five eight four

0 цифры **o** [əv] әрпі ретінде оқылады.

Бөлшек сандар (жай және ондық)

Жай бөлшектерде алым есептік сан есіммен, ал бөлім реттік сан есіммен беріледі:

1/5 one fifth

3/5 three fifths

Алым бірден үлкен болса, онда бөлімге -s жалғауы жалғанатынына назар аударыңыз. Басқаша берілетін 1/2 және 1/4 бөлшектерін де есте ұстаңыз:

a/one half (1/2) [ha:f]
a/one quarter (1/4) ['kwɔ:tə]

Бөлшектен кейін зат есім жекеше түрде, ал аралас саннан кейін көпше түрде тұрады:

3/5 metre three fifths of a metre
2 1/4 metres two and a quarter metres
two metres and a quarter

Ондық бөлшектерде бүтін сан бөлшектен, орыс тіліндегі сияқты, үтірмен емес, нүктемен бөлінеді, ол point деп оқылады. **0** цифры o [əv] немесе **nought** [nɔ:t] болып оқылады.

0.5 point five
o/nought point five
0.005 point o/nought o/nought five
o/nought point o/nought o/nought five
1.02 one point o/nought two

Ағылшын тілінің америкалық нұсқасында нөл zero ['ziərəv] деп оқылады. Ондық бөлшектерді оқыған кезде **point** сөзінің алдында қысқаша кідіріс жасалады. Егер ондық бөлшектерде бүтін бірліктер бар болса, онда жай бөлшектердегі сияқты, зат есім көпше түрде қолданылады:

0.5 centimetre nought point five of a centimetre
2.5 centimetres two point five centimetres

Проценттер былай беріледі және оқылады:

2.5 % two point five per cent
40 % forty per cent

Есімше

Есімше ағылшын тілінде, орыс тіліндегі сияқты, етістіктен жасалады. Салыстырыңыз:

to give — беру
giving — беруші, бере отырып
given — берілетін, берілген

Бәрінен бұрын ағылшын есімшесінің екі негізгі тұлғасының қалай жасалатынын білу қажет — Participle I және Participle II. Осы екі тұлғаға сүйене отырып, есімшенің әртүрлі етістері өзгеру жолдарын түсіну оңай болмақ.

Participle I (I есімше) етістік түбіріне **-ing** суффиксының жалғануы арқылы жасалады:

to finish — *аяқтау* **finishing** — *аяқтайтын*

I есімше орыс тіліндегі көсемшеге сәйкес келеді.

Participle II (II есімше) дұрыс етістіктерде етістік түбіріне **-ed** суффиксын жалғау арқылы жасалады (бұл туралы «Етістік» тақырыбын оқу барысында сөз етілді):

to finish — *аяқтау* **finished** — *аяқталған*

Бұрыс етістіктердің Participle II тұлғасын жаттап алу қажет (бұл туралы және сабақты және салт етістіктердің Participle II мағынасы туралы да «Етістік» бөлімінде сөз етілді):

to begin — *бастау* **begun** — *басталған*

to go — *жүру* **gone** — *кеткен*

және т.б.

To have көмекші етістігінің көмегімен Perfect тұлғасын жасайтын, ал ырықсыз етісті (Passive Voice) to be етістігінің көмегімен жасайтын (салыстырыңыз: **to see** — *көру* және **to be seen** — *көріну* етістік сияқты, есімше де перфект тұлғасы мен ырықсыз етісті жасай алады. Бұл ретте, to have және to be көмекші етістіктері есімше тұлғасында қолданылады. Келесі схеманы есте сақтаңыз:

	Simple	Perfect
Active	seeing — <i>көретін</i>	having seen — <i>әлдеқашан көрген</i>
Passive	being seen — <i>көрінетін</i>	having been seen — <i>әлдеқашан көрінген</i>

Салт етістіктерде ырықсыз етіс тұлғасы болмайтынын атап өтеміз. Сәйкесінше осы етістіктерден жасалған есімшеде солай болады.

	Simple	Perfect
Active	falling — <i>құлайтын</i>	having fallen — <i>әлдеқашан құлаған</i>
Passive	—	—

Герундий

Герундий етістіктен жасалады және өзіне етістік пен зат есімнің қасиеттерін қамтиды. Герундийдің мәнін жақсы түсіну үшін, орыс тілінде бұл сөз табы *ән айту*, *сурет салу* сияқты тұлғаларға сәйкес келетінін, яғни герундий жасалған етістіктің білдіретін іс-қимыл

процесін жеткізеді. Салыстырыңыз:

a song
(зат есім)

singing
(герундий)

Герундийдің және оның тұлғаларының жасалуы

Герундий, I есімше сияқты -ing: суффиксы арқылы жасалады:

to read — оқу

reading — оқу

Есімше сияқты, герундий перфект тұлғада қолданылуы мүмкін.
Герундийдің жасалу схемасын есімше тұлғаларымен салыстырыңыз:

	<i>Simple</i>	<i>Perfect</i>
<i>Active</i>	seeing	having seen
<i>Passive</i>	being seen	having been seen

Герундийдің болымсыз тұлғасы **not** демеулігі арқылы жасалады, ол герундийдің алдында тұрады: **not seeing, not being seen** және т.б. Герундий, әсіресе оның күрделі тұлғалары, орыс тілінің нормаларына қарай орыс тіліне әрқалай аударылады:

He was sure of **finding** them.

Ол оларды табатынына сенімді болды

The snow ceased **falling**.

Қардың жауғаны тоқтады

She hates **being laughed** at.

Ол оны мазақтағанға шыдай алмайды

We learn by **doing**.

Біз (бірдеңе) істеу арқылы үйренеміз

Thank you for **coming** in time.

Уақытында келгеніңізге рақмет

No **smoking**!

Шылым шегуге болмайды!

Герундийдің зат есімнен айырмашылығы онда артикль, сондай-ақ көпше түр тұлғалары болмайтынына назар аударыңыз.

Герундий жиі қолданылатын етістіктерді есте сақтаңыз.

advise
appreciate
avoid
dislike
enjoy
can't help
imagine

mind
miss
practice
recommend
risk
suggest

Мысалы:

He **suggested** going to see Vlad.

They **couldn't help** laughing when they saw his surprise.

I **enjoyed** playing golf when I was in Britain.

Do you **mind** my smoking here?

To master English, you must **practice** speaking it a lot.

Nobody **risked** breaking this news to her.

If you want to leave this job, you can't **avoid** speaking to him.

Іс-қимылдың басталуын, жалғасуын және аяқталуын білдіретін етістіктерден кейін (**begin, continue, start, finish, stop, enable**), сондай-ақ **hate, like, love** етістіктерінен кейін не инфинитив, не герундий қолданылуы мүмкін. Мысалы:

He **began to play** the piano. He **began playing** the piano.

They **like to mock** at each other. They **like mocking** at each other.

He **stopped smoking**.

Ол шылым шегуді қойды

He **stopped to smoke**.

Ол шылым шегу үшін тоқтады

He **forgot to tell** me about it.

Ол бұл туралы айтуды ұмытып кетті

He **forgot telling** me about it.

Ол бұл туралы айтқанын ұмытып кетті

I **regret to tell** you, but you have got a bad mark on your test.

Саған айту ыңғайсыз, бірақ бақылау жұмысы бойынша «екі» алдың

I **regret having told** you about her visit.

Оның келгенін айтқаным өкінішті

Кейбір жағдайларда инфинитивті немесе герундийді таңдау сөйлемнің мағынасына әсер ететініне назар аударыңыз:

Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау сұрақтарына жауап беріңіз:

1. Есептік және реттік сан есімдер қалай жасалады?
2. Сан есімдерді жазған кезде қандай белгілер қолданылады?
3. Жай және ондық бөлшектер қалай жасалады?
4. Нөмірлер (бет, үй және т.б.) мен күндерде есептік және реттік сан есімдер қалай қолданылады?

5. Participle I және Participle II қалай жасалады?
6. Ағылшын есімшесі қандай тұлғалардан тұрады?
7. Герундий қалай жасалады? Оның негізгі мәні қандай?
8. Герундийдің қандай тұлғалары бар?

Text

Getting Ready for a Party. Cooking. Shopping

Vlad's birthday is on the eleventh of October. His friends are coming to his place and they are going to have a party. In the morning on the tenth of October Vlad and his mother are talking in the kitchen.

Mother: Darling, will you help me with cooking?

Vlad: Sure. But aren't you afraid that I spoil everything? I am not much of a cook.

Mother: Actually, there is nothing you can spoil. Just take the carrot and four or five potatoes, put them into the pot, boil them for about half an hour. Then peel and dice them, then put all them into that blue bowl.

Vlad: What are these vegetables for?

Mother: They are for your favourite meat salad, of course. Then add pickles, peas, three boiled eggs and sausage.

Vlad: And mayonnaise, of course.

Mother: Ah, certainly. And we've run out of mayonnaise. When you and Dad go shopping don't forget to buy some.

Vlad: All right. And what about green peas? I don't see any in the fridge.

Mother: Don't you? I thought we had some left. Anyway, you can include a can of green peas in your shopping list.

Vlad: Mum, what are you going to cook for the main course?

Mother: I think beef stroganoff is a nice choice.

Vlad: Beef stroganoff? This is meat cooked in sour cream and served with rice, isn't it?

Mother: Exactly. How do you like this?

Vlad: You know, it is what I really like.

Mother: Of course, I know it very well. By the way, I don't think I'll bother about baking a pie. You will buy a nice cake and I'll bake some cookies.

Vlad: Certainly. Well, as soon as the salad is ready, Dad and I will go shopping.

Mother: All right, here is the shopping list.

In the Supermarket

Father: Let's begin from the very beginning. Do we have to buy any dairy products?

Vlad: Yes, we'll take half a kilo of sour cream and three hundred grams of mayonnaise.

Father: Do you want any cheese? There is no cheese in the list.
Vlad: What about taking some? Just to be on the safe side.
Father: How much shall we take, do you think?
Vlad: About four hundred grams. This piece will do.
Father: Right. Let's take a packet of milk as well.
Vlad: What about canned goods? We need a can of peas, a can of strawberry jam for the cookies and a litre of sunflower oil.
Vlad: Do we have to buy any meat?
Father: No, we don't. But we must buy some salami.
Vlad: Shall I ask the shop assistant to slice it?
Father: We'd better buy sliced salami in a vacuum package. It has a better taste, in my opinion. And what will you say about buying some smoked salmon?
Vlad: I'd love some. Take this pack, please, will you? Now let's go to the confectionery, I want to choose a chocolate cake!

Shopping in the USA

Americans go shopping in four main types of stores: supermarkets, grocery stores, convenience stores and delis.

Supermarkets are the largest. They often have a wide variety of dairy products, cereals, bread and baked goods, prepared, canned and frozen food, ice cream and desserts, paper products, film and much more. You can also develop film in supermarkets. Prices are usually marked on the packages or on signs near the goods. There are usually carts and baskets, so you can carry the goods which you have chosen around the store. Usually supermarkets have several cashiers. In general, they are open Monday to Friday from 9 am to 6 pm, and on Saturday from 10 a.m. to 4 pm. Some supermarkets are open on Sundays as well.

Grocery stores are smaller than supermarkets. As a rule, they carry most of the same types of products, but in smaller quantity and less variety. Prices are usually similar to those in the supermarkets. In general, grocery stores work the same hours as supermarkets.

Convenience stores are called this because of their hours of operation — usually from at least 7 am. to 12 pm and sometimes round the clock. They usually carry a very limited selection of goods and brands.

Delis usually carry only cold cuts (sliced ham, turkey, salami, chicken, roast beef and cheese) to use in sandwiches, breads, beverages and condiments. Some delis also carry selections of prepared foods and other items.

Sales Tax

Cities and states in the USA have the right to charge an additional percentage of the cost of some goods.

In most places, the sales tax is from 5 to 10 per cent of the price of goods you buy. You should pay the sales tax for many non-food items, such as

technical equipment, books, records, household products, appliances, cameras and films. You will pay a sales tax for prepared food, for example, when you are in a restaurant. You must remember that the prices listed on items in stores do not include sales tax — a cashier will add it to your bill.

Active Words and Word Combinations

add [xd] <i>v</i>	қабаттау	multiply	көбейту
addition [s'diɪsn] <i>n</i>	қосу	[ˈmʌltiplaɪ] <i>v</i>	
appetizer	басытқы	peel [pi:l] <i>v</i>	қабығанан
[ˈxpiːtəɪz] <i>n</i>		(potatoes,	аршу,
bacon ['beɪksn] <i>n</i>	ветчина	vegetables,	тазалау
beef [bi:f] <i>n</i>	сиыр еті	etc.)	(картоп,
	печенье,		көкөніс және
biscuit ['bɪskɪt] <i>n</i>	крекер		т.б.)
boil [boɪl] <i>v</i>	пісіру	pork [pɔ:k] <i>n</i>	шошқа еті
butcher's ['bʊtʃɪz]	ет бөлімі	rice [raɪs] <i>n</i>	күріш
<i>n</i>		shop assistant	сатушы
cake [keɪk] <i>n</i>	бәліш, торт,	[ˈʃɒp əsɪstənt]	
	пирожное	spice [speɪs] <i>n</i>	дәмдеуіш
cheese [tʃi:z] <i>n</i>	ірімшік		
chocolate ['tʃɒklɪt]	шоколад		
<i>n</i>		spicy ['speɪsi] <i>a</i>	дәмдеуіш
confectionery	кондитер		қосылған
[kənˈfekʃənəri] <i>n</i>	бөлімі		
cook [kʊk] <i>n</i>	аспазшы	stew [stju:] <i>v</i>	өшіру
cook [kʊk] <i>v</i>	дайындау	subtract	шегеру
dairy ['deəri]	сүт	[səbˈtrʌkt]	
	өнімдері	supermarket	супермаркет,
(milk,	(сүт,	[ˈsuːpəˈmɑːkɪt]	
cream,	кілегей,	<i>n</i>	өзіне-өзі
sour cream,	қаймақ,		қызмет көр-
butter,	май,	the first/	сету жүкені
yogurt)	йогурт)	the second/	бірінші/
divide [dɪˈvaɪd] <i>v</i>	бөлу	the third	екінші/
fruit [fru:t]	жеміс-жидек	course [ko:s]	үшінші
(apple,	(алма,	veal [vi:l] <i>n</i>	тағам
banana,	банан,	vegetables	бұзау еті
pear,	алмұрт,	[ˈvedʒɪtəblz]	көкөніс
peach,	шабадалы,	(cabbage,	ұрамжапырақ,
plum)	өрік)	beetroot,	қызылша,
grocery store	азық-түлік	carrot,	сәбіз,
[ˈɡrɒsəri ,sto:]	дүкені	cucumber)	қияр)

EXERCISES

Numerals

1. Read and memorize.

one — the first
two — the second
three — the third
four — the fourth
five — the fifth
six — sixth
thirteen — the thirteenth
fourteen — the fourteenth
fifteen — the fifteenth
sixteen — the sixteenth
seventeen — the seventeenth
eighteen — the eighteenth
nineteen — the nineteenth
twenty — the twentieth
twenty-one — the twenty-first

seven — the seventh
eight — the eighth
nine — the ninth
ten — the tenth
eleven — the eleventh
twelve — twelfth
twenty-two — the twenty-second
thirty — the thirtieth
forty — the fortieth
fifty — the fiftieth
sixty — the sixtieth
seventy — the seventieth
eighty — the eightieth
ninety — the ninetieth
a hundred — the hundredth

2. Read the numerals.

134, 75, 98, 32, 54, 165, 45, 689, 194, 1328, 751, 649, 84, 62, 678, 512,
345, 75, 649, 455, 201, 640, 976, 55, 13, 782, 79

3. Read the dates.

1972, 1778, 1825, 2001, 1986, 1945, 1147, 1918, 1371, 1640, 1066,
1788, 2004, 1999, 1961, 1996
4.05.1997; 29.04.1982; 17.12.1973; 15.06.1956; 30.01.2002; 4.09.1879;
9.02.2000; 31.03.1727; 11.10.1965; 14.08.1663; 17.11.2001; 28.07.1897.

4. Read the dates of the holidays in the USA (in the USA first goes the month, then the date).

1.1
The 3rd Monday in January
2.2
2.14
The 3rd Monday in February
one Sunday in spring
4.1
The 2nd Sunday in May last
Monday in May
6.14
The 3rd Sunday in June
7.4
The 1st Monday of September
The 2nd Monday of October

New Year's Day
Martin Luther King, Jr. Day
Groundhog day
Valentine's Day
President's Day
Easter
April Fool's Day
Mother's Day
Memorial Day
Flag Day
Father's Day
Independence Day
Labor Day
Columbus Day

10.31	Halloween
11.11	Veteran's Day
The 4th Tuesday of November	Thanksgiving Day
12.25	Christmas
12.31	New Year's Eve

5. Answer the following questions:

1. When were you born?
2. When were your parents born?
3. When is your friend's birthday?
4. What are the dates of public holidays in Russia?
5. Name three most important dates in the history of Russia.
6. When did the Second World War begin? When was it over?
7. When did the Great Patriotic War begin? When was it over?
8. When do summer holidays begin?
9. When is the end of the college year in Russia?

6. Do the sums as in the examples below.

Addition

$$2 + 4 = 6 \text{ and } 4 \text{ equals } 6.$$

$$39 + 49 = 81 + 16 = 64 + 36 = 53 + 28 =$$

Subtraction

$$16 - 7 = 9 \text{ subtracted from } 16 \text{ equals } 9.$$

$$87 - 24 = 65 - 37 = 19 - 15 = 43 - 18 =$$

Multiplication

$$6 \times 6 = 36 \text{ multiplied by } 6 \text{ equals } 36 \text{ (6 by 6 is 36).}$$

$$8 \times 9 = 5 \times 5 = 6 \times 8 = 3 \times 13 =$$

Division

$$45 : 5 = 9 \text{ divided by } 5 \text{ equals } 9.$$

$$63 : 9 = 121 : 11 = 36 : 3 = 81 : 9 =$$

7. Read:

1/2 metre, 3.5 kilos, 3/4 litre, 17.35 centimetres, 1,560 grams, 13 1/3 kilometres.

Participle I, Participle II

The Forms of Participle I

<i>Non-Perfect Perfect</i>	<i>Active</i> stopping having stopped	<i>Passive</i> being stopped having been stopped
--------------------------------	---	--

8. Read and translate into Russian.

giving — given
beginning — begun
singing — sung
writing — written
finishing — finished

translating — translated
subtracting — subtracted
multiplying — multiplied
adding — added dividing
— divided

9. Make active and passive forms of participles from the following verbs. Translate the forms. Make up sentences using Participle I and Participle II.

see, watch, try, feed, laugh, boil, cook, peel, read, receive, enjoy, collect, go, like, listen, play, spend, take, visit, look, make, resemble, introduce, leave, take

10. Join the sentences using the participle in the appropriate form.

Model: He **was** very **busy**. He couldn't come to our party.
— **Being** very **busy** he couldn't come to our party

1. Mother had cooked the meat pie. She found it too salty.
2. Mike looked into the fridge. He found out that he had nothing to eat.
3. They were singing in the next room. I heard them.
4. She fed her family. She ate dinner herself.
5. She entered the room. She found nobody in.
6. The man is standing by the window. He is our dean.
7. He had cut his finger. He went to see a doctor.
8. She was doing the test. She couldn't remember the forms of the verbs.
9. She had done the test. She decided to have a short rest.

11. Translate into English.

1. Мұғалім студенттер жазған барлық шығармаларды тексеріп шықты.
2. Ол ақырын сөйледі, өйткені көрші бөлмеде ұйықтап жатқан балаларды оятып алудан қорықты.
3. Сіздер айтып отырған студенттер екі күн бұрын сапарға кеткен.
4. Дүкендегі тауарларда көрсетілген бағалар сату салығын

қоспайтынын есте сақтау қажет.

5. Ұл бала сабақтарын орындап, серуендеуге кетті.
6. Дайындалған түскі ас өте дәмді болды.

Gerund

The Forms of the Gerund

<i>Non-Perfect Perfect</i>	<i>Active</i> inviting having invited	<i>Passive</i> being invited having been invited
--------------------------------	---	--

12. Translate the sentences into Russian.

1. You can't retell the text without knowing the words.
2. After leaving the house they decided to go to a cafe.
3. On entering the room he saw a lot of strangers.
4. After taking off his coat he went into the room.
5. They will forgive me for talking so much.
6. You can improve your pronunciation by reading English books aloud every day.
7. I think of going there very soon.
8. They thanked me for buying the cake.

13. Translate into English using the gerund.

1. Мен бұл салаттың аспаздық кітаптағы (cook book) рецептін көрмей, жасай алмаймын.
2. Оқытушы жаңа сөздерді дәптерге жазуды ұсынды.
3. Анам күні бойы мерекелік түскі ас дайындаумен болды.
4. Ник үйге келіп, бірден жұмыс істеуді бастады.
5. Біреу есікті қаққан кезде, ол оқуын қоя тұрды.
6. Студенттер жазуды жалғастырды.
7. Біз ағылшын тілін үйренуді алты жыл бұрын бастадық.
8. Олар күлкілерін тыя алмады.
9. Ол машина жүргізгенді ұнатпайды.
10. Мен сізге бефстроганов дайындауға кеңес беремін.

Vocabulary

14. Make up ten questions on the text.
15. Make up the shopping list for Vlad and his father.
16. Write the recipe of meat salad and beef stroganoff.
17. Speak about your meals. What do you usually eat for breakfast, lunch, and dinner? What are your favourite dishes?

18. Answer the following questions:

1. Who does the shopping for food in your family?
2. You like shopping, don't you? What type of stores do you like?
3. What are the food stores in your location?
4. Describe the nearest grocery store or supermarket. Are there many departments? What are they? Is it a self-service store?
5. How often do you go shopping for food?
6. What items do you usually buy when you go shopping for food?
7. What are your favourite dishes? Can you cook them?
8. Who does the cooking in your family?
9. Describe how to cook one of the dishes you like.
10. What things did you buy before your birthday party?

19. (a) Put the words in the right order to make sentences. (b) Fill in the sentences into the dialogue. Act out the dialogue.

- (a) here fitting room is the I'd buy a like sweater to is the over there cash desk like sweater green I very this much seldom skirts wear very I yet I decided haven't you what want do colour?

(b) **Shop assistant:** Hello, can I help you?

Jane: Yes, please. ...

Shop assistant: Very well. What size do you take?

Jane: 46.

Shop assistant: And ... ?

Jane: I don't know. ... Light-blue or maybe red.

Shop assistant: Will you tell me then if you want a sweater for everyday wear or some special occasion?

Jane: Actually, I would like something to put on to go to college. It mustn't be too conspicuous, but still I want a fashionable one.

Shop assistant: All right, I see. Do you want to wear it with jeans, pants or a skirt?

Jane: As a matter of fact, Let's say jeans.

Shop assistant: Then I can offer you trying this blue one, or that green one. ...

Jane: Thank you. ... It suits me very nicely.

Shop assistant: Do you want to take it?

Jane: Yes, certainly.

Shop assistant: ... I'll pack it for you.

Jane: Here is the receipt. Thank you.

Shop assistant: Thank you very much. Have a nice day.

Make up similar dialogues.

20. Translate into English.

— Анашым, мен дүкенге кетіп барам. Не сатып алу керек?

— Бізде сүт бітіп қалды. Сүт бөліміне барып, екі литр сүт сатып алшы.

— Тағы бірдеңе тапсырасыз ба?

— Екі жүз грамм май және үш жүз грам ірімшік сатып алуға болады. Айтпақшы, тағы бір киллограмм қызанақ салатқа және балғын болса, қияр ала сал.

— Тұздалған қияр алуға болады ма?

— Меніңше, олар бізде біраз бар қой деймін. Тоңазытқыштан қарашы.

— Иә, бар екен. Бірақ бізде майонез жоқ. Соны ала саламын ғой деймін.

10-САБАҚ

Грамматика: Белгісіз жақты және жақсыз сөйлемдер. *There is* құрылымы

Texts: At Table. Restaurants in the USA.
Eating Habits in the USA.

Белгісіз жақты сөйлемдер

Орыс тілінде белгісіз жақты сөйлем іс-қимылдың белгісіз тұлғамен орындалатынын және бастауышы болмайтынын білдіреді *Ол жуырда келеді дейді* – сөйлеуші көрсетілмеген.

Ағылшын тілінде сөйлемдерде, тіпті белгісіз жақты сөйлемде де, бастауыш болады. Белгісіз жақты сөйлемде бастауыш **one** есімдігімен (шамамен *әлдекім* сөзіне сәйкес келеді) немесе *they (олар)* есімдігімен беріледі. Бұл есімдіктер орыс тіліне аударылмайды:

From the window **one** saw the river.

Терезеден өзен көрініп тұрды

They say he will come soon.

Ол жуырда келеді дейді

One және **they** есімдіктері осы жерде белгісіз жақтың мәнінде ресми түрде ғана қолданылады. Бұл ретте **they** есімдігі сөйлеушіні алып тастайды, ал **one** есімдігі барлығына қатысты (**they say** бұл жерде сөзбе-сөз *олар айтады* дегенді білдіреді, яғни *басқалары айтады*, ал **one saw** сөзбе-сөз *әлдекім көрген* дегенді, яғни кім болса да біреудің, *кім екені бәрібір екенін* білдіреді).

Жақсыз сөйлемдер

Жақсыз сөйлемдер орыс тілінде жалпы іс-қимылды орындайтын қандай да бір адамды немесе затты білдірмейді. Мысалы: *Таң атты. Күн жылы. Станцияға дейін алыс және т.б.).*

Ағылшын тілінде жақсы сөйлемдерде бастауыш **it (ол)** есімдігімен беріледі:

It is warm.

Күн жылы

It is getting dark.

Қараңғы батып барады

It is far to the station.

Станцияға дейін алыс

It rains.

Жаңбыр жауып тұр

It snows.

Қар жауып тұр

It is summer.

(Қазір) жаз

It is ten o'clock.

(Қазір) сағат тоғыз

***There is* оралымы және оның тұлғалары**

To be етістігінің жақтық тұлғасымен **there** оралымы ағылшын тілінде өте жиі қолданылады және *бар, бар болу, болу* мәндеріне ие.

There is a table in the corner. Бұрышта үстел орналасқан

There is a book on the table. Үстелде кітап жатыр

Бұл оралымда **to be** етістігі көпше түрде және әртүрлі шақ тұлғаларында қолданылуы мүмкін:

There was a table in the room.

Бөлмеде үстел *тұрды*

There are two tables in the room.

Бөлмеде екі үстел *тұр*

There were two tables in the room.

Бөлмеде екі үстел *тұрды*

There will be a table in the room.

Бөлмеде үстел *болады*

There will be two tables in the room.

Бөлмеде екі үстел *болады*

To be етістігімен **there** оралымында *онда* дегенді білдіретін тағы бір *there* сөзі қолданылуы мүмкін.

There is a table there.

Онда үстел *тұр*

Сұраулы сөйлемде сұрақ **to be** етістігінен басталады, одан кейін **there** демеулігі тұрады. Егер сұрақ көмекші етістік арқылы жасалса («Сұраулы сөйлемдер» бөлімін қараңыз), онда **there** демеулігі көмекші етістіктен кейін қойылады:

Was there a table in the corner?

Are there books on the table?

Will there be a table in the corner?

Болымсыз тұлға **to be** етістігінен кейін тұратын **not** демеулігі арқылы жасалады. Бұл ретте жекеше түрдегі саналатын зат есім белгісіз артикльмен, ал көпше түрдегі немесе саналмайтын зат есім **any** сөзімен қолданылады:

There isn't a book on the table.

Үстелде кітап (ешбір) жоқ

There are not any books on the table.

Үстелде кітап жоқ

There isn't any water in the cup.

Шыныда су жоқ

Болымсыз тұлғаны зат **no** есімдігі арқылы да жасауға болады, ол зат есімнен кейін қойылады. Бұл жағдайда зат есім артикльсіз қолданылады:

There is no book on the table.

There are no books on the table.

There is no water in the cup.

*Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау
сұрақтарына жауап беріңіз:*

1. Белгісіз жақты сөйлем қалай жасалады?
2. Белгісіз жақты сөйлемде бастауыштың рөлін атқаратын **one** және **they** есімдіктерінің арасындағы айырмашылық қандай?
3. Жақсыз сөйлем қалай жасалады?
4. **To be** етістігімен **there** оралымы нені білдіреді?
5. Бұл құрылымда **to be** етістігі қалай өзгеруі мүмкін?
6. **There is** оралымымен сұраулы және болымсыз сөйлемдер қалай жасалады?

T e x t s

At Table

Today is Vlad's birthday. His friends are coming to his place in a few minutes. His parents and his brother are out. They have gone to see Nina's new apartment. Now Vlad and Lena are laying the table.

Lena: Look, Vlad, is everything in order?

Vlad: Everything is perfect! The flowers are really wonderful!

Lena: No, I mean, do you like the way the dishes and glasses are arranged?

Vlad: Yes, of course! Now let's bring in the salads.

Lena: All right, but before will you show me where the knives, forks and spoons are, please?

Vlad: They are in that cupboard behind you.

Lena: Thank you. Now everything is ready, to my mind.

Vlad: Why don't we bring in the main course?

Lena: I think we'd better wait till the guests arrive.

Vlad: Aha! Someone is ringing at the door!

Vlad and Lena go to welcome the guests. Stepan, Igor, Ilya, Misha, Olga, Ann, Masha and Veronica enter the apartment all together.

Happy birthday to you, Vlad!

Many happy returns of the day!

Vlad: Thank you, guys! Come in, please.

Stepan: Vlad, Lena, this is Ann.

Vlad: Hello, Ann.

Lena: Nice to meet you, Ann.

Ann: Nice to meet you, too.
Igor: Vlad, this is a present from all of us.
Vlad: Wow! How wonderful. Look, Lena, they've given me the roller skates. This was my life-long dream. Vlad and Lena ask everybody to table.
Stepan: What a choice!
Igor: Everything looks so tasty.
Vlad: Well, guys, help yourselves to everything you see here. Treat yourselves to the salads and sandwiches.
Lena: This salad is very nice. How do you make it?
Veronica: Frankly, I don't know. It's my mother who makes it, and she says it's her personal know-how. I really like it myself. May I have a helping of this salad, too?
Lena: Yes, of course. Would you like to try that one, too? It is meat salad. Vlad told me that he had made it himself. Then everybody must try it.
Ilya: Can you hand me the saltcellar, please?
Stepan: Where is it? I don't see it.
Ann: It is next to the plate with sandwiches.
Stepan: Ah, now I see. Here you are.
Ann: Thank you.
Igor: Don't put so much salt in the salad, you won't eat it if it is too salty.
Vlad: I know Stepan likes everything spicy.
Lena: Does anyone want lemonade or mineral water?
Ann: Can I have some mineral water, please?
Lena: Fizzy mineral water or still?
Ann: Still, please.
Vlad: Isn't it time for the meat course?
Ilya: If you don't mind, let's make a break: everybody is full. Vlad, will you show us your new CDs?
Igor: Girls, let's help Lena to collect the dishes.
Masha:

Restaurants in the USA

There are two types of restaurants in the US. On the one hand, there are fast food restaurants. Fast food restaurants are called such because little time passes between the time a visitor orders a meal and when he receives it. They are in fact sort of cafeterias. In a fast food restaurant, you should go to the counter to order a meal and then bring it to a table. Fast food is usually mass-produced. Hamburgers, hot sandwiches, salads and pizza are sold in such type of restaurants. Eating there is also not expensive at all. A typical dinner will cost from \$3.00 to \$6.00. It usually takes from 30 to 45 minutes to have a meal in such type of restaurants. Tips for waiters are not customary.

On the other hand, there are full-service or proper restaurants. In this type of restaurants customers are served by the waiters. Here you will be offered a menu with a good choice of food and beverages. For dinner at full service restaurants you will pay from \$10.00 in a less expensive restaurant to \$ 50.00. People eat, talk and enjoy music. They may have a business lunch or dinner in this type of restaurants. It usually takes people from an hour to an hour and a half to have a meal and leave a full service restaurant. The tip is not included in the bill, but a waiter will expect a tip of 15 % of a bill.

Eating Habits in the USA

While in most countries of Europe people eat with a fork in their left hand and a knife in their right hand, Americans generally eat with a fork in the hand with which they write. They use a knife for cutting, and then they lay it on the plate. Some kinds of food such as hamburgers, french fries and pizza are eaten with hands. Napkins are usually placed on the lap. Putting elbows on the table is impolite. There are three meals a day: breakfast (at about 7.00 or 8.00 am), lunch (between 12.00 and 2.00 pm) and dinner. Breakfast is a very light meal, usually consisting of a toast and a cup of tea or coffee. Lunch is usually eaten at office hours and is a light meal, too. People either go to a cafe or a fast food restaurant, or eat the lunch brought from home. Dinner tends to be the most substantial meal of the day; it usually includes a main course of meat or fish, accompanied by side dishes. On Sundays a so-called brunch is common, which is in fact a combination of breakfast and lunch.

Active Words and Word Combinations

arrange [q'reindʒ] v	орналасу, жайғастыру	fork [fo:k] n	шанышқы
be full [bi ful]	тамаққа тою	full-service / proper	мейрамхана
brunch [brantʃ] n	түскі ас; кеш таңғы ас	restaurant [ful 's3:vis ,propʒ]	restqrop]
cafeteria	кафе	glass [gla:s] n	стақан, бокал
[фжй'пэпэ] n	бар;сатушы	help yourself	дәм татыңыз
counter ['karats] n	сөресі	helping ['helpip] n	порция
	бағаны	knife (pl knives)	пышақ
dish [dif] n	тағам	[naif] n	
elbow ['elbsu] n	шынтақ	lay the table	үстел жаю
fast-food restaurant	тез қызмет	['lei 3ə 'teibsl]	
['fast fu:d 'restsɒp]	көрсету	lemonade	лимонад
	мейрамханасы	[Jems'neid] n	басты тағам
fizzy mineral water	газдалған	main course [rnein 'ko:s]	
['fizi 'minsɪsl 'wɪts]	минералды су	meat course [mit 'ko:s]	екінші тағам
		napkin	майлық

pepper box
['peps bDks] *n*
saltcellar
['so^t^sels] *n*

бұрыш салғыш
тұз сауыт

spoon [spu:n] *n*
still mineral water
['stil 'minsrl 'wLts]
sweet [swi:t] *n*
tip [tIp] *n*

қасық
минералды су
газсыз
тәтті
шайлық

EXERCISES

Indefinite Personal Sentences

1. Translate into Russian.

1. One could see the mountains from the window.
2. We certainly must see this film. They say it is really wonderful.
3. She is unpredictable. One never knows what she will say or do the next moment.
4. One cannot know everything.
5. They say no news is good news.

2. Translate into English using indefinite personal sentences.

1. Сенің анаң тамақты жақсы дайындайды дейді ғой.
2. Мына тамақты жеген кезде, пышақ қолдану керек.
3. Мына автомобиль өте жақсы дейді ғой.
4. Ескі достар туралы ұмытып кетуге болмайды.
5. Ол бірнеше жыл АҚШ-та жұмыс жасады дейді.

Impersonal Sentences

3. Translate into Russian.

1. It is warm.
2. It is getting dark.
3. It seems you don't like spicy food.
4. It usually takes him half an hour to get to the college.
5. It is very late.
6. It is a long distance to the park from here.
7. What time is it? — It is quarter to three.
8. It is pleasant to see that you are happy.
9. It is a pity that she is ill.

4. Answer the following questions using impersonal sentences.

1. How long does it take you to do your English homework?
2. How long will it take you to cook supper?
3. How long did it take you to write a test in English?
4. How far is it from your home to the college?
5. How far is it from your home to the railway station?
6. Is it hot in summer in your country?

7. Is it warm today?
8. Is it dark outside?
5. **Translate into English using impersonal sentences.**
 1. Суық.
 2. Жарқырап тұр.
 3. Оның мерекеге келе алмайтыны өкінішті.
 4. Үйден училищеге дейін жету үшін маған әдетте 15 минут кетеді.
 5. Жаңбыр жауып тұрды.
 6. Сіз қайтқанда, кеш болып кетеді.
 7. Сабаққа кешігіп бара жатқан сияқтымыз.
 8. Мына жерден саябаққа дейін алыс.

Vocabulary

6. **Make up ten questions on the text.**
7. **Speak about Vlad's birthday party.**
8. **Make up five rules of table manners. Make use of the following words:**
napkin, dish, elbow, serve, helping, fork, knife, spoon, mouth

Model: You must wash your hands before a meal.

9. **Describe a festive dinner in your family.**
10. **Put the sentences in the right order to make up a dialogue.**
 - Do you fancy eating soup?
 - I am hungry. I would like to go somewhere to have a snack.
 - Yes, let's go there. The prices are reasonable and the choice of dishes is very nice.
 - Then I'll take the same. Will you order a bottle of fizzy mineral water for both of us?
 - Fish and potatoes, I think.
 - I'd like mushroom soup. What about you?
 - Not me. I want meat salad.
 - As for me, I prefer beef with green vegetables.
 - What would you like to drink?
 - As a matter of fact, I haven't had anything to eat since breakfast. We may go to this cafe.
 - I will do with mineral water.
 - What about the main course? Would you like meat or fish?
 - Yes, of course. So, one meat salad, one mushroom soup, beef with vegetables, fish and potatoes, and a bottle of mineral water. That's all, I think. Let's make the order.

11. Translate into English.

Ағылшындар, әдеттегідей, күніне үш рет тамақтанады. Таңертең олар таңғы ас ішеді. Дәстүрлі ағылшынның таңғы асы сұлы жармасынан (cereal), мармелад не джем қосылған тосттан шырыннан және бір шыны аяқ шайдан не кофеден тұрады. Түскі ас (lunch) 12 мен түскі сағат бір аралығында болады. Әдетте, түскі үзілісте адамдар кафеге немесе мейрамханаға барып түстенеді. Ұлыбританияда ұлттық асханасы (cuisine) бар — италиялық, қытайлық және т.б. көптеген мейрамханаларды кездестіруге болады.

Басты (the main) тамақ ішу — кешкі ас (dinner), ол кезде бүкіл отбасы жиналады. Бұл уақыт тамақ ішу үшін ғана емес, сондай-ақ бір-бірімен араласуға арналған уақыт.

11-САБАҚ

Грамматика:	Ырықсыз етіс.
Texts:	My House Is My Fortress. Houses in the USA.

Ырықсыз етіс

Ағылшын тілінде екі етіс бар: негізгі етіс (Active Voice) және ырықсыз етіс (Passive Voice). Авторлар ағылшын тіліне ұқсас терминдерді пайдаланғанды жөн көрді.

Ырықсыз етіс бастауыштың рөлін атқаратын адамның не заттың іс-қимылды атқармайтынын, іс-қимылдың өздігінен істелетіндігін білдіреді. Салыстырыңыз:

Active Voice: Студенттер жұмысты *орындады*

Passive Voice: Жұмыс студенттермен *орындалды*

Ырықсыз етіс ағылшын тілінде **to be** (*болу*) көмекші етістігі және и мағыналық етістіктің Participle II тұлғасы арқылы жасалады. **To be** етістігі шак, жақ және түрлері бойынша өзгереді, ал есімше өзгеріссіз қалады.

Ырықсыз етістергі етістік тұлғалары

Simple	{	Present: The song is sung by the students.	Бұл әнді студенттер айтады
		Past: The song was sung by the students.	Бұл әнді студенттерді айтты
		Future: The song will be sung by the students.	Бұл әнді студенттер айтады

Continuous	{	Present: The song is being sung by the students.	Бұл әнді қазір студенттер айтып жатыр
		Past: The song was being sung by the students.	Бұл әнді студенттер айтқан (сол кезде).
		Future:	—

Perfect	Present: The song has been sung by the students.	Ән студенттермен айтылған
	Past: The song had been sung by the students.	Ән студенттер-мен айтылып тастаған
	Future: The song will have been sung by the students.	Әнді студенттерге айту керек болады

Брықты етістен айырмашылығы брықсыз етісте Perfect Continuous, сондай-ақ Future Continuous тұлғасы қолданылмайды. Future Continuous бен Future Perfect Continuous тұлғаларының орнына Future Simple тұлғасы қолданылады:

The books will be sold from 11 till 14.	Кітаптар 11-ден 14.00-ге дейін <i>сатылады</i>
--	--

Perfect Continuous тобының Present және Past шақтарының орнына Perfect тобының сәйкес шақтары қолданылады:

The books have been sold for 2 hours.	Кітаптар 2 сағат бойы <i>сатылып жатыр</i>
--	--

Брықсыз етісте болымсыздық ырықты етістегідей, **not** демеулігі арқылы жасалады, ол бірінші көмекші етістіктен кейін қойылады:

The work has not been done .	Жұмыс <i>орындалған жоқ</i> .
-------------------------------------	-------------------------------

Passive сұраулы тұлғасында көмекші етістік бастауыштың алдында қойылады:

Will the work have been done ?	Жұмыс <i>орындалып болады ма?</i>
--	-----------------------------------

Сұраулы болымсыз тұлғада (ағылшын тілінде ол орыс тіліндегі сияқты, сұрақтың өзін емес, таңдануды білдіретінін ұмытпаңыз) **not** демеулігі бастауыштан кейін қойылады, ал қысқарған тұлғада көмекші етістікпен бірігіп кетеді (қысқартулар жайлы 8-сабақтан қараңыз):

Will the work not have been done ?	<i>Жұмыс сонда</i>
Won't the work have been done ?	<i>орындалмайды ма?</i>

By предлогымен толықтауыш тұлғаны немесе қозғалушы күшті білдіреді, ал **with** предлогымен толықтауыш іс-қимылдың құралын

білдіреді:

The plan was discussed
by the students.

We draw **with** a pencil.

Жоспар студенттермен талқыланды

Біз қарындашпен сурет саламыз

Жалпы алғанда, ағылшын тілінде ырықсыз етістің қолданылуы орыс тілінде ырықсыз етістің қолданылуына қарағанда кең ауқымды. Мысалы, ырықсыз етісте **to answer** (*жауап беру*), **to help** (*көмектесу*), **to speak** (*сөйлесу*), **to look at** (*қарау*), **to send for** (*жіберу*), **to influence** (*әсер ету*) және т.б. етістіктер қолданылуы мүмкін, ал олар орыс тілінде негізгі етістікте ғана қолданылады:

The question **was answered**.

Сұраққа *жауап берілді*.

He **will be helped** by his friends. Оған достары *көмектеседі*

The doctor **has been sent for**. Дәрігерге *әлдақашан жіберілді*.

Ағылшын тілінде кейбір етістіктертен кейін тура және жанама толықтауыш тұруы мүмкін. Мысалы: *бірдеңе беру* (тура толықтауыш) *біреуге беру* (жанама толықтауыш).

We **gave** the students
the book.

Біз студенттерге кітап *бердік*.

We **gave** the book
to the students.

Біз кітапты студенттерге *бердік*.

Мұндай етістіктер ырықсыз етісте екі құрылым жасауы мүмкін: тура ырықсыз етіс (тура толықтауыш бастауышқа айналады) және жанама ырықсыз етіс (жанама толықтауыш бастауышқа айналады):

The book **was given** to him. (*тура ырықсыз етіс*)

He **was given** the book. (*жанама ырықсыз етіс*)

Оларға **to give, to ask, to invite, to offer, to order, to show, to tell, to teach, to refuse** және т.б. жатады.

Жанама ырықсыз етіс **to** предлогымен жанама толықтауышты қажет ететін етістіктермен қолданылады. Мысалы:

to explain something **to** somebody — *біреуге бірдеңені түсіндіру*

Салыстырыңыз: **to give somebody** something — *біреуге бірдеңені беру*.

Бұл етістіктермен тура ырықсыз етіс қана қолданылады. Оларға **to explain to somebody, to describe to somebody, to dictate to somebody, to suggest to somebody** және т.б. жатады.

The rule **was explained**
to the students.

Ереже студенттерге *түсіндірілді*.

A new plan **was suggested**
to them.

Оларға жаңа жоспар *ұсынылды*.

(Былай айтқан дұрыс болмас еді: “The students were explained ...”; “They were suggested ...”).)

Жанама толықтауышты қажет ететін етістіктермен, мысалы **laugh at** (– күлу), **talk about** (– туралы айту) және т.с.с. ырықсыз етісте предлог етістіктен кейін өз орнын сақтап қалады:

He **was being talked about**. Ол туралы *айтылды*.

They **will be laughed at**. Оларға *күлетін болады*.

Ырықсыз етісте ең көп қолданылатын жанама толықтауыштағы етістіктер табына мыналар жатады:

to look at	қарау
to speak to	сөйлесу
to talk about	туралы айту
to laugh at	күлу
to send for	жіберу
to account for	түсіндіру

to deal with	істес болу
to arrive at a conclusion/ a decision	орытындыға /шешімге келу

және т.б.

Ағылшын тілінде **it** формалды бастауышымен ырықсыз құрылымдар айтарлықтай жиі кездеседі. Олар орыс тіліне белгісіз жақты сөйлеммен аударылады:

it is said	дейді
it is thought	ойлайды
it is believed	болжануда
it is reported	мәлімдейді
it is known	белгілі
it is considered	есептеледі

және т.б.

It is said that he was
given a leave.

Оған демалыс берді *дейді*

It has long been known
that they were laughed at.

Оған күлгені баяғыда *белгілі болған*

Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау сұрақтарына жауап беріңіз:

1. Ырықсыз етіс қалай жасалады?

2. Passive сұраулы тұлғасы қалай жасалады?
3. Passive болымсыз тұлғасы қалай жасалады?
5. Іс-қимылды атқарушы тұлға (немесе әрекеттегі күш) және іс-қимыл жасалатын құрал ырықсыз етісте қалай беріледі?
6. Тура және жанама толықтауыш дегеніміз не? Бұл құрылымдарды қандай етістіктерден жасалауы мүмкін?
7. Ырықсыз етіс жанама толықтауышты қажет ететін етістіктермен қалай жасалады?
8. It формалды есімдігі бар ырықсық етіс құрылымдары орыс тіліне қалай аударылады?
9. Ырықсыз етісте қандай шақ тұлғалары қолданылмайды және оларды қандай тұлғалар алмастырады?

T e x t s

My House Is My Fortress

Vlad's sister Nina and her husband Boris now have got a new apartment. They are really happy: they have been renting an apartment for quite a long time and saving money to buy a new one. At last their dream has come true.

Their apartment is located not far from the centre, near the park, and a walkable distance from Nina's parents' place, so her parents and brothers can come to visit them quite often. It is on the third floor of a twelve-storeyed apartment house. There is a lift, of course, but Nina and her husband don't use it, they prefer walking upstairs and downstairs. They say it keeps them physically fit.

There are two rooms in the apartment, a sitting room, which is rather large, and a bedroom, which is smaller, but very cosy, with two small windows; the view from the windows is to the park. From the sitting room one may go to the balcony and enjoy a view of the city. The hall is neither large, nor very small. The two doors lead from the hall to the sitting room and the bedroom. A small corridor is to the right. It leads to the bathroom and to the kitchen. Nina and Boris have decided that the kitchen will be used as a dining room as well, because there is enough space to place a big table and a few chairs.

The young couple has spent most of their vacation making repairs. The ceiling was whitewashed; the walls were wallpapered and painted, the tiles were laid in the bathroom. The only thing that is now left to do is to buy furniture. This, though, is quite a problem, because it is very well known that good furniture may cost a fortune. So now Nina and Boris are discussing which things will be bought before they move in.

Nina: We are lucky that there are two built-in wardrobes already; all our clothes may be placed either in the wardrobe in the hall or in that in the bedroom.

Boris: That's right, so we don't need any wardrobes. And we have a bed and two night tables, so our bedroom is already furnished. So we must look for something to sit on in the sitting room.

- Nina:** Yes, a sofa and a couple of armchairs will do. And I want to have a table for newspapers there, too.
- Boris:** What about a table for my computer?
- Nina:** But you have a table for it already.
- Boris:** You know, it's rather old and uncomfortable ... But I agree with you: first things first. Now let's think about the kitchen.
- Nina:** I saw a nice set of kitchen furniture in a store the other day. It is not very expensive, and I liked it. We must also look for a table and chairs.
- Boris:** Is there anything else that we have left out?
- Nina:** Yes, definitely! We have all forgotten about the curtains! What colour curtains do you want?
- Boris:** It depends on the colour of the furniture in the living room. The colour must also match the carpet and the walls.
- Nina:** So it is quite a difficult task to choose something to your liking. But we can't live in the apartment without curtains on the windows!
- Boris:** Very well, now I suggest you going shopping and looking for a sofa and armchairs. Then we will go and choose the curtains for the bedroom: the wallpaper there is light blue, so it won't be difficult to find something nice.
- Nina:** Will it be all right if we order blinds for the kitchen window?
- Boris:** Why not? As to me, I have nothing against it.
- Nina:** And as soon as we buy the curtains we can arrange a house-warming party!
- Boris:** Yes, I think we both deserve a nice party: we have worked quite a lot to make our house a home.

Houses in the USA

The USA is often pictured as a country of skyscrapers. In fact, it is not quite so. The tall buildings are located in the centre (downtown), housing offices of large firms, banks and shops. Real America begins with little cosy houses designed for one family with children. Each house has its own style and "face"; its inhabitants decorate it with love and care. Of course, young people usually don't bother about having a house of their own until their mid-twenties, and prefer renting an apartment to buying a house. As soon as they get engaged, they start looking for a suitable house to live in. Engagement lasts from half a year to three years (sometimes even longer), but anyway by the age of thirty the young couple starts living in a house of their own.

A typical house is two-storeyed. On the ground floor a sitting room, a hall and a kitchen are situated, while upstairs there are bedrooms. A garage is downstairs. An American will say: "I live in a two-bedroom house" which means the house is not very large, or: "There are five bedrooms in my house", which means the house is quite large. In front of the house there is

usually a small garden or a lawn. In the basement there is often a laundry and sometimes even a gym! Winters are seldom severe in the USA, so the walls are not thick. The houses are built very quickly — it will take a building company three to four months to build a new house. Of course, there are all modern conveniences.

The houses may be located rather far from the centre. Living far from the centre is not a problem as every family member has a car.

Active Words and Word Combinations

apartment [s'paumsnt] <i>n</i>	пәтер	kitchen ['kitʃin] <i>n</i>	ас бөлмесі
apartment house [s'paumsnt haus]	тұрғын көп пәтерлі үй	lay the tiles ['lei zə 'tailz]	кафельдік такта салу
bathroom ['ba:θru(:)m] <i>n</i>	жуынатын	match [mxtʃ] <i>v</i>	түсі сай келу, үйлесу
bedroom ['bedru(:)m] <i>n</i>	жатын бөлме	nearby ['nɛəbi] <i>adv</i>	жақында
blinds [blaɪndz] <i>n</i> ,	пердеше	paint [peɪnt] <i>v</i>	баяу
built-in wardrobe kɪlt 'in 'wo:draʊb]	орнатылған көйлек- шкафы	repairs [rɪ'peəz] <i>n</i>	жөндеу
carpet ['kɑ:pɪt] <i>n</i>	кілем	save money ['seɪv 'mʌni]	ақша
cost a fortune ['kɒst ə 'fɔ:ʃʌn]	бүтін қалпы тұрады	sitting room ['sɪtɪn ru(:)m]	үнемдеу қонақ бөлме
curtain [kɜ:tɪn] <i>n</i>	перде	space [speɪs] <i>n</i>	кеңістік, аудан
downstairs kdaʊn'steɪqz] <i>adv</i>	сатымен төмен қарай, бірінші қабатта	to the left [tu zə 'left]	сол жақ
furniture	жиһаз	to the right [tu zə 'raɪt]	оң жақ
hall [hɔ:l] <i>n</i>	ауыз үй	upstairs [;ap'steɪz] <i>adv</i>	сатымен қарай; жоғарғы қабатта
house-warming ['haʊs;wɔ:mɪn 'pɑ:tɪ]	қоныс той	wallpaper ['wɔ:l ;peɪpə] <i>n</i>	тұсқағаз
in the centre [ɪn zə 'sentʃ]	орталықта	whitewash ['waɪtwdʃ] <i>v</i>	ағарту
in the middle [ɪn zə 'mɪdl]	ортасында	floor [flo:] <i>n</i>	қабат
in the right/ [ɪn zə 'raɪt/	оң/		
left corner Jeft 'kɔ:ns]	сол бұрышта		

EXERCISES

The Passive Voice

1. Give Participle II of the following verbs:

say, know, tell, write, complete, build, sit, whitewash, lay, speak, use, answer, place, follow, construct, translate, buy, decorate, found, find, send, develop, listen

2. Define the tense of the following verbs (the Active or the Passive Voice):

1. They are sending for the doctor.
2. The doctor is being sent for.
3. He asked me a question.
4. The question was asked.
5. Special attention is being paid to the grammar.
6. This paper has been just received.
7. I will write a letter to my friends in Britain.
8. The letter will be soon written.
9. The tiles are being laid in the bathroom.
10. They are buying the furniture for the kitchen.
11. They will be speaking about this problem with you tomorrow at five.
12. The new apartment house is being constructed in our street.
13. The armchair was placed in the sitting room.
14. They are playing tennis.
15. Football is played in winter in Great Britain.
16. Their apartment is located not far from the centre.
17. The arrangements for the house-warming party will be made tomorrow.

3. Transform the sentences from the Passive Voice into the Active Voice; make all the necessary changes.

1. The apartment houses are being built.
2. *Anna Karenina* was written by Tolstoy.
3. The doctor has been sent for.
4. Tennis is played all over the world.
5. The room will be wallpapered tomorrow.
6. He is always listened to with great interest.
7. This student has been spoken about recently.
8. The repairs will be made as soon as my parents come back from vacation.
9. A lot of letters were answered.

4. Open the brackets; use the Active or the Passive Voice.

1. Vlad (*invite*) many friends to his birthday party.
2. Vlad (*invite*) to a birthday party by his friend yesterday.
3. The repairs (*make*) next month.
4. A lot of apartment houses (*build*) in our city now.
5. The books of this writer (*read*) all over the world.
6. He (*ask*) the teacher about this rule.
7. The teacher (*ask*) the question by Sam.
8. He (*meet*) at the station yesterday.
9. The blinds (*hang*) tomorrow.

10. Exercises (*write*) in class every day.
11. The sofa (*place*) in the left corner.
12. This problem not (*discuss*) in class.
13. The letter (*send*) yesterday?
14. I (*answer*) my brother's letter last week?
15. Where the bedroom (*locate*) in your house?
16. These houses (*design*) for one family with children.
17. The patient (*lead*) to the doctor.
18. Much time can (*save*) if you take a bus instead of walking.
19. Dinner already (*cook*).
20. A new grammar rule (*explain*) to us by our teacher now.

5. Translate into English.

1. Хатты студенттер жазған.
2. Жөндеуді жұмысшылар жүргізеді.
3. Бізді станцияда қарсы алды.
4. Бұл кітап туралы көп айтылады.
5. Салат дайын.
6. Вашингтон Потомак өзенінде орналасқан.
7. Ағаштар өткен күзде отырғызылды.
8. Оның баяндамасын қызығушылықпен тыңдады.
9. Барлық хаттар ертең он екіге қарай жазылып болады.
10. Үй келесі жылдың соңына қарай салынып бітеді.

Vocabulary

6. Answer the questions about Nina and Boris' apartment.

1. Where is their apartment located?
2. What floor is it on?
3. Are there all modern conveniences in the house?
4. Is their flat large or small?
5. How many rooms are there?
6. What are the rooms like?
7. What repairs have they already done?
8. What furniture are they going to buy?
9. Where are they going to place it?
10. When will they have a house-warming party?

7. Make up ten questions on the text.

8. Describe Nina and Boris' apartment.

9. Describe a typical American house.

10. Describe your apartment/house. Use the following words and phrases:

large/small; new/old; on the ... floor; living room, sitting room, bathroom, kitchen, hall, curtains; blinds; carpet; rug; sofa; armchair; wall-unit; built-in furniture; fridge; washing machine; dishwasher; cupboard; wardrobe; lamp; flowers; pictures; to the right; to the left; in the middle; next

to; in front of; behind

11. Translate into English.

Менің достарым жақында қоныс тойын жасады. Олар мені жаңа пәтерлеріне шақырды. Олардың пәтері орталықтан айтарлықтай алыс орналасқан, бірақ ол үлкен әрі әдемі. Ол тоғыз қабаттық үйдің бесінші қабатында орналасқан. Пәтердің терезелерінен үлкен саябақ көрініп тұрады. Үйге жақын жерде супермаркет бар. Пәтерде үш бөлме бар: екі жатын бөлме және бір қонақ үй, оны ас бөлмесі ретінде пайдаланады). Бөлмелері жайлы әрі ашық. Қонақ үйдің ортасында дөңгелек үстел, үстелдің айналасында алты орындық орналасқан. Бұрышта үлкен теледидар бар. Еденде жасыл кілем. Қонақ үйдің есігі балконға алып барады. Ас бөлмесінде заманауи жиһаз. Үйде барлық жағдай жасалған.

12-САБАҚ

Грамматика: Шартты сөйлемдер.
Text: Travelling. Transport.

Шартты сөйлемдер

Ағылшын тілінде шартты сөйлемдердің үш типін бөлуге болады.

1. Нақты мүмкіндікті білдіретін сөйлемдер. Оларда бағыныңқы сөйлемдегі етістік осы шақта, ал басыңқы сөйлемдегі етістік келер шақта тұрады:

If he **comes**, we **shall start** the work.

Егер ол келсе,
біз жұмысты бастаймыз

Present Future

2. Осы не келер шаққа қатысты ықтималдығы аз немесе іске аспайтын шартты білдіретін сөйлемдер. Оларда бағыныңқы сөйлемде етістік өткен шақ (Past Simple) тұлғасында қолданылады, ал басыңқы сөйлемде shall және will келер шақ тұлғасының көмекші етістіктері сәйкес should және would тұлғаларына ауысады («өткен шақтағы келер шақ» деп аталады — Future in the Past):

If he **came**, we **should start** the work.

Ол келгенде,
жұмысты бастап кетер едік

Past Simple Future in the Past

Нақты айтатын болсақ, бұл жерде Subjunctive тұлғалары қолданылады («Шартты рай» бөлімін қараңыз). Бағыныңқы сөйлемде Past Subjunctive жай тұлғасы қолданылады, ал басыңқы сөйлемде — **should** және **would** көмекші етістіктерімен Subjunctive Simple құрамды тұлғасы қолданылады. Бірақ Past Subjunctive тұлғасы **to be** (were барлық жақтар үшін) етістігі үшін ғана бар, ал қалған етістіктер үшін бұл мағынада Past Simple пайдаланылады. Басыңқы сөйлемде Subjunctive Simple тұлғалары Future in the Past тұлғалары сияқты жасалады («Шақтардың қиысуы» бөлімін қараңыз). Сондықтан осы шақтың келер шаққа, келер шақтың өткен шақтағы келер шаққа ауысу тәртібін пайдалана отырып, шартты сөйлемдердің бірінші типінен екіншісіне ауысу жолын есте сақтап алған оңайырақ. **To be** етістігіне назар аударыңыз:

If he **were** free, he **would be** here.

Ол бос
болғанда, осы жерде болар еді

to be етістігінен жасалатын
Past Subjunctive

3. Іске аспайтын немесе өткен шақта орындалмаған шартты білдіретін сөйлемдер. Оларда бағыныңқы сөйлемде Past Perfect тұлғасындағы етістік, ал басыңқы сөйлемде Future Perfect in the Past қолданылады (яғни, **shall** және **will** етістіктері сәйкесінше на **should** және **would** етістіктеріне өзгереді).

If he **had come** yesterday, we **should have started** the work.

Past Perfect

Future Perfect in the Past

Егер ол кеше *келгенде*, біз жұмысты *бастап кетер едік*

Кейде шарт пен салдар әртүрлі шаққа қатысты болатын жағдай туындайтынын ескеріңіз (мысалы, бағыныңқы сөйлем өткен шаққа қатысты болса, басыңқы сөйлем осы не келер шаққа қатысты болады және керісінше). Бұл жағдайда аралас типтегі шартты сөйлемдер жасалады.

If they **knew** the language, they **would have gone** abroad last year.

2-тип

3-тип

Егер олар тілді *білгенде*, өткен жылы шет елге *кетіп қалар еді*.

If he **had been** there, we **should go** there too.

3-тип

2-тип

Егер ол сол жерде *болғанда*, біз де сол жерге *барар едік*.

If жалғаулығынан басқа бағыныңқы шартты сөйлемдер басыңқы келесі жалғаулыққа қосылуы мүмкін:

unless
provided (that)
providing (that) on
condition (that)

егерде

... жағдайда, шартпен

in case (that)
supposing (that)
suppose (that)

жағдайда, егер

егерде, шамаласақ

They will go there **provided that** the safety measures are strictly observed.

Олар қауіпсіздік шаралары қатаң сақталған *жағдайда* ол жерге барады.

Unless жалғаулығымен бағыныңқы сөйлемдегі баяндауыш болымды тұлғада қолданылады:

He will help us
unless he leaves.

Ол *кетпесе*, бізге *көмектеседі*

*Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау
сұрақтарына жауап беріңіз:*

1. Ағылшын тілінде шартты сөйлемдердің қандай типтері бар?
2. Олар қалай жасалады?
3. Шартты сөйлемдерді жасау барысында to be етістігінің басқа етістіктерден айырмашылығы неде?
4. Аралас типтегі шартты сөйлемдерді қай уақытта қолданған жөн және олар қалай жасалады?
5. Шартты сөйлемдерді жасау үшін if жалғаулығынан басқа қандай жалғалықтар пайдаланылады?

T e x t

Travelling. Transport

It is early spring now, but the Volkovs are already making plans for their summer holidays because it is always better to arrange everything beforehand than to make a fuss the last minute.

Vlad has already decided to go to St. Petersburg with Lena and his friends from college. They want to visit the Hermitage and Petergof and many other places of interest. They will go there by bus. Nina and Boris are planning to go abroad to Prague or to Warsaw for a week or two, if they are through with their repairs. Now Alexei and his parents are discussing where to go.

Father: Well, Alexei, what are your plans for summer holidays?

Alexei: It is difficult to say anything for sure now, but I think I will spend the whole July in the sports camp, if nothing changes. My coach has already included me in the list of the people who go there.

Mother: What are you planning to do in June and August, then?

Alexei: I think I'll either stay in town or go to the country to live with grandmother and grandfather. Besides, we have a tournament in football in June. Our team has strong chances to win.

Father: So far as I understand, you've already made plans for June and July. What about August? Would you like to go with us somewhere?

Alexei: Most willingly. Where are you planning to go?

Father: We are thinking about going to the seaside, if you have nothing against it.

Mother: We can spend a month by the sea, sunbathing, swimming, diving, and having nothing to do.

Alexei: Which is the best place to go, in your opinion?

Father: What would you both say about going to the Crimea?

Alexei: Why, I was there when I was a little boy, and I don't remember much except a tiresome journey by train. I wouldn't go there if

I were you.

Father: Going by train in summer is very uncomfortable. But this time we won't go by train. We can fly there, if you want to. It will take no more than three hours to get to Sochi. You will enjoy wonderful views while we go. Or we might go there by bus with air-conditioning: buses are comfortable. If we buy a voucher to a resort or a holiday centre, we won't have to take trouble about meals and accommodation.

Mother: I must say I am airsick.

Alexei: Resorts are boring. I can suggest you doing a more exciting thing: why don't we go by car? We can travel as much as we want to, visiting as many places as we like. We won't have to book tickets and hotel rooms in advance, or to queue in a booking office. We will visit all the towns along the coast, provided that we have time.

Father: When I come to think about it, it seems a very attractive idea, except for the fact that you don't drive and I will have to drive all the way there and back. But still I have nothing against it: we can travel all over the Crimean coast or stay in one place for the whole month, if we like.

Alexei: And we don't have to carry the luggage. Just put everything you want to take into the car, and that's all!

Mother: Now we must decide on where to stay during our journey.

Father: There are plenty of opportunities: we may take a tent, or stay in a hotel, or rent a room or a cottage.

Alexei: Living in a tent is a bad idea. What if it rains? And, besides, it will occupy too much room in the car if we take it.

Mother: All right, dear. We will rent a room or stay in a hotel, then.

Father: Now we'd better take a map and choose the best route for our journey.

On Travelling

People started travelling in the ancient times. The first travellers were pilgrims, nomads and explorers. Travelling was really dangerous in those days, but there were always brave and daring people who went on discovering new lands, in search of wealth and fame.

Nowadays things have changed significantly. Hundreds of companies are willing to help you if you are planning to go somewhere. You are free to choose where to go: you may want to spend a vacation in the mountains or by the sea, and a plane will take you to the place of your choice in a matter of hours. A lot of people will cater to the needs of the travellers in hotels and holiday centres all over the world. Visitors are amused and taken care of in any possible way.

Holidaymaking has become one of the most profitable industries, and the budget of many countries, such as Turkey, Egypt and Greece depends on tourism a lot. Travelling has become easier — and maybe less exciting.

Active Words and Word Combinations

accommodation [s^kdms'deijbn]	орналастыру	place of interest hpleis sv	көрікті жерлер
advantage [qd'va:ntid3] <i>n</i>	басымдық	railway ['reilwei] <i>n</i>	темір жол
arrange [q'reind3] <i>v</i>	жайғастыру	resort [ri'zo:t] <i>n</i>	курорт
book [buk] <i>v</i>	брондау, тапсырыс беру	route [ru:t] <i>n</i>	бағдар
booking office ['bukip pfis]	билет кассасы	sunbathe ['sanbeis] <i>v</i>	күнге аландау,
coast [ksust] <i>n</i>	жағалау	take trouble hteik trabsl]	лық көрсету
comfortable ['kamfstbsl] <i>a</i>	қолайлы	tent [tent] <i>n</i>	шатыр
disadvantage hdissd'vamtidz]	кемшілік	tiresome ['taisssm]	қажытарлық
dive [daiv] <i>v</i>	сүңгу	travel/go by bus ['trxvql/gqu bai 'bas]	автобуспен саяхаттау
drive [draiv] <i>v</i>	машина жүргізу	travel/go by car ['trxvsl/gqu bai 'ka:]	машинамен саяхаттау
enjoy [in'd3oi] <i>v</i>	рақаттану	travel/go by plane ['trxvsl/gqu bai 'plein]	ұшақпен саяхаттау
go abroad ['gqu q'bro:d]	шет елге кету	travel/go by train ['trxvsl/gqu bai 'trein]	пойызбен саяхаттау
go by air ['gqu bai 'es]	ұшақпен ұшу	trip [trip] <i>n</i>	шағын саяхат
go by water ['gqu bai 'wlts]	теңізбен саяхаттау		сапар экскурсия
holiday centre ['hdidi ^sents]	демалыс үйі	uncomfortable [an'kamfstbsl]	қолайсыз
journey ['d33:ni] <i>n</i>	саяхат	view [vju:] <i>n</i>	түр
luggage ['lagid3] <i>n</i>	багаж	voucher ['vautjq] <i>n</i>	жолдама
make a fuss ['meik ə 'fas]	әбігерлену, аландау		
map [mxp] <i>n</i>	карта		

EXERCISES

Conditional Clauses

1. Translate into English.

- (a)
- If we have a test today, I will get an excellent mark.
 - I will cook a festive dinner provided that you return from the country in time.
 - They will wait for you in case that you need their help.
 - She will not get up unless somebody wakes her.
 - They will travel to the Crimea by car provided that they book the hotel rooms.
 - If you call us at six o'clock, we won't be late.
 - Mother will cook the cake if you wash the dishes afterwards.
- (b)
- If they came, we should start the work.
 - If you brought me the railway timetable, I should choose the best

train for us.

3. If he were with us, he would find the way out.
 4. I should go by car if I were you.
 5. You would have no problems if you drove instead of taking a bus.
 6. They wouldn't take a tent if they knew how much room it occupies.
 7. You would like her if you saw her.
- (c) 1. If they had started their work yesterday, they would have finished it already.
2. If he hadn't called me, I shouldn't have come.
 3. If they had bought a voucher to a resort, they would have spent a better summer holiday.
 4. They wouldn't have queued to buy the tickets if they had decided to hike.
 5. If he had been here, he would have solved the problem at once.
2. Answer the questions. Make use of the words in the second column.

Model: Will you cook dinner? (*do my homework*) — I will cook dinner **if I do my homework**

- | | |
|--|--|
| 1. Will you come to our place? | <i>have time</i> |
| 2. Will they come with us? | <i>do their homework</i> |
| 3. Will she pass her test in English? | <i>work a lot</i> |
| 4. Will you help me? | <i>help me first</i> |
| 5. Will Mike finish his work? | <i>be clever enough</i> |
| 6. Will we travel by train? | <i>book the tickets</i> |
| 7. Will you go to the south in summer? | <i>have money</i> |
| 8. Will Kate travel by plane? | <i>not to be airsick</i> |
| 9. Will you book a ticket for me? | <i>tell me the time of the departure</i> |
| 10. Will you translate this sentence? | <i>give me the dictionary</i> |
| 11. Will he write a letter to his friends? | <i>miss them</i> |

3. Transform the sentences according to the models.

Model 1: I will write letters to you. You will give me the address. – I will write letters to you **if you give me the address.**

1. They will tell you all they know. They will come to see you.
2. She will take the children out for a walk. It will stop raining.
3. I shall buy the vouchers today. I shall get the money from the bank.
4. There will be enough room in the car. They won't take a tent with them.
5. They won't have to bother about the accommodation. They will buy vouchers to a holiday centre.
6. She will come to see me. She will have time.
7. They will arrange everything for the party. His mother will help them.

Model 2: They would read the book. They would have time. – They would read the book **if they had time.**

1. They would watch the film. You would bring them the cassette.
2. He would remember me. He would see me.
3. They would sunbathe. They would go to a holiday centre.
4. My friends would go to Turkey. They would be through with the repairs.
5. The Browns would queue for the tickets. They wouldn't buy them in advance.
6. I would read a book. The journey would be tiresome.
7. You would enjoy the countryside. You would travel by train.

Model 3: I would have spoken to him. (*see him*) —
I would have spoken to him **if I had seen him.**

1. They would have traveled by car. (*think about this opportunity beforehand*)
2. Alexei would have stayed at his grandparents last year. (*not to go to the sports camp*)
3. His friends would have chosen a present for him. (*tell them about his birthday beforehand*)
4. I should have read this book. (*give it to me last week*)
5. My parents would have bought a voucher for me. (*tell them about my plans*)
6. They wouldn't have gone abroad on vacation. (*buy the furniture for the kitchen*)

7. We wouldn't have had to queue in the booking office for three hours.
(*buy the tickets in advance*)

4. Translate into English.

1. Егер сіздің уақытыңыз болса, достарыңызға хат жазыңыз.
2. Ауа райы жақсы болған жағдайда, біз суға түсіп, күнге күйетін боламыз.
3. Егер сен пойызбен баратын болсаң, онда билетті алдын ала сатып алғаның дұрыс.
4. Егер сен бізде тағы екі күнге қалсаң, мен саған Петербургтың барлық көрікті жерлерін көрсетем.
5. Уақытым болса, мен сізге жазамын.
6. Сен бұлай мазасызданбасаң, жақсы демалар едік.
7. Туристердің шатырлары болмаса, жағалаудың түр-тұрпаты әдемі болар еді.
8. Маршрутты алдын ала ойластырғанда, машинамен барар едік.
9. Сіздің орныңызда болсам, бұлай мазасызданбас едім.
10. Ол үйде болғанда, телефон қоңырауына жауап берер еді.

Vocabulary

5. Speak about holiday plans of the Volkovs' family.

6. Make up ten questions on the text.

7. Answer the following questions:

1. Do you like travelling?
2. Do you travel a lot?
3. Where did you travel lately?
4. Why do people like travelling?
5. What is the fastest kind of transport?
6. What way of transport is the most comfortable?
7. What kind of transport do you prefer?
8. Have you ever been in a holiday centre?
9. Have you ever travelled by sea? Did you like it? Are you seasick/ airsick?
10. Do you usually make new friends when travelling?
11. Why do some people prefer hiking to other kinds of travelling?
12. Why are holidays the best time for travelling?
13. What preparations do you usually make before a journey?
14. Where do people buy railway tickets?
15. When did you first travel by air?
16. Is travelling by air more expensive than air travel?
17. How many railway stations are there in your native city?
18. What are the advantages and disadvantages of travelling by car?
19. What can people do during a journey by train?
20. Are you planning to go anywhere this year?

8. Make up sentences using the table below.

When people travel	on foot		go to some places of interest.
	by bus	they usually	meet a lot of people.
When we travel	by train	we sometimes	make new friends.
	by plane	they often	visit museums and art galleries.
	by air	we seldom	enjoy sightseeing.
	by water		watch beautiful sunsets and sunrises.
			spend a lot of money.
			stay in hotels and holiday centres.
			see the wildlife in the forests.

9. Speak about different kinds of transport using the table.

Trains are	the most convenient	
Planes are	the fastest	
	the most expensive	
Buses are	the safest	
Ships and ferries are	the slowest	
	the cheapest	
	the best	
	the worst	

way of travelling.

10. Translate into English.

Қазіргі заманғы өмір саяхатсыз мүмкін емес. Саяхаттаудың әртүрлі жолдары бар: машинамен, ұшақпен, пойызбен, автобуспен, тіпті жаяу да саяхаттауға болады. Көліктің әрбір түрінің өз басымдықтары бар. Ұшақпен саяхаттаған ең тезі, ал ең қолайлы әрі романтикалық саяхат түрі теңіздегі саяхат болып табылады. Егер багаж туралы бас қатырып, билет сатып алғыңыз келмесе, онда саяхатқа машинамен аттанған жөн. Жаяу саяхаттау арқылы тамаша табиғат пен жан-жануар мен құс түрлерінен ләззат алуға болады, сондай-ақ көлікпен баруға болмайтын жерлерге баруға болады.

11. Speak about your plans for the holiday this year. How would you like to travel? How much time would you like to spend there?

13-САБАҚ

Грамматика:	Бұйрық рай. Шартты рай.
Text:	A Visit to a Doctor

Бұйрық райдағы етістік сөйлеушінің еркін, іс-қимылға ынтасын, өтінішті немесе бұйрықты білдіреді. Бұйрық райдың 2-жақтағы тұлғасы жекеше және көпше түрде **to** демеулігіңіз етістік инфинитивінен жасалады:

Read!

Оқы!/Оқыңыз

Look at the blackboard!

Тақтаға қара(ңыз)

Бұйрық райдың болымсыз тұлғасы **to do** (*істеу*) көмекші етістігі және **not** демеулігі арқылы жасалады. **Not** демеулігі әдетте көмекші етістікпен бірге жазылады:

Don't read!

Оқыма(ңыз)!

Don't look at the blackboard! *Тақтаға қарама(ңыз)!*

Сөйлеушінің 3-ші және 1-ші жақтағы еркін білдіру үшін **to let** етістігі қолданылады *мүмкіндік беру, беру, рұқсат ету*:

Let him read!

Ол оқысын!

Оған оқытыңыз (шы)!

Let them look

Тақтаға қарасын!

at the blackboard!

Тақтаға қаратыңыз!

Let us read!

Оқиық!

To let етістігі өзінің *мүмкіндік беру, рұқсат беру* деген негізгі мағынасы бойынша да пайдаланыла алады. Онда **Let us read!** Сөйлемінің мағынасы Бізге *оқуға рұқсат етіңіз!* дегенді білдіреді. Бұл жағдайда **us** есімдігіне екпін түседі.

Let етістігі бар сөйлемнің болымсыз тұлғалары да **to do** көмекші етістігі және **not** демеулігі арқылы жасалады:

Don't let us read!

Оқымай қояйық!

Сыпайы өтініштерде етістіктің алдында **will you** оралымы қойылады:

Will you look at the black-board, please?

Тақтаға қарауыңызды сұраймын

Will you let me read, please? *Маған оқуға рұқсат етіңізші.*

Өтінішке **would** етістігін қолдану одан да сыпайы реңк береді:

Would you open the door?

Есікті ашып жібересіз бе?/

Өтінемін, есікті ашып жіберіңізші

Шартты рай

Шартты райда іс-қимыл нақты емес, қалаулы немесе болжалды іс-қимыл ретінде қаралады. Салыстырыңыз:

Ашық рай

Шартты рай

Ол сол жерге **барып** (жүр
(барды, барады).

Біз оның сол жерге барғанын
қалаймыз

Оның сол жерге барғаны
маңызды.

Оны қарсы алып алғанда, сол
жерге барар еді.

Шартты райдың жасалуы

Шартты райды жасалу жолы бойынша шартты түрде жай және құрама деп бөлуге болады. Жай шартты рай етістік инфинитивінен **to** демеулігін алып тастау арқылы жасалады. Құрама шартты рай **should** көмекші етістігінің және **to** демеулігінсіз түбір етістік инфинитивінің қатысуымен жасалады. Құрама шартты райдың екі тұлғасы болуы мүмкін: белгісіз және перфект. Перфект тұлғада **should** көмекші етістігінен кейін перфект инфинитив тұрады (яғни, **have** көмекші етістігі + түбір етістіктің Participle II тұлғасы).

Would көмекші етістігімен шартты рай тұлғалары бар, бірақ түсіндіруге жеңіл әрі ыңғайлы болу үшін, осы тұлғалар тығыз байланысатын көмекші етістіктер «Шартты сөйлемдер» бөлімінде берілген.

Жай шартты рай	
I he, she, it we you they	} go

Құрама шартты рай			
Белгісіз		Перфект	
I he, she, it we you they	} should go	I he, she, it we you they	} should have gone

Ашық райдан айырмашылығы, жай шартты райда етістікке 3-жақта жекеше түрде **-s** жалғауы жалғанбайтынына және іс-қимылға қатысты шаққа қарамсатан өзгеріссіз қолданылатынына назар аударыңыз. Жай шартты рай өткен шақ тұлғасы **to be** етістігімен ғана болады. Барлық жақтар үшін **were** тұлғасы қолданылады.

Шартты райдың перфект тұлғасы сөйлеп тұрған сәттің алдында болған іс-қимылды білдіру үшін пайдаланылады.

Шартты райдың қолданылуы

1. Шартты рай бағыныңқы сөйлемдерде **it is necessary** (– *қажет*), **it is important** (– *маңызды*), **it is desirable** (– *дұрысы*), **it is impossible** (– *мүмкін*) сияқты және т.б. жақсыз құрылымдардан кейін қолданылады. Ең кең таралғаны **should**-пен құрылым болып табылады:

It is important (necessary, etc.) Ол сол жерге баруы *керек*
that he **should go** there. (*қажет* және т.с.с)

Шартты райдың жай тұлғасы өте сирек қолданылады, көбінесе ресми құжаттар тілінде, техникалық әдебиетте және поэзияда қолданылады:

It is necessary that the equipment **be delivered** by air. Жабдық ұшақпен *жеткізілуі қажет*.

2. **So that, in order that** (*үшін*), **lest** (*үшін*) жалғаулықтарымен мақсатты бағыныңқы сөйлемдерде:

In order that he **should come** Ол уақытында келу үшін,
in time, we must hurry him. біз оны асықтыруымыз керек

He spoke slowly *so that* Олар жаза алу
they **should write down**. үшін, асықпай сөйледі.

Write down all the new words *lest* you **should forget** them. Ұмытып қалмау үшін, барлық жаңа сөздерді жазып алыңыздар

3. Бұйрықты, талапты, ұсынысты білдіретін етістіктерден кейін бағыныңқы сөйлемдерде. Оларға **to order, to command** (– *бұйыру*), **to request** (– *талап ету*), **to propose, to suggest** (– *ұсыну*) сияқты және т.б. етістіктер жатады:

He *ordered* that they **should go** Ол оларға бірден сол жерге баруға
there at once. бұйырды

They *suggested* that he **should go** with them. Олар оға бірге баруды ұсынды

4. **To be** (барлық жақтар үшін **were**) етістігінен жасалатын өткен шақтағы шартты рай тұлғасы бағыныңқы сөйлемдерде *хотелось бы* – *қалау* мағынасын білдіретін **to wish** етістігі бар оралымнан кейін қолданылады:

I **wish** I **were** you.

Мен сіздің орныңызда *болғым келеді*

I **wish** it **were** summer now. Мен қазір жаз болғанын *қалар едім*.

Басқа етістіктер, айтылып кеткендей, шартты райда өткен шақ тұлғасында қолданылмайды. Бұл жағдайда ашық райдағы Past Simple тұлғасы қолданылады:

I **wish** I **knew** it.

Мен мұны *білгім келеді*.

5. Were шартты рай тұлғасы **as if, as though** (- *сияқты, – секілді*) жалғаулықтарымен берілетін бағыныңқы сөйлемдерде де қолданылады:

He talks **as though**
he **were** a student.

Ол студент *сияқты* сөйлейді

Қалған етістіктермен бұл жерде ашық райдағы қолданылады:

He talks **as if** he **knew**
the truth.

Ол шындықты білетін адам
секілді сөйлейді

Егер бағыныңқы сөйлемнің іс-қимылы басыңқы сөйлемнің іс-қимылынан бұрын болса, онда to be етістігі және барлық қалған етістіктер ашық райдағы Past Perfect тұлғасында шартты рай мағынасында қолданылады:

He talks **as if** he
had been there.

Ол сол жерде болған адам
сияқты сөйлейді

Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау сұрақтарына жауап беріңіз:

1. 2-жақта жекеше және көпше түрдегі бұйрық рай қалай жасалады?
2. 1 және 3-жақтағы бұйрық рай қалай жасалады?
3. Сыпайы өтінішті қалай білдіреді?
4. Шартты райдың негізгі тұлғалары қалай жасалады?
5. Шартты рай нені білдіреді?
6. Бағыныңқы сөйлемдердің қандай түрлерінде шартты рай қолданылады?
7. To be етістігі шартты райының өткен шақ тұлғасы қандай жағдайларда қолданылады? Бұл жағдайда басқа етістіктердің тұлғасы қандай болады?

Text

A Visit to a Doctor

On Monday Vlad felt unwell. He had a sore throat, a running nose and a bad cough. He went to college, but after the first period his teacher told him to go and see the doctor, because he had the symptoms of the flu, and it was a very catching disease. So Vlad left the college and went to a polyclinic. There were several people in the queue in front of the cabinet, but in less than half an hour Vlad's turn came and he entered.

Vlad: Good morning. May I come in?

Doctor: Yes, please. What is the matter with you?

Vlad: I think I have got a slight cold, doctor. I have a sore throat and a running nose.

Doctor: Do you cough?

Vlad: Yes, I do occasionally.

Doctor: Have you taken your temperature?

Vlad: As a matter of fact, I haven't, doctor.

Doctor: Then take a seat. Here is a thermometer. Well, young man, your temperature is rather high — it is 38.4°. Let me examine your throat. Now strip to the waist, please. I must sound your chest. All right, you may dress yourself.

Vlad: Well, doctor, is there anything serious the matter with me?

Doctor: Don't worry; there is nothing really serious. You have got flu. It is spring now, and many people suffer from flu. But you shouldn't treat your disease lightly. It often leads to complications, if a patient doesn't follow the doctor's advice.

Vlad: What am I to do, doctor?

Doctor: Here is the recipe, take these pills three times a day. Gargle your throat with this mixture every two hours. Don't go to the chemist's yourself. Ask your relatives to go and fetch the medicine for you. Drink hot tea or milk. And stay in bed for at least three days. Do you need a sick leave?

Vlad: Yes, I do.

Doctor: Then I'll give you a leave for three days, and then you will come to see me again.

Vlad: Thank you very much, doctor. Goodbye.

Having left the polyclinic, Vlad went straight home. He asked Alexei to go to the chemist's for the medicine and went to bed. He followed the doctor's advice and did everything he had prescribed. His friends called him and asked how he felt. They wanted to come and see him, but Vlad's mother didn't allow them to. So they sent him some books to read. By the end of the third day Vlad stopped sneezing and coughing and his temperature was normal again. He was glad that he recovered.

Active Words and Word Combinations

be ill [bi il]	ауыру	flu [flu:] <i>n</i>	тұмау
(with something)	(бірд.)	headache ['hedeik] <i>n</i>	бас ауруы
be unwell	өзін нашар	health [held] <i>n</i>	денсаулық
[bi an'wel]	сезіну	healthy ['heldi] <i>a</i>	дені сау
catch cold	сұық тию	medicine	дәрі:
['kxtj 'kquld]		['medsqn] <i>n</i>	медицина
chemist's (shop)	дәріхана	nurse [n3:s] <i>n</i>	мейірбике
['kemists (jop)]		patient ['peiɔnt] <i>n</i>	пациент
complain	шағымдану	prescribe	жазып беру
(of something)	(бірд.)	[pri'skraib] <i>v</i>	(дәрі)
[kqm'plein]		recipe ['resiɔi] <i>n</i>	рецепт
complication	асқыну	recover [ri'kavq] <i>v</i>	сауығу
hkdmpɫi'keijsn] <i>n</i>			
cough [kof] <i>n</i>	жөтел	run a temperature	жоғары дене
cure [kjuq] <i>v</i>	емдеу	['ΓАП	қызуы болу
dentist ['dentist] <i>n</i>	тіс дәрігері		
disease (a catching disease) [di'zi:z	ауру	running nose	тұмау
(ə 'kxtjiin	(жұқпалы	['ranip 'nquz]	
di'zi:z)] <i>n</i>	ауру)	see/consult a doctor	дәрігерге
examine	карав.	[sj/kqn'salt	қабылдауға
[ig'zxmm] <i>n</i>	тексеру	ə 'doktəl	келу
fall ill with	бірд.	sick leave	еңбекке жа-
		['sik li:v]	рамсыздық
			парағы:
[fo:l il wis]	ауыру		ауруға
			берілетін
			демалыс
feel sick [fi:l sik]	өзін науқас	sneeze [sni:z] <i>v</i>	түшкіру
	сезіну	sore throat	ауру тамақ
fever ['fi:vq] <i>n</i>	ыстық, мазасыз	hso: 'Orqut]	
	жағдай	symptom ['sɪmptqm] <i>n</i>	симптом

EXERCISES

1. Translate into Russian.

- What would happen if I were not ready for the lesson?
- If you asked him to come, he would arrive at once.
- They would have called us already if they had returned from their holiday.
- If the work was done on time, everybody should be happy.
- I wish my friend were here.
- The doctor suggested that he should examine Vlad after he had taken his temperature.
- It was necessary that they take all the precautions.
- It was important that he saw a doctor.

9. He demanded that the patient should stay in bed.

10. I wish we had a rest.

11. He talks as though he knew all about it.

2. Open the brackets and use the verb in the appropriate form. Translate the sentences into Russian.

1. If you (*take*) better care of yourself, you wouldn't have caught cold.

2. If I (*be*) you, I should take the recommended medicine.

3. If you had gone to see a doctor, he (*give*) you a sick leave.

4. You would gargle three times a day if you (*have*) a sore throat.

5. What might happen if he (*be*) ill?

6. You should have complained if you (*feel*) unwell.

7. If he (*have*) a headache, he would better (*go*) home.

8. We should ask him if he (*be*) here.

9. We should have asked them if they (*be*) there yesterday.

10. If I had known about his illness, I not (*ask*) him to come to our place.

11. If he hadn't treated his disease lightly, he (*have*) complications.

12. We would write him a letter if we (*know*) his address.

3. Translate into English.

1. Егер билеттерді алдын ала сатып алсаңыз, бұлаң ұзақ күтпес едіңіз.

2. Мен кеше қолым бос болғанда, үй тапсырмасын орындап қояр едім.

3. Ник машина жүргізе алғанда, ата-анасымен бірге оңтүстікке барар еді.

4. Мен сіздің орныңызда болсам, оған қоңырау шалып, қал-жағдайын сұрар едім.

5. Дәрігер науқасқа бұл дәрін күніне үш рет ішуді бұйырды.

6. Оған кетпес бұрын, мұғалімдермен сөйлесіп қою қажет.

7. Егер анам баланың температурасын өлшемегенде, оның ыстығы бар екенін білмес еді.

The Imperative Mood

4. Translate into Russian. Transform the first five sentences into polite requests using *will* and *would*.

1. Send for the doctor.

2. Stop talking!

3. Give me some paper.

4. Translate this text from Russian into English.

5. Advise me on the subject for my talk.

6. Don't open the window!

7. Don't take this book. It's mine.

8. Let us go skiing on Sunday.

9. Let them speak.

10. Let her translate this difficult sentence.

11. Don't let him watch TV until he is ready for his next day lessons!
12. Will you write a letter to me?
13. Would you open the window, please?
14. Will you show me the pictures you have taken during your holiday?
15. Would you translate this difficult sentence for me, please?

5. Put the words in the right order to make sentences.

1. me read something give to
2. go before shopping let party the them
3. English speak the during lesson
4. them let don't leave
5. write don't the anything book in
6. into put your tea sugar some
7. surprise let a for us make him
8. favour me you would do a please?
9. help you me will?
10. some like soup more you would?

6. Translate into English.

1. Ол дәрігерге барсын.
2. Дәрігерге бар.
3. Мына фильмы көрейік.
4. Мейірбике оның температурасын өлшесін.
5. Есікті жаппаңыз.
6. Сізді киноға шақыруға рұқсат етіңіз.
7. Үй тапсырмасын орында!
8. Одан бұл туралы сұрамаңыз.
9. Сауығып кет!
10. Олар да маған қонаққа келсін.
11. Фотосуреттерді бірге көрейік.
12. Суық тигізіп алма!
13. Есікті жаба салыңызшы.
14. Сағат неше екенін айтып жібересіз бе?

Vocabulary

7. Answer the following questions:

1. When did Vlad feel unwell?
2. What were the symptoms of his disease?
3. He went to college that day, didn't he?
4. Who sent him to see a doctor?
5. Were there any people in the polyclinic?
6. Did the doctor take his temperature?
7. Did Vlad have fever?
8. What was the matter with Vlad?
9. What did the doctor prescribe?
10. Did the doctor give Vlad a sick leave?

11. Vlad followed the doctor's recommendations, didn't he?
12. How long did it take Vlad to recover?

8. Read and memorize the following dialogues:

- a) — How are you today?
 — Not very well, I'm afraid.
 — What is the matter?
 — I think I have caught a cold.
 — You'd better go home then.
- b) — What is the matter with you? You look ill.
 — I've got a terrible toothache.
 — Then you should go to see the dentist immediately.
 — I am afraid I'll have to.

9. Put the sentences in the right order to make a dialogue.

Doctor:

— Yes, I will prescribe you this medicine, but don't take it for more than a week. Remember that a lot of fresh air and a long rest will help you more than any pills in the world.

- What is the matter with you?
- Do you sleep well?
- Do you keep late hours?
- Let me sound you. Do you smoke?

— You must take a vacation.

You should go to some quiet place and stay there for at least half a month. Try to stop smoking. Walk at least an hour a day. This is the only way to recover.

Have you been working a lot?

Patient:

—I have had some urgent work to do and I was very nervous about it.

— Doctor, will you prescribe me any sleeping pills?

— No, I don't. I have been sleeping very badly lately.

— Occasionally. About a pack a week.

— I don't go to bed till midnight, sometimes later.

— Thank you, doc. I'll try to follow your advice.

— Well, I don't know, but I have a terrible headache.

10. Answer the doctor's questions.

1. What's the trouble?
2. Do you ever have headaches?
3. Do you smoke?
4. Did you take these pills before?
5. Do you need a sick leave?
6. When did you catch cold?
7. When did you take the temperature?
8. Do you often sneeze?
9. When did you see the doctor last?

11. Think of the beginning of the sentences.

1. ... she was given a sick leave.

2. ... he must go to see the doctor.
3. ... he recovered quickly.
4. ... this helped him to avoid the complications after the flu.
5. ... if you want to be healthy.
6. ... the doctor asked the nurse to take his temperature.

12. Make up dialogues on the following situations:

- (a) You go to see the doctor and complain of high temperature and headaches. The doctor examines you and prescribes some medicine.
- (b) You are in bed because you have caught a cold. A friend from college comes to see you.
- (c) You wake up in the morning and feel that you have a running nose and a sore throat. You complain of this to your mother. She advises you to stay in bed and decides to call a doctor.

13. Speak about your once being ill.

14. Translate into English.

Бір күні таңертең мен өзімді жайсыз сезіндім. Мұрнымнан су ағып, тамағым ауырып тұрды. Анам дене қызуымды өлшеп ыстығым бар екенін айтты. Ол үйде қалып, дәрігер шақыруға кеңес берді. Дәрігер келген кезде, менде тұмаудың барлық белгілерінің бар екенін айтты. Ол маған үш күнге еңбекке жарамсыздық парағын жазып берді де, төсекте жату редимін сақтауға кеңес берді, өйткені тұмау – жұқпалы ауру. Дәрігер дәрілердің рецептін жазып беріп, кетіп қалды. Мен анамнен дәріханаға барып, дәрігердің барлық кеңесін орындауды сұрадым. Үш күннен кейін сауығып кеттім.

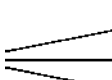
14-САБАҚ

Грамматика: Шақтардың қиысуы.
Төлеу сөз.

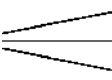
Text: A Telephone Conversation

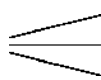
Шақтардың қиысуы

Егер басыңқы сөйлемдегі баяндауыш осы (Present) немесе келер (Future) шақта тұрса, онда бағыныңқы сөйлемдегі баяндауыш мағынасы бойынша қажетті кез келген шақта қолданыла алады. Егер басыңқы сөйлемдегі баяндауыш өткен шақтың (Past) қандай да бір тұлғасында тұрса, онда бағыныңқы сөйлемдегі баяндауыш өткен шақ тұлғаларының бірінде берілуі тиіс. Салыстырыңыз:

He **says** (that) he  **goes** there. (Present)
went there. (Past)
will go there. (Future)

Он *говорит*, что он  Ол сонда *барып жүрмін дейді*
Ол сонда *барғанмын дейді*
Ол сонда *барамын дейді*

He **said** (that) he  **went** there. (Past)
had gone there. (Past Perfect) (Future
would go there. in the Past)

Он *сказал*, что он  Ол сонда *барып жүрмін деді*
Ол сонда *барғанмын деді*
(Ол сонда *барамын деді*)

Сонымен, басыңқы сөйлемде баяндауыш өткен шақтағы етістікпен берілсе, онда бағыныңқы сөйлемде іс-қимылдың бір мезеттілігін білдіру үшін — Past (Simple немесе Continuous — іс-қимылдың түріне қарай); өткен іс-қимылды білдіру үшін — Past Perfect (немесе Past Perfect Continuous — іс-қимылдың түріне қарай), ал келер шақтағы іс-қимылды білдіру — Future in the Past («келер шақтағы өткен шақ») пайдаланылады. Ол барлық топтар үшін кәдімгі Future сияқты қағидат бойынша жасалады, тек айырмашылығы – **shall** және **will** көмекші етістіктері сәйкесінше **should** және **would** етістіктеріне өзгереді.

Ескерту. Past Perfect тұлғасы іс-қимылды орындау уақыты көрсетілген жағдайда қолданылмайды. Уақытты көрсету іс-қимылдың бұрын орындалғанын білдірсе, онда іс-қимылдың өткен шақта белгілі бір сәтке дейін орындалғанын білдіретін Past Perfect-tі қолданудың қажеті жоқ. Салыстырыңыз:

He **says** he **went** there in 1999. He **said** he **went** there in 1999.

Шақтардың қиысуы:

- егер бағыныңқы сөйлем қандай да бір әмбебап ақиқатты не

қағиданы білдірсе:

Navigators **realized** that the earth **is** round.

Теңізшілер Жердің дөңгелек екенін анықтады

- егер бағыныңқы сөйлем ықтималдығы аз немесе іске аспайтын жағдайға қатысты шартты сөйлемді білдірсе сақталмайды («Шартты сөйлемдер» бөлімін қараңыз). Салыстырыңыз:

We **know** that if he had time, he **would go** there.

Біз оның уақыты болғанда, сол жерге баратынын білеміз

We **knew** that if he had time, he **would go** there.

Біз оның уақыты болса, сол жерге баратынын білеміз

Төлеу сөз

Төлеу сөзге:

- хабарламаны (*Ол ... айтты/хабарлады*);
- сұрақты (*Ол ... сұрады/білгісі келді/қызықты*);
- өтінішті не бұйрықты ауыстыруды қарастырайық (*Ол ... сұрады/бұйырды/бұйрық берді*).

Төл сөзден төлеу сөзге ауыстыру былай жүзеге асады:

Хабарлама

Төл сөз:

He **said**, “I go there.”

Төлеу сөз:

He **said** (that) he **went** there.

Мысалдан көрініп тұрғандай, төл сөздің тыныс белгілері (үтір және тырнақшалар) жоқ және шақтардың қиысу қағидасы қолданылады.

Сұрақ

Сұраулы сөзсіз сұрақ. Бұл жерде **if** немесе **whether** жалғаулығы пайдаланылады, орыс тілінде шамамен *ли* демеулігіне сәйкес келеді:

Төл сөз:

He **asked**, “Do you go there?”

Төлеу сөз:

He **asked if** they **went** there.

Бұл жерде сөздердің тура тәртібі (бастауыш баяундауыштың алдында тұр), сондай-ақ шақтардың қиысу қағидасы сақталған.

Сұраулы сөзі бар сұрақ. Бұл жағдайда жалғау элементінің рөлін сұраулы сөздің өзі атқарады. Мұнда да сөздердің тура тәртібі және шақтардың қиысу қағидасы сақталады:

Төл сөз:

He **asked**, “**When do** you go there?”

Төлеу сөз:

He **asked when** they **went** there.

Өтініш немесе бұйрық

Бұйрық райда инфинитив (тұйық етістік) қолданылатындықтан, бұл

жерде шақтардың қиысуы болмайды:

Төл сөз: He **said** to them, “**Go** there.”

Төлеу сөз: He **told** them **to go** there.

Болымсыз тұлғада:

Төл сөз: He **said** to them, “**Don’t go** there.”

Төлеу сөз: He **told** them **not to go** there.

Егер төл сөзде көрсетілетін іс-қимылдың мезгілі мен мекені төлеу сөзге айналдырған кезде өзгерсе, онда мекен және мезгіл үстеулерімен, сондай-ақ сілтеу есімдіктерімен алмасуы жүзеге асады:

<i>Төл сөз</i>	<i>Төлеу сөз</i>
now	then
today	that day, at the time
tomorrow	the next day
the day after tomorrow	two days later, in two days’ time
yesterday	the day before, on the previous day
the day before yesterday	two days before
last night	(on) the previous night
ago	before
next year	the next year, the following year
last year	the previous year
here	there
this	that
these	those

Егер төлеу сөзде іс-қимылдың мезгілі мен мекенінің мағынасы төл сөздегі сияқты болса, онда ештеңені алмастырудың қажеті жоқ. Мысалы, егер біреу: “**I’ll be here tomorrow**” деп айтса және әңгіме қатысушылары үшін *осы жерде* және *ертең* сөздерінің мағынасы сол болса, онда оларды *сол жерде* және *келесі күні* сөздеріне алмастырудың қажеті жоқ:

He said he would be **here tomorrow**.

Ертең және *осы жерде* ұғымдарын басқа күн мен орынға қатысты болған жағдайда ғана, алмастыру қажет:

He said he would be *there the next day*.

Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау сұрақтарына жауап беріңіз:

1. Шақтардың қиысу ережесі неден тұрады?
2. Осы, өткен және келер шақтағы іс-қимылды білдіру үшін шақтардың қиысуы кезінде қандай шақ тұлғалары қолданылады?
3. Қандай жағдайларда Past Perfect тұлғасы қолданылмайды?
4. Хабарламаны, сұрақты, өтінішті не бұйрықты білдіру кезінде төлеу сөз қалай құрылады?
5. Төлеу сөз сөйлемдегі сөз тәртібіне қалай әсер етеді?
6. Төлеу сөзде мекен және мезгіл үстеулері, сондай-ақ сілтеу

есімдіктері қалай өзгереді?

7. Олар қандай жағдайда алмаспайды?

T e x t

A Telephone Conversation

Vlad: Hello, this is Vlad Volkov. Can I speak to Stepan, please?

Stepan's mother: Sorry, Vlad, he is out at the moment. He'll be back in half an hour.

Vlad: Thank you. Can I call him later?

Stepan's mother: Sure, you can. Bye.

Vlad: Goodbye.

Half an hour later:

Vlad: Hello, this is Vlad again. Has Stepan arrived?

Stepan's mother: Yes, he has. Just a minute, I'll ask him to pick up the handset.

Stepan: Hi, Vlad, how are you, old boy?

Vlad: Not bad, thank you. Look, Stepan, I seem to have left my textbook in Physics somewhere, and we are going to have a test tomorrow. Haven't you taken it by mistake?

Stepan: I must search for it in my bag, as I haven't yet unpacked it. Wait a moment, please ... No, there are only *my* textbooks. Call Igor, maybe he has taken it. By the way, he is not at home; he's at his grandmother's.

Vlad: Yes, I am going to call him. What is his grandmother's phone number?

Stepan: 877392.

Vlad: Thank you.

Stepan: I am sorry I could not help.

Vlad: It is my fault. I should have been more attentive.

Stepan: Look, I am going to read for the test right now. If you don't find the book in an hour or so, then I may lend you mine.

Vlad: Thank you very much.

Stepan: That's nothing! Good luck. Call me back anyway.

Vlad: Bye.

Vlad: Hello, this is Vlad Volkov. Can I speak to Igor?

Igor: Speaking. Hi, Vlad. Any problems?

Vlad: Well, I have left my textbook in Physics somewhere; I think someone has taken it by mistake.

Igor: I think I might have taken it. We were sitting together on the lesson of Physics. But my bag is not with me now. I have left it at home just before going to my grandma. I promise I'll search for it the first thing when I return home.

Vlad: When will you come home?

Igor: Not earlier than six. Sorry.

Vlad: Never mind. I still have some other lessons to be done.

Igor: Then I'll call you back with the results.

Vlad: Thank you. Bye.

Igor: Hello, this is Igor speaking. Can I speak to Vlad?

Vlad: Hello, Igor.

Igor: I've got your textbook. I'll fetch it to your place in half an hour.

Vlad: You needn't worry. I'll call to your place myself, if you don't mind. When is it more convenient?

Igor: Any time. I am at home from now on.

Vlad: I am coming, then. Bye.

Igor: I'll be waiting for you.

How to Use the Telephone in the USA

Calls to the Commonwealth of Independent States

To place a call to a large city in the CIS you may dial directly. For Moscow, for example, dial 011 + 7 + 095 + the telephone number you wish to reach. To place a call to other cities in the CIS, dial 011 + 7 (CIS country code) + the city code, plus the number which you need. For operator assistance, dial "0". Tell the operator that you wish to call the CIS. The operator then will ask you which city you want to call in the CIS and which telephone number. On the average, direct telephone calls to the CIS are between \$ 2 and \$ 3 per minute; operator-assisted calls are about 60 % more expensive. It is not possible to place an international telephone call from public pay phones.

Rates for Long-distance and Toll Calls

Rates for long distance and toll calls are least expensive (60 % of normal charges) on weekends and on weekdays after 11 pm. Rates are less expensive (40 % of normal charges) on weekdays between 5.00 pm and 11.00 pm.

Toll-free Calls

Telephone numbers prefixed by 1-800 are called toll-free numbers because there is no charge to call them.

Using a Coin-operated Telephone

It costs \$ 0.25 to place a local call from most coin-operated public telephones. To place a local call, pick up a receiver. You will hear a constant tone. Deposit the coins (you cannot use one cent coins in coin-operated telephones). When you have deposited the correct amount of change, you will hear a short "beeping" sound. When the constant tone returns, simply dial the number you wish to reach.

Local Telephone Calls

Many telephone numbers that are prefixed with the same area code as

the telephone number from which you are calling are called local telephone calls. You may place these calls from either a home telephone, or from a coin-operated telephone machine. If you are calling from a home telephone, these calls are usually a part of regular monthly service (no additional charge).

Long-distance Telephone Calls

To call a long-distance telephone number you must dial:
1 + the area code + the telephone number.

Short-distance Telephone Calls

Some telephone numbers, although they may be prefixed with the same area code as your home telephone number, may be outside of your local calling area. If you dial a number and, instead of reaching your party, you hear a recording which says “you must first dial a ‘1’ with this number”, the number you are calling is outside of the local calling area. To place the call, you must dial 1 + the area code + the telephone number. You must dial the area code in this case, even if it is the same as your own.

Collect Telephone Calls

If the person you are calling will agree to pay for the charges, you may place a collect telephone call. To place this kind of call dial 0 + the area code + the telephone number. An operator will come on the line and ask you for your name. Then the operator will ask the party you are calling if they will accept the charges for your call.

Active Words and Word Combinations

area code ['esris Asud]	халықаралық телефон коды	collect call [ks'lekt 'ko:l]	ақыны қайта адрестеу
average ['xv3rid3]	орташа	Commonwealth of Independent States (CIS) ['kDmsnwelG sv ^indi'pendsnt 'steits]	қоңырауы Тәуелсіз мемлекеттер достастығы (ТМД)
call [ko:l] <i>n</i>	қоңырау		
call back ['ko:l 'bɜk] <i>v</i>	қайта қоңырау шалу		
city			
code ['siti Asud]	қала коды		
coin [koin] <i>n</i>	монета		

dial direct ['daɪl di'rekt / daɪ'rekt]	тікелей қоңырау шалу (операторсыз)	operator-assisted call ['Dpsreɪts ə 'sɪstɪd 'ko:l]	оператор қызметі арқылы қоңырау
handset ['hændset] <i>n</i>	телефон	pick up ['pɪk 'ʌp] <i>v</i>	тұтқаны көтеру
international telephone call [ˌɪntə'næʃjənl 'telɪfɒn 'ko:l]	тұтқасы жалықаралық қоңырау	public pay phone ['pʌblɪk 'peɪ fəʊn]	ақылы телефон- автомат
lend [lend] <i>n</i>	қарыз алу	rate [reɪt] <i>n</i>	ақы, тариф
local call ['ləʊkl 'ko:l]	жергілікті қоңырау	telephone number ['telɪfəʊn 'nʌmbə]	телефон нөмірі
long-distance call [lɒŋ 'dɪstəns 'ko:l]	халықаралық қоңырау	toll [tɒl] <i>n</i>	қызмет ақысын төлеу

EXERCISES

Sequence of Tenses

1. Translate into Russian.

- I knew that he had never missed the lectures.
- I hoped he wouldn't come and spoil the party.
- We thought that they were a happy couple.
- Everybody was sure that she was a liar.
- Strange! I thought I had left this textbook at home!
- He said that he was very tired.
- They didn't know that he had seen the doctor already.
- He said he wouldn't go to college on Friday.
- I expected that you would introduce me to your teacher.
- She said she was glad to see us.
- He said that he wanted to place an international telephone call.
- Why did you say you had been absent the day before?
- He wanted to know why you had missed the lecture.
- Mike told me she would be there very soon.
- She promised she would call us some day the following week.
- The doctor asked me when I had caught cold.
- Father promised that the journey by train wouldn't be so tiresome that time.
- They were afraid that the repairs would cost a fortune.
- Mother thought the children were playing football in the yard.
- Sam told me that he had been reading that book for the whole night.

2. Translate the sentences into English paying attention to the sequence of tenses.

- Мен сізді киноға кешігіп қалады деп ойлады.
- Ол ұлының мектептен ерте келетініне сенімді болды.

4. Нина құрбысының телефон нөмірін жазбағанын есіне түсірді.
5. Менің ағам ауырып қалады деп ойламаппын.
6. Мейірбике дәрігердің 12 сағаттан кейін келетінін айтты.
7. Ол маған неге сені ешқашан көрген жоқпын деп айтты?
8. Менің пікірім сен үшін соншалықты маңызды деп ойламаппын.
9. Ол шетелге бармас бұрын ағылшын тілін үйренемін деп уәде берді.
10. Олар оны жақсы білетіндерін айтты.
11. Ол емтиханға дайындалып жатқанын айтты.
12. Ол бізге уәде бергеніндей, неге қоңырау шалған жоқ?
13. Олар оның бүгін кідіретінін айтты.
14. Олар дос екен деп ойладым.
15. Ол ағасына ұқсамайтынын айтты.
16. Бастық бос емес екенін айтты.
17. Лена құрбысының онымен неге қатты сөйлескенін білмеді.

Reported Speech

3. Report the sentences according to the models.

Model 1: He said, “Open the door!” — He **asked** me **to open** the door.
He said, “Don’t go there!” — He **ordered** us **not to go** there

Use the verbs: ask, order, advise, remind, recommend, warn, implore.

1. He asked, “Close the door!”
2. The children ordered, “Read to us!”
3. She said, “Don’t laugh at them!”
4. The teacher asked, “Please give me a pen.”
5. Mother reminded, “Don’t be late for school.”
6. He advised, “Take the umbrella.”
7. She said, “Please help yourself.”
8. He said, “Don’t ask me this silly question again!”
9. She reminded, “Call me as soon as you can!”
10. Jane begged, “Will you help me?”

Model 2: She said, “He is my friend.” — She **said** that he **was** her friend.

1. Tom remarked, “I didn’t expect him to be so young.”
2. Jane muttered, “I am sorry I am late”.
3. Jean said, “My Dad will be fifty years old next year.”
4. Mother answered, “The children are playing in the garden.”
5. Sam told Boris, “It is raining outside. Take an umbrella.”

6. The teacher said in surprise, "Sorry to say, but you have got a bad mark for your test."
7. Mike noted, "I called him a few days ago."
8. Vlad explained, "I have had a flu, but now I am feeling much better."
9. Lena told her friend, "I am going to the seaside for a holiday."
10. His friend shouted, "It's a lie!"

Model 3: He asked, "When do you finish your work?"
 — He **asked** me when I **finished** my work.
 She asked, "Is everything ready?" –
 She **asked** if everything **was ready**.

1. He inquired, "Do you want to speak to me?"
2. She wondered, "When will they arrive?"
3. Mother asked in surprise, "Have you already done your homework?"
4. George inquired, "Are you sure that you are doing the right thing?"
5. The man asked, "When were you last in the Crimea?"
6. He wondered, "What are you laughing at?"
7. The boy asked, "Why were you so surprised?"
8. He asked, "Are you playing football with us today?"
9. She inquired, "Who will help me to do the washing up?"
10. Fred asked, "Did you write the answer to his previous letter?"

Vocabulary

4. Report the dialogues of the lesson in indirect speech.

5. Make up dialogues on the following situations:

1. Mike is calling his friend John. John isn't at home at the moment. His mother says that he will be back in an hour.
2. Jane is calling her friend Julia. She invites her to go to the pictures to see an interesting film.
3. They decide what time will suit both of them.
4. Nina is calling her friend Ann. She invites her to their housewarming party.
5. Alexei is calling his friend Sam. He asks why Sam was not at school.
6. Igor is calling Vlad. He asks what homework they were given on Friday.

6. Translate the dialogues into English.

1. — Нина, сені телефонға шақырып тұр.
 — Кім екенін сұрашы.
 — Бұл Аня.
 — Айтшы, егер ол қарсы болмаса, мен оған бес минуттан кейін өзім қоңырау шаламын.

2. — Қайырлы күн, Аня, бұл Марина. Қалың қалай?

— Жақсы, рақмет. Марина, менде бүгінге театрға екі билет бар. Сенің уақытың болса, менімен бірге барады деп ойлағам ғой?

— Ал бүгін қандай спектакль қойылып жатыр?

— «Жарқанат». Бүгін тұсаукесері (the first night).

— О, бұл спектакль (performance) туралы көп айтып еді.

— Иә. Әртістердің жақсы құрамы ойнайды.

— Ал сен неге Олегпен бармайсың?

— Олег, өкінішке орай, суық тигізіп алды, сондықтан бара алмайды.

— Өкінішті! Қорқатын ештеңе жоқ па?

— Жоқ, жай тұмау ғой. Оның дене қызуы да аса жоғары емес. Тұмау — өте жұқпалы ауру ғой, сондықтан үйде қалғаны дұрыс болады.

— Оған тез сауығып кетсін деп айт.

— Рақмет. Сонымен, менімен бара аласың ба? Кешкіге басқа жоспарларың жоқ па?

— Мен қуана-қуана барамын.

— Онда театрда 5.45-те кездесейік. Спектакль алтыда басталады, ертерек барған дұрыс.

— Әрине.

— Онда кездескенше.

— Шақырғаныңа рақмет.

15-САБАҚ

Грамматика:	Күрделі толықтауыш. Инфинитивті және есімшелі құрылымдар.
Texts:	Sending a Letter. The Internet.

Күрделі толықтауыш

Инфинитив зат есіммен немесе жіктеу есімдігімен бірге бірыңғай сөйлем мүшесі ретінде қызмет етуі мүмкін, ол күрделі толықтауыш (Complex Object) деп аталады.

Бұл құрылым мынадай негізгі жағдайларда қолданылады:

- қалауды білдіретін етістіктерден: **to want, to wish, to desire, should (would) like** оралымынан кейін және т.б.:

We want **him to come**.

Біз оның келгенін қалаймыз

тән түйсігін білдіретін етістіктерден кейін: to see, to hear, to feel, to watch және т.б. Бұл етістіктерден кейін инфинитивпен to демеулігі қолданылмайды:

We saw **him cross** the street. Біз оның көшеден өткенін көрдік

- **to make, to have** (мәжбүрлеу мағынасында), **to let** етістіктерінен кейін. Бұл жағдайда инфинитив тағы да **to** демеулігінсіз қолданылады:

What **made him come**?

Оны келуге не мәжбүрледі?

We shall have **them do** it. Біз оларды осыны істеуге мәжбүр етеміз

Let **him go**.

Ол кете берсін

Инфинитив күрделі толықтауышта пассив тұлға да қолданылады:

We do not want **him to be laughed at**.

Біз оған күліп қарағанын қаламаймыз.

Онда күрделі толықтауыштағы зат есім немесе есімдік бастауышқа айналады, баяндауыш ырықсыз етісте қолданылады, ал инфинитивке, тіпті түйсік етістіктер инфинитивіне де ылғи **to** демеулігі қосылады, олардан кейін күрделі толықтауышта **to** демеулігі қажет емес. Салыстырыңыз:

We saw **him cross** the street. He was **seen to cross** the street.

Инфинитиві бар пассив құрылымдар жазбаша тілде **to say, to report, to announce, to state, to suppose, to know** етістіктерінен кейін жиі қолданылады:

He was said/supposed to know nothing about it.

Ол бұл туралы білмейді
деп айтты/шамалады

Инфинитивтен кейін тұратын осындай актив құрылымдар **to seem, to prove, to happen, to be sure, to be likely/unlikely** етістіктерімен қолданылады:

He seems to think so.

Ол солай ойлайтын сияқты.

They happened to be
there at that time.

Олар онда сол уақытта кездейсоқ болды

He is sure to come.

Ол міндетті түрде келеді

He is likely to be sent there. Оны сол жерге жіберетін шығар

Есімшелі құрылымдар

Есімше, инфинитив сияқты, күрделі толықтауыш жасай алады:

We saw **him crossing**
the street.

Біз оның көшеден өткенін көрдік

Есімшесі оралымның инфинитивті оралымнан айырмашылығы – есімше күрделі толықтауышта іс-қимылдың орындалу үдерісін, ал инфинитив фактісін білдіреді. Салыстырыңыз:

We saw **him cross** the street. Біз оның көшеден өткенін көрдік.
(Есімшемен мысалдағыдай, өту
үдерісі емес, фактісі)

Тәуелсіз есімшелі оралым

Есімше күрделі толықтауыштан басқа, тәуелсіз есімшелі оралым деп аталатын оралымды жасай алады. Сөйлемде ол негізінен пысықтауыштың рөлін атқарады (көбінесе – себеп, мезгіл және шартты). Мұндай оралым орыс тіліне әдетте бағыныңқы сөйлеммен аударылады.

Тәуелсіз есімшелі оралым, ереже бойынша, есімшелі зат есімнен тұрады. Есімше пассив, перфект және т.б. болуы мүмкін («Есімше» бөлімін қараңыз):

The weather being fine,
they went for a walk.

Ауа райы тамаша болғандықтан,
олар серуенге шықты.

The rain having stopped, they
did not take their umbrellas.

Жаңбыр басылып қалғандықтан,
олар қолшатыр алған жоқ

All doors having been locked,
they to wait.

*Барлық есіктер жабық болған-
дықтан, оларға күтуге тура келді.*

**The experiment having been
finished,** they could go
home.

*Эксперимент біткен кезде,
олар үйлеріне қайта алды.*

***Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау
сұрақтарына жауап беріңіз:***

1. Инфинитивті күрделі толықтауыш қалай жасалады?
2. Ол қандай жағдайларда қолданылады?
3. Инфинитивті күрделі толықтауышта **to** демеулігі қай кезде қолданылмайды?
4. Инфинитивті пассив құрылымдар қалай жасалады?
5. Есімшелі күрделі толықтауыштың инфинитивті күрделі толықтауыштан айырмашылығы неде?
6. Тәуелсіз есімшелі оралым орыс тіліне қалай аударылады?
7. Онда қандай тұлғаларда есімше тұруы мүмкін?

T e x t s

Sending a Letter

Not long ago Vlad applied for a grant from an American university. He was sure he had all chances to win this grant. Soon he got a message that the board at the University had sent him the application documents and forms to fill in. The letter having been posted by FedEx, the board informed him about the tracking number. Vlad doesn't know what this means, so he asks Boris, his brother-in-law, about FedEx.

Vlad: Hi, Boris, I have got a little problem.

Boris: What is it? What is the matter?

Vlad: I saw you receive a parcel with a sign FedEx several times.

Boris: Well, I use their service quite often. Why are you asking?

Vlad: You see, I must get a letter sent by FedEx, and I don't know what I am to do.

Boris: You know, it is rather simple. FedEx is an American company specializing in delivering letters, parcels and goods. In fact, it is a carrier service, or an express transportation company. There are quite a lot of companies of this kind all over the world, say, DHL, FedEx, German Parcel, etc.

Vlad: Then, in what way are they different from traditional postal service?

Boris: In fact, there is a great difference. To begin with, they are more reliable than the regular post. Having something really important to be sent, you'd better use the service of such company, though their services are not cheap.

- Vlad:** Does FedEx deliver internationally, being an American company?
- Boris:** Of course, they do. If I am not mistaken, they have representative offices in more than 200 countries.
- Vlad:** Have they, really? Then, I think, I am sure to receive the documents very soon. But then there is one more question: they have supplied me with the tracking number. What is it needed for?
- Boris:** Oh, using this number you can track your letter.
- Vlad:** Where can I track it?
- Boris:** In the Internet, of course. Just go to FedEx homepage and insert the number you received. You'll get the complete information about where your package is and when it is going to be at your destination. It is interesting sometimes to see that your parcel travels through so many countries to reach you.
- Vlad:** Do you want to say that their delivery is slower than a usual post service?
- Boris:** Why do you think so?
- Vlad:** You said it travels to many countries ...
- Boris:** No, it is very fast. They choose the best way to deliver. They have their own aircraft and vehicles.
- Vlad:** It is really very interesting. I wish I knew this before. Now I'd better go and track my parcel.

The Internet

The Internet, or the Net, as it is more often called in the English-speaking countries, is considered to be one of the most important inventions of the twentieth century. Some people say that it is like having thousands of consultants who are ready to answer any of your questions.

It is a cheap and reliable source of information — and not only that. You can also send documents all over the world, sample new music, visit museums all over the world, read books, exchange letters with your friends in another continent and receive their answer in a quarter of an hour, sell and buy things, play games, read the latest news and do a lot of other things.

But one shouldn't treat the Net as means of amusement when there is nothing else to do. In fact, the Internet has nowadays become a very important means of business correspondence, financial transactions, marketing, and much more. In fact, in the nearest future it will become as (or more) important as fax or telephone.

The Internet stands for *international network* of computers that are linked together to exchange information. The computers are joined through high-speed connections. To get on the Net, all you have to do is to connect your PC to any of these networked computers via an Internet Access Provider. The Net has capabilities for cheap, global and immediate communication. It may grow to dominate areas of publishing, news and education, banking and customer support.

Active Words and Word Combinations

aircraft ['eskraft] <i>n</i>	ұшақ	package ['pxkid3] <i>n</i>	жолдама
consider [ksn'sids] <i>v</i>	санау, бағалау	parcel ['pa:ssl] <i>n</i>	пакет, пошта
correspondence [hkDri'spDndsns] <i>n</i>	қатынасхат	post [psust] <i>v</i>	жіберу
deliver [di'livs] <i>v</i>	жеткізу	post [psust] <i>n</i>	пошта
delivery [di'livsri] <i>n</i>	жеткізілім	rapid ['rxpid] <i>a</i>	жылдам
destination [hdesti'neiɟbn] <i>n</i>	межелі орын	reliable [ri'laisbsl] <i>a</i>	сенімді
exchange letters [iks'tjemd3 'letsz]	хат жазысу	track [trɜk] <i>v</i>	қадағалау
global ['glɜbsl] <i>a</i>	дүниежүзілік	tracking number ['trɜkiN 'nAɜbs]	байқау нөмірі
insert [in's3:t] <i>v</i>	қою	transactions [trɜn'zɜkɟsnz] <i>n</i>	аударым
international [hmɜt'nffijsnsl] <i>a</i>	халықаралық	vehicle ['vi:iksl] <i>n</i>	жер үсті көлік құралы
message ['mesid3] <i>n</i>	қатынас		

EXERCISES

Complex Object with the Infinitive

1. Translate into Russian.

- They heard him sing a song.
- Mother wanted Nick to wash the dishes.
- He saw his friend post a letter.
- The teacher made the student answer the question once more.
- I don't want this exercise to be written.
- Father made his son go alone.
- He is known to be a good writer.
- They wished their children to become doctors.
- We didn't expect them to deliver our letter so soon.
- They watched the boy cross the street.

2. Make up sentences using the words from the three columns.

They expected	the man	cross the street.
He saw	his mother	to write them a letter.
We wished	the work	laugh.
He made	her	to be done in time.
She let	everybody	go.
I supposed	to be	to be your friend.
My friend wants	this man	good friends.

They are known	his father	this article two years ago.
He was said	her friend	make his report.
She watched	to write	to help him with his homework.

3. Translate into English using the Complex Object with the Infinitive.

1. Ол жақсы жолдас дейді.
2. Әкем менің училищеге барғанымды қалайды.
3. Ол балалардың қалай футбол ойнап жүргенін бақылап отырды.
4. Біз бүгін кешке достарымыз бізге қонаққа келеді деп ойламадық.
5. Анам ұлының ыдыс-аяқты жуып тастағанын қалады.
6. Бұл компанияда қз әуе флоты бар екені белгілі.
7. Ол жылауға мүмкіндік бермеді.
8. Ұл бала ата-анасының сабақ қарауға көмектескенін қалады.
9. Біз оның көшеден өтіп бара жатқанын көрдік.

Complex Object with the Participle

4. Translate into Russian.

1. Nobody saw the boy breaking the window.
2. I saw them walking along the street, but they didn't notice me.
3. They haven't seen the plane landing.
4. You must see her dancing. It is really remarkable.
5. They felt something happening to their daughter.
6. I didn't hear you talking in such a strange way.
7. Did anybody notice them drawing pictures during the lesson?
8. Have you heard this news being discussed?

5. Translate into English using the Complex Object with the Participle.

1. Ол студенттердің оқытушының сұрақтарына қалай жауап бергенін тыңдады.
2. Балалардың бақта серуендеп жүргенін ешкім көрген жоқ.
3. Барлығымыз оның көшеден өтіп бара жатқанын көрдік.
4. Біз бұл үйдің қалай салынып жатқанын бақыладық.
5. Сіздің қызыңыздың пианинода қалай ойнайтынын естімеппін.
6. Олар көршілерінің түні бойы ән салғанын тыңдады.
7. Сен оның барлық уақытта емтихандар туралы айта беретінін байқадың ба?

Absolute Constructions with Participles

6. Which sentences have Absolute Constructions with Participles? Translate the sentences.

1. My friend working as a secretary wants to become a manager.
2. The people walking outside are my friends.

3. The students referred to have promised to be present at the party.
4. The test paper having been written, the teacher gave us the home task for the next lesson.
5. The test paper being written, the teacher didn't answer any of the students' questions.
6. The students writing the test paper are at class No. 3.
7. Having turned on the light they saw their little daughter sleeping.
8. The food having been chosen, they paid for it and left the supermarket.
9. All the questions asked, the meeting was closed.
10. The problem discussed, the friends went home.
11. The letter having been delivered, we learned the news.
12. The tracking number being received, he could track the letter.
13. The exams taken, Nick went on a holiday abroad.
14. All the preparations having been made, they were waiting for the guests to arrive.
15. The dinner finished, they decided to go for a walk.
16. The door being locked, I had to wait you for an hour.

7. Transform the sentences according to the model using **Absolute Constructions with Participles**.

Model: The weather was fine. We went for a walk in the park. — *The weather being fine*, we went for a walk in the park.

1. All the experiments were finished. He began writing a report.
2. The letter was sent by ordinary post. I didn't receive the papers in time.
3. All the dishes were washed. She could sit down and have a rest.
4. The director was absent. Nobody wanted to begin the discussion.
5. The repairs are made in our house. We can't invite you to see us this month.
6. FedEx is an international company. You will get your letter without any delay.

Vocabulary

8. Read and translate the letters into Russian.

Hi, Dan

I thank you again for entertaining me in Oxford.

I am now thinking of your probable visit this summer — give me some hints! I plan to spend the first evening in Moscow in some fine pub (actually I can't find any FINE pub here after seeing English ones). Next day we could go around Moscow — having options of visiting either museums or fine stores or just walking and drinking beer, you choose.

Next could be a trip to St Petersburg — five hours by train. There are

much more places of interest than in Moscow. On the way back we could choose between visiting Novgorod (also an ancient city, I have never been there myself) or going for barbecues etc.

So, if you have any ideas — you're more than welcome.

Best regards,

Sergei

Hi, Sergei

Once again, it was a pleasure showing you round Oxford. I look forward to see the photos you have taken there.

I would love to visit you soon, so long as it's OK with you and your wife. I am very easy-going (which is another way of saying indecisive), so I will probably not be much help — everything you mention sounds good — given the choice of walking and drinking or visiting museums, I would have to say ... a bit of both! I would definitely like to see some historic places and learn something, and at the same time there is always that need to relax!

If you let me know some dates that are good for you, hopefully we can get something sorted. Please don't feel under any pressure about this visit, I will understand if it is not convenient.

The only dates I can manage are the middle of August, any time during the two weeks 13th—26th. If this is no good, then so be it, there will be other times, I am sure I will see you again in any case.

'Bye for now,

Dan

Hi, Dan

When I know good dates for your visit, I will need your travel details of course to pick you at the airport, book tickets and make hotel reservations.

Regards,

Sergei

Hi, Sergei

I am looking forward to seeing you soon. My Dad has already booked flights; I assumed he had let you know the dates. I should know him well enough to realize this wasn't necessarily the case ... Visa and everything is all being sorted, I am flying to Moscow on 16th August, I will find out details like time, etc.

I need to learn some Russian as well and quickly ... I am going to dig out my Dad's audio course of Russian, which is fine for asking the way to the station, etc. but limited otherwise. See you soon.

'Bye,

Dan

Hi, Sergei

Just wanted to say hello and thank you again for being my travelling companion! I had a great time in Russia and will definitely be visiting it again. Obviously when you come to England next, I would love to be able to return your hospitality. You were a perfect guide and a good friend. I hope you are able to relax now after all that travelling, I hope your family are well. I got back with no problems, and I am now sitting in work wishing I were walking round St Petersburg or trying caviar in Moscow!

Best regards,

Dan

9. Answer the following questions:

1. Is Sergei Russian or British?
2. Is Dan Russian or British?
3. Where was Sergei staying?
4. Where did he invite Dan?
5. Did they travel around Russia?
6. What cities did they visit?
7. Did Dan like staying in Russia?
8. What did he like most of all, in your opinion?

10. Write a thank you note to your friend.

11. Answer the following questions:

1. Do you like writing letters?
2. Do you often write letters to your friends and relatives?
3. Why is it necessary to put a stamp on the letter?
4. Have you ever sent a telegram?
5. Can you send a telegram from home? How?
6. Can you subscribe to newspapers and telegrams at the post office?
7. What is sold at the post office?
8. Can you transfer money by post?

12. Translate into English.

- Сен қайда бара жатырсың?
- Поштаға бара жатырмын. АҚШ-та тұратын құрбым бар.
- Сендер көптен бері хат жазысып тұрасыңдар ма?
- Жыл боп қалды.
- Сен оған жиі хат жіберіп тұрасың ба?
- Иә, өте жиі.
- Ал сендер Интернет арқылы хат жазысып көрмедіңдер ме? Бұл хат жіберудің өте ыңғайлы жолы: тез әрі өте сенімді.
- Жақсы идея, тек менде үйде компьютер жоқ.
- Сен компьютер клубынан хат жібере аласың.
- Жақсы. Оның электрондық мекенжайын (e-mail address) білу керек.

16-САБАҚ

Грамматика: Құрмалас сөйлем. Text: Sports.

Ағылшын тілінде, орыс тіліндегі сияқты, сөйлемдер салалас құрмалас (Compound Sentences) және сабақтас құрмалас (Complex Sentences) болып бөлінеді.

Салалас құрмалас сөйлем

Салалас құрмалас сөйлем бір-біріне тәуелді емес екі немесе одан көп жай сөйлемнен тұрады. Жай сөйлемдер **and** (- және, - ал), **but** (- бірақ), **as well as** (- сияқты), **neither ... nor** (- не ... не), **not only ... but also** (- ғана емес, сонымен қатар) және т.б. салалас мәнді жалғаулықтарының көмегімен және оларсыз салалас құрмалас салалас сөйлемге қосылады.

Салалас мәнді жалғаулықтар арқылы біріккен сөйлемдердің арасында әдетте үтір қойылады, бірақ **and** және **or** жалғаулықтарының алдында, сөйлемдер қысқа болған жағдайда, үтір түсіп қалуы мүмкін.

Жалғаулықсыз біріккен жай сөйлемдер бір-бірінен үтір немесе нүктелі үтір арқылы бөлінеді:

After dinner he left and she began washing the dishes.

Түскі астан кейін ол кетіп қалды, ал ол ыдыс-аяқ жуа бастады)

He was not there but his friend was.

Ол онда болмады, бірақ оның досы болды.

Сабақтас құрмалас сөйлем

Сабақтас құрмалас сөйлем басыңқы сөйлемнен (Principal Clause) және бір немесе бірнеше бағыныңқы сөйлемнен (Subordinate Clauses) тұрады.

Бағыныңқы сөйлем басыңқы сөйлемге **that** (- сондай-ақ), **if** (- егер), **because** (- себебі) және т.б. сабақтас мәнді жалғаулықтары және **who** (- кім), **whose** (- кімнің), **when** (- қашан), **where** (- қайда, куда – қашан) және т.б. жалғаулықты сөздері арқылы қосылуы мүмкін. Сөйлемдер жалғаулықсыз қосылуы да мүмкін.

Бағыныңқы сөйлемнің негізгі типтері

1. Шартты сөйлемдер («Шартты сөйлемдер» бөлімін қараңыз).
2. Түсіндірмелі сөйлемдер **what?** (- не?) деген сұраққа жауап береді. Предлогты сұрақ нұсқалары да болуы мүмкін, мысалы **what about?** (- не туралы?) және т.б.

It has long been known
that he goes there.
Who went there remains
unknown.
He said **(that) he had been**
there.
You don't know **what you**
are talking about.

*Оның (не?) ол жерге барып
жүргені бұрыннан белгілі.)
(Ол жерге кімнің барғаны белгісіз.)
(Не белгісіз?)
(Ол (нені?) сол жерде болғанын
айтты)
Не айтып тұрғаныңызды (нені?)
білесіз бе?)*

3. Анықтауыш сөйлемдер **which?, what?** (– қандай? қай?) деген
сұраққа жауап береді:

He is the man **we were**
talking about.
The book **he is reading now**
is very interesting.

*Ол біз айтып отырған адам
(Ол оқып жатқан кітап өте
қызықты.)*

4. Амал пысықтауыш сөйлемдер іс-қимылдың мезгілін, мекенін,
себебін, мақсатын, түрін, салдарын, қарсылықты білдіруі мүмкін және
сәйкес сұрақтарға, яғни **when?** (– қашан?), **where?** (– қай жерде?, –
қайда), **why?** (– неге?), **what for?** (– не үшін), **how?** (– қалай?) және т.б.
сұрақтарға жауап береді.

Мезгіл бағыныңқылы сөйлемдер **where?** (– қай жерде?, – қайда?),
where from? (– қайдан?) сұрақтарына жауап береді:

They waited for him **where**
usually walked.

*Олар оны әдетте барып
жүрген жерінде күтті.*

Мезгіл бағыныңқылы сөйлемдер **when?** (– қашан?), **how long?** (–
қаншалықты?), **till when?** (– қашанға дейін?) және т.б. сұрақтарға
жауап береді:

We shall speak about
it **when he comes.**
As soon as he came, they
started the work.
He left **before they reached**
the house.
They did not stop **till/until it**
grew dark.

*Бұл туралы ол келген кезде
сөйлесеміз.
Ол келген бетте, жұмысты бастап
кеттік.
Олар үйге жетпес бұрын кетіп
қалды.
Олар күн батқанша тоқтамады.*

**When, whenever, till, until, as soon as, after, before, by the time, as
long as, while** жалғаулықтары бар бағыныңқы сөйлемдерде келер шак
қолданылмайды. Оның орнына Present тұлғалары қолданылады.

Амал бағыныңқылы сөйлемдер **how?** (– қалай?, – қалайша?)
сұрағына жауап береді және басыңқы сөйлемге **as** (как - сияқты), **as if**
(сияқты) жалғаулықтары арқылы қосылады:

They did it **as he had told them**.

Олар *ол айтқандай* жасады

Талғаулы бағыныңқылы сөйлемдер басыңқы сөйлеммен **as, than, as ... as, not so ... as, the ... the** жалғаулықтары арқылы байланысады:

They did less **than they could**.

Олар *өз шамаларынан* аз жасады.

The more we learn, **the better** we know the subject.

Неғұрлым көп оқысақ, *соғұрлым* пәнді көп білеміз

Себеп бағыныңқылы сөйлемдер **why?** (– *неге?*) деген сұраққа жауап береді және басыңқыға **because** (– *себебі*), **since** (– *өйткені*), **as** (–

He did not come **because he was busy**.

Ол келмеді, *себебі бос болмады*.

As it was warm, he went for a walk.

Күн жылы болғандықтан, ол серуенге шықты

себебі) жалғаулықтары арқылы қосылады:

Салдар бағыныңқылы сөйлемдер әдетте басыңқы сөйлемге **so that** (– *сондықтан*) жалғаулығы арқылы байланысады және басыңқы сөйлемнің білдіретін іс-қимыл салдарының немесе нәтижесінің мағынасына ие:

They came in time, **so that there was no more reason to worry**.

Олар *уақытында келді*, сондықтан *алаңдауға еш себеп болмады*

Мақсат бағыныңқылы сөйлемдер **what for?** (– *не үшін?*), **for what purpose?** (– *қандай мақсатта?*) сұрақтарына жауап береді және басыңқы сөйлемге **that, in order that, so that** (*үшін*), **lest** (– *үшін*) жалғаулықтары арқылы байланысады.

Әдетте, мұндай бағыныңқылы сөйлемдерде баяндауыш өткен шақта тұрған жағдайда, **may** + инфинитив немесе **might** + инфинитив құрылымы қолданылады:

He speaks (spoke) slowly **in order that we may (might) understand everything**.

Ол *барлығымызға түсінікті болу үшін*, баяу сөйлеп тұр (сөйледі.)

Мақсат бағыныңқылы сөйлемдерде Subjunctive («Шартты рай» бөліміні қараңыз), әдетте **lest** жалғаулығымен қолданылуы мүмкін:

Write down all the new words **that you may not forget them.**
lest you should forget them.

Барлық жаңа сөздерді,
ұмытып қалмас үшін,
жазып алыңыздар.

Lest жалғаулығынан кейін етістік болымды тұлғада қолданылады,

себебі ағылшын сөйлемінде бір ғана болымсыздық болады, ал **lest** жалғаулығы жеке өзі болымсыздық болып табылады.

Қарсылықты бағыныңқылы сөйлемдер **in spite of what?** (– *неге қарамастан?*) сұрағына жауап береді және басыңқы сөйлемге **though, although** (– *әйтсе де*), **however** (– *дегенмен, - алайда*), **whatever** (*что бы ни – қалай болса да* -) және т.б. жалғаулықтар мен жалғаулықты сөздер арқылы байланысады:

Though it was raining, they went for a walk.	<i>Жаңбыр жауып тұрса да,</i> олар серуенге шықты.
Whatever weather it is, they will go for a walk.	<i>Ауа райы қандай болса да,</i> олар серуенге шығады

***Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау
сұрақтарына жауап беріңіз:***

1. Құрмалас сөйлем қандай түрлерге бөлінеді?
2. Салалас құрмалас сөйлем қалай жасалады?
3. Сабақтас құрмалас сөйлем қалай жасалады?
4. Бағыныңқы сөйлемдердің негізгі түрлері қандай?
5. Олар қандай сұраққа жауап береді?

Text

Sports

Stepan decided to have his birthday party at a new bowling club, and he invited Vlad and some other guys to come. Vlad has never played bowling and so he wants to ask his father about the rules of the game.

Vlad: Dad, have you ever been to the new bowling club that was opened in our city not long ago?

Father: Yes, of course, I have been there several times, and I must say that I enjoyed the quiet and friendly atmosphere there.

Vlad: So you say you like it, don't you?

Father: I do. And why?

Vlad: Stepan has invited us to join him there for his birthday party.

Father: It is a very nice idea to have a birthday party in a place like that, isn't it?

Vlad: But I am a little confused. I have never played bowling in my life. Frankly speaking, I have a very vague impression of what it is and how it is played.

Father: Ah, it is rather simple. You will understand everything after a couple of minutes watching the other people play.

Vlad: Could you give me some hints? I don't want to look stupid.

Father: Well, certainly. Bowling is quite an old game. In fact, it is rather entertainment than sport. Everybody despite of the age and physical fitness can play it. Players roll balls along a runway

called a lane, attempting to knock down ten pins.

Vlad: What is a runway?

Father: Well, it is a long path on which the balls are rolled. At the end of the path there are the pins, they form a triangle. The balls are rather heavy; you will choose the ball for yourself. Choosing a bowling ball is the first step toward successful bowling. You should select a ball that is easy to handle. It should not be too heavy or light, and should feel comfortable and natural in the hand. Now to the game itself.

Vlad: As far as I understand, the task is to knock down the ten pins. Is it difficult?

Father: Rather, I must say. Each game has ten frames. At the beginning of each frame the player tries to hit all the ten pins. If one manages to do it, it is called “strike”, and it is very good. If one doesn’t, there is the second attempt. If all the pins are down after the second strike, it is called “spare”.

Vlad: And what if some pins are left?

Father: Then the frame is called “open” and the player gets only the amount of points equal to the amount of pins that fell.

Vlad: So, if I hit only one pin, I will have only one point.

Father: In this frame, yes.

Vlad: And if I have a “spare”?

Father: Then you will get ten points plus the amount of points that you get during the first strike in the next frame.

Vlad: For example, if I get a “spare” and knock down 3 pins in the next frame, I’ll get 13?

Father: Right. And if you have “strike”, you’ll get ten points plus the sum of two strikes in the next frame. The maximum possible score in a strike frame, therefore, is 30: the strike followed by two more strikes on subsequent throws ($10 + 10 + 10 = 30$).

Vlad: I must remember this.

Father: You needn’t. There is a computer calculating it for you. It keeps the records of the bowlers’ names, the frame, the number of pins knocked down with each ball, and the final score.

Vlad: Then can you give me any hints on how I must throw the ball?

Father: There are two holes in the ball so you will see how to throw it the best way. Bowling is the sport based on timing and coordination, so it is very difficult to explain how you should behave when playing. The only advice I’d give you is to relax and to watch other people playing.

Vlad: This makes sense. Thanks a lot, Dad, now I think I’ll feel more comfortable when playing.

Father: Have a nice time at the club tonight.

Going in for Sports in the USA

Americans consider themselves the nation of sports fans. A visitor to the USA may be really amazed at seeing how much attention is paid to different kinds of sports. The major sporting events are widely discussed in newspapers and magazines, and the names of famous sportsmen are known to everyone. Special TV channels broadcast championships all over the country. Hundreds of stadiums are built every year.

Physical training is a very important subject at school, high school and college. Preference is given to team games, such as American football, football (called soccer by Americans), baseball, and basketball. In every city one may find a cafe with a dozen of large TV sets showing different sports events. People go to those cafes to route for their favorite team and to talk to friends. It is a very popular way to spend an evening.

Great attention is paid on keeping oneself physically fit. Companies spend money on building gyms and arranging sports facilities for their employees. A company staff may have an option of going to a swimming pool, a training centre or a golf course for a symbolic fee. The companies are pragmatic doing this. If a person goes in for sports he or she will be healthier and more energetic, and this will do good for the company he works for. Besides, medical care is very expensive, and it is often easier to prevent a disease by giving a person an opportunity to look after oneself than to pay the insurance afterwards.

Active Words and Word Combinations

athlete [fe0li:t] <i>n</i>	спортшы	participate	қатысу
attempt [s'tempt] <i>n</i>	талпыныс	[pɑ:'tisipeit] <i>v</i>	
bowling ['bauhp] <i>n</i>	боулинг	physically fit	жақсы дене
dozen [dAzn] <i>n</i>	дюжина	['fizikli 'fit]	қалпында
energetic	жігерлі		
heno'dzetik] <i>a</i>		pin [pin] <i>n</i>	кегель
entertainment	ойын-сауық	point [point] <i>n</i>	ұпай
hento'teinmont] <i>n</i>		route for ['ru:t fe]	жанкүйер болу
fan [fen] <i>n</i>	жанкүйер	rule [ru:l] <i>n</i>	ереже
frame [freim] <i>n</i>	шеңбер	runway ['rAnwei]	жол
	(боулингте)	score [sko:] <i>n</i>	шот
golf course	гольф алаңы	“spare” [spes] <i>n</i>	«резерв»
['gDlfo:s]		stadium <i>n</i>	стадион
handle ['hxnɔl] <i>v</i>	жүгіну	“strike” [straik]	«соғылған»
keep record	жазба	training centre	спорт
['ki:p 'reko:d]	жүргізу	['trɛnɪp 'sents]	орталығы
knock down	соғу	try [traɪ] <i>n</i>	талпыныс
['nDk 'daun] <i>v</i>		winner ['wɪns] <i>n</i>	жеңімпаз
major ['meɪdʒs] <i>a</i>	басты, маңызды		

EXERCISES

Composite Sentences

1. Fill in the blanks with the conjunctions *and*, *but*, *neither...nor*, *so*.

My friend and I go in for sports together. In fact, we got acquainted in a sports club, ... since then we are inseparable. I started playing tennis at the age of six, ... he began going in for tennis only at ten, ... now he plays better than I do, . he always wins when we play together. Not long ago a swimming pool was opened not far from the place where we live, ... we started going in for swimming, too. We both enjoy team games, ... we often play basketball and volleyball, neither of us plays football. We ... go mountain skiing, ... play bowling, ... we dream to try both when we are on holiday next year.

2. Define the type of the subordinate clause. Translate the sentences into Russian.

1. It is known that sport makes people strong and healthy.
2. Ask him whether he will come to the party.
3. The doctor said that I should stay in bed for at least three days.
4. Vlad appreciated what father had told him about bowling when he went to the bowling club.
5. I met the man you had told me about.
6. The book you are discussing is unfamiliar to me.
7. I remembered him the moment I saw him.
8. Mike said he had never been to such a large stadium before.
9. He didn't tell us where they had gone.
10. She is smiling because she has remembered something funny.
11. This girl says she can speak three languages.
12. The man who called didn't say his name.
13. You will answer all the questions when you are asked.
14. Father told him how to throw the ball.

3. Join the two sentences into one.

1. I saw a man there. The man was playing tennis.
2. You gave me a book to read. I lost it.
3. We will speak about it. He comes soon.
4. He will not come to the party. He is busy.
5. He invited Mary to the movies. Mary didn't come.
6. I can't play tennis well. I began playing it when I was only fifteen.
7. He came to the sports club. He wanted to talk to us.
8. He promised to come to see us. But if it rains, he won't come.
9. We were talking about the man. Here he is.
10. He is playing a new game. It is very interesting.
11. He went to the Crimea last year. He says so.
12. They were playing outdoors. At that time their mother was cooking dinner.
13. I saw a lot in London. I told them about everything.

14. We are playing at a small sports ground now. The sports ground at our college is larger.

15. The examinations will begin soon. I will read for the examinations.

4. Translate into English.

1. Кетпес бұрын, маған қоңырау шал.
2. Ол дәрігердің берген кеңесіне жүгінді.
3. Мен оның бұл туралы сізге айтқанын білемін.
4. Маша Михаилмен қайда танысқанын айтпады.
5. Мен саған мына кітапты беремін, себебі ол маған қатты ұнады.
6. Ата-анасы үйге қайтып келген кезде, олардың ұлы ұйықтап қалған болатын.
7. Менен шет елде болған/болмағаным жайлы сұрады.
8. Оның сіздің кеңесіңізді пайдаланатынына сенімді емеспін.
9. Олардың қайда кеткенін білмейсіз бе?
10. Ол сапардан келген кезде, жаңа жиһаз сатып алады.

Vocabulary

5. Report the dialogue at p. 178-179 in indirect speech.

6. Speak about the rules of bowling based on the dialogue.

7. Answer the following questions:

1. Are sports popular in Russia?
2. What are the most popular sports?
3. Do you go in for sports?
4. What is your favourite kind of sport?
5. Do you try to keep physically fit?
6. What is it necessary to do to keep oneself physically fit?
7. Can you play bowling/baseball/American football/soccer?
8. What sporting games did you play when you were a child?
9. Bowling is not a sport, but an entertainment, isn't it?
10. Are there any other sports that are entertainment?

8. Read the text about the Olympic Games and fill in the blanks with prepositions.

The history ... the Olympic games began ... 777 BC ... the south ... Greece. Since that time they were held every four years ... Olympia, and were devoted ... Zeus, the chief god ... Greeks. There was a tradition to stop wars when the Games were held. All the cities ... Ancient Greece sent their best athletes ... participate ... the Games. They competed ... wrestling, running, chariot racing, jumping and reciting poems. The winners were honored with laurel wreaths. No women were allowed not only to take part ... the Games, but also to watch them. The Olympic Games were held . more than eleven centuries and were prohibited . Emperor Theodosius I in 394 AD.

The new history ... the ancient games began only ... the end ... the nineteenth century due ... a French enthusiast Pierre de Coubertin. The first Olympic Games ... present time were held ... Athens. They have become a real festival ... sport, helping to establish international friendship and peace all over the world. Athletes ... many countries compete ... many kinds ... sport. There are Summer and Winter Olympic Games, which are held separately. The tradition . holding the Games every four years remained.

9. Speak about the rules of your favourite game.

10. Give five reasons why it is necessary to go in for sports.

17-САБАҚ

Грамматика: Модальды етістіктер. Модальды мәнде қызмет атқара алатын етістіктер.

Text: At My College.

Модальды етістіктер

Модальды етістіктер — өздігінен іс-қимылды немесе жай-күйді білдірмейтін, бастауыш пен басқа етістіктің инфинитивімен берілген іс-қимылдың не жай-күйдің арасында байланыс орнататын етістіктер.

Модальды етістіктер іс-қимылды орындау мүмкіндігін, қабілетін, қажеттілігін білдіреді.

Орыс тілінде салыстырыңыз:

Ол *ән айтып тұр* (айтты, айтатын болады және т.б)

Ол *ән айта* алады (тиіс, қажет жөн

жай іс-қимыл

модальдылық + іс-қимыл

Модальды етістіктерге **can, may, must, ought to, need** етістіктері жатады.

Модальды етістіктер тіркесетін инфинитив **to** демеулігінсіз қолданылады (**ought** етістіген басқа).

Модальды етістіктердің ерекшелігі мынада:

1. Модальды етістіктерге жекеше түрде 3-жақта **-s** жалғауы жалғанбайды. Салыстырыңыз:

She sings. She **can (may, must, ought to)** sing.

2. Олардың басқа етістіктерде де, нақтырақ айтқанда — инфинитивте, есімшеде және герундийде болатын бірқатар тұлғалары болады. **Can** және **may** етістіктерінің осы және өткен шақ тұлғалары бар:

Present Simple

can

may

Past Simple

could [kud]

might [maɪt]

Басқа модальды етістіктердің осы шақ тұлғасы ғана бар.

3. Модальды етістіктердің сұраулы және болымсыз тұлғалары **to do** көмекші етістігінсіз жасалады:

Can	she	}	sing?
May	she		
Must	she		
Need	she		
Ought	she to		

Болымсыз тұлғада **not** демеулігі модальды етістіктен кейін бірден қойылады. **Can** етістігі **not** демеулігімен бірге жазылады:

He **cannot** do it.

Ауызекі тілде болымсыз тұлғалар қысқарған түрде қолданылуы мүмкін:

can't [ka:nt]

mayn't [meint]

mustn't [mʌsnt]

couldn't [kudnt]

mightn't [maitnt]

needn't [ni:dnt]

Модальды етістіктердің мәні және қолданылуы

Can

Can етістігі дене немесе ақыл-ой қабілетін, іс-қимылды жасау мүмкіндігін білдіреді. Орыс тіліне әдетте *может (істей алады), можно (болады)* және т.б. сөздермен аударылады (болымсыз тұлғада — *істей алмайды, болмайды* және т.б. сөздермен):

He **can** do it.

Ол мұны *істей алады*

It **cannot** be done.

Мұны істеуге *болмайды*.

How **can** it **be explained**?

Мұны қалай *түсіндіруге болады?*

Сезімді және түйсікті білдіретін етістіктермен тіркескен кезде (**to see, to hear, to smell** және т.б.), **can** етістігі орыс тіліне аударылмайды:

Can you see him?

Сіз оны *көріп тұрсыз ба?*

May

May етістігі:

- рұқсатты:

May I ask you a question?

Сізге сұрақ *қоюға болады ма?*

You **may** go.

Кете беруіңізге болады.

May I ... ? сұрағына жауап берген кезде (*болады*) мағынасында **may**, ал (*болады*) мағынасында **mustn't** қолданылады:

May I go?

Маған кете беруге *болады ма?*

Yes, you **may**.

Иә, *болады.*

No, you **mustn't**.

Жок, *болмайды.*

- мүмкіндікті немесе ұсынысты білдіруі мүмкін:

He **may** do it

Ол мұны істеуі мүмкін/мүмкін, істейтін шығар

Салыстырыңыз:

He **can** do it.

Ол мұны істей алады/істеуге қабілетті

May етістігі нақты, біржолы мүмкіндікті (мүмкін алады да, істейді), ал **can** етістігі жалпы мүмкіндікті, бірденені істеудің теориялық қабілетін білдіреді.

Инфинитивтің перфект тұлғаларымен бірге **may** етістігі өткен шаққа қатысты болжамды (ол да күмән, сенімсіздік реңкімен) білдіреді:

He **may have done** it.

Ол, мүмкін, мұны *істеген шығар*.

Болжам мағынасында **might** тұлғасы да қолданылуы мүмкін. Ол **may**-ға қарағанда сенімділіктің одан

He **might do** it, but I
don't think he will.

да аз деңгейін білдіреді:
Ол мұны *жасай алар еді*,
бірақ мен олай етеді деп
ойламаймын

He **might have done** it,
but I am not sure.

Ол мұны *жасай алар еді*,
бірақ мен сенбеймін.)

Might тұлғасы кінә мағынасын да білдіруі мүмкін:

You **might do** it.

Сіз мұны *жасай алар едіңіз*.

You **might have done** it.

Сіз мұны әлдеқашан жасай алар
едіңіз, бірақ жасамадыңыз.

Must

Must етістігі қажеттілікті, міндетті, қатаң кеңесті білдіреді және (*muic*), (*қажет*), (*керек*) сөздеріне сәйкес келеді:

They **must do** it.

Олар мұны *істеуі тиіс*.

Must I go there?

Маған ол жерге *бару қажет пе?*

Must етістігі бар сұрақтарға жауаптарда болымды жауапта осы етістік, ал болымсыз жауапта **needn't** қолданылады:

Must I go and see him?

Маған оған *бару қажет пе?*

Yes, you **must**.

Иә, *қажет*.

No, you **needn't**.

Жоқ, *қажет емес*.

Must етістігі ықтималдықты білдіреді және орыс тіліне *должно* (*болу керек*), (*мүмкін*) сөздерімен аударылады:

He **must have done** it.

Ол мұны *жасаған болу керек/жасауы мүмкін*.

Бұл жерде **may** етістігімен салыстырғанда анағұрлым күшті сенімділік білінеді.

Ought (to)

Ought етістігі **must** етістігіне жақын, бірақ міндетті немесе бұйрықты ғана емес, сонымен қатар моральды парызды, қалауды білдіреді:

You **ought to do** it at once.

Сізге мұны қазір *істеу керек еді/істеген жөн/істеу қажет*.

He **ought to help** his friend.

Ол досына *көмектесуі тиіс (керек/дұрыс)*

Перфект инфинитивпен тіркесіп келген кезде **ought (to)** өткен шаққа қатысты қолданылады және іс-қимылдың орындалмағанын білдіреді:

You **ought to have done it**
at once.

Сізге мұны бірден істеу керек еді
бірақ істемедіңіз

Need

Need етістігі іс-қимылды жасау қажеттілігін білдіреді. **Need** модальды етістігі сұраулы және болымсыз сөйлемдерде қолданылады.

Need етістігі модальды ғана емес, сонымен қатар негізгі етістік ретінде де қолданылады. Бұл жағдайда ол әдеттегі жіктеу тұлғаларына ие болады (яғни, жекеше түрде 3-жақта -s жалғанады, дұрыс етістік сияқты өткен шақ тұлғасын жасайды, сұрақтар мен болымсыздықтарда онымен көмекші етістіктер қолданылады):

Does he **need** to go there?

Оған ол жерге *бару керек пе?*

He **did not need** to go there.

барған/бармағаны белгісіз

Ол сол жерге *бармау керек еді/*
барудың қажеті жоқ еді.)

Салыстырыңыз:

He **needn't have gone** there.

Бару қажетсіз болды.

He **needed** the book.

Оған кітап *қажет болды.*

You **need** a rest.

(Сізге демалыс *қажет.*)

Жалпы алғанда **need** етістігі модальдық етістіктен гөрі, мағыналық етістік ретінде жиі қолданылады.

Ең кең таралған модальды тұлға **needn't** тұлғасы болып табылады:

Need you **go** there?

Сізге ол жерге *бару қажет пе?*

He **needn't go** there.

Оған ол жерге *барудың қажеті жоқ.*

Перфект инфинитивпен тіркесіп келген кезде **need** етістігі өткен шаққа қатысты қолданылады және іс-қимылды жасау қажеттілігінің болмағанын білдіреді:

He **needn't have gone** there

Оған ол жерге барудың қажеті жоқ
еді) (яғни, босқа барып келді)

Модальды мәнде қызмет атқара алатын етістіктер

Жоғарыда аталған модальды етістіктерден басқа модальды мәнде басқа да етістіктер қызмет атқара алады: **shall, will, should, would, to be, to have.**

Shall

Shall етістігі бұйрықты, міндетті білдіру үшін модалды етістік ретінде қолданыла алады:

Packing **shall secure** full
the goods.

Қаптама тауардың толықтай safety of
сақталуын *қамтамасыз етуі тиіс*

Shall өкім немесе нұсқау алу мақсатында сұрақтарда да қолданылады:

Shall we translate?

Аудару керекпіз бе?

Shall we read?

Оқу керек пе?

Осы сияқты сұраққа берілген жауапқа назар аударыңыз:

Shall I start?

Бастайын ба?

Yes, please.

Иә

No, you **needn't**.

Жоқ.

Will

Will етістігі ерікті, қалауды, табандылықты не тұрақтылықты білдіру үшін модалды етістік ретінде қолданылады:

All right, I **will go** there. *аруға ниетті*

Жарайды, мен ол жерге барамын.

The door **will not open**. *Есік мүлдем ашылмай тұр.*

Will өтінішті білдіру үшін де қолданылады:

Will you give me
the book, please?

Маған кітапты *беріп жіберіңізші*

Should

Should етістігі қажеттілікті, моральдық парызды білдіру үшін модалды етістік ретінде қолданылады. Орыс тіліне (*қажет*), (*тиіс*) сөздерімен аударылады:

He **should go** there.

Оған ол жерге *барған жөн/баруы керек*

One **shouldn't be** in a hurry. *Асықпаған жөн*

Перфект инфинитивпен тіркесіп келген кезде **should** етістігі өткен шаққа қатысты қолданылады және іс-қимылдың орындалмағын білдіреді:

He **should have gone** there.

*Оған ол жерге бару керек еді
бірақ бармайды*

Would

Модальды етістік ретінде **would** ықтималдықты білдіру үшін қолданылады:

That **would be** a difficult task. Бұл қиын тапсырма *шығар*

Сондай-ақ, өткен шақтағы қайталама немесе жай іс-қимылды білдіреді:

He **would go** there every day. Ол сол жерге күн сайын (*әдетте*) *баратын*

Өткен шаққа қатысты болымсыз сөйлемде **would** іс-қимыл жасауды қаламауды, оны жасаудан бас тартуды білдіреді:

He wanted to come in Ол ішке кіргісі келді
but the door *бірақ* есік ашылмады
would not open.

Would етістігі **will** етістігіне қарағанда, одан да сыпайы өтінішті білдіру үшін де қолданылады:

Would you **give** me Кітапты *беріп жібере* аласыз ба?
the book, please?

Would you **excuse** me? *Кешіріңізші, өтінемін.*

To be

То демеулігі бар басқа етістік инфинитивімен тіркесіп келген кезде **to be** етістігі модальды мәнге ие болады. Ол іс-қимылдың жоспарға немесе келісімге сәйкес жүзеге асуы тиіс екенін білдіреді:

He **is to go** there on Monday. Ол онда дүйсенбі күні *баруы тиіс*.

He **was to work** there Ол онда екі күн *жұмыс істеу керек еді*.
for two days.

Өткен шақта перфект инфинитивпен тіркесіп келген кезде **to be** етістігі болжамды іс-қимылдың орындалмағын білдіреді:

He **was to have gone** there last Ол сол жерге өткен аптада *бару*
week *керек болатын*
 (*бірақ оған бірдеңе кедергі*
 болды)

To have

To be етістігі сияқты, **to have** етістігі де **to** демеулігі бар басқа етістіктің инфинитивімен тіркесіп келген кезде модальды мәнге ие болады. Ол іс-қимылды жасау мәжбүрлігін білдіреді:

He **has to do** it. Ол мұны *істеуге мәжбүр болды*
We **had to go** there. Бізге ол жерге *баруға тура келді*

You **will have to help** them. Сізге оларға көмектесуге тура келеді

To have етістігінің сұраулы және болымсыз тұлғалары бұл мағынада **to do** көмекші етістігі арқылы жасалатынына назар аударыңыз:

Do you have to help him? Сізге оған көмектесу керек пе?

He does not have to stay. Оған қалудың қажеті жоқ.
(яғни, қажеттілік жоқ, міндетті емес, ештеңе мәжбүрлемейді)

Кейбір модальды етістіктердің жетпей тұрған тұлғаларын алмастыру

Жоғарыда айтылып кеткендей, **can, may, must, ought to, need** модальды етістіктерінде басқа етістіктермен салыстырғанда бірқатар тұлғалар болмайды. Мысалы, **can** және **may** етістіктері келер шақта, ал **must** етістігі өткен және келер шақта қолданыла алмайды. Осы етістіктердің білдіретін мағынасын көрсетілген шақтарда беру үшін, тиісті эквиваленттері қолданылады:

can үшін

to be able to
(істей алу);

may үшін

to be allowed to
(рұқсат алу):

He will be able

Ол жақында бізге көмектесе алады

to help us soon.

Бізге сөздік қолдануға рұқсат

We won't be allowed

етпейді

to use a dictionary.

Өткен және келер шақта **must** етістігінің эквиваленті **to have to** оралымы болады (жоғары қараңыз):

He had to warn them. Ол оларға ескерту керек болатын.

They will have to stay here. Олар осы жерде қалуға тура келеді.

Грамматикалық материалды қайталаңыз және бақылау сұрақтарына жауап беріңіз:

1. Қандай етістіктер модальды етістіктер деп аталады?
2. Ағылшын тілінде қандай модальды етістіктер бар?
3. Етістік тұлғаларын жасау кезінде модальды етістіктердің жай етістіктерден айырмашылығы неде?
4. Басқа да қандай етістіктер модальды мәнде қызмет атқара алады?
5. Бұл жағдайда сұраулы және болымсыз тұлғалар қалай жасалады?

6. Перфект инфинитивті модальды құрылымдар дегеніміз не?

7. **Can, may** және **must** модальды етістіктерінің өзіндік тұлғалары болмайтын шақтарда олардың мағынасын білдіру үшін қандай амалдар қолданылады?

Text

At My College

Alexei is going to leave school in a year, but he realizes that he must start thinking about further education right now, because it is essential to read for exams well beforehand. So he asks his brother to tell him about his college and advise.

Alexei: Vlad, I want to ask you about college life. Is it different from school life?

Vlad: Well, it depends on what you are interested in. We, too, in college have lessons, and marks; teachers give us homework, and there are examinations and tests.

Alexei: Well, I see. But, then, is there any difference between a school and a college?

Vlad: Why, of course. First, at college we have special subjects in our curriculum. For example, if one is going to be a teacher, he or she will take pedagogy, psychology, and methods of teaching. If one wants to become an economist, he or she will study economics, accounting, taxation and a lot of other things. It's really very interesting. Second, if you work regularly, attend all the lectures and seminars, and get good marks, you will be given a scholarship. If you are at the top of the group, and have excellent marks, the scholarship will be higher.

Alexei: It sounds very nice, I must say. Now, please, describe your usual day at college.

Vlad: Well, our day starts in the assembly hall, where we all gather together and the head teacher calls the register. Then the classes begin. We have several lectures and seminars every day, and work in workshops. Students also can stay at college after classes to do research.

Alexei: How are students assessed?

Vlad: We have exams and credit tests twice a year. But of course, it is important how you work during the year.

Alexei: What is the difference between an exam and a credit test?

Vlad: Well, you get marks for an exam, and when you take a credit test, you'll get a "pass". Exams are usually taken at the end of the course of a subject. For example, if you take chemistry for a year and a half, you will have credit tests in chemistry at the end of two terms, and at the end of the third term you will take an exam.

Alexei: Is an exam more difficult, than a credit test.

Vlad: Not really. In fact, you have more time to read for an exam: you are given from two to five days to get ready, and you are not given a lot of time to get ready for a credit test. In general, it depends on the subject.

Alexei: Well, I see. Now, what about holidays? They are not the same as at school, are they?

Vlad: We have holidays only two times a year: two weeks in February and two and a half months in summer.

Alexei: Vlad, what are you going to do after you graduate?

Vlad: There is a good opportunity for those who get only excellent marks while they study. When we graduate, we can enter a university without taking entrance exams and continue our education there. That's why I study hard and try to work regularly, and not by fits and starts. And hard work gives good results, as I am at the top of the group now.

Alexei: The prospect is very nice. I wish you good luck, then. Do you advise me to enter this college, too?

Vlad: You know, it's up to you to decide. But I like my studies there, and I think I have made the right choice. Besides, I've got many friends in the college, and friendship is the best thing in the world!

Active Words and Word Combinations

assembly hall [q'sembli ho:l]	актзалы	credit test ['kredit 'test]	сынақ
assess [q'ses] v	бағалау	curriculum [kq'rikjulqm] n	оқу кестесі
attend [q'tend] v	бару	diploma [di'plqumq] n	диплом
be at the top of the group	топта үздік болу	entrance exam ['entrqns ig 'zxm]	оқуға түсу
be strong at a subject [strap]	қандай да бір пәннен үлгеру	excellent ['eksɫqnt] a	үздік
be weak at a subject [wi:k]	қандай да бір пәннен үлгермеу	fall behind ['fo:l bi'haind]	артта қалу
call the register ['ko:l 3ə 'red3ists]	келушілерді белгілеу	get a diploma ['get ə di'plqumq]	диплом алу
course [ko:s] n	курс (оқу, дәріс)	graduate ['grxd3ueit] v	оқу орнын бітіру
make (good) progress ['prsqures]	табысқа жету	hostel [hDstl] n	жатақхана
make notes [nsuts]	жазба жасау	scholarship ['skDlsJip] n	шәкіртақы
pass an exam in [PQ:s]	емтихан тапсыру (<i>бір пәннен</i>)	take an exam in term [t3:m] n	емтихан тапсыру тоқсан; семестр
postgraduate [ʌpsust'grxdju:t] n	бітіруші; аспирант	uniform ['ju:rnfo:m] n	бірыңғай форма
register ['red3ists] n	журнал	work by fits and starts	анда-санда айналысу
research [n's3:tj] n	зерттеу	work regularly [regjulsli]	

EXERCISES

Modal Verbs

1. **Memorize the forms of the modal verbs and the words that substitute them in the Present, Past and Future Simple Tenses.**

<i>Present Simple</i>	can	may	must
<i>Past Simple</i>	could	might	had to
<i>Future Simple</i>	will/	will/	will/
	shall be able to	shall be allowed to	shall have to

2. **Transform the sentences given below into the Past Simple and Future Simple Tenses, making all the necessary changes.**

1. You may read a book now.
2. He can speak English very well.
3. They must read for their exam today.
4. Students in Oxford must wear a uniform.
5. You can show better results if you don't work by fits and starts.
6. Mike must pass the credit test today.
7. You may go for a walk as soon as you finish your homework.
8. Students can get a scholarship if they are at the top of the group.

3. **Translate the sentences into Russian, paying attention to the use of the modal verbs.**

1. The examination is to begin at nine o'clock.
2. You should start thinking about your future job now.
3. They have to leave home early so that not to be late for classes.
4. He won't be able to pass his exam if he doesn't work hard enough.
5. You look very much alike. He could have been your brother.
6. I need your help.
7. He should be waiting for you outdoors.
8. He ought to become more serious.
9. He cannot have failed.
10. They may be asked this question, too.
11. My friend said he might come a little later.
12. Everybody must read this book.
13. He must be working at home now.
14. My friend must have been learning English for a long time now.
15. The library ought to be open now. It's too early for it to close.
16. You should visit your parents more often.
17. I won't answer your question.
18. I will certainly help you.
19. You shall think about my advice later.
20. We need to help him with his report.
21. The goods should be delivered by airfreight.
22. Transportation conditions shall correspond to the goods character.

23. You should call her immediately.
24. This decision would be hard for him.
25. The problem wouldn't solve!
26. My parents would meet me on the way from school when I was in the first class.

27. I would like another helping of this cake.
28. You don't have to stay if you don't want to.

4. Answer the questions. Give several variants where possible using the modal verbs.

1. May I smoke here?
2. Can you answer my question?
3. Must we do this test in writing?
4. Shall I speak to him immediately?
5. Will you help me with my task?
6. When is the train to arrive?
7. Do you have to speak English to your teacher?
8. Would you like another cup of tea?
9. When do you have to get up not to be late for classes?
10. What should you do in order to get a scholarship?

5. Fill in the blanks with modal verbs.

1. You (not) ... to pass the test tomorrow if you don't work hard today.
2. They ... pay more attention to their studies.
3. John ... work hard to get the scholarship.
4. My friend ... think about his future job now.
5. ... you like another cup of tea? — Yes, please.
- 6.... I do this exercise in writing? — No, you (not)...; you ... do it orally.
7. Excuse me, ... you tell me the time, please?
8. Students . come in time for the lessons.
9. I ... revise the rules once more, as I haven't passed the exam.
10. I ... your advice.
11. He ... swim when he was three years old.
12. You ... open the window. It's rather hot in the room.

6. Translate into English using the modal verbs.

1. Кіруге болады ма?
2. Ол төрт жаста болған кезде, оқи алатын.
3. Маған сенің кеңесің қажет.
4. Бұл туралы ертерек ойлану керек еді.
5. Мен саған көмектескім келмейді (көмектеспеймін).
6. Студенттер директор сабақта жоқтарды байқамас бұрын, училищеге келуі тиіс.
7. Сен одан да жақсы оқи алар едің.
8. Пойызға үлгеру үшін, такси ұстауға тура келді.
9. Өкінішке орай, оларға жазғы демалыс кезінде қалада қалуға тура келді.

10. Оған сабақтан кейін техникумда қалудың қажеті жоқ.
11. Сен бұл хатты кеше жазуың керек болатын.
12. Мына мәтінді қашан аудар аласың?

Vocabulary

7. Answer the questions about your college.

1. What year are you in now?
2. When will you graduate?
3. How many students are there in your group?
4. Did you take any entrance exams to your college?
5. What exams did you take?
6. What are you going to do after you graduate?
7. Do you get a scholarship?
8. Do any of your friends live in a hostel?
9. How often do you have exams and credit tests?
10. Are you always in time for classes?
11. Do you work regularly or by fits and starts?
12. How long does it usually take you to read for an exam?
13. Do you ever miss classes?
14. When do the students of the college gather in the assembly hall?
15. Do the students in your college have to wear a uniform?
16. What are your favorite subjects?

8. Make up questions on the dialogue between Alexei and Vlad.

9. Read the text and briefly describe a typical day of an English school pupil.

A Day at School

Children go to school five days a week. Saturday and Sunday are days off. Lessons begin at nine o'clock in the morning, but it is necessary to be at school fifteen minutes before the bell goes to get ready for classes. First the teacher calls the register. Then all the pupils go to the assembly hall for a school meeting. Then the lessons begin. At eleven o'clock there is a fifteen minutes' break, and the children can relax and have a bun or juice. After the break there are usually two more lessons, and then there is a break for lunch. It lasts an hour and a half. Some of the children go home, and others have lunch in a school canteen and then go to play in the schoolyard if the weather is fine. The classes resume at two o'clock. Children go home at four o'clock.

10. Speak about your typical day at college.

11. Translate into English.

Влад оқитын училищеде студенттер форма кимейді. Училищедегі сабақтар әдетте төрт сағатқа дейін созылады. Одан кейін студенттер үйлеріне немесе кітапханаға барады. Табысты оқу үшін, кітапханада жүйелі түрде жұмыс жасау қажет. Жақсы оқитындар шәкіртақы алады. Сонымен қатар, училищені табысты бітірген студенттер институтқа немесе университетке бір ғана емтихан тапсырып, түсе алады. Оқу жылында екі семестр бар. Әрбір семестрдің соңында студенттер сынақ пен емтихандар тапсырады.

TEST II

1. Choose the correct variant.

1	She ... a college student.	
	a. am	c. do
	b. were	d. is
2	There ... twelve people in the room.	
	a. are	c. he
	b. am	d. is
3	This is ... book.	
	a. my friend	c. my friend's
	b. mine friends	d. mine friend's
4	My father is . good engineer.	
	a. the	c. -
	b. a	d. an
5	They ... a lot.	
	a. working	c. works
	b. work	d. do work
6	Two ... are sitting on the sofa.	
	a. a woman	c. womans
	b. women	d. woman
7	I go ... college.	
	a. at	c. to
	b. in	d. -
8	Ann is John's ...	
	a. wife	c. daughters
	b. husband	d. wives
9	This is ... exercise in the book.	
	a. an easiest	c. easier
	b. the easiest	d. the most easy

10	Your test is good, but mine is... .	
	a. better	c. gooder
	b. badder	d. well
11	Look! She ... a car!	
	a. drives	c. is driving
	b. drive	d. driving
12	He ... to see them tomorrow.	
	a. will go	c. will
	b. go	d. going
13	They ... about it yesterday.	
	a. spoke	c. speak
	b. speaked	d. will speak
14	He ... just ... us his story.	
	a. have ... told	c. has ... told
	b. did . tell	d. was . tell
15	She ... sweets when mother came into the room.	
	a. ate	c. eats
	b. was eating	d. has eaten
16	I ... my friend two weeks ago.	
	a. have seen	c. see
	b. was seeing	d. saw
17	There was ... at home.	
	a. somewhere	c. anybody
	b. nobody	d. any
18	She is ... best friend.	
	a. mine	c. I
	b. my	d. we

19	Anna Karenina is written ... Tolstoy.	
	a. with	c. from
	b. by	d. -
20	He is keen ... taking pictures.	
	a. about	c. on
	b. at	d. with
21	Come to our place ... !	
	a. immediate	c. more quickly
	b. immediately	d. the quickest
22	Whose bag is it? — It's	
	a. ours	c. mine
	b. our	d. our's
23	...people will come to the party?	
	a. How many	c. How
	b. How much	d. When
24	It has stopped raining, ... ?	
	a. was it	c. hasn't it
	b. didn't it	d. has it
25	Who ... hard in your group?	
	a. working	c. works
	b. are working	d. work
26	There are ... pictures on the wall.	
	a. no any	c. any
	b. no	d. nothing
27	He was born .. . third of May.	
	a. on the	c. on
	b. in the	d. at the
28	He enjoyed ... tennis.	
	a. to play	c. play
	b. playing	d. played

29	The boy ... TV is my brother.	
	a. who watch	c. watching
	b. watched	d. was watching
30	Rugby ... in the USA.	
	a. was play	c. is play
	b. is played	d. plays
31	After . the test they went to the park.	
	a. writing	c. write
	b. to write	d. written
32	... this book is really very interesting.	
	a. One say	c. They say
	b. It says	d. Some says
33	He ... a lot of friends to his birthday party yesterday.	
	a. was invited	c. were invited
	b. invited	d. had invited
34	... three hours to do homework.	
	a. It takes me	c. It take me
	b. It take	d. I do
35	If we ... a test today, I will fail.	
	a. will have	c. had
	b. would have	d. have
36	If you travel, you ... it.	
	a. enjoyed	c. had enjoy
	b. enjoy	d. will enjoy
37	They ... pictures, if they hadn't left their camera at the hotel.	
	a. would take	c. will take
	b. would have taken	d. had taken

38	If you asked him to help you, he ... at once.	
	a. will come	c. came
	b. would come	d. would came
39	If he hadn't treated his disease lightly, he wouldn't ... complications.	
	a. have	c. have had
	b. had	d. been had
40	The teacher wanted . to write this composition at home.	
	a. their	c. them
	b. they	d. theirs
41	... read.	
	a. Let him	c. Let he
	b. Let's him	d. Let his
42	... close the door, please!	
	a. Not	c. Wasn't
	b. No	d. Don't
43	I hoped I . fail at the entrance exams.	
	a. wasn't	c. don't
	b. wouldn't	d. won't
44	He said he ... in the USA in his youth.	
	a. lives	c. was lived
	b. had lived	d. lived

45	They love skiing ... they went to the mountains.	
	a. so	c. why
	b. because	d. then
46	If they ... home early, mother will cook a festive dinner.	
		c. came
	a. would come	
	b. will come	d. come
47	They saw him . the street.	
	a. to cross	c. cross
	b. crossed	d. was crossing
48	You ... to speak with him.	
	a. ought	c. may
	b. must	d. will
49	He asked me	
	a. read	c. reading
	b. to read	d. would read
50	They . finish work yesterday.	
	a. must be	c. were to
	b. had	d. should

2. Topics for discussion:

1. Speak about your college life. 2. Speak about your family. 3. Describe your friend's appearance and character. 4. Speak about your usual working day. 5. Speak about your hobby. 6. Speak about your meals. 7. Describe how to cook your favourite dish. 8. Describe a festive dinner in your family. 9. Describe your apartment/house. 10. Speak about your plans for the holiday this year. 11. Speak about your once being ill. 12. Speak about your favourite kind of sport.

III. ЕЛТАНУ. МӘДЕНИЕТ

LESSON 18

Topic:	Countries.
Text 1:	Russia.
Text 2:	The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.
Text 3:	The United States of America.
Text 4:	Canada. Australia. New Zealand

Text 1

Russia

Russia is the largest country in the world. It covers half of Europe and the third part of Asia and is located in Eastern Europe and Northern and Central Asia. Russia borders on Belarus, Ukraine, Poland, and other countries. Russia is washed by the Pacific Ocean in the east and the Arctic Ocean in the north. The main rivers are the Volga, the Yen-isey, the Ob and the Lena. The Baikal Lake, the deepest fresh water lake in the world, is in Siberia. It contains about twenty percent of the world's fresh water supply. There are several mountain chains in Russia: the Urals and the Altai. Large part of Russia is covered with forests.

On the vast territory of Russia there are four climatic zones. They are the arctic, the subarctic, the temperate, and the subtropical zones. The subtropical climate is the warmest. The central part of Russia has the moderate climate with four distinct seasons, which differ greatly in the weather. The most part of the territory of the country has continental climate.

Russia is rich in natural resources, including vast areas of fertile lands and forests, deep lakes and wide rivers. It is rich in mineral deposits, such as coal, oil, iron ore, gas, copper, lead, gold and others.

Russia has a developed industry. It has made a great progress in science and engineering.

The population of Russia is about 150 million people. It is a multi-national country.

The highest legislative body of the Russian Federation is the Russian Parliament (Duma). The executive power is held by the President and the Cabinet of Ministers. The President is Head of State.

The Russian Federation is a free union of a number of regions, territories and autonomous republics, for example, Karelia, Tatarstan, Bashkortostan, Mordovia and others.

EXERCISES

1. Read the geographical names and translate them into Russian (see the general list of geographical names and their transcription in the APPENDIX).

the Pacific Ocean	the Atlantic Ocean	the Urals
the Arctic Ocean	the Indian Ocean	the Altai
the Baltic Sea	Asia	Caspian Sea
	Europe	

2. Read the following paying attention to the stressed syllables:

geography — geographical position
parliament — parliamentary monarchy
climate — climatic zone
industry — industrial centre
economy — economical centre
to export production
natural resources
political structure

3. Match the words in the columns.

deep	country
moderate	territory
climatic	lake
independent	climate
large	chain
vast	island
mountain	resources
natural	zone

4. Match the words with the opposite meaning.

deep	poor
high	dry
rich	near
far	short
wide	shallow
cold	small
damp	low
long	narrow

5. Fill in the blanks with prepositions. Use the word combinations in the sentences of your own.

to consist ... several parts
to border ... many countries

to be washed ... seas to be rich ... natural resources
to be surrounded ... water
to be covered ... forests
to be divided ... three parts

6. **Speak about the geographical position of Russia.**

7. **Speak about the climate of Russia.**

8. **Speak about the climate in the country/city/town you live in.**

9. **Retell the text.**

10. **Translate into English.**

1. Ресей аумағы жер бетінің шамамен алтыдан бір бөлігін алып жатыр.

2. Ресейде өзен көп.

3. Ресей көптеген елдермен шектеседі.

4. Ресей солтүстік пен батыста мұхиттармен ұласады.

5. Ең терең көлі – Байкал, ол тұщы судың әлемдік қорының 20%-ға жуығын құрайды.

6. Ресейде бірнеше тау жоталары бар.

7. Ресейдің төрт климаттық аймағы – арктикалық, субарктикалық, қоңыржай және субтропикалық.

8. Ресей мұнай, табиғи ресурстарының және басқа да пайдалы қазбалардың қорына бай.

9. Мемлекет басшысы – президент.

10. Шығыс Еуропа мен Солтүстік және Орталық Азияда орналасқан Ресей әлемдегі ең ірі ел болып табылады.

11. Ресейдің негізгі өзендері — Обь, Енисей және Лена — Сібірде орналасқан.

12. Ресейде құнарлы жерлер, үлкен ормандар, терең көлдер мен өзендер көп.

13. Ресейдің жоғарғы заң шығарушы органы Мемлекеттік Дума болып табылады.

14. Ресей Федерациясының құрамына облыстар, аумақтар және дербес республикалар кіреді.

Text 2

The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

To the west of the continent of Europe lie two large islands. The larger of them is called Great Britain, and the smaller, Ireland. These two and 5,500 smaller islands form the British Isles.

The island of Great Britain consists of England, Scotland and Wales. The isle of Ireland is divided into Northern Ireland and the Irish Republic. England, Scotland, Wales and Northern Ireland form the United Kingdom of

Great Britain and Northern Ireland. The UK (the United Kingdom) is the official name of the country, occasionally referred to as Great Britain, which is, strictly speaking, only a geographic name.

Great Britain is washed by the Atlantic Ocean and the Irish Sea from the west, by the North Sea from the north and west. It is separated from the European continent by the English Channel. The narrowest part of the English Channel is called the Strait of Dover. The UK is not a very large country. Its territory is about 244,000 square kilometers, and no point of the country is more than 120 kilometers away from the sea.

At the same time, the population of the UK is the third largest in Europe, comprising about 60 million people. It is incorrect to call everybody who lives in the United Kingdom “English”, as this is the name only for those who live in England. The residents of Wales are named Welsh, while the people of Scotland are called Scottish. The correct common name for English, Scottish and Welsh is British. Those who live in Northern Ireland are called Irish.

The climate of the British Isles is generally mild; it is seldom cold in winter and never too hot in summer. This is due to the warm current of the Atlantic Ocean, Gulf Stream. Britain was always known as the country of fogs, but now it is not quite so because of the climatic changes: there is maybe less fog than in any other European country.

There are no high mountains and long rivers in the UK. The highest mountain is Ben Nevis in the Highlands of Scotland, and the longest rivers are the Severn and the Thames.

Geographically, the UK has a very convenient position, being located on the crossroads from Europe to America. This is one of the reasons why Britain was (and is up to the present time) one of the leading world powers. The capital of the country is London. It is situated on the river Thames.

Britain has an ancient and glorious history. It used to be the great empire “where the sun never sets”. It gave the world many famous scientists, writers, political leaders and explorers, such as Newton, Darwin, Drake, Shakespeare, Churchill and others.

For centuries monarchs ruled Britain. The constitutional monarchy is still preserved in the country, though it is practically no more than a tradition and a tribute to the past. Queen Elisabeth II is Head of State. Her power is limited by the parliament, which is elected every four years. The leader of the party that has won the majority during the elections becomes the Prime Minister. In fact, he becomes the head of state and forms the Cabinet. The second largest party forms the official Opposition.

EXERCISES

11. Find in the text the English equivalents of the following word combinations and use them in the sentences of your own:

кейде аталатын;
қатты айтқанда;
ұласады;
бөлінген;
көлемі жағынан
үшінші; аталады;

ешқашан тым ыстық болмайды;
салыстырғанда тұман аз;
орналасқан жері қолайлы;
ежелгі және атақты;
бұрын болған;
көлемі жағынан екінші

12. Answer the following questions:

1. What are the names of the islands situated to the west of the continent of Europe?

2. What parts does the island of Great Britain consist of?

3. How many parts is Ireland divided into?

4. What is the official name of Great Britain?

5. Name the seas and oceans the country is washed by.

6. How large is the territory of the UK?

7. How are the people living in the UK called?

8. Why is the climate of the British Isles moderate?

9. What is the highest mountain in the UK?

10. What are the longest and most important rivers in the UK?

11. What is the capital of the country?

12. Prove that the UK has a very convenient position.

13. Give the names of famous people of Great Britain.

14. What type of state is the UK?

15. Who rules the country in fact?

16. How often do the elections take place?

13. Say what these figures refer to in the text.

5,500; 244,000; 120; 60,000,000

14. Open the brackets and use the adjective in the corresponding degree of comparison.

1. The (*large*) island is known as Great Britain, the (*small*) is Ireland.

2. The (*high*) mountain in Scotland is Ben Nevis.

3. The (*long*) river in Great Britain is the Severn, the Thames is (*important*).

4. The arctic zone has (*cold*) climate.

5. The (*narrow*) part of the English Channel is called the Strait of Dover.

6. Among the Russian lakes (*deep*) is the Baikal.

15. Make up sentences about Russia and Great Britain using the verbs in the appropriate form.

Great Britain	to occupy	many forests mild
Russia	to consist of	climate seas and
	to border on	oceans a vast
	to be washed by	territory four main
	to be covered with	parts different
	to have	countries four
	to be surrounded by	climatic zones

16. Make up the outline of the text. Choose one point of the outline and get ready to speak on it.

17. Say what these words refer to in the text (without looking into the text).

where the sun never sets	the country of fogs
one of the leading powers	located on the crossroads
tribute to the past	the correct common name
only a geographic name	this is due to the warm currents
the third largest	won the majority

18. Find in the text all the verbs used in the Passive Voice. Render the sentences into the Active Voice, if possible.

19. Make up sentences according to the model using the words given below.

Model: English live in England. They speak English.

Welsh	American
Scottish	Mexican
Irish	German
Portuguese	French
Italian	Russian

20. Retell the text.

Text 3

The United States of America

The United States of America covers the central part of North America. Besides, Alaska and Hawaii belong to the USA. Its territory is about 9,328,000 square kilometers. The population of the United States is about 265 million people. The climate is different from state to state due to the large size of the country. It is mostly temperate, but tropical in Hawaii and Florida, and arctic in Alaska.

The USA is washed by the Pacific Ocean in the west and the Atlantic Ocean and the Gulf of Mexico in the east. It borders on Canada in the north and on Mexico in the south. The most important rivers in the USA are the Mississippi, the Colorado, the Ohio, and the Hudson River. The main mountain chains are the Cordillera in the west and the Appalachian Mountains in the east. Between these two mountain chains lie the central lowlands, called the prairie. To the north of the country, on the border with

Canada, the Great Lakes are situated. They include the Lake Superior, the Lake Ontario, the Lake Erie, the Lake Huron and the Lake Michigan. Natural resources include nickel, lead, silver, petroleum, natural gas, iron and others.

Present-day American history began in 1607, when colonizers established the first permanent English settlement in Jamestown, Virginia. Further on during the 17th century the settlers from Europe came to the new lands. They struggled Native Americans and drove them away from rich land to reservations. At first thirteen British colonies were established on the eastern coast. In 1775 the colonies began their struggle for independence and succeeded in 1783. This was how the United States came into being.

In 1861 the Civil War broke out. It is usually referred to as the war between the South and the North. Its aim was to give freedom to black slaves who previously could be bought or sold. Slavery was abolished in 1865, but the discrimination of the black population remained until the 1960s. The influence of the USA was growing during the 19th—20th centuries until by the beginning of the 21st century it became the leading power. It dominates the economy and political life of the world.

The United States is a democratic federal republic. It comprises fifty states, including Alaska and Hawaii, and the District of Columbia, where the capital of the country is situated. The largest state is Alaska, and the smallest is Rhode Island. Each state has its own legislature. Head of State is the President. Washington, DC (District of Columbia) is the capital of the country, the seat of the government. The President is elected every four years.

EXERCISES

21. Find in the text the English equivalents of the following words and word combinations and use them in the sentences of your own:

орталық бөлігін алып жатыр; ... байланысты өзгешеленеді; қоңыржай; ... шектеседі; негізгі тау жоталары; аталатын; қазіргі заман таризы; жаңа қоныстанушылар; тәуелсіздік үшін күрес бастады; құлдық жойылды; заңнама

22. Answer the following questions:

1. Where is the USA situated?
2. What land area does it cover?
3. How large is the population of the USA?
4. Why is the climate of the USA so diverse?
5. What countries does the USA border on?
6. What seas and oceans is it washed by?
7. What are the most important rivers in the USA?
8. Where are the Great Lakes situated?
9. The USA is rich in natural resources, isn't it?
10. When did the present-day American history begin?

11. What was the purpose of the war between the North and the South?
12. Why is the USA called the leading world power?
13. How many states are there in the USA?
14. What is the capital of the USA?
15. Who is the President of the USA?

23. Complete the following sentences:

1. The USA covers
2. The territory of the USA is
3. The population of the USA is . .
4. The climate in the United States ... due to the large size of the country.
5. The USA is washed by . .
6. The main mountain chains are
7. The Great Lakes are situated . .
8. Present-day American history began in . .
9. The Civil War broke out in
10. The largest state is . .
11. Head of State is
12. The capital of the country is . .

24. Give the second and the third forms of the following verbs. Find the verbs in the text and translate the sentences in which they are used into Russian.

cover	include	succeed
belong	begin	break
wash	struggle	comprise
border	drive	elect

25. Say what these figures refer to in the text.

9,328,000; 265; 1607; 1775; 1783; 1861; 1865

26. Open the brackets using the verbs in the appropriate form.

1. The seas (*surround*) Great Britain are not deep.
2. The USA (*surround*) by the Pacific Ocean and the Atlantic Ocean.
3. Many rivers in the USA (*connect*) by the canals.
4. The road (*connect*) these cities is very important.
5. The USA has a highly (*develop*) industry.

27. Speak about the geographic position of the USA using the map.

28. Make up the outline of the text.

29. Retell the text.

Text 4

Canada, Australia, New Zealand

Canada

Canada is located in North America. It is the second largest country in the world, but the population of the country is only about 30 million people. Most of the population is concentrated along the southern border, in the cities such as Montreal, Ottawa and Toronto.

Canada is an independent country, though formally Elizabeth II, Queen of the United Kingdom, is recognized as Head of State. The country consists of two territories and ten provinces. There are two official languages in Canada — English, which is the language of about 60% of the population, and French. The majority of French-speaking population is concentrated in the province of Quebec.

The country is mainly agricultural. It is well known as an exporter of wheat and oats. It is also rich in natural resources. It is one of the main producers of electric power.

Australia

The continent of Australia is situated between the Indian Ocean and the Pacific Ocean. Australia is the sixth largest country in the world. The country's official name is Commonwealth of Australia. It is unique, because it is at the same time a continent, the smallest one in the world.

Australia is a very young country. The explorers from Europe unanimously called it a wonderful continent. There are really a lot of wonders: strange animals and wildlife, unusually mild weather, warm winters, etc. Even the sun rises there in the west, which is strange for Europeans. Besides, there is great stock of mineral resources: gold, oil, coal and much more.

The Commonwealth of Australia is a federation of six states: South Australia, New South Wales, Queensland, Victoria, Tasmania, and Western Australia. The central part of the country is scarcely populated. The majority of the inhabitants live along the seashore or on the islands surrounding the continent: Tasmania is probably the most famous of them.

There are not very many cities in Australia. Agriculture is very well developed there. It is the world's leading manufacturer of wool. The largest and the most famous city is Sydney. It was the capital of the Olympic games in 2000. The capital of the country is Canberra, which is a remarkable city, with lakes, parks and skyscrapers.

New Zealand

New Zealand is a country in the Pacific Ocean, situated to the southeast from Australia. The country consists of two main islands and a number of smaller ones. All of them belong to the large group of Polynesian Islands. As one of the former colonies of Great Britain, now New Zealand is a member

of the Commonwealth. It is formally the constitutional monarchy, Queen Elizabeth II being Head of State. The Queen appoints the governor who rules in her name. But, as well as in the UK, the Queen and her representatives have little or no power. In fact, the Prime Minister is the ruler.

New Zealand is a rich country, most of its wealth being due to agricultural activities. The rate of life in New Zealand is really high. Auckland is the largest city in the country. The capital of New Zealand is Wellington. English is the official language in the country, though in some schools Maori, which is the language of the native population, is taught as well.

EXERCISES

30. Answer the questions about Canada, Australia and New Zealand.

1. Where is the country situated?
2. What is the size of the country?
3. What are its main cities? What is the capital of the country?
4. Where is the majority of the population concentrated?
5. What is the most important sphere of economy of the country?
6. Is the country rich in natural resources? What are they?
7. Who is formally recognized as Head of State in Canada?
8. What is the official language of the country?

31. Think of the beginning of the following sentences:

1. ... is located in North America.
2. ... between the Indian Ocean and the Pacific Ocean.
3. . of two territories and ten provinces.
4. ... is concentrated in the province of Quebec.
5. ... belong to Polynesian Islands.
6. ... an exporter of wheat and oats.
7. ... a wonderful continent.
8. . due to agricultural activities.

32. Compare the countries. Use the following adjectives and adverbs in the superlative degree:

large; small; densely populated; cold; young; wonderful

33. Choose one country to speak on the following:

1. The country's territory.
2. The country's population.
3. Head of State.
4. The country's main cities.
5. The country's economy and resources.

34. Speak about one of the countries. Where would you like to go for a holiday? Why?

Active Words and Word Combinations

agriculture [ˈxɡrɪˈkʌltʃb] <i>n</i>	ауыл шаруашылығы	independent [ˈɪndɪˈpendənt] <i>a</i>	тәуелсіз
ancient [ˈeɪnJənt] <i>a</i>	ежелгі	influence [ˈɪnfluəns] <i>n</i>	әсер, ықпал
appoint [sˈpɔɪnt] <i>v</i>	тағайындау	inhabitant [ɪnˈhæbɪtənt] <i>n</i>	тұрғын
arctic [ˈɑːktɪk] <i>a</i>	арктикалық	iron [ˈaɪn] <i>n</i>	темір
belong [bɪˈlɒŋ] <i>v</i>	тиесілі болу	island [ˈaɪlənd] <i>n</i>	арал
border [ˈbɔːdə] <i>v</i>	шектесу	isle [aɪl] <i>n</i>	басшы, басқа- рушы
capital [ˈkæpɪtəl] <i>n</i>	астана	leader [ˈliːdə] <i>n</i>	орналасу
chain [tʃeɪn] <i>n</i>	(тау) жотасы	locate [ləʊˈkeɪt] <i>v</i>	негізгі көбі
coal [ksul] <i>n</i>	тас көмір	main [meɪn] <i>a</i>	жұмсақ, қоңыржай
coast [ksust] <i>n</i>	жағалау	majority [məˈdʒɒrɪtɪ] <i>n</i>	монарх
comprise [kəmˈpraɪz] <i>v</i>	қосу; қамту	mild [maɪld] <i>a</i>	жергілікті табиғи
concentrate [ˈkɒnsəntreɪt] <i>v</i>	назар аудару	monarch [ˈmɒnək] <i>n</i>	ресурстар
consist [ksnˈsɪst] <i>v</i>	тұру	native [ˈneɪtɪv] <i>a</i>	никель
constitutional monarchy [ˈkɒnstɪˈtʃjuˌʌnəl ˈmɒnəki]	конститу- циялық монархия	natural resources [ˈnætʃrəl rɪˈsoːsɪz]	меңгіл-меңгіл
continent [ˈkɒntɪnənt] <i>n</i>	континент	occasionally [ˌoʊˈkeɪʒənəli] <i>adv</i>	мұнай
convenient [kənˈviːniənt] <i>a</i>	қолайлы	oil [oɪl] <i>n</i>	оппозиция
cover [ˈkʌvz] <i>v</i>	жабу, алу	opposition [ˌɒpəˈzɪʃən] <i>n</i>	парламент
crossroads [ˈkrosrəʊd] <i>n</i>	қиылыс	parliament [ˈpɑːləmənt] <i>n</i>	тұрақты
current [ˈkʌrənt] <i>a</i>	қазіргі, заманауи	permanent [ˈpɜːmənənt] <i>a</i>	бензин, мұнай
dominate [ˈdɒmɪneɪt] <i>v</i>	басым болу	petroleum [piˈtrəʊliəm] <i>n</i>	нүкте
due to [djuː]	бірд. арқасында	point [pɔɪnt] <i>n</i>	халық
elect [ɪˈlekt] <i>v</i>	таңдау	population [ˌpɒpjʊˈleɪʃən] <i>n</i>	күш; держава
empire [ˈempaɪs] <i>n</i>	империя	power [ˈpaʊs] <i>n</i>	сақтау
establish [ɪˈstæblɪʃ] <i>v</i>	құру	preserve [ˈprɪzɜːv] <i>v</i>	бұрын
fog [fɒɡ] <i>n</i>	тұман	previously [ˈpriːviəsli] <i>adv</i>	өмір деңгейі
form [fɔːm] <i>n</i>	форма	rate of life [ˈreɪt sv ˈlaɪf]	қатысы болу. сүйену
formally [ˈfɔːmsli] <i>adv</i>	ресми	refer [rɪˈfɜː] <i>v</i>	
freedom [ˈfriːdəm] <i>n</i>	бостандық		
governor [ˈgʌvənəs] <i>n</i>	губернатор		

remarkable [п'та:кэбә1] <i>a</i>	әйгілі	tropical ['tropiksl] <i>a</i>	тропикалық
resident ['rezidsnt]	тұрғын	unanimously [ju/nxmmssli] <i>adv</i>	бір ауыздан
<i>n</i> ruler ['ru:ls] <i>n</i>	басқарушы	unique [ju:'ni:k] <i>a</i>	бірегей
separate ['sepsnt] <i>a</i>	жеке, бөлек	vast [va:st] <i>a</i> wash [wpS] <i>v</i> wealth [wel0] <i>n</i> wildlife ['waildlaif] <i>n</i>	ауқымды
size [saiz] <i>n</i> stock [stDk] <i>n</i> territory ['tentsri] <i>n</i> tribute ['tribju:t] <i>n</i>	өлшем		жуу
	қор		байлық
	аумақ		жанды табиғат
	құрмет, сый		

LESSON 19

Topic:	Cities.
Text 1:	Moscow.
Text 2:	London.
Text 3:	Washington, DC.
Text 4:	New York.

Text 1

Moscow

Moscow was founded in 1147 by Prince Yury Dolgoruky. It stands on the Moskva River. Since the time of its foundation the history of Moscow is inseparable from the history of the country. At first it was a little town on the boundary of the Kiev Russia. Some time passed and it developed into a prosperous city. It became the capital of Russia during the rule of Ivan the Third. Peter the Great moved the capital to St Petersburg, but Moscow still played an important role in the life of Russia. In 1918 the Soviet government moved from Petrograd to Moscow, and thus the ancient city became the capital of the country for the second time.

At present Moscow is the largest city in the Russian Federation, the seat of the government, the political, educational and cultural centre of the country. The population of Moscow is over nine million people, and the city is growing from day to day. Moscow being an ancient city, one can come across the sights on every step.

The heart of Moscow is the Kremlin and Red Square. It is not only a historic centre, but also a unique architectural ensemble, famous all over the world. The Kremlin includes over twenty towers joined by the wall. Each tower has its own name; the most famous one is the Spasskaya Tower with its chimes. On the territory of the Kremlin there are beautiful ancient cathedrals, Tsar Bell and Tsar Cannon and the Armoury Museum — the exhibition of the treasures of the Russian tsars, including icons, crowns, coaches, presents from monarchs of other countries and ceremonial dresses. The Spasskaya Tower outlooks Red Square and the Pokrovsky Cathedral, which is famous all over the world for its exotic beauty.

Not far from the Kremlin Arbat begins. It is the best-known street of the city. There is no traffic, so one can walk and enjoy watching the crowds of people strolling by. Arbat is the main tourist attraction after the Kremlin.

But Moscow is not only the Kremlin and Arbat. The best way to describe Moscow is probably to say that it is like any other metropolis in the world — lines of cars (and traffic jams!), hurrying people, tall buildings, elegant restaurants, night clubs and much more. Its appearance is not always attractive, but, beyond any doubt, fascinating and capturing!

EXERCISES

1. Find in the text the English equivalents of the following words and word combinations and use them in the sentences of your own:

Мәскеудің негізі қаланған; ажырағысыз; шекарада; өсіп-өркендеуші қала; басқарған кезде; ежелгі қала; мәдени орталық; бірегей архитектуралық ансамбль; қазыналар көрмесі; автомобиль кептелістері; еш күмәнсіз

2. Answer the following questions:

1. When was Moscow founded?
2. What river does it stand on?
3. When did Moscow become the capital of Russia for the first time?
4. Where was the capital moved under the rule of Peter the Great?
5. What did the Soviet government do in 1918?
6. How large is the population of Moscow?
7. What is called the heart of Moscow?
8. How many towers are there in the Moscow Kremlin?
9. What sights can visitors see on the territory of the Kremlin?
10. What is Arbat famous for?

3. Fill in the following blanks with the words from the text:

1. Moscow ... by Prince Yuri Dolgoruky.
2. Moscow developed ... a city.
3. St. Petersburg became the capital of Russia, but Moscow still ... role in the life of the country.
4. Moscow is the ... city of Russia, its population being over nine million people.
5. The Kremlin is ... of Moscow.
6. On the territory of the Kremlin one can see
7. Pokrovsky Cathedral ... famous for its exotic beauty.
8. Arbat is ... street of the city.

4. Arrange the sentences to make the outline of the text. Retell the text using the outline.

1. Moscow is a busy modern city.
2. The heart of Moscow is the Kremlin.
3. The most famous street is Arbat.
4. Moscow is the largest city of the Russian Federation.
5. Moscow has long and interesting history.

5. Speak about the city/town you live in. You may use the following words:

be situated; on the bank of the river; in the central/European/ ... part of the Russian Federation; the population is about ...; it was founded; ancient/modern; tourist attractions; the centre; the suburbs; famous for

Speak on the following items:

1. The town's location.
2. The town's history.
3. The town's population.
4. The town's sights.
5. Main streets, squares and monuments.

6. Write a short composition about the town/city you live in.

Text 2

London

London, the capital of the UK, was founded in AD 43 by the Roman invaders as a settlement and a fortress. At first it had the name of Londinium. Due to its convenient position in the mouth of the river Thames the settlement grew and developed into a city. In the 11th century London became the capital of England. For centuries it was a prominent port through which wealth and prosperity came to the country.

Being an important trade and political centre, the city enjoyed greater independence than the other cities of the medieval England and even had the right to elect the head of the city, Lord Mayor. The picturesque ceremony of the elections of Lord Mayor of London is still held every year and attracts thousands of tourists.

The city was built rather chaotically, the streets being narrow and dirty. It grew and developed together with the developing of the nation. In 1666 the Great Fire of London destroyed the most part of the city, which was rebuilt, but the old planning remained untouched.

Historically and geographically London can be divided into three parts: the City, the West End and the East End. The City is the financial centre of the country, with offices of large firms and banks and the Stock Exchange.

The West End has always been considered a place where aristocrats lived. There is a great number of sights and attractions: the Houses of Parliament, Westminster Abbey, St Paul's Cathedral, the Nelson Column, to mention just a few of them. London's beautiful parks are also there: Hyde Park, St. James' Park, Regent's Park are favourite places for Londoners to visit and relax. One may also go shopping in the West End — Piccadilly Street and Oxford Street both present a wide choice of expensive shops and boutiques.

The East End was previously considered the place where not well- to-do people lived. The identity of the East End as a place of deprivation and poverty persisted until well after the Second World War, becoming overlaid with certain gangster glamour in the 1960s. At the beginning of the twenty-first century, London east of the City is still seen as having a different character, claiming a certain independence of look from the rest of metropolis; but its cultural status has been transformed. Parts of the East End are believed to house the highest population of artists in Europe, and the East

End is now considered a bohemian district. The ugly docks, which for years disguised the face of the East End, are now closed, and new hotels, stadiums and apartment houses are being built.

Now London extends much more than the City, the West End and the East End. Its suburbs grow rapidly. London and its suburbs are called Greater London.

As well as it is impossible to say that Moscow is a typical Russian city, nobody can call London a typical British one. In fact, it has become a multinational metropolis, being inhabited by people from all over the world. It is always busy and crowded. It certainly has its own face — millions of faces. Maybe, this is the reason why people say: “When a man is tired of London, he is tired of life.”

EXERCISES

7. Answer the questions about London.

1. When was London founded?
2. What name did it have at first?
3. Why did the town grow and develop into a city?
4. When did it become the capital of England?
5. Prove that London enjoyed more independence than any other city of medieval England.
6. What happened to the city in 1666?
7. Name the tree parts of London.
8. What part of London is known as the financial centre of the whole country?
9. Are there many attractions in the West End? What are they?
10. Where are Hyde Park, St. James' Park and Regent's Park situated?
11. What are the most famous places in London to do the shopping?
12. How was the East End transformed recently?
13. What is Greater London?
14. Prove that London is a multinational city.

8. Think of the beginning of the sentences.

1. ... as a settlement and a fortress.
2. ... the settlement developed into a city.
3. . through which wealth came to the country.
4. . enjoyed greater independence than the other cities of the medieval England.
5. . is still held every year.
6. . the streets being narrow and dirty.
7. . but the old planning remained untouched.
8. . where offices and banks are situated.
9. ... where aristocrats lived.
10. ... to mention just a few of them.
11. ... are favourite places for Londoners to visit and relax.

12. ... present a wide choice of expensive shops.
13. ... are believed to house the largest population of artists in Europe.
14. ... new hotels, stadiums and apartment houses are being built.
15. ... are called Greater London.
16. ... being inhabited by people from all over the world.

9. Prove that

- London is an old city;
- London has always been playing an important role in the life of the country;
- London enjoyed greater independence than the other cities in England;
- the planning of London is chaotic;
- there are a lot of tourist attractions in the West End;
- the East End has always been different from the rest of metropolis;
- London grows rapidly;
- London is a multinational metropolis.

10. Make up the outline of the text.

11. Retell the text using the outline.

12. Find additional information on the sights of London. Make up a report on one of the sights of London.

Text 3

Washington, DC

Washington, DC is the capital of the United States of America. It is situated in the mouth of the Potomac River, in the District of Columbia (DC), not belonging to any state. The city is unique in its own way — it was specially designed as the capital of the USA. The architect, who drew up the plan of the city, Pierre l'Enfant, wanted it to be very convenient. The place for the capital was chosen by the first president, George Washington, and in 1800 the Government moved there.

There are a lot of Governmental offices, but probably the best known, as well as the most important for the country's life are the White House and the Capitol. The White House is the official residence of the President of the United States. It was built in 1799. It is a three-storeyed house where the President and his family live. At the same time it is the place where official receptions are held and the administration gathers for the meetings. The Capitol is the seat of the Congress. The corner stone of the Congress was laid by George Washington in 1790. The Congress has two chambers: the House of Representatives and the Senate.

The city of Washington, DC is rather large and very beautiful, being at the same time different from all the other cities in the USA, because there are no skyscrapers. According to the law, no house in Washington, DC must be

higher than the Capitol.

Washington, DC has the population of about 900,000 people. Being the administrative centre of the country, it doesn't have any industry. They say, nothing is produced in Washington, DC except wastepaper. Thousands of documents are drafted, approved or denied in the city every day. People living there either belong to the administration, or are employed in the service industry. Besides, thousands of tourists come to see the capital of the country. There is a lot to be seen: Thomas Jefferson Memorial, the Library of Congress, the Washington Monument and much more. The Washington Monument is the most remarkable of these: it is a column rising 160 metres, and from the top of it the visitors can enjoy the view over the city. Among the attractions of the capital it is necessary to mention the museums: the National Gallery of Art, the National Museum of History and Technology, and others.

EXERCISES

13. Answer the following questions:

1. Where is Washington, DC situated?
2. Why is the city unique?
3. When did the government move to Washington, DC?
4. Where is the official residence of the President of the USA situated?
5. What is the Capitol?
6. How many chambers are there in the Congress?
7. Why aren't there any skyscrapers in Washington, DC?
8. What is the population of the city?
9. Is there any industry in Washington, DC?
10. What are the main attractions of the city?

14. Find in the text the sentences with the predicate in the Passive Voice. Transform the Passive Voice into the Active Voice where possible.

15. Find in the text the sentences containing the Complex Object.

16. Translate into English.

Вашингтон, Колумбия округі, — америкалық өлшемдер бойынша өте ірі қала емес. Онда 900 мыңға жуық адам тұрады. Бұл қызықты жерлері мен көрікті жерлері көп өте әдемі қала, олардың бастылары – Ақ үй мен Капитолий. Ақ үй Құрама Штаттар президентінің ресми резиденциясы болып табылады, онда президент өз отбасымен тұрады, жұмыс істейді және ресми қабылдаулар ұйымдастырады. Капитолий – ел парламентінің отыратын орны. Америкалық парламент екі палатадан – өкілдер палатасынан және сенаттан тұрады. Капитолийдің негізін АҚШ-тың бірінші президенті Джордж Вашингтон 1790 жылы қалаған болатын.

17. Make up the outline of the text.

18. Retell the text using the outline.

Text 4

New York

New York, or the Big Apple, as the Americans often call it, is the largest city in the USA and in the whole world. It stands in the mouth of the Hudson River. The people of New York City (NYC) live within five boroughs of Manhattan, Brooklyn, Queens, the Bronx and Staten Island. Manhattan Island, the oldest part of the city, was bought from the Native Americans for the amount of goods worth \$ 26.

Now it is one of the busiest financial and cultural centre in the world, offering the visitors a unique collection of experiences and attractions. There is a wide choice of internationally acclaimed theatres, restaurants and museums, historic parks and churches.

Manhattan is also a district of business and finance. In Wall Street there are offices of large companies and banks, as well as New York Stock Exchange, which dominates the business life of the whole world. New York is an international city. On the map of Manhattan one can find Little Italy with the Italian restaurants and its own way of life, Brighton Beach, where the immigrants from the former Soviet Union live and Chinatown, inhabited by the Chinese. NY is also famous for its fine department stores and boutiques. In the evening you can enjoy one of its many nightclubs, the ballet, opera, a show or concert. Broadway is the centre of nightlife. It is the longest street in New York with many sights.

The best way to go around NY is on foot. One word applies to driving your own car in Manhattan: don't! Streets are jammed and the parking is scarce and astronomically expensive. However, NYC is a paradise for walkers, who enjoy the finest window shopping and people-watching. When proper caution is exercised, most areas are safe. It is best to use well-lighted, busy streets at night. You can also travel anywhere you want by subway and buses. Subway, though rather in attractive and not so well organized as in Moscow, runs 24 hours a day. The fare is \$ 1.50 for a single journey, payable with tokens. Free bus and subway system maps are available from hotels, tourist information centres and subway stations.

However one gets around New York, it is important to know some basic geography: Fifth Avenue divides the city between East and West. Street numbers begin at Fifth Avenue, so Two W. (west) 57th Street is just a few steps to the west of the Fifth Avenue, while Two E. (east) 57th Street is just to the east. Most streets in Manhattan are one-way. With a few exceptions, traffic on even-numbered streets travels east, and traffic on odd-numbered streets travels west. To New Yorkers, "downtown" does not connote the city centre. Rather, "downtown" simply means "south" and "uptown" means

“north”.

Thousands of tourists come to New York every day to see the Statue of Liberty, which is situated on Liberty Island and is a symbol of American democracy. It has a torch of Freedom in her right hand.

New York is famous for its skyscrapers, among which are the Chrysler Building and the Empire State Building.

The unprecedented terrorist attack on September 11, 2001 disguised the face of New York. Two twin towers, which used to form the World Trade Centre, were destroyed as the result of the planes crash. This was the tragic day for the people of the USA and for the whole world. Two towers were in ruins in the matter of minutes. The life of the big city was paralyzed completely for more than a month. Now the WTC is under reconstruction.

EXERCISES

19. Ask and answer 15 questions about New York.

20. Match the beginning and the end of the sentences.

Americans often call New York
Manhattan Island is
The Stock Exchange dominates
Broadway is famous for its
Streets in New York are
jammed
In New York you can travel
anywhere you want
You can get free bus and
subway system maps
Traffic on even-numbered streets
travels east,

and traffic on odd-numbered
streets travels west.
from hotels, tourist information
centres and subway stations.
the Big Apple.
the financial life of the whole
world.
nightclubs, opera houses, shows
and concerts.
by subway and buses. and the
parking is scarce and
astronomically expensive. the
oldest part of the city.

21. Prove that

- New York is a large city;
- the best way to travel around New York is on foot;
- there are a lot of attractions in New York;
- New York is an international city;
- it is quite easy to find one's way in New York;
- New York plays an important role in the financial life of the whole world;
- the system of public transport in New York is well developed.

22. Translate into English.

Нью-Йорк — әлемдегі ең үлкен қала. Нью-Йорктың орталық бөлігі Манхэттен деп аталатын арал болы есептеледі. Көпірлердің көбі аралды қаланың басқа бөліктерімен жалғайды. Манхэттен қаланың әрі мәдени,

әрі қаржылық орталығы болып табылады. Мұнда өмір күндіз-түні қайнап жатады. Автокөлік қозғалысы қалада өте қарқынды, сондықтан кептелістерсіз болмайды. Жылдың кез келген мезгілінде бұл жерде қаланың көрікті жерлеріне қызығып келетін туристтер өте көп: мұражайлар, түнгі клубтар, мейрамханалар, саябақтар. Ең әйгілісі – Орталық саябақ, оның ауданы шамамен екі шаршы миль. Нью-Йорк хайуанаттар бағы сонда орналасқан.

23. Fill in the blanks with the verbs in the proper tense.

1. New York ... in the 17th century. (*to found*)
2. The city ... in the mouth of the Hudson River. (*to locate*)
3. Manhattan ... also a district of business and finance. (*be*)
4. People from all over the world ... to live in New York in the 19th and 20th centuries. (*come*)
5. The city ... into East and West by the Fifth Avenue. (*divide*)
6. The statue of Liberty ... to New Yorkers by the people of France. (*to present*)
7. Traffic on even-numbered streets ... east. (*travel*)

24. Make up the outline of the text.

25. Retell the text using the outline.

Active Words and Word Combinations

acclaim [s'kleim] v	мақұлдау, жариялау	cathedral [ka'Tkdral] n	собор
administration [sd^mirn'streijs n] n	басқару, басшылық	caution ['ko:j3n] n	сақтық
ancient ['ernjant] a	ежелгі	chaotic [kei'Dtik] a	бейберекет
apply [s'plai] v	қолданылу	chimes [tjaimz] n, pl	куранттар
approve [s'pru:v] v	мақұлдау	claim [kleim] v	талап ету; құқылы болу
aristocrat [a'ristakrxt] n	аристократ	connote [ka'naut] v	білдіру
attraction [s'trxkjsn] n	көрікті жер	deny [di'nai] v	теріске шығару
available [a'veilabal] a	жарамды, қол жетімді	deprivation Edepri'veijbn] n	айыру
belong [bi'top] v	тиесілі болу	design [di'zain] v	жоба
borough [BAГЭ] n	аудан	draft [draft] n	жоспар, шимай
boundary ['baundsri] n	шекара	ensemble [Dn'sDmbsl] n	дәптер ансамбль
capital ['kxpitl] n	астана	even ['i:vsn] a	жұп
		exotic [ig'zDtik] a	экзотикалық
		extend [ik'stend] v	жайылу

fascinating [ˈfesneɪtɪn] <i>a</i>	сүйкімді	prosperous [ˈprospɜrsɪs] <i>a</i>	үлгеруші
fortress [ˈfoːtrɪs] <i>n</i>	қамал	reception [rɪˈsepʃn] <i>n</i>	қабылдау
found [faʊnd] <i>v</i>	негіздеу	reconstruction [ˌrɛkˌstrʌkʃn] <i>n</i>	қалпына қайта құру
foundation [faʊnˈdeɪʃn] <i>n</i>	негіздеме	remarkable [ˈrɪːkəːbəl] <i>a</i>	тамаша
government [ˈgʌvnmənt] <i>n</i>	үкімет	seat [siːt] <i>n</i>	жиналыс орны
independence [ˌɪndɪˈpendns] <i>n</i>	тәуелсіздік	settlement [ˈsetlmənt] <i>n</i>	қоныс
inseparable [ɪnˈsepsrəbəl] <i>a</i>	ажырағысыз	skyscraper [ˈskaɪˌskreɪps] <i>n</i>	зәулім ғимарат
invader [ɪnˈveɪdɪs] <i>n</i>	басқыншы	stock exchange [ˈstɒk ɪksˌtʃeɪndʒ] <i>n</i>	қор биржасы
medieval [ˌmediˈiəvəl] <i>a</i>	орта ғасырлық	subway [ˈsʌbweɪ] <i>n</i>	метро
mention [ˈmenʃn] <i>v</i>	еске салу	token [ˈtʊkən] <i>n</i>	жетон
metropolis [ˌmetrəˈpɒlɪs] <i>n</i>	ірі қала	tower [ˈtaʊə] <i>n</i>	мұнара
narrow [ˈnærə] <i>a</i>	тар	trade [treɪd] <i>a</i>	сауда
odd [ɒd] <i>a</i>	тақ	unique [juːˈniːk] <i>a</i>	бірегей
picturesque [ˌpɪktʃəˈresk] <i>a</i>	көркем	view [vjuː] <i>n</i>	түр
poverty [ˈpɒvɪti] <i>n</i>	кедейлік	wealth [welθ] <i>n</i>	байлық
prominent [ˈprɒmɪnənt] <i>a</i>	біртуар	well-to-do [ˌwel ts ˈduː] <i>a</i>	ауқатты
prosperity [ˌprɒˈsperɪti] <i>n</i>	өркендеу, табыс		

LESSON 20

Topic:	Art.
Text 1:	A. L. Webber.
Text 2:	J. M. W. Turner.
Text 3:	A. A. Milne.
Text 4:	Carroll.

Text 1

Andrew Lloyd Webber

Andrew Lloyd Webber is one of the world's famous modern composers, and the creator of many musicals. He is British, and was born on March 22, 1948.

Even at a young age, he loved to make his own music. Webber also had a great interest in inspecting ancient monuments around England. It and history were what many thought he would choose to do for a career. However, his Aunt Vi introduced him to the theatre, and under her advice he started writing music of his own. In 1956, he went to Westminster and began composing music for the school's plays. In 1962, he won a Challenge Scholarship that reduced his tuition at Westminster, and then another scholarship in 1964 to transfer to Oxford.

Tim Rice and Andrew Lloyd Webber met in 1965 and, consequently, Andrew dropped out of Oxford to pursue music with Tim. The first musical, *The Likes of Us*, was a failure, but soon afterwards *Joseph* was created. The first showing was at Colet Court in 1968. It enjoyed great success. *Jesus Christ Superstar* came next. Together with Tim Rice they wrote *Evita* in late 1975. The next musical, *Cats*, paired Andrew with the deceased poet T. S. Eliot and producer, Cameron Mackintosh. It was an incredible hit. *Cats* made Andrew Lloyd Webber rich and famous and ready to start a musical about trains. *Starlight Express* was created in 1984, the most expensive musical created up to that point.

His next work was *Requiem*. It isn't a musical, but solemn music for a Mass. Two years later, in 1986, one of Webber's most famous works, *Phantom of the Opera*, was created.

Aspects of Love, his next venture, opened in 1989. The glittery and tragic musical, *Sunset Boulevard* came out in 1993, but closed after a few years due to lack of "star power". In 1997, Andrew was knighted and became Sir Andrew Lloyd Webber. Also in 1997, *Whistle Down the Wind* came out. The show had a lot of promise, but closed due to extensive problems. The long awaited *Evita* movie also came out and was a box-office success. Andrew is currently working on a sequel to *Phantom*. He has won many awards including an Academy Award, Tony Awards, Grammy Awards, Drama Desk awards, and Critic Circle awards.

EXERCISES

1. Find in the text the synonyms of the following words:

inventor; author; to compose; very old; profession; to leave; schooling; triumph; breakdown; dead; well-off; serious; costly; to start; continuation; prize

2. Say to which facts the following figures refer:

22;1948;1962;1964;1965;1968;1975; 1984; 1986; 1989; 1993; 1997

3. Make up ten questions about Andrew Lloyd Webber.

4. Speak about Andrew Lloyd Webber.

5. Speak about a famous Russian composer.

Text 2

Joseph Mallord William Turner (1775-1851)

Joseph Mallord William Turner is one of the greatest English romantic painters and the most original of English landscape artists. Turner was born in London in 1775. His first drawings are dated 1787, when he was only twelve. His childish sketchbooks are still preserved in the British Museum. He received almost no general education but at 14 he became a student at the Royal Academy of Arts and three years later was making drawings for magazines. In 1791 he exhibited two watercolors at the Royal Academy for the first time. He became famous for visionary interpretations of landscape, making experiments with light and colour.

In 1802 he went to the Continent, where he painted his famous *Calais Pier* (now exhibited in the National Gallery, London). Later he often travelled in England or abroad, using every opportunity to make sketches for his studio paintings in oil and watercolour. His works were exhibited regularly, and in 1807 he became professor of the Academy. Turner showed a remarkable ability to choose the best from the tradition of landscape painting. Among his paintings are *Dido Building Carthage* (The National Gallery, London) and *Crossing the Brook* (The Tate Gallery, London).

Despite his early and continued success Turner lived a very quiet life. As his fame grew, he bought a large gallery in London for exhibition of his work, but continued to live very modestly with his old father. His painting became increasingly abstract, as he wanted to portray light, space, and the elemental forces of nature. He showed atmospheric effects with bright colours, for example, in *The Grand Canal* (The Metropolitan Museum, New York) and *Approach to Venice* (The National Gallery, Washington, DC). In his will he left more than 19,000 water-

colours, drawings, and oils to the nation. Most of these works are in the National Gallery and the Tate Gallery, London. In watercolour he is unsurpassed.

EXERCISES

6. Find the following words in the text and memorize them:

painter;	to exhibit;	to portray;
romantic;	watercolour;	light;
landscape;	visionary;	colour;
artist;	studio;	space;
drawing;	oil;	unsurpassed;
sketchbook;	abstract;	to paint;
		art gallery

Choose the words from the list which characterize:

- Turner;
- Turner's paintings;
- what an artist does;
- where an artist works and exhibits his paintings.

7. Say to which facts the following figures refer in the text:

1775;	1802;
1787;	1807;
14;	19,000;
1791;	1851

8. Answer the following questions:

1. What is Joseph Mallord William Turner famous for?
2. When did he begin to draw?
3. At what age did he become a student at the Royal Academy of Arts?
4. What kind of experiments did he make?
5. He often went abroad, didn't he?
6. Prove that Turner lead a modest life.
7. Name the most famous of Turner's paintings.
8. Where are his paintings exhibited?

9. Speak about Turner.

10. Speak about your favourite artist. Use the following as an outline:

1. The artist's childhood.
2. The artist's first experience in painting/drawing.
3. The artist's academic education in painting/drawing.
4. The artist's most outstanding work/works.
5. Where are the artist's works exhibited.

Text 3

Alan Alexander Milne (1882-1956)

Milne was born in London in 1882. He studied mathematics at Trinity College at Cambridge University, but his dream was to become a writer.

He began his writing career when he was still at college, being published in the school magazine, the *Granta*. Later he became the editor of this magazine. After graduating he got the position of assistant editor in the *Punch* magazine.

He got married in 1913. His wife's name was Dorothy, and her home nickname was Daphne.

They became the parents of Christopher Robin Milne in 1920.

It was Daphne that suggested to her husband that he write children's stories about their son's toy animals.

The first book had the title *When We Were Very Young*. It was published in 1924.

Winnie-the-Pooh followed in 1926.

In 1927 *Now We Are Six* was published, and then the last of the Pooh books, *The House at Pooh Corner*, came in 1928.

Milne wrote many literary works; among them are detective stories and very successful plays. But he obtained the world's fame due to his children's stories. He could never understand the fact. One of his poems is as follows:

If a writer, why not write On
whatever comes in sight?
So — the Children's Books: a short
Intermezzo of a sort;
When I wrote them, little thinking
All my years of pen and inking
Would be almost lost among Those
four trifles for the young.

Here are two poems from Milne's book about Winnie-the-Pooh, which made him so popular:

How sweet to be a Cloud
Floating in the Blue!
Every little cloud
Always sings aloud.
How sweet to be a Cloud
Floating in the Blue!
It makes him very proud
To be a little cloud.

Lines Written by a Bear of Very Little Brain

On Monday, when the sun is hot
I wonder to myself a lot:
Now is it true, or is it not,
That what is which and which is what?
On Tuesday, when it hails and snows
The feeling on me grows and grows
That hardly anybody knows
If those are these or these are those.
On Wednesday, when the sky is blue,
And I have nothing else to do,
I sometimes wonder if it's true
That who is what and what is who.
On Thursday, when it starts to freeze
And hoarfrost twinkles on the trees,
How very readily one sees
That these are whose — but whose are these?

“But it isn’t Easy,” said Pooh to himself ... “Because Poetry and Hums aren’t things which you get, they’re things which get you. And all you can do is go where they can find you.”

EXERCISES

11. Answer the following questions:

1. When was A.A.Milne born?
2. Where did he study?
3. What was his first experience in literature?
4. When did he get married?
5. What was his son’s name?
6. Who gave him the idea of writing a book about the teddy bear?
7. How many books for children did he write?
8. What other literary works did he write?
9. What were the books that brought him international fame?
10. Did he understand why his fairy tales were so popular?

12. Speak about A.A.Milne.

13. Speak about your favourite writer and his books.

Text 4

Lewis Carroll (1832-1898)

Lewis Carroll is a pen name of Charles Lutwidge Dodgson, the professor of mathematics from Oxford. The future writer went to Rugby school and

then to Christ Church College in Oxford, and he got Master's Degree when he was 23. His first experience in writing was not a fairy-tale, but a serious work on mathematics.

When Dodgson was working in the college, he got acquainted with the Liddell family. Liddell was the dean of the faculty where he worked. The Liddells had four children: a son, Harry, and three daughters: Lorina Charlotte, Alice, and Edith. Dodgson became a good friend of the family and often entertained the children with different stories.

One day the Liddells together with Dodgson went on a boating trip on the Thames, and he told the children the story about wonderful adventures under ground. The story was so good that everybody asked him to publish it.

The first book appeared in 1865 and had the title *Alice's Adventures in Wonderland*. Dodgson continued writing and soon published the second book: *Through the Looking-Glass, and What Alice Saw There*.

He went on writing books and stories for children, but none of them enjoyed so much popularity as stories about Alice and her adventures.

The Jabberwocky is one of the poems from the book *Through the Looking-Glass...* and is a wonderful example of nonsense that people all over the world enjoy up to now.

The Jabberwocky

'Twas brillig, and the slithy toves
Did gyre and gimble in the wabe:
All mimsy were the borogoves,
And the mome raths outgrabe.

"Beware the Jabberwock, my son!
The jaws that bite, the claws that catch!
Beware the Jubjub bird, and shun The
frumious Bandersnatch!"

He took his vorpal sword in hand:
Long time the manxome foe he sought —
So rested he by the Tumtum tree,
And stood awhile in thought.

And, as in uffish thought he stood,
The Jabberwock, with eyes of flame,
Came whiffling through the tulgey wood,
And burbled as it came!

One, two! One, two! And through and through
The vorpal blade went snicker-snack!
He left it dead, and with its head
He went galumphing back.

"And hast thou slain the Jabberwock?
Come to my arm, my beamish boy!

O frabjous day! Callooh! Callay!”
He chortled in his joy.

’Twas brillig, and the slithy toves
Did gyre and gimble in the wabe:
All mimsy were the borogoves,
And the mome raths outgrabe.

“It seems very pretty,” [Alice] said when she had finished it, “but it’s rather hard to understand! ... Somehow it seems to fill my head with ideas — only I don’t exactly know what they are!”

EXERCISES

14. Make up ten questions on the text.

15. Agree or disagree.

1. Lewis Carroll is the real name of the writer.
2. Lewis Carroll was a professor of mathematics in Oxford.
3. The Liddells had five children.
4. Dodgson liked telling children amusing stories.
5. The story about Alice’s adventures in Wonderland was told on a boating trip on the Thames.
6. Lewis Carroll wrote many books for children, and all of them are popular.

16. Speak about Lewis Carroll and his books.

Active Words and Word Combinations

adventure [sd'ventʃs] <i>n</i>	күтпеген жағдай	exhibit [ig'zibit] <i>v</i>	экспонаттау,
atmospheric Lx̩tmss'ferik] <i>a</i>	атмосфералық	experience [ik'spɪsɪsɪns] <i>n</i>	қою
award [s'wo:d] <i>n</i>	марапат, сый	fairy tale ['fesɪteɪl]	тәжірибе
box-office [bDksɒfɪs] <i>a</i>	кассалық,	n glittery ['glɪtsrɪ] <i>a</i>	ертегі
career [ks'ɪrɪs] <i>n</i>	коммерциялық	increase [ɪn'kri:s] <i>v</i>	жылтырақ,
composer [ksm'psuzs] <i>n</i>	мансап,	incredible [ɪn'kredsəbl̩] <i>a</i>	жарқылдақ
dean [di:n] <i>n</i>	кәсіп	inspect [ɪn'spekt] <i>v</i>	ұлғайту
editor ['edɪts] <i>n</i>	композитор	interpretation [m^prɪ'teɪjʃn] <i>n</i>	керемет
effect [1'fekt] <i>n</i>	декан	knight [naɪt] <i>v</i>	зерттеу,
entertain Lents'teɪn] <i>v</i>	редактор		байқау
	әсер, ықпал		түсіндіру
	көңіл көтеру		серілікке
			көтеру

landscape [ˈlɪndʃskeɪp] <i>n</i>	пейзаж, ландшафт	sequel [ˈsi:kwsl] <i>n</i>	жалғасы (кітап не фильм)
musical [ˈmju:zɪksl] <i>n</i>	мюзикл	sketch [sketʃ] <i>n</i>	үлгі, нобай
obtain [sbˈteɪn] <i>v</i>	алу,	still life Lstil ˈlaɪf] <i>n</i>	натюрморт
publish [ˈpʌbliʃ] <i>v</i>	сатып алу	unsurpassed [ˌʌnssˈpɑːt] <i>a</i>	озық
pursue [psˈsju:] <i>v</i>	жариялау	venture [ˈventʃs] <i>n</i>	кәсіпорын
	айналысу	visionary [ˈviʒnəri] <i>a</i>	шынайы емес,
	(музыка, көркем сурет және т.б.)	watercolour [ˈwɔːsɪkəl] <i>n</i>	қиялдағы акварель
reduce [riˈdju:s]	қысқарту		
<i>v</i> romantic [rsuˈmɒntɪk] <i>a</i>	романтикалық		

LESSON 21

Topic:	Man and Society.
Text 1:	British Mass Media.
Text 2:	The United Nations Organization.

Text 1

British Mass Media

Newspapers

The British people are probably the greatest newspaper readers in the world. This explains the fact that there are quite a lot of editions of different kind. Generally, all the newspapers are divided into two groups. On the one hand, there are “quality” newspapers, which publish analytical articles on serious topics, involving economy, politics and business issues. Among the “quality” papers are *The Times*, *The Guardian*, *The Financial Times*, *The Independent*. Their circulation is not large, but their reputation is unshakeable. On the other hand, there are “popular” papers, or “tabloids” which are considered entertaining rather than informative. People buy such kind of papers to learn the latest news on sports events, private life of celebrities and rumors. Their circulation is much larger compared to “quality” papers. They are usually less in size and use large letters for the headings to report sensational news. The newspapers of this kind have the word “Daily” in the name. There are usually a lot of photographs, crosswords, sketches, and commixes in these papers. Among them the most popular are *Daily Express*, *The Sun*, *Daily Mail*, *Private Eye*, *Daily Mirror*, *Daily Star* and others.

Besides newspapers of daily circulation, there are also the ones issued on Sundays. These may be either the supplements to the daily papers, or independent Sunday papers, which are larger in size than the daily ones and usually have several separate parts on different topics. They can be called family papers, as there is something to read for each member of the family: love stories, detective stories, facts from history, sport, art, and much more. These newspapers contain the word “Sunday” in their title. Besides, there are a great number of all kinds of magazines.

All the newspapers and magazines in the UK are privately owned. Fleet Street in London, which was known as the home of many newspapers, has now lost its prominence — the offices of many newspapers have moved away from London, as the rent is very high.

Radio and Television

There are two main companies on the British Isles, which do the broadcasting over the country. They are the BBC (British Broadcasting

Corporation) and the IBA (Independent Broadcasting Authorities). There are several minor broadcasting companies as well.

In Britain there are four TV channels: the BBC I, the BBC II, the ITV (“I” stands for “independent”) and Channel IV. All of them are different, each channel having its own target group and providing the viewers with high quality of programmes to all tastes. Commercial TV stations broadcast entertainment programmes, light dramas, talk shows and documentaries, as well as sport programmes and news.

EXERCISES

1. Answer the following questions:

1. Are the British people great newspaper readers?
2. What types of newspapers are there in the United Kingdom?
3. What do “quality” newspapers specialize in?
4. What is the main aim of “popular” newspapers?
5. Are Sunday newspapers larger or smaller in size than the newspapers issued on weekdays?
6. What articles can one read in Sunday papers?
7. Where were the offices of the largest British newspaper agencies previously situated?
8. What are the two main broadcasting companies in the United Kingdom?
9. What are the TV channels in the United Kingdom?
10. What kind of programmes do they broadcast?

2. Say whether the following statements are true or false:

1. Not many newspapers are published in the United Kingdom today.
2. Quality newspapers publish analytical articles about business and politics.
3. *The Financial Times* is a popular newspaper.
4. The circulation of “popular” papers is much larger compared to “quality” papers.
5. All the newspapers and magazines in the United Kingdom are owned by the state.
6. There are a lot of offices of newspaper agencies in Fleet Street.

3. Ask your friend five questions about newspapers he/she reads.

4. Speak about the newspapers you read.

5. Answer the questions about television in Russia.

1. How many TV channels are there?
2. Are there any local TV channels in your city/town?
3. Do you watch TV regularly?
4. What is your favourite channel? Why do you like it?
5. Do you watch TV regularly or occasionally?

6. What kinds of programmes do you like watching?
7. Do you watch news regularly?
8. Why is it essential to watch news programmes?

6. Make up the outline of the text.

7. Retell the text using the outline.

Text 2

The United Nations Organization

“Membership in the United Nations is open to all peace-loving states which accept the obligations of the Charter and, in the judgment of the Organization, are willing and able to carry out these obligations.”

Article 4, Chapter 2, United Nations Charter

The name “United Nations”, coined by United States President Franklin D. Roosevelt, was first used in the “Declaration by United Nations” of 1 January 1942, during the Second World War, when representatives of 26 nations pledged their Governments to continue fighting together against the Axis Powers.

States first established international organizations to cooperate on specific matters. In 1899, the International Peace Conference was held in the Hague to elaborate instruments for settling crises peacefully, preventing wars and codifying rules of warfare. It adopted the Convention for the Pacific Settlement of International Disputes and established the Permanent Court of Arbitration, which began work in 1902.

The forerunner of the United Nations was the League of Nations, an organization conceived in similar circumstances during the First World War, and established in 1919 under the Treaty of Versailles “to promote international cooperation and to achieve peace and security”. The League of Nations ceased its activities after failing to prevent the Second World War.

In 1945, representatives of 50 countries met in San Francisco at the United Nations Conference on International Organization to the United Nations Charter. The United Nations was established on 24 October 1945 by 51 countries committed to preserving peace through international cooperation and collective security. Today, nearly every nation in the world belongs to the UN: membership now totals 189 countries.

All UN Member States are represented in the General Assembly — a kind of parliament of nations, which meets to consider the world’s most pressing problems. Each Member State has one vote. Decisions on “important matters”, such as international peace and security, ad

mitting new members, the UN budget and the budget for peacekeeping, are decided by two-thirds majority. Other matters are decided by simple majority. In recent years, a special effort has been made to reach decisions through consensus, rather than by taking a formal vote.

The Assembly holds its annual regular session from September to December. When necessary, it may resume its session, or hold a special or emergency session on subjects of particular concern. When the Assembly is not meeting, its six main committees, other subsidiary bodies and the UN Secretariat carry out its work.

Human Rights

The Universal Declaration of Human Rights, proclaimed by the General Assembly in 1948, sets out basic rights and freedoms to which all women and men are entitled — among them the right to life, liberty and nationality, to freedom of thought, conscience and religion, to work, to be educated, to take part in government.

Together with the Declaration, these rights constitute the International Bill of Human Rights.

The Declaration laid the groundwork for more than 80 conventions and declarations on human rights, including conventions to eliminate racial discrimination and discrimination against women; conventions on the rights of the child; the status of refugees and the prevention of genocide; and declarations on self-determination, enforced disappearances and the right to development.

With the standards-setting work nearly complete, the UN is shifting the emphasis of its human rights work to the implementation of human rights laws. The UN Commission on Human Rights, an intergovernmental body, holds public meetings to review the human rights performance of States.

Promoting respect for human rights is increasingly central to UN development assistance. In particular, the right to development is seen as part of a dynamic process, which integrates all civil, cultural, economic, political and social rights and improves the well-being of all individuals in a society. Key to the enjoyment of the right to development is the eradication of poverty, a major UN goal.

EXERCISES

8. Find in the text the English equivalents of the following words and word combinations and use them in the sentences of your own:

айналысқа қосылған; алғаш рет пайдаланылған; халықаралық ұйымдар; механизмдер әзірлеу; дағдарысты бейбіт жолмен реттеу; Халықаралық сот; алдын ала алмағаннан кейін; құрастыру; ұсынылған; ең өзекті әлемдік проблемалар; халықаралық бейбітшілік әне қауіпсіздік; бітімгершілік; ерекше жағдайлар; жыл сайынғы сессия; негізгі құқықтар мен бостандықтар; ой еркіндігі; нәсілдік

кемсітушілікті тоқтату; қашқын мәртебесі; үкіметаралық орган

9. Give the Russian equivalents of the following words and word combinations:

peace-loving states; continue fighting together; to elaborate instruments; rules of warfare; to adopt; forerunner; ceased its activities, to draw up; parliament of nations; one vote; admitting new members; to reach decisions through consensus; subjects of particular concern; subsidiary bodies; to take part in government; declarations on self-determination; holds public meetings; the right to development

10. Put the names of organizations and events mentioned in the text in chronological order.

The Declaration by United Nations
The Permanent Court of Arbitration
The International Peace Conference
The United Nations
The League of Nations
The Treaty of Versailles

11. Answer the following questions:

1. Who was the first to use the term “United Nations”?
2. What was the purpose of the International Peace Conference in the Hague?
3. What kind of convention did it adopt?
4. What organization was the forerunner of the United Nations
5. What did the League of Nations fail to prevent?
6. When was the United Nations established?
7. How many countries are now members of the United Nations?
8. Where are all United Nations Member States represented?
9. How many votes does each Member State have?
10. How are decisions on “important matters” taken?
11. When is the regular Assembly session held?
12. What are the main human rights? Prove that all these rights are essential for an individual.
13. Speak about the history of the United Nations Organization.
14. Speak about the work of the United Nations Organization.

Active Words and Word Combinations

achieve [s'tjɪv] v жету
adopt [s'dɒpt] v қабылдау
analytical [ˌæfɪns'lɪtɪkəl] а талдамалы

broadcast ['bro:dkɑ:st] v

тарату,
радиодан/теле
дидардан
жеткізу

carry out [ˈkxri ˈaut] <i>v</i>	орындау	obligation [ˈpblɪˈgeɪʃn] <i>n</i>	міндеттеме,
celebrity [siˈlebrɪti] <i>n</i>	танымалдылық	own [sun] <i>a</i>	келісім
circulation [ˈkjuˈleɪʃn] <i>n</i>	тарату, тираж	pledge [pledʒ] <i>v</i>	меншікті
codify [ˈksudɪfaɪ] <i>v</i>	жүйелендіру	prevent [prevent] <i>v</i>	салтанатты
commercial [kəˈtɜːʃl] <i>a</i>	коммерциялық	private [ˈpraɪvɪt] <i>a</i>	уәде беру,
conceive [kənˈsiːv] <i>v</i>	ойластыру	prominence [ˈpromɪns] <i>n</i>	куәландыру
conscience [ˈkɒnʃəns] <i>n</i>	сана, ар-намыс	promote [ˈprɒməʊt] <i>v</i>	алдын алу,
convention [kənˈvenʃən] <i>n</i>	шарт,	provide [prəˈvaɪd] <i>v</i>	кедергі болу
documentary [ˌdɒkjuˈmentsəri] <i>n</i>	конвенция	quality [ˈkwɒləti] <i>n</i>	жекеменшік
edition [ɪˈdɪʃən] <i>n</i>	деректі фильм	represent [ˌrepɪˈzent] <i>v</i>	атақтылық
	басылым,	representative [ˌrepɪˈzentətɪv] <i>n</i>	көмектесу,
	шығарылым	security [sɪˈkjʊərɪti] <i>n</i>	ілгерілету,
eliminate [ɪˈlɪmeɪt] <i>v</i>	жою, шеттету	sensational [senˈseɪʃənl] <i>a</i>	көтермелеу
emergency [ɪˈmɜːdʒənsi] <i>n</i>	төтенша жағдай	subsidiary [səˈsɪdɪəri] <i>a</i>	камтамасыз
eradication [ɪˈrædɪˈkeɪʃən] <i>n</i>	жою	supplement [ˈsʌplɪmənt] <i>n</i>	ету
forerunner [ˈfoʊərənər] <i>n</i>	бастамашы	target [ˈtɑːɡɪt] <i>n</i>	сапа
freedom [ˈfriːdəm] <i>n</i>	бостандық	unshakeable [ʌnˈʃeɪkəbəl] <i>a</i>	ұсыну,
groundwork [ˈɡraʊndwɜːk] <i>n</i>	негіз	viewer [ˈvjuːər] <i>n</i>	белгілеу
heading [ˈhedɪŋ] <i>n</i>	басы	vote [vot] <i>n</i>	өкіл
informative [ɪnˈfɔːmətɪv] <i>a</i>	мазмұнды	vote [vot] <i>v</i>	қауіпсіздік
involve [ɪnˈvɒlv] <i>v</i>	қосу,	warfare [ˈwɔːfə] <i>n</i>	сенсациялық
issue [ˈɪʃuː] <i>n</i>	көздеу		көмекші,
magazine [ˈmæɡəˈziːn] <i>n</i>	шығарылым,		қосымша
member [ˈmembər] <i>n</i>	басылым		қосымша
newspaper [ˈnjuːˈpeɪpər] <i>n</i>	журнал		мақсат
	мүше		берік
	газет		көрермен,
			бақылаушы
			дауыс
			дауыс беру
			жауынгерлік
			іс, қатығыс

TEST III

1. Choose the correct variant.

1	Russia is ... country in the world.	
	a. the strongest	c. the largest
	b. the most large	d. larger
2	Great Britain by the North Sea.	
	a. washes	c. is washed
	b. was washed	d. was washing
3	In its narrowest part the English Channel is called	
	a. La Manche	c. the Thames
	b. the Strait of Dover	d. the Severn
4	The UK consists of ... parts.	
	a. two	c. three
	b. five	d. four
5	Northern Ireland is a part of	
	a. Great Britain	c. the Irish Republic
	b. the UK	d. the USA
6	People living in Scotland are called	
	a. Irish	c. English
	b. Scottish	d. Scotlander
7	The United Kingdom is a . monarchy.	
	a. absolute	c. constitutional
	b. state	d. democratic
8	The island of Great Britain is surrounded . water.	
	a. from	c. with
	b. at	d. by

9	The climate on the British Isles is generally ...	
	a. severe	c. continental
	b. hot	d. mild
10	The longest river in the UK is ...	
	a. the Thames	c. Thames
	b. the Severn	d. Severn
11	Russia ... a vast territory.	
	a. occupies	c. is occupied
	b. occupy	d. occupied
12	The arctic climate is . one.	
	a. cold	c. the cold
	b. the coldest	d. most cold
13	The USA ... by the Pacific Ocean and the Atlantic Ocean.	
	a. was surrounded	c. is surrounded
	b. surrounded	d. surrounds
14	Slavery was ...in the USA in 1865.	
	a. abolished	c. restricted
	b. diminished	d. down
15	The wealth of new Zealand ... agricultural activities.	
	a. due to	c. is due to
	b. due	d. is due
16	Australia is the . manufacturer of wool.	
	a. world's leading	c. most leading
	b. country leading	d. great stock

17	The USA ... Canada.	
	a. borders with	c. borders on
	b. borders	d. is bordered on
18	Arbat is ... street of Moscow.	
	a. the longest	c. famousest
	b. the most famous	d. the most long
19	Turner is a famous	
	a. English	c. British poet
	b. American painter	d. American writer
20	The City is the ... of the UK.	
	a. financial center	c. heart
	b. Stock Exchange	d. historic monument
21	Moscow is ... city in Russia.	
	a. the largest	c. the larger
	b. large	d. vast
22	Moscow was founded ... Yury Dolgoruky.	
	a. by	c. at
	b. -	d. with
23	... can't call London a typical English city.	
	a. Nobody	c. Somebody
	b. One	d. None
24	Washington, DC is unique in ... way.	
	a. its own	c. its
	b. one's	d. his own
25	Washington is situated ... Potomac River.	
	a. on the	c. on a
	b. on	d. at the

26	The best way to go around NY is	
	a. by foot	c. on foots
	b. on feet	d. on foot
27	Tourists come . the Statue of . Liberty.	
	a. seeing	c. see
	b. to see	d. saw
28	Traffic on even-numbered streets ... east.	
	a. travel	c. travels
	b. is travelling	d. are travelling
29	The word 'downtown' ... the city centre in NY.	
	a. connote	c. connotes
	b. doesn't connote	d. don't connote
30	Weber started writing music ...	
	a. on himself	c. of his own
	b. about himself	d. his own
31	The first performance was	
	a. a failure	c. failed
	b. failure	d. the failure
32	Cats was an ... hit.	
	a. uncredible	c. iccredible
	b. incredible	d. incredit
33	He ... many awards, including an Academy Award.	
	a. won	c. win
	b. had win	d. shall win
34	Turner received . no general education.	
	a. almost	c. neither
	b. none	d. yet

35	A landscape is a picture of	
	a. people	c. houses
	b. still life	d. countryside
36	Dodgson often ... children with different stories.	
	a. entertained	c. said
	b. told	d. amuse
37	The story was so good that . .	
	a. they asks to publish it	c. they asked to publish them
	b. they asked to publish	d. they asked to publish it
38	Alice in Wonderland was ... by Lewis Carroll.	
	a. the best book	c. the better book
	b. a best book	d. the most best book
39	“Quality” news papers publish es on . topics.	
	a. light	c. sensational
	b. different	d. serious
40	The newspapers issued on Sundays are called	
	a. Sunday supplement	c. tabloids
	b. weekend papers	d. dailies
41	Fleet Street was known as home for many . .	
	a. newspapers	c. TV stars
	b. television programme	d. celebrities
42	All UN Member States ... in the General Assembly.	
	a. represent	c. present
	b. are presented	d. are represented

43	The League of Nations was the ... of the UNO.	
	a. forerunner	c. follower
	b. forefather	d. starting point
44	The island of Great Britain is divided ... three parts.	
	a. into	c. in
	b. to	d. on
45	Broadway is the ... street in New York with many sights.	
	a. long	c. most long
	b. longer	d. longest
46	The UN ... emphasis of its human rights work to the implementation of human rights laws.	
	a. is shifting	c. are shifting
	b. be shift	d. will shift
47	... recent years, a special effort has been made to reach decisions through consensus.	
	a. on	c. within
	b. in	d. at
48	The League of Nations ceased its activities after ... to prevent the Second World War.	
	a. stopping	c. failing
	b. fail	d. didn't manage
49	Franklin D. Roosevelt was the first ... the term “United Nations”.	
	a. use	c. used
	b. to use	d. was used
50	Each member of the UN has	
	a. one vote	c. three votes
	b. two votes	d. five votes

2. Topics for discussion:

1. Speak about Russia.
2. Speak about the United Kingdom.
3. Speak about the United States of America.
4. Speak about a country you would like to visit.
5. Speak about Moscow.
6. Speak about your native town (city)/the town (city) you live in.
7. Speak about London.
8. Speak about Washington, DC.
9. Speak about New York.
10. Speak about a famous composer/musician.
11. Speak about a famous painter.
12. Speak about a famous writer.
13. Speak about mass media in the United Kingdom.
14. Speak about the formation of the United Nations organization.
15. Speak about human rights.

IV. МАМАНЫҢ КӘСІПТІК ҚЫЗМЕТІ

LESSON 22

Topic:	Education.
Text 1:	Education in Russia.
Text 2:	Schools in the United Kingdom.
Text 3:	Education in the United States.

Text 1

Education in Russia

Children start school at the age of six in Russia. The course of studies at school is eleven years now: four years of primary school and seven years of secondary school. Previously it was only ten years: three years of primary school and seven years of secondary school. Children under the age of six are taken to creches and nursery schools.

There is a wide choice of schools nowadays: state schools, private schools, lyceums and gymnasiums. The majority of schools is free of charge, but in some (usually private ones) parents have to pay for the education of their children. In ordinary schools parents sometimes pay for additional subjects in the curriculum, such as a foreign language or arts. Though it is generally not a demand, most children can already read and write when they start their school: this makes education much easier for them.

In primary school there are three or four lessons a day, they usually are Reading, Writing and Arithmetic. A lesson lasts forty minutes. During the first term children get used to learning and adapt to school regulations. Beginning with the second term of the first year at school, children also take Handicrafts, Drawing, Music and Physical Education. The list of subjects under study is further extended during the second, third and fourth years and includes the World History of Arts, Fundamentals of Security, History, Geography, and others. At primary schools all lessons are usually conducted by one teacher.

At the age of ten children pass to the second stage of education, known as secondary school. In secondary school there is a wide variety of subjects under study, and teachers specialize. The transition from primary to secondary school is sometimes difficult for children. After finishing the ninth form and getting the Certificate of Basic Secondary Education, schoolchildren may either continue their education in the tenth form, or leave school and go to technical (vocational) schools and colleges.

After eleven years at school the school leavers take examinations and get the Certificate of Complete Secondary Education. Those who have only excellent marks in the Certificate get a gold medal, which gives the right to enter higher school taking only one examination.

The admission to higher school is competitive and based on the system of entrance examinations, usually three or four. During the examinations the school leavers must show their abilities in the chosen field. Young people also have an option to get specialized secondary education in vocational schools after leaving the eleventh form.

Among higher educational establishments are institutes (colleges), academies and universities. The term of studying in higher school is from four to six years. Students can be involved in scientific research while studying. At the end of their final year at college, university or academy they take final examinations and get a diploma. Besides, they can take postgraduate courses in the chosen field.

EXERCISES

1. Give the Russian equivalents of the following words and word combinations:

the course of studies; primary school; secondary school; previously; creche; lyceum; gymnasium; free of charge; curriculum; demand; to adapt; to extend; to conduct; transition; vocational school; higher school; competitive; ability; to be involved in; postgraduate courses

2. Use the words and phrases of exercise 1 in the sentences of your own.

3. Give the English equivalents of the following:

балабақша; үлкен таңдау; мемлекеттік мектеп; мектептердің көбі; қосымша пәндер; бірінші тоқсан; мектеп ережелері; қосу; оқытылатын пәндер; бітірушілер; академия; бітіру емтихандары

4. Use the words and word combinations of exercise 3 in the sentences of your own.

5. Find in the text and read the information about

- the course of studies in Russian schools;
- pre-primary educational establishments;
- types of schools existing in Russia;
- lessons in primary school;
- secondary education;
- school-leaving examinations;
- the admission to higher school;
- higher educational establishments.

6. Translate the words in brackets into English.

1. (*Оқыту курсы*) is eleven years.
2. Children (*алты жасқа толмаған*) are taken to creches and nursery schools.
3. (*Мектептердің көбі*) are free of charge.
4. At the age of six children start (*бастауыш мектепке бару*).
5. After (*базалық орта мектеп*) young people can enter (*техникалық училищелер*).

7. Make up ten questions on the text.

- 8. Make up the outline of the text.**
- 9. Retell the text using the outline.**
- 10. Choose one point of the outline to make an extended report.**
- 11. Translate into English.**

Ресейде қазіргі уақытта мемлекеттік және жекеменшік мектептердің бірнеше типтері бар. Ата-аналар өз қарауына қарай балаларын гимназияға, лицейге немесе жекеменшік мектепте бере алады. Кейде осындай оқу орындарына тапсырған кезде балалар тестілеуден өтеді не емтихан тапсырады. Білім беру стандарты – барлық мектептер үшін ортақ, алайда мектептер жұмыс әдістері мен оқулықтарды өздері таңдай алады. Ереже бойынша, мектепке дейін балалар яслиге және балабақшаға барады, ол жерлерде ұжымда жұмыс істеу дағдыларын меңгереді, бұл мектептегі оқуды жеңіл етеді.

Text 2

Schools in the United Kingdom

Education in the United Kingdom is compulsory from the age of five to sixteen. Children under five go either to nursery schools, or to playgroups. Both types of pre-primary educational establishments are non-state; the difference is that a child spends the whole day in a nursery school, while he or she can stay in a playgroup only for some hours a day. Anyway, the main aim of such kind of establishments is to make the children ready for primary schools. Children play, draw, model things from clay and learn to work together.

Compulsory education for all children begins at the age of five. There are 35,000 state schools in Britain. All of them are the responsibility of the Local Educational Authorities (LEA). The LEA caters for the curriculum and exams in each region; they also appoint head teachers and held assessment tests at schools.

Primary school is for children from five to eleven. At first the studies are more like playing than working; English teachers say that this is the best way for children to get used to school. Probably they are right: children learn better when they play. Lessons usually last from nine in the morning till four or five in the afternoon with a long break at the lunchtime.

At the age of eleven pupils go to comprehensive schools. Children usually wear a uniform; it is different in different schools. They study Maths, English, Arts, English Literature, Geography, one or two foreign languages, usually French, Italian or German, PE (Physical Education), IT (Information Technology), Religion, Science, Biology, Sex Education and other subjects.

At the end of their studies they take General Certificate of Secondary Education examinations (GCSE) 0-level, and then they either leave school and start working or continue their studies at school or at college for two more years. This is called the sixth form at school or the sixth form college,

and the students take only the subjects they need for entering the university of their choice.

At the age of eighteen they take GCSE A-level. They usually take three or four A-levels. There are no entrance exams to universities, so the students can enter a university or a college on the results of their A-level examinations.

Speaking about education in the UK it is necessary to say that there is a great difference between state education and private education. State schools are free, and about ninety per cent of all children attend them. Private, or public schools are very expensive. These are usually boarding schools, where children stay while they study, coming home only on vacations. These schools are for children between thirteen and eighteen. Before entering a public school children are usually educated at home. State schools are usually mixed, while private schools are typically single-sex, with a few exceptions.

EXERCISES

12. Give the Russian equivalents of the following words and word combinations:

Local Educational Authorities; primary school; comprehensive school; secondary school; Art; English Literature; Information Technology; General Certificate of Secondary Education examinations; A-level; O-Level; state education; private education; public schools; boarding schools; mixed

13. Give the English equivalents of the following words and word combinations:

міндетті; бес жасқа дейін; не ... не; балабақша; жасау; оқу жоспары; директор; ... көбірек ұқсайды; мектеп формасы; шет тілдері; оқуды жалғастыру; колледждің дайындық классы; тегін; демалыс

14. Answer the following questions:

1. From what age is education in the United Kingdom compulsory?
2. What are the establishments for pre-primary education?
3. What is the difference between nursery schools and playgroups?
4. How many state schools are there in Great Britain?
5. What does the LEA do?
6. At what age do children go to primary schools?
7. What subjects do children take in secondary schools?
8. What kind of exam do the pupils take at the age of sixteen?
9. When do the pupils take GCSE A-level?
10. Are there any entrance exams in British universities?

15. Make up sentences using the following table:

At the age of	3	pupils children	go to take	nursery schools. GCSE 0-level. playgroups. secondary schools. primary schools. GCSE A-level.
	5			
	11			
	16			
	18			

16. Compare British and Russian schools. Speak on the following:

- age of admission to schools;
- term of compulsory education;
- subjects;
- exams;
- uniform;
- admission to colleges and universities.

17. Fill in the blanks with the following words:

boarding; run; comprehensive; year; graduates; facilities; mixed; public

Mike goes to a ... school in Birmingham. He is thirteen and is in his third ... now. His parents wanted to send him to a ... school but Mike was against it. He likes his school and his studies, and he thinks that if he went to a ... school, he would miss his home. The school he goes to is Mike has a lot of friends at school both among boys and girls. The classes .from nine am till quarter past four pm. Mike's favorite subject at school is IT. He says he wants to become a programmer when he Besides, he is fond of sports. He plays football and volleyball. The school he goes to has excellent sports ..

18. Read and translate into Russian.

Eton is one of the oldest public schools in Great Britain. It is a single-sex school. Today it is a secondary school for approximately 1,280 boys between the ages of 13 and 18, all of whom are boarders. Boys live in Houses. There are about fifty boys in each House. Every House has its House Master. For academic purposes, the School is divided into five Blocks, from F to B. Boys normally spend one year in each block, moving up in September. On arrival in the School, a boy is assigned a Tutor by his House Master. The Tutor's principal function is to assist House Masters in monitoring academic performance; he also fosters his pupils' personal, cultural, and social development. His pupils come to him in small groups once a week for a Tutorial, in which they follow a programme of Study Skills, Personal-Social-Health Education (PSHE — designed to raise a boy's awareness of moral, social, and health issues), and topics chosen by the Tutor. When the boy becomes a Specialist, i.e. when he enters C and embarks on A-level work, he chooses a new Tutor. This will normally be a

Master who teaches what is likely to be the boy's principal A-level subject. There are thirty-seven scheduled schools (i.e. lessons) a week in which formal teaching takes place, but almost all boys have one or more reading schools (i.e. free periods). Boys are taught in divisions (i. e. sets or forms) normally containing about ten or twelve boys of broadly similar ability in the case of Specialists and about twenty in the case of Non-Specialists. In each block, a programme of regular out-of-school work is laid down.

There are a lot of facilities in Eton. Computing (along with Design and Technology, Music, Drama, and Art) forms a compulsory part of the syllabus during the first year and is an optional subject thereafter. In the Design Centre there are facilities for woodwork, metalwork, silver- work and electronics. A huge number of boys have music lessons, and there are numerous bands, orchestras, and small groups. Most departments have a building of their own where the boys are taught.

19. Speak about schools in Great Britain.

Text 3

Education in the United States

There is no federal educational standard in the USA. Schooling and educational programmes are the responsibility of each state; this is why one can find great differences in education from state to state. No uniform demands exist on education in schools or universities throughout the nation. In most states attending school is obligatory for children between six and seventeen. Secondary education institutions include elementary schools and high schools.

Higher education in the USA is not nation-wide. Colleges differ a lot from each other in scale and level of education as well as in the "quality" of diplomas given. There are private and state universities. Private education is considered more prestigious. The most famous private university is Harvard. Higher education is rather expensive in the USA.

A typical American university has two levels of education: two years of undergraduate classes and two more years of graduate classes. The undergraduate years are called the freshman and the sophomore year. During the first and the second year the students take subjects of general education: Science, Humanities, Arts. The specialization begins at the third and the fourth years, named the junior and the senior year respectively. After the fourth year at college, students get a Bachelor's degree. Graduates may specialize further and do research. They get a Master's Degree.

EXERCISES

20. Give the English equivalents of the following words and word combinations:

федералдық білім беру стандарты; оқу және білім беру

бағдарламалары; әмбебап талаптар; бастауыш мектеп; орта мектеп; беделді болып есептеледі; ең танымал; айтарлықтай қымбат; бірінші курс; екінші курс; үшінші курс; төртінші курс; жалпы білім беретін пәндер; мамандану; бакалавр дәрежесі; магистр дәрежесі

21. Agree or disagree:

1. The system of education in the USA works according to the national standard.
2. Admission to elementary and high schools is free.
3. State universities are more prestigious than private ones.
4. The course in a typical American university lasts five or six years.
5. Sophomore is the second year in a university.
6. The specialization begins at the first year of studies in a university.

22. Make up ten questions on the text.

23. Compare education in the United States and in Russia.

24. Speak about education in the United States.

LESSON 23

Topic:	My Future Activities.
Text 1:	Teacher's Profession.
Text 2:	Reform in the System of Secondary Education in Russia.

Text 1

Teacher's Profession

When young people choose the profession of a teacher, it is always necessary to bear in mind that teaching is a very difficult job. It implies great responsibility and a lot of activities of different kind both in class and at home. There are always a lot of copybooks to be corrected, plans to be written, and problems to be discussed. In fact, there are no days off for a teacher: he or she is constantly occupied with thoughts about school, lessons and pupils. This is why it is often said that teacher's job is very specific.

On the one hand, a good teacher does not only give knowledge but also serves a model of behaviour for his or her pupils, especially the young ones. He or she forms the pupils' attitude to the subject. The manner in which he or she teaches matters a lot. On the other hand, a teacher mustn't forget that he or she must study from the pupils. Studying is a constant process for a teacher. If one stops studying, learning something new every day, both in the sphere of his or her professional interest and in people's relations, this means that it is time to stop teaching. Otherwise, it will do no good for the teacher and the pupils.

The teacher's task is not only to provide the pupils with information, but also to prepare them for everyday life, to make them good and responsible citizens of the society. While communicating with children a teacher studies them. The teacher must know the pupils' interests beyond the classroom, share their concerns, and learn about their needs and abilities. He or she must be well aware of the pupils' good and bad sides, too.

Classroom climate depends a lot on the relations between a teacher and a pupil. Mutual respect of the teacher and the pupils is necessary if one wants to create a good and fruitful atmosphere at the lesson. To achieve this, the teacher's thinking should be on a higher level than that of the pupils.

It is the main aim of education to help children to live in the community and to prepare for real life situations. School becomes a place for work and play, for living and learning. A teacher takes an active part in shaping a child's character, fostering honesty, kindness, and cooperation.

Teaching is a very difficult job but those who are well equipped for it will have a happy and interesting life.

EXERCISES

1. Give the Russian equivalents of the following words and word combinations:

imply great responsibility; model of behaviour; classroom climate; constant process; mutual respect; shaping a child's character; to foster; to be well equipped for

2. Give the English equivalents of the following words and word combinations:

үлкен жауапкершілік; маңызы зор; қатынастар; міндет; қатысу; адалдық; мінез-құлық; жоғарырақ деңгей

3. Make up ten questions on the text.

4. Agree or disagree. Explain your point.

1. Teaching is a very boring job.
2. The attitudes to the subject and to learning in general depend on the teacher.
3. A good atmosphere at the lesson is provided by the teacher's respect for the pupils.
4. The only responsibility of a teacher is to give good knowledge.
5. It is always difficult to choose the right attitude to pupils.

5. Find the sentences with the modal verbs, and make them negative and interrogative.

6. Make up the outline of the text.

7. Retell the text using the outline.

8. Give the Russian equivalents of the following words and word combinations and use them in the sentences of your own:

to become a teacher; a subject; to graduate from; to bring up new generation; on the curriculum; age group; out-of-class work; the leading teacher of the class; responsibility

9. Give the English equivalents for the following words and word combinations and use them in the sentences of your own:

ізгі; құрметті; көрнекті; бірдеңеге көп уақыт арнау; оқу кестесі; педагогика; әдістеме; психология

10. Answer the following questions:

1. Why have you chosen to become a teacher?
2. Where will you work after you graduate?
3. What subject will you teach after you graduate?
4. When will you graduate? What year are you in now?
5. It is a responsible task to bring up new generation, isn't it? Why?
6. What subjects in the curriculum will help you to teach children?

7. What kinds of teaching activities are taught at your college?
8. Do the students at your college do teaching practice?
9. What age group would you like to teach? Why?
10. What will you do besides teaching your subjects at school? Will you be a form-teacher (the leading teacher of the class)?
11. Should a teacher devote much time to out-of-class work?
12. What outstanding educators do you know? Whose methods are you going to use in your everyday work? Why? Describe some of these methods.
13. What are the duties of a teacher?
14. Why is the teacher's profession considered one of the most important?

Text 2

Reform in the System of Secondary Education in Russia

School is one of the most important institutions of the society; school reflects the condition of the society and shows tendencies of further development. Being one of the most important social institutions, it influences the life of the country as a whole. Therefore, much attention should be paid to education of children to ensure stability and progress in the country. At the same time, the changes in the social and economic life present new demands in the respect of new vision in the upbringing and development of the new generation. It is generally stated that the system of education in Russia has the urgent need in deep alterations nowadays.

In the beginning of the twenty-first century the system of education faces several problems. On the one hand, changes taking place in information technologies and industry highlight the main objectives in education. Modern industry needs qualified, highly professional specialists in many spheres. On the other hand, the overflow of information may become even dangerous for children: the statistics says that only 10 per cent of school-leavers can be considered absolutely healthy today, the other 90 per cent having various health problems. Therefore, it has been decided to extend the period of obligatory secondary education to nine years instead of eight. General secondary education is thus extended to eleven years.

The curriculum will undergo considerable changes, too. More attention will be paid to new subjects in the curriculum, which are essential for the integration of the young people into society. These include economics, information technology, ecology, law, culture, arts, geography, biology and fundamentals of security. The principles of teaching Russian language, Russian literature, and mathematics will be also changed aiming at deeper knowledge of the students. Teaching a foreign language at Russian schools will be improved so as to match the international standards. It is absolutely necessary to bring up harmoniously developed people, thus more attention will be paid to the lessons of physical education.

The education in Russia will undergo one more serious alteration in the

nearest future, concerning the entrance exams to higher educational establishments. The nationwide system of assessment tests is going to be developed. Admission to the universities will be held on the results of these tests.

EXERCISES

11. Give the Russian equivalents of the following words and word combinations:

institution; to reflect; further development; to present new demands; urgent need; to highlight; fundamentals of security; nationwide; assessment test

12. Give the English equivalents of the following words and word combinations:

жағдайды көрсету; жалпы алғанда; тәрбие; даму; проблемаларға тап болу; заманауи өнеркәсіп; кеңейту

13. Make up ten questions on the text.

14. Agree or disagree. Explain your point.

1. Much attention is paid to bringing up a harmoniously developed individual.

2. No new subjects are included in the school curriculum.

3. The term of studies at schools will be less than in the past.

4. All school-leavers in Russia are healthy.

5. Rules of admission to the universities will be altered.

6. Teaching a foreign language at schools in Russia corresponds to the international standards nowadays.

15. Find the sentences with the Complex Object, and make them negative and interrogative.

16. Make up the outline of the text.

17. Retell the text using the outline

LESSON 24

Topic: The Rights of the Child

Text: The Convention on the Rights of the Child

Text

The Convention on the Rights of the Child

The human rights of children and the standards to which all governments must aspire in realizing these rights for all children, are formulated in the Convention on the Rights of the Child. The Convention is the most universally accepted human rights instrument in history — it has been ratified by every country in the world except two. By ratifying this instrument, national governments have committed themselves to protecting and ensuring children's rights.

Built on varied legal systems and cultural traditions, the Convention on the Rights of the Child is a universally agreed set of non-negotiable standards and obligations. It spells out the basic human rights that children everywhere — without discrimination — have: the right to survival; to develop to the fullest; to protection from harmful influences, abuse and exploitation, and to participate fully in family, cultural and social life.

Every right spelled out in the Convention is inherent to the human dignity and harmonious development of every child. The Convention protects children's rights by setting standards in health care, education and legal, civil and social services. These standards are benchmarks against which progress can be assessed. States that are party to the Convention are obliged to develop and undertake all actions and policies in the light of the best interests of the child.

The Convention on the Rights of the Child was carefully drafted over the course of 10 years (1979 — 1989) with the input of representatives from all societies, all religions and all cultures. The Convention has become the most widely accepted human rights treaty ever.

Some people assume that the rights of children born in wealthy nations — where schools, hospitals and juvenile justice systems are in place — are never violated, that these children have no need for the protection and care called for in the Convention. But that is far from the truth. To varying degrees, at least some children in all nations face unemployment, homelessness, violence, poverty and other issues that dramatically affect their lives.

All of us are born with human rights — a principle the Convention on the Rights of the Child makes very clear. They belong to each and every one of us equally. Children living in developing countries have the same rights as children in wealthy countries. The Convention places equal emphasis on all of the rights for children.

Because of its near-universal acceptance by the community of nations, the Convention on the Rights of the Child has brought into sharp focus for the first time the fundamental human dignity of all children and the urgency of ensuring their well-being and development. The Convention on the Rights of the Child specifically refers to the family as the fundamental group of society and the natural environment for the growth and well-being of its members, particularly children.

Under the Convention, States are obliged to respect parents' primary responsibility for providing care and guidance for their children and to support parents in this regard, providing material assistance and support programmes. States are also obliged to prevent children from being separated from their families unless the separation is judged necessary for the child's best interests.

The Convention on the Rights of the Child confirms that children have a right to express their views and to have their views taken seriously and given due weight — but it does not state that children's views are the only ones to be considered. The Convention also states that children have a responsibility to respect the rights of others, especially those of parents.

The principle of non-discrimination is included in all the basic human rights instruments and has been carefully defined by the bodies responsible for monitoring their implementation.

The Convention on the Rights of the Child was adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989. It entered into force 2 September 1990, in accordance with article 49.

EXERCISES

1. Give the English equivalent of the following words and word combinations:

бүкіл әлемде толық танылған құжат; ратификациялау, даусыз; балалардың құқықтарын қорғау және кепілдендіру; заңнамалық жүйе; мәдени дәстүр; өмір сүру құқығы; толық даму құқығы; толыққанды қатысу; стандарттар белгілеу; денсаулық сақтау; іс-қимыл жасау; өкілдердің үлесі; адам құқықтары туралы шарт; (құжатты) мақұлдау; қабылдау; кәмелет жасқа толмағандардың істері жөніндегі сот; олай емес; жұмыссыздық; тең дәрежеде; дамушы елдер; дамыған елдер; адамгершілік; табиғи орта; бала мүддесі үшін; өз пікірін білдіру; басқалардың құқықтарын құрметтеу; орындау

2. Give the Russian equivalents of the following words and word combinations:

to aspire; governments have committed themselves; universally agreed; inherent to the human dignity; social services; benchmark; in the light of; to assume; poverty; affect one's life; bring into sharp focus; parents' primary responsibility; in this regard; material assistance; prevent somebody from something

3. Match the words in the columns.

universally
wealthy
juvenile
to ensure children's
harmonious
harmful
primary
to express
carefully
human
cultural
health
developing
the community
social

accepted
rights
rights
traditions
influences
development
care
service
nation
justice
country
of nations
responsibility
their views
defined

4. Prove that

- the Convention on the Rights of the Child is the most universally accepted document of this kind;
- the Convention on the Rights of the Child is a set of non-negotiable standards and obligations;
- the Convention on the Rights of the Child spells out the basic human rights for children all over the world;
- the Convention on the Rights of the Child was paid much attention to while being drafted;
- children born in wealthy nations sometimes need protection as well as children born in developing countries;
- the Convention on the Rights of the Child specifically emphasizes the role of the family in the upbringing of children.

5. Express the idea in a different way.

1. The Convention on the Rights of the Child was accepted by all the countries in the world except two.

2. The Convention on the Rights of the Child is the basic document that serves the reference for the governments.

3. The Convention was written for a long period of time.

4. The Convention was written taking into consideration different cultural backgrounds.

5. Some people think that children living in the developed countries do not suffer from homelessness, violation and discrimination.

6. The main obligation of the parents is to provide good living conditions for their children.

7. States must ensure that children live together with their families unless the court decides it is better for a child to be separated from his/ her parents.

8. Children can express their point of view and respect the point of view of the others.

9. The principle of equality of all the races is included in all the documents of the Convention.

6. Speak about the main principles of the Convention on the Rights of the Child.

Extracts from the *Convention on the Rights of the Child*

Preamble

The States Parties to the present Convention,

Bearing in mind that the peoples of the United Nations have, in the Charter, reaffirmed their faith in fundamental human rights and in the dignity and worth of the human person and have determined to promote social progress and better standards of life in larger freedom,

Recalling that, in the Universal Declaration of Human Rights, the United Nations has proclaimed that childhood is entitled to special care and assistance,

Recognizing that the child, for the full and harmonious development of his or her personality, should grow up in a family environment, in an atmosphere of happiness, love and understanding,

Recognizing that, in all countries in the world, there are children living in exceptionally difficult conditions and that such children need special consideration,

Recognizing the importance of international cooperation for improving the living conditions of children in every country, in particular in the developing countries,

Have agreed as follows:

Part I

Article 2

1. States Parties shall respect and ensure the rights set forth in the present Convention to each child within their jurisdiction without discrimination of any kind, irrespective of the child's or his or her parent's or legal guardian's race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic or social origin, property, disability, birth or other status.

2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that the child is protected against all forms of discrimination or punishment on the basis of the status, activities, expressed opinions, or beliefs of the child's

parents, legal guardians, or family members.

Article 3

1. In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration.

2. States Parties undertake to ensure the child such protection and care as is necessary for his or her well-being, taking into account the rights and duties of his or her parents, legal guardians, or other individuals legally responsible for him or her, and, to this end, shall take all appropriate legislative and administrative measures.

Article 9

1. States Parties shall ensure that a child shall not be separated from his or her parents against their will, except when competent authorities subject to judicial review determine, in accordance with applicable law and procedures, that such separation is necessary for the best interests of the child. Such determination may be necessary in a particular case such as one involving abuse or neglect of the child by the parents, or one where the parents are living separately and a decision must be made as to the child's place of residence.

Article 12

1. States Parties shall assure to the child who is capable of forming his or her own views the right to express those views freely in all matters affecting the child, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

2. For this purpose, the child shall in particular be provided the opportunity to be heard in any judicial and administrative proceedings affecting the child, either directly, or through a representative or an appropriate body, in a manner consistent with the procedural rules of national law.

Article 14

1. States Parties shall respect the right of the child to freedom of thought, conscience and religion.

2. States Parties shall respect the rights and duties of the parents and, when applicable, legal guardians, to provide direction to the child in the exercise of his or her right in a manner consistent with the evolving capacities of the child.

Article 16

2. The child has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

Article 17

States Parties recognize the important function performed by the mass media and shall ensure that the child has access to information and material from a diversity of national and international sources, especially those aimed at the promotion of his or her social, spiritual and moral well-being and physical and mental health.

Article 18

1. States Parties shall use their best efforts to ensure recognition of the principle that both parents have common responsibilities for the upbringing and development of the child. Parents or, as the case may be, legal guardians, have the primary responsibility for the upbringing and development of the child. The best interests of the child will be their basic concern.

3. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that children of working parents have the right to benefit from child-care services and facilities for which they are eligible.

Article 23

1. States Parties recognize that a mentally or physically disabled child should enjoy a full and decent life, in conditions which ensure dignity, promote self-reliance and facilitate the child's active participation in the community.

Article 24

States Parties recognize the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health and to facilities for the treatment of illness and rehabilitation of health. States Parties shall strive to ensure that no child is deprived of his or her right of access to such health care services.

Article 27

1. States Parties recognize the right of every child to a standard of living adequate for the child's physical, mental, spiritual, moral and social development.

2. The parent(s) or others responsible for the child have the primary responsibility to secure, within their abilities and financial capacities, the conditions of living necessary for the child's development.

Article 28

1. States Parties recognize the right of the child to education and with a view to achieving this right progressively and on the basis of equal opportunity, they shall, in particular:

- (a) Make primary education compulsory and available free to all;
- (b) Encourage the development of different forms of secondary education, including general and vocational education, make them available and accessible to every child and take appropriate measures such as the introduction of free education and offering financial assistance in case of need;

- (c) Make higher education accessible to all on the basis of capacity by every appropriate means;
- (d) Make educational and vocational information and guidance available and accessible to all children;
- (e) Take measures to encourage regular attendance at schools and the reduction of drop-out rates.

2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that school discipline is administered in a manner consistent with the child's human dignity and in conformity with the present Convention.

3. States Parties shall promote and encourage international cooperation in matters relating to education, in particular with a view to contributing to the elimination of ignorance and illiteracy throughout the world and facilitating access to scientific and technical knowledge and modern teaching methods. In this regard, particular account shall be taken of the needs of developing countries.

Article 30

In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities or persons of indigenous origin exist, a child belonging to such a minority or who is indigenous shall not be denied the right, in community with other members of his or her group, to enjoy his or her own culture, to profess and practice his or her own religion, or to use his or her own language.

Part II

Article 42

States Parties undertake to make the principles and provisions of the Convention widely known, by appropriate and active means, to adults and children alike.

Article 43

1. For the purpose of examining the progress made by States Parties in achieving the realization of the obligations undertaken in the present Convention, there shall be established a Committee on the Rights of the Child.

Active Words and Word Combinations

admission [sd'mijsn] *n* қабылдау

aim [eim] *n* мақсат

appoint [s'point] *v*

тағайындау

assessment бағалау

[s'sesmsnt] *n*

authority [o:'0Driti] *n* билік, әкім-шілік

cater for ['keits] қамқор болу

certificate

куәлік, аттестат

[ss'tifikst] *n*

clay [klei] *n*

саз, балшық

comprehensive school

бірыңғай орта мектеп

[kDmpri'hen
siv jku:l]

compulsory [ksm'pAlssri] <i>a</i>	міндетті	junior year ['d3u:rns fə]	соңғының
conduct [ksn'dAkt] <i>v</i>	жүргізу	local ['lsuksl] <i>a</i>	алдындағы
course [ko:s] <i>n</i>	курс	nursery school ['n3:ssri ^sku:l]	курс
che [kreij] <i>n</i>	балабақша	playgroup ['pleigru:p] <i>n</i>	жергілікті
curriculum (<i>pl -la</i>) [ks'rikjutam] <i>n</i>	оқу курсы;	postgraduate course [^psust'grxdju:t ^ko:s]	балабақша
demand [di'ma:nd] <i>n</i>	оқу кестесі	previously ['pri:vissli] <i>adv</i>	серуен тобы
education [^edju'keijsn] <i>n</i>	талап, сұрау	primary ['praimsri]	аспирантура
elementary school [eli'mentsri jku:l]	салу	a private ['praivit]	бұрын,
enter ['ents] <i>v</i>	білім	a research [ri's3:tj]	ерте
entrance exam ['entrsns ig^zxm]	бастауыш	<i>n</i>	бастапқы
establishment [I'stxbhjsnt] <i>n</i>	мектеп	responsibility [ri^spDnss'biliti] <i>n</i>	жекеменшік
extend [ik'stend] <i>v</i>	түсу	secondary ['seksndsri] <i>a</i>	ғылыми-
facility [fs'siliti] <i>n</i>	түсу	senior year ['si:nis fə]	зерттеу
free of charge ['fri: sv 'tjRG]	емтиханы	sophomore year ['sDfsmo: ^ jis]	жұмысы
freshman year ['frejmsnjis]	ұйым,	term [t3:m] <i>n</i>	жауапкершілі
high school ['hai ^sku:l]	мекеме	term of studying ['t3:m sv 'stAdiiN]	к,
involve [in'vDlv] <i>v</i>	жалғасу,	vocational [vsu'keijsnsl] <i>a</i>	міндет
	жабдық,		орта
	тетік		соңғы курс
	тегін		(<i>амер.</i>)
	бірінші		екінші курс
	курс		(<i>амер.</i>)
	орта мектеп		семестр,
	(<i>амер.</i>) қосу,		тоқсан
	тарту		оқу мерзімі
			кәсіптік

ADDITIONAL TEXTS

FOR READING AND DISCUSSING

(1)

The Whipping Boy

In the afternoon Tom had a few moments to himself, and a lad of about twelve years of age was brought in to him. He came up to Tom with his head bowed and fell on one knee before him. Tom sat still and looked at the lad in silence a moment. Then he said:

“Rise, lad! Who are you? What do you want?”

The boy rose and said:

“You must remember me, My Lord. I am your whipping boy.” “My *whipping* boy?”

“Yes, My Lord. I am Humphrey Marlow.”

Tom did not know what to do or to say.

“It seems to me that I remember you,” he said at last. “But I cannot remember everything, as I am ill.”

“Oh, my poor master,” cried the whipping boy, thinking to himself: “It is true — he is mad, the poor fellow. But I forget — I was told not to notice that anything was wrong with him.”

“I often forget many things these days,” said Tom. “But pay no attention to it. Just tell me what you want.”

“Two days ago when Your Majesty made three mistakes in your Greek composition in the morning lessons — do you remember it?” “Yes, I think I do,” answered Tom, thinking: “This is not so far from the truth. If *I* had been having a composition in Greek, I should have made not three mistakes, but thirty.”

“My Lord, your teacher promised to whip me for it and ... ”

“Whip *you*?” Tom cried in surprise. “Why did he want to whip you for my mistakes?”

“Ah, My Lord, he always whips you when you don’t know your lessons.”

“True, true — I have forgotten,” said Tom. “Since you help me to do my lessons, he says that you don’t teach me well enough, and if I make a mistake . . . ”

“Teach You, My Lord? I, the humblest of your servants? Never! But this is how it is: nobody may strike the Prince of Wales, so when he makes mistakes, I — his whipping boy — get the blows. It is my work and I get the wages for it.”

“And have they beaten you, my poor friend?”

“No, Your Majesty, they were going to beat me today, but they didn’t do it because of the death of the king. Now you are no more Prince of Wales, you are the King of England, and I am afraid that now you will throw all your books away, because nobody can tell you now what to do and what not

to do. Then I am lost and my poor sisters with me.”

“Lost? Why?”

“My back is my bread. Oh, My Lord! If you stop studying, you won’t need any whipping boy and I shall have no work. Don’t turn me away.”

Tom was sorry for the boy. Besides, he thought the boy could be useful in the future because he lived in the palace and knew a lot. He said:

“Rise, Humphrey Marlow, you and your children will always have the post of whipping boy at the royal house of England. Very soon I shall take my books again and study so badly that you will get money three times more than before.”

“Oh, thank you, My Lord! Now I shall be happy as long as I live,” cried out the boy.

Tom asked Humphrey to talk about the people in the palace and the prince’s lessons in the schoolroom. By the end of an hour he knew a lot of things about the prince; so he decided to talk with Humphrey more the other day.

(From the *Prince and the Pauper* by Mark Twain)

(2)

Tom Sawyer at School

Tom made an honest effort to study, but he could not. He took his place in the reading class, but he read very badly that day; then in the geography he turned lakes into mountains, mountains into rivers, and rivers into continents, till chaos was come again. In spelling class he could not spell the simplest words and the medal that he had worn for months was given to another boy.

The harder Tom tried to fasten his mind on his book, the more he thought about different things. So at last he gave it up with a sigh. It seemed to him that the break at noon would never come. The air was still. It was the sleepest of the sleepy days. The voices of twenty-five studying pupils sounded like the murmur of bees.

Outdoors it was sunny and warm. A few birds were flying in the air. No other living thing was visible but some cows.

With all his heart Tom wanted to get free, or else to have something of interest to do to pass the time. He put his hand into his pocket, and suddenly his face brightened with joy. He took out a box. In the box there was a tick. He took the tick and put it on the desk. The happy tick started travelling along the desk, but Tom stopped him and turned him aside with a pin, making him follow in a new direction.

Tom’s best friend Joe Harper was sitting next to him, suffering just as Tom had been. Now he got interested in this entertainment, too. Joe took his pin and began to play with the tick, too. The sport became more interesting then. In a few minutes Tom said that they would better play with the tick in

turn. He put Joe's slate on the desk and drew a line down the middle of it from top to bottom.

"Now," said he, "as long as he is on your side you can stir him up and I'll let him alone; but if you let him get away and get on my side, you must leave him alone as long as I can keep him from crossing over."

"All right, go ahead."

The tick escaped from Tom, presently, and crossed the equator. Joe harassed him a little, and then he got away and crossed back again. While one boy was worrying the tick with absorbing interest, the other would look on with interest as strong, the two heads bowed over the slate, and the two souls dead to all things else.

A tremendous whack came down on Tom's shoulders, and its duplicate on Joe's, and for the space of two minutes the dust continued to fly from the two jackets and the whole school to enjoy it. The boys had been too absorbed to notice the hush that had stolen upon the school a while before when the master came tip-toeing down the room and stood over them. He had seen a good part of the performance before he contributed his bit of variety to it.

(From the *Adventures of Tom Sawyer* by Mark Twain)

(3)

Arriving at Lowood Institution

I was sleeping when the coach stopped and I woke up. The coach door was open, and a woman was standing at it.

"Is there a little girl called Jane Eyre here?" she asked.

I answered "yes" and she helped me to get out of the coach.

It was raining; the wind was blowing.

I saw a large house with many windows. We went into the house. The woman led me into a room, asked me to wait there and went out.

Soon the door opened and two women came in. The first was a tall lady with dark hair, dark eyes and a pale and large forehead. It was Miss Temple, the headmistress of the school, as I learnt later. The second was Miss Miller, a teacher.

"The child looks tired. Are you tired?" the first lady asked me.

"A little, madam."

"And you are hungry, of course. Give her some supper before she goes to bed, Miss Miller. Is it the first time that you have left your parents, my little girl?"

"I have no parents, madam."

Then she asked me how old I was, and what my name was.

"I hope that you will be a good girl," she said.

Then Miss Miller took me away. We came into a wide long room with large tables. Two candles burned on each of them. About eighty girls aged from nine or ten to twenty were sitting round the tables. They were all

wearing brown dresses and long pinafores. It was the hour of study. They were learning their lessons for tomorrow. Miss Miller told me to sit down on the bench near the door and cried out to the girls,

“Monitors! Collect the lesson books and put them away.”

Four tall girls stood up from their tables, gathered the books and took them away. Miss Miller again commanded,

“Monitors! Bring the supper trays.”

The tall girls went out and returned with four trays, which they put on the four tables. On each tray there were some oatcakes and a jug of water, and one cup in the middle of the tray. Each girl had a thin piece of cake, and they all drank out of one cup, passing it to each other.

After supper Miss Miller read a prayer and the girls went upstairs.

The night passed quickly. When I opened my eyes, a bell was ringing and the girls were dressing. It was bitter cold. I dressed and washed. Again the bell rang. All formed in file, two and two, and in that order went downstairs into the cold and dark schoolroom. Miss Miller read prayers. Then she said,

“Form classes!” There was a great noise during which Miss Miller cried several times: “Silence!” and “Order!”

There were four tables in the room, and at each table there was a chair. Round the tables stood four groups of girls. All of them had books in their hands. A bell rang. Three ladies came into the room; each walked to her table and sat down in her chair. Miss Miller took the fourth chair, which was near the door and round which the smallest girls were standing. I belonged to that class. We read the Bible for an hour. Then the bell rang for the fourth time, and the girls went into another room to breakfast. The room was long, low and gloomy. On two long tables there were basins with something hot having a very bad smell. I saw that the girls were angry. Some of them said,

“Disgusting! The porridge is burnt again!”

“Silence!” one of the teachers said. There was a prayer and a servant brought in some tea for the teachers.

I was so hungry that I ate some of my porridge, but it was impossible to eat all of it. I looked at the other girls. They were eating very slowly. Most of them could not eat at all and put down their spoons.

Breakfast was over, but everybody was hungry. There was another prayer and the girls went into the schoolroom. As I was leaving the dining room, I saw that one of the teachers tasted the porridge. She exchanged a look with the others. They looked angry and one said:

“Disgusting!”

A clock in the schoolroom struck nine. Miss Miller cried,

“Silence! To your seats!”

In five minutes there was order and silence, and all the girls were sitting on the benches. Suddenly the whole school stood up. What was the matter? I looked up and saw the tall lady with the dark hair and the dark eyes whom I had seen the day before. Miss Miller came up to her, then went back to her place and said,

“Monitor of the first class, bring the globes.”

The girl brought two globes and put them on one of the tables. The tall lady began the lesson of geography with the senior girls. She was the head teacher. Her name was Miss Temple. The other teachers gave lessons to the lower classes. When the clock struck twelve, Miss Temple stood up.

“I have a word to say to the pupils,” she said. “This morning you were given a breakfast which you could not eat. AH of you must be hungry. I have ordered a lunch of bread and cheese for you.”

The bread and cheese was soon brought in to the great pleasure of the whole school. After lunch we all went to the garden. It was the end of January, and the day was cold and dark. I stood quite alone and looked around at the garden and then at the house. I saw a tablet over the door with the following words: “LOWOOD INSTITUTION”.

I read these words again and again for I did not understand the word “Institution”. Suddenly I heard a cough behind me. I turned my head and saw a girl who was sitting on a stone bench nearby. She was reading a book. When she raised her head I asked her,

“Is your book interesting?”

“I like it,” she answered.

“What is it about?” I continued.

“You may have a look at it,” said the girl and gave me the book. The book seemed dull to me. There were no pictures in it. I gave it back to her and said,

“Can you tell me what is ‘Lowood Institution’?”

“It is the house where you live.”

“And why is it called ‘Institution’? Is it different from other schools?”

“It is a charity school. You and I and all the others are charity children. I think you are an orphan. Are not either your father or your mother dead?”

“Both died when I was a child.”

“Well, all the girls have lost either their father or their mother, and this is an institution for orphans.”

“Do you like the teachers?”

“Well enough.”

“But Miss Temple is the best, isn’t she?”

“Miss Temple is very good and very clever. She is above the other teachers because she knows more than they do.”

“Have you been long here?”

“Two years.”

“Are you an orphan?”

“My mother is dead.”

“Are you happy here?”

“You ask too many questions. I have given you answers enough for the present. Now I want to read.”

At that moment the bell rang for dinner, and we returned to the house. After dinner we went to the schoolroom. Lessons began, and continued till five o’clock. Soon after five we had a small cup of coffee and some brown

bread. I ate my bread and drank my coffee with pleasure, but I was still hungry when I finished. We had half an hour for rest, and then we studied again. Then we had a glass of water and a piece of oatcake, then prayers and bed. Such was my first day at Lowood.

(From *Jane Eyre* by Charlotte Brontë)

V. ІСКЕРЛІК АҒЫЛШЫН ТІЛІ

LESSON 25

Topic 1: Preparation for Studies Abroad.

Topic 2: Correspondence with the Chosen University.

Preparation for Studies Abroad

Егер Америкада немесе Канадада шетелдік университетке түскіңіз келсе, онда қабылдау комиссиялары сізден өзіңіз туралы шағын эссе жазуды талап етеді (екі бет машина жазба мәтіні). Оны кейде Personal Statement, Statement of Purpose немесе Statement of Reasons деп атайды. Бұл эссені қабылдау комиссиясының қызығушылығын тудыратындай қысқаша баяндау қажет. Бұл жай ғана өмірбаяныңызды жазу емес, дұрысы, сол университетке тапсыру туралы шешіміңіздің себептері қандай екенін, қандай негізде таңдаған салада жетістікке жетемін деп ойлайтыныңызды; осы салада қандай тәжірибеңіз бар екенін қысқаша баяндау болып табылады. Мұндай эссе оқытушыларға болашақ студенттің жеке басы туралы түсінік қалыптастыруға көмектесуі тиіс. Сондықтан сіз оларды сізді шынында университетке қабылдау қажет екеніне сендіруіңіз қажет.

Personal Statement құрастырудың кейбір жалпы қағидаттары:

1. Сіздің мінез-құлқыңызды және өмірлік жоспарларыңызды түсінуге ненің жақсы көмектесетіні туралы жазыңыз.

2. Өзіңіз жайлы жіберетін барлық ақпарат эссенің жалпы мақсатымен байланысты болуы керек.

3. Эссе жағымды ақпаратты ғана қамтуы тиіс.

4. Аты-жөніңізді, таңдаған мамандығыңызды көрсетіп, қолыңызды қою қажет.

Америкалық және канадалық университеттерде кезек-кезекпен үш дәрежені береді: бакалавр — Bachelor (ТМД университетінің үш-төрт курсына сәйкес келеді), магистр — Master (университете тағы екі жыл оқу), доктор — Doctor (университетте тағы 3-5 жыл оқу).

Ресейлік кәмелеттік аттестаты шамамен он екі жылдық мектепті бітіргені туралы куәлікке тең. Жоғары білім туралы дипломдар әдетте арнайы бағдарлама бойынша америкалық университеттің төрт жылымен бірдей.

Америкалық және канадалық университеттерде шетеолдік

стундерттерге бөлінетін дерлік барлық шәкіртақылар екінші және үшінші оқу сатысына кетеді (graduate studies). Бірақ егер бірінші сатыға түсу туралы шешім қабылдасаңыз (undergraduate studies), қажетті құжаттарды жинауға болады — олар туралы әрі қарай сөз етіледі — сондай-ақ оқу шарттары және қаржылай колдау мүмкіндіктері туралы барлық ақпаратты білу үшін, таңдаған университетіңізбен байланысуға болады.

Құжаттар мен хаттарды құрастыру және ресімдеу үлгілері

PERSONAL STATEMENT

My interest in education and foreign languages dates back to my school years where I excelled in organizing different parties, concerts and discussions for primary classes. During the years at Primary School Teachers' Training College I participated in pedagogical conferences in St. Petersburg and received a few rewards for my reports.

When I began my studies at St. Petersburg Primary School Teachers' Training College, I had the opportunity to be exposed to the full range of methodical courses, all of which tended to reinforce and enhance my intense interest in education. But rather soon I realized that education is too wide a subject and I had to choose a specific field to deal with. I have always been strong in English and German. So I came to methods of language teaching.

Since I was in my second year of study, I have been studying with my teacher, Mrs Krylova, intensive methods of language teaching. In my course paper I am adopting these numerous methods for the primary and secondary education.

Now my interest has shifted to multi-lingual education, which would serve an excellent base for wider literary education at all levels. Such an idea has recently been discussed, but there are still no standard programmes to realize it. It is very interesting and responsible to create these sort of programmes for schoolchildren. I am sure that they could develop their linguistic abilities and widen their knowledge of foreign literature.

My studies at the College will soon be completed and I would like to continue my education at the University of Toronto. After completing my Bachelor's degree I am going to continue my studies and to write appropriate textbooks for my courses. I am actually aware of the superb reputation of your University and I hope you will not deny me the privilege of continuing my studies at your fine institution.

Tatyana Larina

EXERCISES

1. Answer the following questions on the text:

1. How was Tatyana's school life connected with pedagogics?
2. Did Tatyana take part in local pedagogical conferences?

3. What did she receive awards for?
4. What did Ms Larina study at the College?
5. Was she particularly interested in English or in German?
6. She came to methods of teaching science, didn't she?
7. What kind of methods has she been studying at the College?
8. What sort of work did Tatyana write?
9. Where has her interest shifted now? Why?
10. Why is she eager to study at the University of Toronto?

2. Answer the following questions:

1. What field interests you particularly?
2. What were your activities at school in this field?
3. Aren't there any other events in your life connected with it? What are they?
4. Why did you choose primary school for your work?
5. Do you intend to continue your education after college?
6. Where would you like to study? Why?
7. What attracts you more: the theory or the practice?
8. What is the modern state of your science in our country?
9. Have you read any foreign authors concerning the problems of education?
10. Have you got any results of your proper research?

3. Make up dialogues on:

- your school successes;
- your choice of a concrete college;
- your college successes.

4. Write your personal statement (for the Bachelor of Education degree).

Correspondence with the Chosen University

Егер америкалық немесе канадалық университетке тапсыру туралы шешім қабылдасаңыз, онда ол үшін сізге бірнеше хат жазу керек болады.

Хатты ресімдеудің қысқаша қағидалары:

1. Хат компьютерде басып жазылуы тиіс.
2. Ол бір беттен ұзақ болмауы тиіс.
3. Шеттері тым жіңішке болмауы керек.
4. Хат мағынасы жағынан аяқталған абзацтарға бөлінуі тиіс.

Жоғарғы оң жақ бұрышында мекенжайыңыз орналасуы тиіс. Ол мынадай тәртіпте жазылады: аты-жөн, көше, үй, қала, пошта индексі, ел. 1-2 жолдан кейін, мекенжайдың астына күн жазылуы тиіс. Сіз жүгініп отырған университет мекенжайының алдында екі бос жол қалуы тиіс. Барлығы сол қаптал бойынша теңестіріледі. Бір жолдан

кейін жүгіну басталады: ер адамға немесе белгісіз тұлғаға жүгінген кезде Dear Sir; әйел адамға жүгінген кезде Dear Ms. Хаттың абзацтары жүгіну бөлігінен және бір-бірінен бос жолмен бөлінуі тиіс. Соңғы абзацтан кейін екі жол қалтырылады және әдетте Sincerely yours деп жазылады. Қол қою үшін тағы біраз орын (4-6 жол) қалдырыңыз да, аты-жөніңізді жазыңыз.

REQUEST FOR APPLICATION MATERIALS

(Сұрау салу хаты)

Tatyana Larina 3, Shirokaya
Street Dobroye Village St.
Petersburg Region Russia
E-mail: Tatyana@mail.ru
1st January, 2001

Prof. D.
Director of Undergraduate Studies
Department of Linguistics University
of Toronto 130 St. George Street,
Room 6076 Toronto, Ontario,
Canada M5S 3H1

Dear Sir

I am Tatyana Larina, 20, a final-year student at St. Petersburg Primary School Teachers' Training College.

I am majoring in methods of language teaching. A list of my courses with hours and grades (unofficial transcript) is enclosed.

I am to graduate next spring and I wish to apply for admission as a student in your Department. I would like to begin studying in the fall semester of 2001.

Would you please send me an application form and other papers necessary for application. I will be very grateful for any additional information (entrance requirements, financial aid, undergraduate programmes).

Sincerely yours
Tatyana Larina

EXERCISES

5. Translate into English.

соңғы курс студенті; академиялық сағаттар саны көрсетілген пәндердің тізімі; студент ретінде қабылдау; күзгі семестр (*амер.*); сауалнама бланкі; қосымша ақпарат; қаржылай көмек; тапсырушыларға қойылатын талаптар

6. Write a request of your own.

COVERING LETTER

(Ілеспе хат)

(Жіберушінің мекенжайы)

(Кімге жіберіледі)

Dear Sir

As my application for the fall of 2001, I am sending you the following materials (enclosed):

1. Completed Application Form.
2. Completed International Student Financial Statement.
3. Certified copy of my official transcript (academic certificate) with attached official translation into English made by the St. Petersburg State Notary Office 1.
4. Two-page Personal Statement.
5. Three letters of recommendation (in separate envelopes).
6. Copies of TOEFL, TWE.

Please acknowledge the receipt of this packet.

Please also let me know if you need any additional documents.

I would be very grateful to you if you would duplicate your admission decision via e-mail.

Thank you for consideration of my application.

Sincerely yours

Tatyana Larina

EXERCISES

7. Translate into English.

толтырылған сауалнама; ұсыным; дипломның ресми көшірмесі;

құжат; қабылдау туралы шешім

8. Spell the abbreviations of the tests and translate into Russian their full names.

TOEFL	Test of English as a Foreign Language
TWE	Test of Written English
TSE	Test of Spoken English

9. Translate into English your academic certificate.

ACCEPTANCE AND REFUSAL
(Ұсынысты қабылдау және одан бас тарту)

Университет ұсынысты қабыл алмаған хаттың үлгісі:

Tatyana Larina 3, Shirokaya
Street Dobroye Village St.
Petersburg Region Russia

E-mail: Tatyana@mail.ru

1st June, 2001

Associate Chair
Faculty of Education
The University of Western Ontario
1137 Western Road
London, ON, Canada
N6G 1G7

Dear Sirs

Thank you very much for your offer of admission and teaching assistantship. I regret that I cannot accept your offer because I have already accepted an offer from University of Toronto, where the programme is closer to my field of interest.

I am very grateful for your consideration and favourable attitude towards my application.

With many thanks for your help

Sincerely yours

Tatyana Larina

Ұсыныс қабылданған хаттың үлгісі:

(Мекенжай)

Dear Sirs

I was very pleased to learn that I was admitted as a student in the Faculty of Linguistics and that the teaching assistantship is being offered to me. Your department has excellent reputation, and it is an honour to me to be accepted there.

I would like to inform you that I accept your offer of admission and teaching assistantship in the fall of 2001. I am also sending you this acceptance via e-mail.

Please acknowledge the receipt of this message by return e-mail.

Please send me information about on-campus housing.

With many thanks for your generous help

Sincerely yours

Tatyana Larina

EXERCISES

10. Learn the expressions used in the letters and render in English the contents of the letters.

LESSON 26

Topic 1: Searching for a Job Abroad.

Topic 2: Drawing up and Filling in Documents.

Searching for a Job Abroad

Жұмысқа орналасқан кезде талап етілетін рәсімдермен және құжаттармен қысқаша танысып шығыңыз (оның ішінде, АҚШ-та):

(1)

1. To begin your job search, you must identify the kind of job you want, where the jobs are, and what employers expect.

2. If you are a student or a graduate of a vocational, technical, or professional (university) training programme and you have the same interests, you already know the kind of job you want.

3. Begin by thinking about the work you can do. Include the work you have been trained to do, the work you have actually done, and the work you enjoy doing.

4. Next, talk to as many people as possible about your job interests and concerns.

5. Thinking and talking help you build a network of people interested in helping you.

6. This network will lead to specific job contacts.

7. However, job counselling is also useful.

8. Job counselling is a professional service that may include vocational interest and aptitude testing; informing and advising about particular jobs; and providing training and guidance in the various steps at a job search.

EXERCISES

1. Find in the text the English equivalents of the following words and word combinations:

жұмыс іздеу; кәсіптік оқу орны; кәсіптік байланыстар; жұмысқа орналастыру қызметі; кәсіптік жарамдылық пен мүдделерді тексеру; оқыту және басшылық

2. Answer the following questions:

1. What must you do to begin your job search?

2. What must you include when thinking about the work you can do?

3. How can you build a network of people interested in helping you?

4. What is job counselling?

5. Does it provide training and guidance?

(2)

1. Employers want to select employees who have or who can learn the skills necessary to do the job.

2. Most employers will not hire people who are not dependable or who cannot get along with others.

3. Thus, they want to learn as much as possible about the skills, dependability and personal characteristics of prospective employees.

4. Depending on the job you are applying for, you might have to complete an application form, participate in one or more employment interviews, submit a resume, take a test, have a physical examination, or submit references, samples of your work, and copies of your school records.

5. Each of these steps in the employment process provides the employer with important information about you.

EXERCISES

3. Find in the text above the English equivalents of the following words and word combinations:

кәсіпкерлер; жұмыскерлер; дағдылар; жұмыскерді таңдау (жұмыскер лауазымына); жеке қасиеттер; (жұмысқа) үміткер болу; емтихан тапсыру; медициналық тексеруден өту; түйіндеме мен ұсынымдар ұсыну

4. Say whether the following statements are true or false:

1. Employers want to select only such employees who already have the necessary skills.

2. Most employers will hire only dependable people.

3. The employers want to learn all except your personal characteristics.

4. You might have to take a test when applying for a job.

5. You are never requested to submit references or school records.

(3)

1. Many people believe that answering newspaper want ads is the best method to use.

2. Job advertisements are found in the classified advertising section of newspapers.

3. Want ads are also found in professional journals.

4. There are two main types of want ads: "Help wanted" and "Jobs

wanted”. You should read the want ads for two reasons: first, to learn more general information about jobs that are available; second, to learn specific information about a particular job that is of interest to you.

5. The ad may tell the education and work experience that are required for the job, the location of the job, the working hours, and the pay.

6. It also tells you how to apply for the particular job.

7. Avoid ads that make unrealistic offers.

8. If an ad suggests that you will make a lot of money quickly and easily, do not apply for that job.

EXERCISES

5. Find in the text above the English equivalents of the following words and word combinations:

хабарландыру; лайықты жұмыс; кәсіптік журналдар; жұмысқа қабылдау туралы хабарландырулар; “жұмысқа қажет”; “жұмыс іздеймін”; кәсіптік тәжірибе; фирманың орналасқан жері; жұмыс күні; еңбекақы; іске аспайтын ұсыныстар; көп ақша табу

6. Make up questions on text (3).

7. Say in a few words, what documents you must prepare before applying for a job.

8. Retell texts (1), (2) and (3).

Drawing up and Filling in Documents

(1)

1. Here are the information and official records that you should gather before you apply for any job.

2. You will need a Social Security number for almost any job.

3. All US residents, foreigners with special visas and even foreign students can get a Social Security number and a card.

4. If you are not a US citizen, you will have to explain what kind of visa you have and give visa number.

5. If you are a foreign student at a US university, you usually can be employed only by your university.

6. Some foreign university students earn small amounts of money by working as babysitters, dishwashers, translators and foreign language tutors.

7. In addition, after graduation, foreign students are sometimes permitted to work in this country for one year to gain more experience and knowledge.

EXERCISES

9. Find in the text above the English equivalents of the following words and word combinations:

әлеуметтік қамсыздандыру карточкасы; азаматтық; туу туралы куәлік; виза типі; балаларға қарау; жеке шет тілі мұғалімі; тәжірибе мен білімді кеңейту

(2)

1. If you are younger than 18, you must have a work permit.
2. You can get a work permit from the principal's office of a high school or from the county school board office.
3. Some jobs require you to drive during working hours.
4. Most states require a written test and a driving test.
5. Being limited-English-proficient or a foreigner should not, normally, stop you from getting a driver's license.
6. If you went to high school in another country, you should do everything possible to get a copy of your foreign high-school diploma.
7. If you attended a college or university, you should get an official transcript of your record.
8. If you completed a vocational technical training programme, you should have a certificate to verify that you had such training.
9. Some professions require you to have a state license in order to work. These professions include cosmetology, nursing, medicine, law, accountancy, pharmacy, engineering, teaching and others.
10. To get the license, you must take an exam. To find out about getting a state license, contact the state licensing board in the capital of your state.
11. Employers may be interested in knowing the kind of training and experience you received in the military, even if you served in the military of another country.
12. You may have skills that you developed without special training. List anything that shows that you have good leadership, communication or manual skills. And don't forget to say that you speak another language!

EXERCISES

10. Find in the text above the English equivalents of the following words and word combinations:

жұмысқа рұқсат алу; мектеп директоры; автомобиль жүргізу жөніндегі емтихан; ағылшын тілін нашар білетін; жүргізуші куәлігі; орта білім туралы куәліктің көшірмесі; дипломнан ресми үзінді-көшірме; лицензия; лицензия жөніндегі комитет; әскерге дайындау және оқыту; әскерде қызмет ету; ерекше дағдылар

(3)

1. A personal data sheet is a form that has information about you that an employer might want to see.
2. Practice printing your answers on a blank paper before you write on the form.
3. Use a dictionary to make sure that you spell correctly.
4. A completed job application provides the employer the answers to questions about your education and work experience.
5. The answers to unstated but important questions tell him about your ability to work neatly, spell correctly and provide accurate and complete data.
6. A resume is an individualized, written summary of your personal, educational and experience qualifications.
7. If you are looking for a professional, technical, administrative, or managerial job, you will need a resume.
8. A resume is like a written sales presentation.
9. An effective resume creates a favourable impression of you while presenting your abilities and experience.
10. Make a complete and accurate record of every job you have had.
11. For each job include the dates and places you worked, your duties, and the name of your supervisor.
12. You should list your most recent job first and your first job last.
13. Try to give US equivalent for foreign terms, including job titles, university degrees, and (translations of) publications and companies.
14. Also, give specific information about foreign work experience, including cities and countries and a description of your exact duties.

EXERCISES

11. Find in the text above the English equivalents of the following words and word combinations:

жеке іс қағазы; баспа әріптермен толтыру; жұмысқа қабылдау туралы өтініш-сауалнама; білім және еңбек өтілі; мұқият жұмыс істеу; сауатты жазу; нақты әрі толығырақ деректер ұсыну; түйіндеме; мәліметтерді жалпылау; жарнама; жұмыс тәжірибесі; қызметтік міндеттер

12. Read the sample of chronological resume and write chronological resume of your own.

Tatyana Larina
Telephone: (812) 164-26-18

EDUCATION

1998 — Present

St Petersburg Primary School
Teachers' Training College

1990-1998

Secondary school of Dobroye Village,
St Petersburg Region

EMPLOYMENT

1.06.1998-5.08.1998

Nurse: Nursery of Dobroye village

1.09.1997-31.08.1998

Tutor

SPECIAL SKILLS: English, German, French, playing the piano,
gardening, cooking, personal computer

LESSON 27

Topics: Business Trip Abroad.
At the Airport. At the Railway Station.
At the Hotel. Currency Exchange.

Business Trip Abroad

EXERCISES

1. Make up a story about Mr X' business trip using the following words and expressions:

тіл білу
шет елге жіберу
мамандардың шет елге іс-
сапарына сұрау салу
іс-сапар
ұзақ іс-сапар
шетелдегі іс-сапар
қысқа мерзімді іс-сапар
іс-сапар бойынша шығындар іс-
сапарда болу
іс-сапарға бару
рұқсат
келуге арналған рұқсат (виза)
кетуге арналған рұқсат (виза)
рұқсат беру
рұқсат алу
визаның әрекет ету мерзімінің
өтуі
визаның әрекет ету мерзімі
виза беру
визаға сұрау салу
виза алу
визаның мерзімін ұзарту
сауалнама
құжаттарды ресімдеу

шетелге шығу төлқұжаты
төлқұжат көрсету
тағылымдама
студенттердің тағылымдамасы
сапар
қызметтік сапар
сапардың ұзақтығы
сапардың мақсаты
шақырту

language knowledge/proficiency
to send abroad
request for sending specialists
abroad
mission, business trip, assignment
long-term business trip
mission abroad
short-term business trip
travel(ling) expenses
to be on a mission
to make a business/a mission
permit, authorization, permission
entry visa
exit visa
to give/grant permission
to obtain/get permission
expiration of a visa
validity of a visa
to grant a visa
to apply for a visa
to obtain/get a visa
to extend a visa
questionnaire, (personnel department)
form, personal history official
registration of documents/ papers,
putting smb's papers in order
passport (for travelling abroad)
to show/produce one's passport
training, study course (professional)
training of students
journey, trip
official trip, mission
duration of a journey/trip
purpose/aim of a journey/trip call,
summons

іс-сапар мерзімі
 болу мерзімі
 кеден
 кеден қызметшісі
 консульдық
 медициналық бақылау
 төлқұжаттық бақылау
 кедендік бақылау бекеті
 елге келіп жету
 делегацияның ұшып келуі
 ұшып келу туралы хабарлау
 шет елде болу
 дипломатиялық қабылдау
 сапарға кету

period/term of a mission
 term of stay(ing)
 customs office, the Customs
 customs officer/official
 consulate
 medical control/examination
 passport control
 customs inspection place
 arrival in the country
 arrival of a delegation
 to inform/notify of the arrival
 stay(ing) abroad
 diplomatic reception
 departure, leaving

At the Airport

2. Tell the story about what Mr X was looking for and asking at the airport and in the plane. Use Indirect Speech.

Where is the Aeroflot office?
 How do I call Aeroflot?
 When should I be at the airport?
 I would like to confirm my
 (return) reservation.
 Where is the information office?
 Where is the ticket office?
 I want a ticket on a plane to ...,
 please, flight number
 Is this a direct flight?
 How long is the flight?
 When does the plane get to ... ?
 How much does the ticket cost?
 Where is the waiting room?
 Where is the cloak room?
 I would like to check this.
 Where do I claim my bags?
 I would like to claim my bags, please
 Porter, here are my bags (baggage,
 hand luggage).
 When (where) is the check-in?
 When does boarding begin?
 Show me my place, please.
 Please bring me some water (an
 airsickness pill)
 When are we to land?

Аэрофлот өкілдігі қайда орналасқан?
 Аэрофлотқа қалай хабарласу керек?
 Мен әуежайға қашан баруым керек?
 Мен өзімнің (кері) рейсімді растайын
 деп едім.
 Анықтама бюросы қайда орналасқан?
 Касса қайда орналасқан?
 Маған ұшаққа ... дейін, рейс № ...
 билет болады ма?
 Бұл рейс тура ұшады ма?
 Ұшу ұзақтығы қандай?
 Ұшақ ... қашан келеді?
 Билеттің құны қанша?
 Күту залы қайда орналасқан?
 Сактау камерасы қайда орналасқан?
 Мен мұны сактауға өткізгім келеді.
 Бағажды қайдан алады?
 Менің бағажымды беріп жіберіңізші.
 Жүк тасушы, менің бағажым міне
 (бағаж, қол жүгі).
 Тіркеу қашан (қайда)?
 Отырғызу қашан басталады?
 Өтінемін, менің орнымды
 көрсетіңізші.
 Маған су беріңізші (тербеліске қарсы
 дәрі)
 Біз қашан қонуымыз керек?

At the Railway Station

3. Tell the story about what Mr X was looking for and asking at the railway station and in the train. Use Indirect Speech.

Where is the terminal?	Вокзал қайда орналасқан?
How do I get to the station?	Вокзалға қалай жетуге болады?
Where is the schedule of trains?	Пойыздардың жүру кестесі қайда орналасқан?
Is there a (through) train to ... ?	... дейін тура жүретін пойыз (тікелей қатынас) бар ма?
How much does a ticket in the international (first-class, second-class) car to ... cost?	... дейін халықаралық (жұмсақ, купелі) вагонда билет қанша тұрады?
When does train No. ... leave (arrive)?	№ ... пойыз қашан жүреді (келеді)?
When does the train leave for ... ?	... пойыз қашан жүреді ?
Please give me a ticket (a return/round-trip ticket) in the sleeping car to ...	Маған ... дейін жұмсақ вагонға (барыс-қайтыс) билет беріңізші.
From which platform ... ?	Қай платформадан ... ?
When does the train get in to ... ?	... пойыз қашан келеді?
How do I get to platform No. ... (to the snack bar, to the newspaper stand)?	№ ... платформаға қалай жету керек (буфетке, газет дүңгіршегіне)?
Is this carriage No. ... ?	Бұл № ... вагон ба?
Here is my ticket.	Міне менің билетім.
Please wake me an hour before we arrive (at/in ...).	Мені тоқтауға бір сағат қалғанда оята салыңызшы (...).
dining car	вагон-мейрамхана
toilet	дәретхана
Please bring me a cup of tea (one more pillow/blanket).	Бір шыны-аяқ шай әкеліп беріңізші (тағы бір жастық/жамылғы).
What is the next station?	Келесі станция қандай?

4. Tell a story about travelling abroad you know from life, literature or films. Use the vocabulary of the lesson.

At the Hotel

5. Translate Mr X' words into English using the suggested expressions.

Мен ... қонақ үйге	to put up/stop at a hotel
тоқтайын деп едім	
қонақ үйде тұратын	to register at a hotel
орынды ресімдеу	
бөлмені алдын ала	to reserve/book/engage
брондау/тапсырыс беру	a room in advance
қонақ үйде бөлмені	to check in (check out)
босату	
тапсырысты жою	to cancel the reservation
... бөлме (екі бөлме)	to reserve a room (two rooms) in
брондап қойыңызшы	...

қонақ үй, мейманхана	hotel [hsu'tel] the Astoria the Metropol the Ritz (Hotel) boarding house camping site last name to say of
пансион кемпинг	
Менің тегім Х.	
Қаладағы қонақ үйлер туралы не айта аласыз?	to pay in advance or on departure
Алдын ала, әлде кеткен кезде төлейін бе?	
Бөлме күніне қанша тұрады?	the price per night
Қонақ үйде керек-жарақтар бар ...	conveniences [ksn'vmjsnsiz]
жеке заттарды жууға қабылдау	laundry service
ауаны желдету	air-conditioning
электрлік алауошақ	electric fire
... тағы басқа қандай керек-жарақтар (қызмет көрсету құралдары) бар?	facilities [fs'sihtiz]
... би залы бар ма?	ballroom
мейрамхана	restaurant ['restsront]
жүзу бассейні	swimming pool
теннис алаңы	tennis court
гольф ойнайтын алаң?	golf course
биллиард	billiards
Мен ... күнге/екі аптаға бөлме алайын деп едім.	to book a room for a night/a fortnight
Мен оны электрондық пошта (телефон) арқылы брондадым.	to reserve by.
Міне растамасы.	the confirmation
Мен теңізге қарап тұратын бөлме алайын деп едім (алаңға баққа, тауға)	overlooking the .../facing ./with the view of ...
Бұл бөлме маған жарамайды. Арзанырақ (жақсырақ, тынышырақ) бөлме бар ма?	to suit [sju:t]
Бөлменің құнына ... таңғы ас, қызмет көрсету кіреді ме?	to include
Сіздерде таңғы ас қайда және қашан?	personal services to be served
Менің бөлмем қай қабатта?	
Қызмет көрсету бюросы қайда	service bureau
валюта айырбастау	currency exchange
авиа- (теміржол) касса	the air (rail) ticket office
лифт?	the key to ...
... бөлменің кілтін беріңізші.	an air-conditioner
Бөлмеде ... кондиционер	
телевизор/телефон/компьютер	
бар ма?	
Бланкты толтыруға көмектесіңізші.	to fill in the form

6. And now translate into English the reception clerk's replies.

Өкінішке орай, бізде қазір ...
ғана бар

double rooms single
rooms expensive
rooms
a cheap back room
a room with no bath
to stay with smb

Бізде қай уақытқа тоқтайсыз?
Сіздің бөлменіз ... қабатта.
Кешіріңіз, мырза, бірақ, келу
карточкасын толтырған кезде,
.. бағанын (жолын) қалдырып
кетіпсіз
қонақтың аты
тегі
туған күні
туған жері
тұрақты мекенжайы
қолы.

the arrival card
the column (the line)

the guest

Міне сіздің кілтіңіз, мырза.
Сізге бірдеңе қажет болса,
қоңырау түймесін басыңыз.

to press the button
You can have your
pressed

Сізге
костюм тазалап
бөтеңке тазалап
көйлек жуып
бөлмеге түскі ас әкеліп бере
алады.

... is at your service.
porter
chambermaid

Сіздердің қызметтеріңізге ...
портъе
қызметші
Қонақ үйдің жанында ... бар
сұлулық салоны
кеңсе тауарларының
дүңгіршегі анықтама бюросы
шаштараз
шетелдік валютаны
айырбастау орны

On the premises of this hotel ...
a beauty parlour
stationery stall
information bureau
hairdresser's
foreign exchange desk

Қонақ үйден шыққан кезде, бізге
кілтіңізді тастап кетуді
ұмытпаңыз.

to leave the key with .

Currency Exchange

7. Translate these expressions into Russian.

Where is the nearest exchange office?
Where can I change foreign currency?

What are the operating hours of the bank (currency exchange office)?
Which window (counter) should I go to?
What is the rate of exchange for US dollars (pounds sterling)?
How much is the commission?
Where should I sign?
Please give me a receipt for the currency exchange.
Please note that I exchanged this amount of currency.

8. Describe one of the hotels of your home town/city.

9. Tell your own story (or a story you heard) about registration at a hotel and currency exchange.

10. Read the notice in the hotel and retell it in Reported Speech.

The euro enters circulation today (01.01.02) in the European Union, with the exception of Denmark, Sweden and the United Kingdom.

No need to worry excessively about prices, says Belgian National Bank.

Consumers should watch out for price rises as the euro comes in, but there is no real reason to be excessively worried that the introduction of the cash euro and euro-based pricing will be inflationary according to the Belgian National Bank (BNB).

LESSON 28

Topics: Formal and Informal Correspondence.
Invitations, Wishes. Business Talks.
Formal and Informal Correspondence.

EXERCISES

1. Read and translate the samples of formal and informal letters.

Letters of Invitation and Replies

Formal Letter of Invitation

Mr and Mrs John Alan Scott
request the pleasure of
Mr Vladimir N. Dneprovsky's
company at dinner on Wednesday,
December the sixth
at seven o'clock
1, Newton Street.
R.S.V.P.*

*R.S.V.P. (*фр.* Repondez, s'il vous plait) — Өтінемін, жауап беріңіз.

Acceptance

Mr Vladimir N. Dneprovsky
accepts with pleasure
Mr and Mrs John Alan Scott's
kind invitation for dinner
on Wednesday, December the sixth
at seven o'clock.

Refusal

Mr Vladimir N. Dneprovsky
much regrets that a previous engagement
prevents his accepting
Mr and Mrs John Alan Scott's
kind invitation for dinner
on Wednesday, December the sixth.

Informal Invitations for Dinners

Dear Mrs ...

Will you and Mr ... have dinner with us on Friday, the first of April, at eight o'clock?

It is a long time since we have had the pleasure of seeing you and we do hope that you will be able to come.

Sincerely yours

.....

Acceptance

Dear .

Mr . and I will be delighted to dine with you on Friday, the first of April, at eight o'clock. How very nice of you to invite us!

We are both looking forward with great pleasure to seeing you and Mr . again.

Sincerely yours

.....

Refusal

Dear Mrs ...

I cannot tell you how sorry I am that we cannot dine with you on Friday, the first of April. Unfortunately, my husband is on a business mission now, and he will be back only on Sunday, too late for your dinner party. That is why we are unable to accept your kind invitation. It was very kind of you to ask us; and I know Mr . will be as sorry as I am to miss an evening with you and Mr . .

Sincerely yours

.....

Congratulations

My dear N

I am so glad to find out that you really have got the rank of Principal and a new appointment. You thoroughly deserved to get both. I suppose that you will soon be leaving us. Well, you must come over here all the more frequently until you do go. With hearty good wishes.

Yours very sincerely

K

Reply to the Letter

My dear K

It was most kind of you to write me such a cordial letter. Of course, I feel as pleased as I can at the result of the whole affair. I won't be leaving England for another six weeks, so we'll often meet again. I must thank you most deeply for the great encouragement you have given me. I don't know what I should do without it.

Yours ever sincerely

N

Address

25-сабақта хат ішінде мекенжайды ресімдеумен таныстыңыздар. Енді конверттегі мекенжай туралы сөз етіледі. Қайтарма мекенжай конверттің сол жақ жоғарғы бұрышында немесе оның қақпақшасында көрсетілуі тиіс. Адресаттың аты конверттің ортасынан сәл төмен жазылады. Оң жақ жоғарғы бұрышында марка жапсырылады.

John A Scott
1, Newton Street
Town of Mount Royal
Quebec, Canada, H3P 2T1

STAMP

Vladimir N. Dneprovsky
765, Moskovskaya Street
248000 Kaluga
Russia

2. Learn the expressions of certain traditional congratulations:

Merry Christmas!

Happy New Year!

Happy New Year and my very best wishes!

(The) Same to you!

May Day greetings to you!

Victory Day greetings to you!

3. Here are congratulations on other occasions. Invent and describe a scene of congratulating, using some of these expressions.

Congratulations on your success/
on your good luck!

Табысыңмен құттықтаймын!

Congratulations on your lucky win!

Жеңісің құтты болсын!

Happy birthday!

Туған күніңмен құттықтаймын!

Many happy returns of the day!

I hear you've defended your thesis.
 Congratulations!
 You've finished school.
 Congratulations!
 You're a student now.
 Congratulations!
 I hear you've got your first pay
 wages.
 Congratulations!
 Welcome!
 Welcome home!
 I hear you've defended your
 graduation project/got your first
 degree. Congratulations!

Диплом қорғауыңмен!
 Мектеп бітіруіңмен!
 Институтқа түсуіңмен!
 Бірінші жалақың құтты болсын!
 Келуіңмен! Келіп жетуіңмен!
 Қайтып оралуыңмен!
 Сені диплом қорғады дейді ме?
 Құттықтаймын!

4. Learn the expressions used when giving a present.

We'd like you to accept this very
 modest token of our esteem.

Here's our little gift/present.
 And this is for you (from me/us).

And here's a little souvenir
 to remember me/us by.
 And this is a little memento from
 me/us.

Шағын сыйымызды сізге деген
 құрметіміздің белгісі ретінде
 қабыл алыңыз.

Шағын сыйлығымызды қабыл
 алыңыз.

(Ал) бұл сізге сыйлық
 (менен, бізден).

Бұл сізге естелік ретінде.

5. Make short poems with different wishes (see examples below). Don't forget to thank for kind wishes or to wish the same.

Wishes and Replies

I wish you ...
 With all my heart I wish you ...
 I wish you every success!
 I wish you (every) success in
 passing your examination!
 Good luck to you with your
 exam(ination)!

With all my heart I wish you
 happiness/joy!
 I wish you the best of everything!
 On the occasion of ... I wish you ...
 For your birthday I wish you ... !

Жақсы демалып кел!

Тезірек сауыңып кет!

Жолың болсын!

Мен саған (сізге) ... тілеймін
 Шын жүректен ...тілеймін
 Мол табыс тілеймін!
 Емтихан тапсырып шығуыңды
 тілеймін!

Шын жүректен бақыт тілеймін!
 Өмірдегі бар жақсылықты тілеймін!

... орай ... тілеймін !

Туған күнінде ... тілеймін !

Have a good rest!

Get well (and) soon!

Happy journey!

Сәттілік!

Жасың ұзақ болсын!

Қорықпай!

Байқап жүр!

Денің сау болсын!

Аңсаған армандарыңыз
орындала берсін!

Сізге де тілектеспін!

Сізге де бақыт тілеймін!

Солай деп үміттенемін.

Жақсыдан үміт үзбейік.

... жақсы болар еді.

Солай болғаны дұрыс!

Құдай жар болсын!

Good luck!

May you live on and on and on!

Don't be shy!/Courage!

Take care of yourself!

Keep well!/Stay healthy!

May (all) your dreams come true!

(The) Same to you!

I also wish you joy!

I hope so.

Let's hope for the best.

It would be fine ...

If only it were as you say!

God help you!

Examples:

My dear Bess, I wish you every ...

You've been so kind as to give me a lift, that you must receive a

On my day I've made some dishes and received some kind

I see you're going on vacations, so here are my

Happy New Year has been struck, may it bring to you good ... !

Let us have a pleasant rest: we shall hope for the

Now I wish the same to you: may your dreams come quickly

6. Write some invitation letters:

1) ... мырза (Mr) мен ... ханымға (Mrs) әйгілі жазушының құрметіне арналған ресми түскі асқа шақырту (in honour of a well-known writer);

2) сіздің таныстарыңызға түскі асқа арналған жартылай ресми шақырту (to your acquaintances Mr and Mrs ...);

3) ... мырзаға (Mr) «Макдоналдсте» таңғы ас ішуге арналған бейресми шақырту (to have a lunch at the McDonald's);

4) досыңызға туған күнге арналған шақыртумен қысқаша хат (to a birthday dinner);

5) үш абзацтан тұратын, демалыс күндерді (a weekend) сіздің ауылыңызда өткізуге арналған шақыртумен N шағын хаты.

7. Write four responses to an invitation for dinner as if you were in the following situations:

1. Сіз шақыртуды қабылдайсыз.

2. Сіз шақыртуды қабылдай алмайсыз, өйткені шақыртуда көрсетілген күнге дейін бірнеше күнге демалыс үйіне кетесіз (to a holiday centre).

3. Сіз шақыртуды қабылдай алмайсыз, өйткені сізді әлдеқашан басқа жерге шақырып қойған (because of a previous engagement).

4. Өзіңіз түскі қонағасын (dinner-party) ұйымдастырып жатқандықтан, сіз де ол күні өз достарыңызды шақырғыңыз келеді.

Business Talks

8. Make up a dialogue between representatives of two different firms using the following words and expressions:

іскерлік кездесу	appointment
келісу/түсіну	understanding
бірд. істеу өкілеттігін беру/алу	to give/receive authority to do smth
... таныс болу	to be familiar with ...
... таныстыру біз үшін құрмет	We have the honour to represent ...
Бұл құжат директордың қолына жіберілуі тиіс.	This document must go over the director's signature.
Бұл мақсаттарға қандай сома бөлінеді?	What amounts will be allowed for the purpose?
... туралы істің әлпетін түсіндіре аласыз ба?	Could you put us in the picture about ... ?
Сізде қандай да бір ұсыныс бар ма?	Have you got any proposals to make?
Сіз біздің ... шарттарымызға көңіліңіз толады ма?	Are you happy with our terms of ... ?
... деп санай аламыз ба?	Can we take that ... ?
Мұны талқылау қажет.	It's a matter for the discussion.
Нұсқалары бар.	There may be alternatives.
Бұл мәселе жөнінде мен сізге қайта қоңырау шаламын.	I'll call you back concerning the subject.
кездесу	to pay a visit
Оған сенуге болады.	He is a person you can rely on.
... басқарушы болып тағайындалды	... appointed to be Manager

9. Imagine a telephone conversation between two managers and retell it using Indirect Speech.

Біз кеше ол фирманың телеграммасын алдық.	The cable of the firm reached us yesterday.
Сізге ... еске салуға рұқсат етіңіз орын алған жағдайды талқылау (өзгерту).	May I remind you ... to discuss (to improve) the situation.
Алаңдауға себеп жоқ.	There is no reason to worry.
Өз ойыңызды нақтырақ түсіндірсеңіз.	Would you be more specific, please.
Біз сізден ... сұрадық	We would request you to ...
Мен бұған өте сенімдімін.	I'm quite positive about it.
келісімге ұмтылу	to seek agreement
Өкінбейтін боласыз.	You won't regret it.
Сіздің ...ұсынысыңызға келетін болсақ	Regarding your offer ...
Не айтқыңыз келгенін түсіндім.	I see your point.
Мұны сіз шешесіз.	It's up to you to decide.
Осы жерден келісейік.	We are with you here.
Әрі қарай не істейміз?	What do we do next?
Ең соңында міндетті түрде...	In the end... by all means

10. Translate into Russian the expressions on the left and react to the statements in a polite manner using the suggestions given on the right.

It goes contrary to our plans.

... өкінішті

It's next to impossible.

... сіздің кінәңіз емес

I'm sorry to say no.

... қолдан келер шара жоқ

We are eager for lunch.

Қоштасатын уақыт болды.

It was hard talks, but it's all over now!

(Келіссөзге қатысқаны үшін алғыс айту.)

My secretary will fix you up with all you need.

Сіз өте сыпайысыз.

We've captured a big contract to supply ...

Жолым болды!

We all have to adjust to new situations.

...тырысып көреміз

Our arrangement will operate immediately.

Қол ұшын созуға әрдайым дайынбыз.

Perhaps we can settle for ...

Өзінен өзі! Жақсы!

May I trouble you to consider our plan.

Қолдан келгенді аянбаймыз!

11. Read and learn some idioms you may hear during the talks with your foreign partners.

Аспандағы тырнадан қолдағы торғай артық.

A bird in the hand is worth two in the bush.

бірден қолға алу

to take the bull by the horns

бал ашу

to lay cards on the table

арманға берілу

to be in the clouds

қайткен күнде де

at all costs

ымыраға келу

to split the difference

оңайдың оңайы

easy as ABC

бәрін көнге тігу

to put all one's eggs in one basket

жоқ дегенде

at all events

жай-жапсарды білу

to have an eye for something

...ортақ тіл табысу

to see eye to eye with .

Құны зор.

The game is worth the candle.

бүгін істі ертеңге қалдырмау

to let no grass grow under one's feet

өз дегенінен қайтпау

to stand one's ground

мінсіз

without a hitch

егжей-тегжейіне дейін анықтау

to cross a "t" and dot an "i"

Gratitude

12. You meet a foreign delegation arrived in your home town. They bring many presents for representatives of your firm. Write the plot of a short play and act it out. Use the expressions of gratitude given below.

Рақмет!

Thank you.

Рақмет, иә.

Yes, please.

Рақмет, керек емес.

No, thank you.

... үшін рақмет

Көп рақмет!

Келгеніңізге рақмет.

Бізді ұмытпайтыныңызға рақмет.

Сізге қалай алғыс айтарымды
білмеймін.

Менің сізге алғысыз шексіз.

Алғыс айтуға рұқсат етіңіз.

Біз сізге өте ризамыз!

Thank you for ...

Thank you so/very much. Thanks
a lot.

Thank you for coming to see us.

Thanks for the visit.

Thank you for remembering us.

Thank you for keeping in touch. I
don't know how to thank you.

Thank you. Much obliged.

I would like to express our
gratitude.

We are so grateful to you!

13. Think of and write a larger play on private business talks. Use the expressions of this lesson and previous ones.

14. Act as the Chairman at a press conference on the problems of studies and work abroad.

ҚОСЫМШАЛАР

1-қосымша

Негізгі бұрыс етістіктердің тізімі

Infinitive	Мағынасы	Past Simple	Participle
be	болу	was, were	been
become [bi'kʌm]		became	become
begin	болу		
bend	бастау	began	begun
	бүгіу,	bent	bent
	майысу		
break [breik]	сындыру,	broke	broken
	қирату		
bring	әкелу,	brought [brot]	brought
	жеткізу		
build [bild]	салу, тұрғызу	built	built
burn	жағу	burnt	burnt
buy [bai]	сатып алу	bought [bot]	bought
catch	ұстау,	caught [kot]	caught
	жармасу		
choose [tʃu:z]	таңдау	chose	chosen
come [kʌm]	келу,	came	come
	келіп жету		
cost	тұру	cost	cost
cut	кесу,	cut	cut
	тілу		
do [du:]	істеу	did	done [dʌn]
draw [dro:]	тарту;	drew [dru:]	drawn
	сурет салу		[dron]
drink	ішу	drank	drunk
eat	жеу,	ate [et]	eaten [i:tn]
	тамақ ішу		
fall	құлау	fell	fallen
fight	күресу,	fought [fot]	fought
	шайқасу		
find	табу	found	found
fly	ұшу	flew	flown
forget	ұмыту	forgot	forgotten
forgive	кешіру	forgave	forgiven
freeze	тоңу,	froze	frozen
	мұздату		
get	алу,	got	got
	жеткізу		
give	беру	gave	given
go	жүру,	went	gone
	бару		

grow	өсу, болу	grew	grown
hang	ілу, іліну	hung	hung
have	бар болу	had	had
hear	тыңдау	heard [h3:d]	heard
hide	тығылу	hid	hidden
hold	ұстау, өткізу (<i>жиналыс және т.б.</i>)	held	held
keep	ұстау, сақтау	kept	kept
know	білу	knew	known
lay	салу	laid	laid
lead	жүргізу, басқару	led	led
leave	қалдыру, тастап кету	left	left
let	ерік беру, рұқсат ету	let	let
lie [lai]	жату	lay	lain
lose	жоғалту	lost	lost
make	жасау, мәжбүрлеу	made	made
mean	білдіру, тұспалдау	meant [ment]	meant
meet	кездесу	met	met
pay	төлеу	paid [peɪd]	paid
put [put]	қою	put	put
read	оқу	read [red]	read [red]
ride	атпен жүру	rode	ridden
rise	көтерілу, шығу	rose	risen [rizn]
ring	қонырау шалу	rang	rung
run	жүгіну	ran	run
say	айту	said [sed]	said
see	көну	saw	seen
sell	сату	sold	sold
send	жіберу	sent	sent
set	орнату	set	set
shake	шайқалу, тербелу	shook	shaken
shine	жарқырау, жылтырау	shone	shone
show	көрсету	showed	shown
sing	ән айту	sang	sung
sit	отыру	sat	sat
sleep	ұйықтау	slept	slept
speak	айту	spoke	spoken
spend	сөйлеу жұмсау, өткізу (<i>уақыт</i>)	spent	spent

spring	секіру	sprang	sprung
stand	тұру	stood	stood
steal	ұрлау	stole	stolen
strike	ұру	struck	struck
take	алу	took	taken
teach	үйрету, оқыту	taught [tɔ:t]	taught
tear [tea]	үзу	tore	torn
tell	айту, хабарлау, әңгімелеу	told	told
think	ойлау	thought [θɔ:t]	thought
throw	лақтыру	threw	thrown
wake up	ояту, ояну	woke up	waked up
wear [wea]	кию, тоздыру	wore	worn
win	жеңу, ұту	won [wʌn]	won
write	жазу	wrote	written

2-қосымша

Сөзжасам бойынша қысқаша анықтамалық

Сөзжасам ағылшын тілінде мынадай негізгі жолдармен жасалуы мүмкін:

- сөз өзгеруінсіз;
- екпінді ауыстыру арқылы;
- дыбыстардың алмасуы арқылы;
- аффиксация арқылы (префикстер мен суффикстер жалғау).

Сөз өзгеруінсіз жаңа сөздің жасалуы

Көп сөздер сырттай бір-бірінен өзгешеленбесе де, әртүрлі сөз таптарына жатады:

(to) **work** жұмыс жасау — **work** жұмыс

(to) **free** босату — **free** бостандық

Екпінді ауыстыру

Бірқатар сөздерде екпінді ауыстыру бір жағынан, зат есім мен сын есімді ажырату және екінші жағынан, етістіктерді ажырату құралы болып табылады.

Зат есім мен сын есімдерде екпін бірінші дауыстыға, етістіктерде екінші дауыстыға түседі:

жазба **record** — (to) **record** жазу

жетік **perfect** — (to) **perfect** (жетілдіру)

Алайда құрамында екі, үш және одан көп дауыстысы бар бірқатар сөздерде зат есім мен етістіктің арасында айырмашылық жоқ:

command *n* — бұйрық; бұйыру

offer *n* — ұсыныс; *v* ұсыну

Дыбыстардың алмасуы

Жазылуы бірдей кейбір сөздер дыбыстардың алмасуы арқылы бір-бірінен өзгешеленеді, сонымен қатар дыбыс өзгеруі сөз табының өзгеруіне әкеледі:

house [s] үй — **(to) house** [z] сыйғызу

use [s] пайда — **(to) use** [z] қолдану, пайдалану)

Аффиксация

Префикстардың едәуір бөлігі сөздің мағынасын ғана өзгертеді, ал оның қандай да бір сөз табына тиесілілігін өзгертпейді. Салыстырыңыз:

(to) arm қаруландыру — **(to) rearm** қайта қаруландыру

бірақ: **large** үлкен — **(to) enlarge** үлкейту

Суффикстар әдетте бір сөз табынан басқа сөз табын жасау үшін қызмет етеді:

circle шеңбер — **(to) circulate** айналдыру — *circulation* айналма

Ең көп қолданылатын суффикстар мен префикстар

Зат есімдердің өнімді суффикстары (яғни, олар арқылы жаңа сөз жасалатындар):

-er, -or, -ist, -ian, -ician, -ion, -sion, -ing, -ness, -ity, -ism

to read — reader, to conduct — conductor

typist, librarian, Indian, musician, union, beginning, happiness, brevity, patriotism

Аз өнімді немесе өнімсіз суффикстар:

-age, -ment, -ure, -ance, -ence, -dom, -hood, -ship, -th

package, department, departure, clearance, sentence, freedom, childhood, friendship, width

Сын есімдердің ең өнімді суффикстары:

-able, -ible, -al, -y, -less, -ish, -ic, -ive

honourable, invisible, final, happy, careless, foolish, democratic, effective

Сын есімдердің басқа да суффикстары:

-ent, -ant, -ful, -ous, -ly

current, important, helpful, continuous, friendly

Етістік суффикстары:

-ize (өнімді) — (to)organize

-fy (аз өнімді) (to) classify

-en (өнімсіз) (to) shorten

Үстеу суффикстары:

-ly (ең өнімді) — slowly

-ward(s) — afterwards

Префикстар:

болымсыз мағынада:

**un-, dis-, de-, in-, il-, ir-,
im-, non-, mis-**

**unreasonable, (to) disagree, (to) decrease, insoluble, illegal, irrational,
impossible, non-standard, misunderstanding**

әртүрлі мағынада:

**anti-, co-, counter-, en-,
inter-, over-, post-, pro-, re,
self-, semi-, sub, ultra**

**anti-missile, cooperate, counterpart, enlarge, international, (to)
overcome, post-war, pro-American, (to) reform, self-acting, semi-
automatic, suburban, ultra-modern**

З-қосымша

Грамматикалық терминдер мен жаттығу тапсырмаларының аудармасы

Absolute constructions with
participles

Act out the dialogue.

Add the necessary words.

Adverb

Alternative questions

Answer the questions.

Ask questions.

Complete the sentences
given below.

Complex object

Complex sentence

Composite sentence

Compound sentence

Conditional clause

Conjunction

Define ...

Degrees of comparison of
adjectives

Derivatives

тәуелсіз есімшелі оралым

Диалог құрастырыңыз.

Қажетті сөздерді қосыңыз.

үстеу

балама сұрақтар

Сұрақтарға жауап беріңіз.

Сұрақтар қойыңыз.

Төменде келтірілген
сөйлемдерді аяқтаңыз.

жасанды толықтауыш құрмалас
сөйлем

сабақтас құрмалас сөйлем

салалас құрмалас сөйлем

шартты сөйлем

жалғаулық

... анықтаңыз

сын есімнің салыстырмалы
шырайлары

туынды

Describe ...
 Explain ...
 Express the idea in a different way.
 Fill in ... where necessary.
 Fill in the blanks.
 Form ...
 General questions Gerund
 Give the examples.
 Imperative mood Impersonal sentence
 Indefinite personal sentence

Join ...
 Make the nouns plural.
 Make the sentences interrogative.
 Make the sentences negative.
 Make up the examples with the words.
 Make up ... questions on the text.
 Memorize ...
 Modal verb
 Model
 Negative
 Noun
 Numeral
 Object
 Open the brackets.
 Participle
 Passive voice
 Plural form of the nouns
 Possessive case
 Predicate
 Preposition
 Pronoun
 Put the sentences in the right order to make a dialogue.
 Put the words in the right order to make sentences.

Question Read and learn.
 Read and translate.
 Reported speech

...сипаттаңыз
 ... түсіндіріңіз
 Ойыңызды басқа сөздермен жеткізіңіз.
 Қажетті жерге ... қойыңыз. Бос жерлерді толтырыңыз.
 ... жасаңыз
 жалпы сұрақтар
 герундий
 Мысалдар келтіріңіз.
 бұйрық рай
 жақсыз сөйлем
 белгісіз жақты сөйлем
 ... байланыстырыңыз
 Зат есімнің көпше түрін жасаңыз.
 Сұраулы сөйлем жасаңыз.

Болымсыз сөйлем жасаңыз.
 Сөздермен мысалдар құрастырыңыз.
 Мәтін бойынша ... сұрақтар құрастырыңыз.
 ...есте сақтаңыз
 модальды етістік
 үлгі
 болымсыз
 зат есім
 сын есім
 толықтауыш
 Жақшаларды ашыңыз.
 есімше
 ырықсыз етіс
 зат есімнің көпше түрі
 тәуелдік септігі
 етістік
 предлог
 есімдік
 Диалог құрастыру үшін, сөйлемдерді тиісті тәртіпте қойыңыз.
 Сөйлем құрастыру үшін, сөздерді тиісті тәртіпте қойыңыз
 сұрақ
 Оқыңыз және есте сақтаңыз.
 Оқыңыз және аударыңыз.
 төлеу сөз

Sequence of tenses	шақтардың қиысуы
Speak on/about ...	... туралы айтып беріңіз
Special questions	арнайы сұрақтар
Subject	бастауыш
Subjunctive mood	шартты рай
Tag questions	талғаулы сұрақтар
Verb	етістік
Think of ...	...ойластырыңыз
Transform the sentences according to the model.	Сөйлемді үлгіге сәйкес түрлендіріңіз.
Transform...	...түрлендіріңіз.
Translate...	...аударыңыз.
Use ... in the appropriate form.	..тиісті түлғада пайдаланыңыз.

4-қосымша

Кейбір географиялық атаулар мен жалқы есімдердің тізімі

Alaska	[ə'ləskə]
Altai (the)	[æ'l'tai]
America	[ə'merikə]
Appalachian Mountains (the)	['æpə lætʃən 'maʊntinz]
Arctic Ocean (the)	['a:ktik 'əʊʃən]
Asia	['eiJə]
Auckland	['o:klənd]
Australia	[o: 'streiliə]
Australian	[o: 'streiliən]
Baikal (the)	[bai'kal]
Baltic Sea (the)	['bɒdɪk 'si:]
Belarus	['belə'rus]
Ben Nevis	[ben 'nevis]
British Isles (the)	['brɪtɪʃ 'aɪləz]
Bronx (the)	[brɒps]
Brooklyn	['brʊklɪn]
Cambridge	['kembɪdʒ]
Canada	['kænədə]
Canberra	['kænbərə]
Caspian Sea (the)	['kæspɪən 'si:]
Colorado (the)	[kələ 'rɑ:dəʊ]
Commonwealth	['kɒmənwelθ]
Cordillera (the)	['kɒdɪ'ljeərə]
District of Columbia (the)	['dɪstrɪkt əv kə'lAmbiə]
English	['ɪŋglɪʃ]
English Channel (the)	['ɪŋglɪʃ 'tʃænl]
Eton	[i:tn]
Europe	['ju:ərəp]
European	['juərə'piən]

Florida	['flɒrɪdə]
France	['frɑ:ns]
French	[frɛnʃ]
German	['dʒɜ:mən]
Germany	['dʒɜ:məni]
Great Britain	[greɪt 'brɪtn]
Gulf of Mexico (the)	[ɡʌlf ɒv 'meksɪkəʊ]
Gulf Stream	[ɡʌlf stri:m]
Hague (the)	[heɪɡ]
Harvard	['hɑ:vəd]
Hawaii	[hə 'waɪ:]]
Highlands (the)	['haɪləndz]
Hudson (the)	['hʌds(ə)n]
Hyde Park Indian	[haɪd pɑ:k]
Ocean (the) Ireland	['ɪndiən 'əʊʃən]
Irish	['aɪələnd 'aɪərɪʃ]
Irish Republic (the)	['aɪərɪʃ rɪ'pʌblɪk]
Irish Sea (the)	['aɪərɪʃ si:]]
Jamestown Kremlin	['dʒeɪmz taʊn 'kreɪmlɪ]
(the)	[leɪk 'eərə]
Lake Eire (the)	[leɪk 'hjuərən]
Lake Huron (the) Lake	[leɪk 'mɪʃəɡən]
Michigan (the) Lake	[leɪk ɒn 'teərɪəʊ]
Ontario (the) Lake	[leɪk sju(:) 'pɪərəʊ]
Superior (the) Lena	['li:nə]
(the)	['lændən]
London	[mæn 'hæt(ə)n]
Manhattan	['maʊrɪ]
Maori	['meksɪkəʊ]
Mexico	['mɪsə 'sɪpi]
Mississippi (the)	['mɒntrɪ 'ɔ:l]
Montreal	['mɒskəʊ]
Moscow	[məs 'kva: 'rɪvə]
Moskva River (the)	['nɛlsn 'kɒləm]
Nelson Column (the)	[nju: jɔ:k]
New York New	[nju: 'zi:lənd]
Zealand Northern	['nɔ:ðən 'aɪələnd ɒb]
Ireland Ob (the)	[əʊ 'haɪəʊ]
Ohio (the)	['ɒtəwə]
Ottawa	['ɒksfəd]
Oxford	[pə 'sɪfɪk 'əʊʃən]
Pacific Ocean (the)	['petrəʊ græd]
Petrograd Piccadilly	[,pɪkə 'dɪli]
Poland	['pəʊlənd]
Polynesian Islands	[,pəʊlɪ'ni:ʒən 'aɪləndz]
Potomac River (the)	[pə 'təʊmæk 'rɪvə]
Quebec	[kwɪ 'bæk]
Queens	[kwɪ:nz]

Queensland	['kwɪ:nz, lænd]
Regent's Park	['ri: dʒənts pɑ:k]
Rhode Island	['rəʊd 'aɪlənd]
Russia	['rʌʃə]
Scotland	['skɒtlənd]
Scottish	['skɒtɪʃ]
Severn (the)	['sevən]
Siberia	[saɪ 'bɪəriə]
St James's Park	[St 'dʒeɪmzɪz pɑ:k]
St Paul's Cathedral	[St pɔ:lz kə 'θi:drəl]
St Petersburg	[St 'pi:təz, bɜ:g]
Staten Island	[Staten 'aɪlənd]
Statue of Liberty (the)	['stætju: ɒv 'lɪbəti]
Straits of Dover (the)	[streɪts ɒv 'dʌvə]
Sydney	['sɪdni]
Tasmania	[tæz 'meɪniə]
Thames (the)	[tɛmz]
Toronto	[tə 'rɒntəʊ]
Ukraine	[ju: 'kreɪn]
United Kingdom	[jʊ 'naɪtɪd 'kɪŋdəm]
of Great Britain	[ɒv greɪt 'brɪtɪn]
and Northern Ireland (the)	[ænd 'nɔ:ðən 'aɪələnd]
Urals (the)	['jʊərəlz]
Versailles	[vɛə 'saɪ]
Victoria	[vɪk 'tɔ:riə]
Virginia	[və 'dʒɪniə]
Volga (the)	['vɒlgə]
Wales	[weɪlz]
Washington	['wɒʃɪŋtən]
Wellington	['welɪŋtən]
Welsh	[wɛɪʃ]
Westminster Abbey	['west, mɪnstər 'æbi]
Yenisei (the)	[,jenɪ 'seɪ]

5-қосымша

Ұлттық әнұрандар мен патриоттық әндер

The Anthem of Great Britain

God Save the Queen

God save our gracious Queen,
 Long live our noble Queen,
 God save the Queen!
 Send her victorious,
 Happy and glorious,
 Long to reign over us;
 God save the Queen!

O Lord our God arise,
 Scatter her enemies And
 make them fall; Confound
 their politics, Frustrate their
 knavish tricks, On thee our
 hopes we fix,
 Oh, save us all!

Thy choicest gifts in store
On her be pleased to pour;
Long may she reign;
May she defend our laws,
And ever give us cause
To sing with heart and voice,
God save the Queen!
Not in this land alone,
But be God's mercies known,
From shore to shore!
Lord make the nations see,

That men should brothers be,
And form one family,
The wide world over.
From every latent foe,
From the assassin's blow,
God save the Queen!
O'er her thine arm extend,
For Britain's sake defend,
Our mother, prince, and friend,
God save the Queen!

Rule, Britannia

When Britain first, at heaven's command,
Arose from out the azure main,
Arose, arose, arose from out the azure main.
This was the charter, the charter of the land,
And guardian angels sang the strain.

Refrain: Rule, Britannia! Britannia, rule the waves.
Britons never, never, never shall be slaves.

The nations not so blest as thee,
Must in their turn to tyrants fall,
Must in their turn, must in their turn, to tyrants fall,
While thou shall flourish, shall flourish great and free,
The dread and envy of them all.

Refrain

Still more majestic shalt thou rise,
More dreadful from each foreign stroke.
More dreadful, more dreadful, from each foreign stroke.
As the loud blast that tears the skies,
Serves but to root thy native oak.

Refrain

Thee haughty tyrants ne'er shall tame,
All their attempts to bend thee down,
All their attempts, all their attempts to bend thee down,
Will but arouse thy generous flame.
But work their woe and thy renown.

Refrain

To thee belongs the rural reign,
Thy cities shall with commerce shine,
Thy cities shall, thy cities shall with commerce shine.
All thine shall be the subject main,
And every shore it circles thine.

Refrain

The muses still, with freedom found,
Shall to thy happy coast repair,
Shall to thy happy coast, thy happy coasts repair,
Best isle of beauty, with matchless beauty crowned,
And manly hearts to guard the fair.

Refrain

The Anthem of the USA

The Star-Spangled Banner

Oh! say, can you see, by the dawn's early light,
What so proudly we hailed at the twilight's last gleaming?
Whose broad stripes and bright stars, thro' the perilous fight,
O'er the ramparts we watched were so gallantly streaming?

And the rockets' red glare, the bombs bursting in air,
Gave proof thro' the night that our flag was still here.
Oh! say, does the star-spangled banner yet wave
O'er the land of the free and the home of the brave?

On the shore, dimly seen thro' the mist of the deep,
Where the foe's haughty host in dread silence reposes,
What is that which the breeze, o'er the towering steep,
As it fitfully blows, half conceals, half discloses?

Now it catches the gleam of the morning's first beam,
In full glory reflected, now shines on the stream.
'Tis the star-spangled banner. Oh! long may it wave,
O'er the land of the free and the home of the brave!

And where is that band who so vauntingly swore,
That the havoc of war and the battle's confusion
A home and a country should leave us no more?
Their blood has washed out their foul footsteps' pollution.

No refuge could save the hireling and slave
From the terror of flight or the gloom of the grave,
And the star-spangled banner in triumph doth wave
O'er the land of the free and the home of the brave.

Oh! thus be it ever when freemen shall stand
Between their loved home and the war's desolation,
Blest with vict'ry and peace, may the Heav'n-rescued land
Praise the Pow'r that hath made and preserved us a nation.

Then conquer we must, when our cause it is just,
And this be our mott, "In God is our trust."
And the star-spangled banner in triumph shall wave
O'er the land of the free and the home of the brave.

The Anthem of Australia

Waltzing Matilda

Once a jolly swagman camped by a billabong,
Under the shade of a coolibah tree,
And he sang as he looked at the old billy boiling,
Who'll come a-waltzing Matilda with me?

Who'll come a-waltzing Matilda my darling,
Who'll come a-waltzing Matilda with me?
Waltzing Matilda and leading a waterbag,
Who'll come a-waltzing Matilda with me?

Down came the jumbuck to drink at the water-hole,
Up jumped the swagman and grabbed him with glee,
And he sang as he put him away in his tucker-bag,
You'll come a-waltzing Matilda with me.

Who'll come a-waltzing Matilda my darling,
Who'll come a-waltzing Matilda with me?
Waltzing Matilda and leading a waterbag,
Who'll come a-waltzing Matilda with me?

Up came the Squatter a-ridding his thoroughbred,
Up came Troopers — one, two and three,
Whose is that jumbuck you've got in the tucker-bag,
You'll come a-waltzing Matilda with me.

Who'll come a-waltzing Matilda my darling,
Who'll come a-waltzing Matilda with me?
Waltzing Matilda and leading a waterbag,
Who'll come a-waltzing Matilda with me?

The swagman he up and he jumped in the water-hole,
Drowning himself by the coolibah tree,
And his ghost may be heard as it sings by the billabong,
Who'll come a-waltzing Matilda with me?

Who'll come a-waltzing Matilda my darling,
Who'll come a-waltzing Matilda with me?
Waltzing Matilda and leading a waterbag,
Who'll come a-waltzing Matilda with me?

VOCABULARY

A

above [s'bAv] *prep*

abroad [s'bro:d] *adv*

abuse [s'bju:z] *v* accept
[sk'sept] *v*

accession [sk'sejns] *n*

acclaim [s'kleim] *v*

accommodation

[s^kDms'deiJsn] *n*

achieve [s'tji:v] *v* activity

[xk'tiviti] *n*

add [xd] *v*

addition [s'dijsn] *n*

administration

[sd^mim'streijsn] *n*

admission [sd'mijsn] *n*

adopt [s'dDpt] *v*

advantage [sd'va:ntid3] *n*

adventure [sd'ventjs] *n*

affect [s'fekt] *v*

after ['a:fts] *adv*

afternoon [^afts'num] *n*

ago [э'дэи] *adv*

agriculture ['xgri^kAltJs] *n*

aim [eIm] *n*

air [es] *n*

aircraft ['eskraft] *n*

already [o:l'redi] *adv*

alteration [^lts'reijsn] *n*

among [s'mAN] *prep*

analytical [^xns'htiksl] *a*

ancient ['einjsnt] *a*

any ['eni] *pron*

anybody ['enibDdi] *pron*

anything ['eniGip] *pron*

anywhere ['eniwes] *pron*

apartment [s'pa:tmsnt] *n*

apartment house

[s^paPmsnt 'haus]

appearance [s'pirsns] *n*

appetizer ['xpitaizs] *n*

үстінде

шет елде

жаман қарау

қабылдау, келісу

кіру

мақұлдау,

жариялау

орналастыру

жету

қызмет

қабаттау

қосу

басқарма,

басшылық

қабылдау

қабыл ету

басымдық

күтпеген жағда

әсер ету

кейін

күн,

күндізден кейінгі уақыт

(бұрын) кейін

ауыл шаруашылығы

мақсат

ауа

ұшақ

әлдеқашан

өзгеріс,

өзгерту

арасында

талдамалы

ежелгі

қандай да бір

біреу, кім болса да, ешкім

бірдеңе, не болса да,

ештеңе

бір жерде, қайда болса да,

ешқайда

пәтер

тұрғын көп пәтерді үй

сырт келбет

басытқы

apple ['xpsl] *n*
 apply [s'plai] *v*
 appoint [a'pɔnt] *v*
 approve [s'pru:v] *v* April
 ['eiprsl] *n*
 arctic ['a:ktik] *a*
 area ['eənə] *n*
 aristocrat [s'nɪstskrxt] *n*
 arrange [3'remdʒ] *v*
 ask [a:sk] *v*
 aspire [s'spais] *v*
 assembly [s'sembli] *n*
 assess [s'ses] *v*
 assessment [s'sesmsnt] *n*
 assistance [s'sistsns] *n*
 at [xt] *prep*
 ate (*past om* eat) [et, eit]
 athlete ['xTlkt] *n*
 atmospheric [ˌxʌtmss'fenk] *a*
 attempt [s'tempt] *n*
 attend [s'tend] *v*
 attitude ['xtltju:d] *n*
 attraction [s'trxkjbn] *n*
 attractive [o'trxktrv] *a*
 August ['o:gsst] *n*
 aunt [a:nt] *n*
 authority [o:'θDriti] *n*
 autumn ['o:tsm] *n*
 available [s'veilsbsl] *a*
 average ['xvstrdz] *a*
 award [s'wo:d] *n*
 aware [s'wes] *a*

алма
 қолданылу
 тағайындау
 мақұлдау
 сәуір
 арктикалық
 аудан, облыс
 аристократ
 орналасу, жайғастыру
 сұрау
 ұмтылу
 жиналыс
 бағалау
 баға
 көмек
 жанында
 спортшы,
 атлет
 атмосфералық
 әрекет
 бару
 қатынас
 көрікті жер
 тартымды
 тамыз
 әпке
 билік, әкімшілік
 күз
 жарамды, қол жетімді
 орташа
 сый, марапат
 білетін, дайындалған

В

bacon ['beiksn] *n*
 bad [bxd] *a*
 banana [Бэ'па:пэ] *n*
 bases (*pl. om* basis) ['beisi:z]
 basis (*n, pl -es*) ['beisis]
 bathroom ['ba:θru(:)m] *n*
 be (*was/were, been*) [bi:] *v* be
 fond of [fond]
 beautiful ['bjxtrfsl] *a*

ветчина
 жаман, нашар
 банан
 база,
 негіз
 ванна бөлмесі
 болу
 бірд. қызығу
 тамаша, керемет

bedroom ['bedru(:)m] *n*
 beef [bi:f] *n*
 been (*p. p. om be*) [bi(:)n]
 beetroot ['bi:tru:t] *n*
 before [bi'fo:] *adv*
 behaviour [bi'heivis] *n*
 behind [bi'haind] *prep*
 belong [bi'ldN] *v*
 benchmark ['bentjma:k] *n*
 best (*superl. om good*) [best]
 better (*compar. om good*) ['bets]
 between [bi'twi:n] *prep*
 beyond [bi'jDnd] *adv*
 biscuit ['biskit] *n*
 blinds [blaindz] *n, pl*
 boil [boil] *v*
 book [buk] *v*
 booking office ['bukiN ,Dfis]
 bookworm ['bukw3:m] *n*
 border ['bo:ds] *v*
 borough [bAГЭ] *n*
 bought (*past u p. p. om buy*)
 [bo:t]
 boundary ['baundsri] *n*
 bowling ['bsuliN] *n*
 box [bDks] *n*
 box-office ['bokspfis] *a*

 boyfriend ['boifrend] *n*
 break [breik] *n*
 broadcast (broadcast)
 ['bro:dka:st] *v*
 broad-shouldered
 [bro:d'Jauldad] *a*
 brother ['brADs] *n*
 brother-in-law ['brADsr in Jo:] *n*

 brunch [brAntJ] *n*
 brush [brAj] *v*
 brush one's hair
 built-in [^bilt'm] *a*
 bus [bAs] *n*
 butcher's ['butjz] *n*
 butter ['bAts] *n*
 buy (bought) [bai] *v*
 by [bai] *prep*

жатын бөлме
 сиыр еті

қызылша
 бұрын, ертерек
 мінез-құлық
 артта
 тиесілі болу
 алғашқы деректер
 (*салыстыру үшін*)

арасында
 сыртында, жоғары, әрі қарай
 печенье, крекер
 жалюзи
 пісіру
 брондау, тапсырыс беру
 билет кассасы
 кітап құрты
 шектесу
 аудан
 шекара
 боулинг
 қорап

кассалық,
 коммерциялық
 дос
 үзіліс
 радиодан/теледидардан
 тарату, жіберу
 иықты
 аға

күйеу бала
 балдыз,
 қайын,
 бажа
 түскі ас;
 кеш таңғы ас
 тарау
 тарану
 салынған
 автобус
 ет бөлімі
 май
 сатып алу
 жуық, қарай

cabbage ['kxʙid3] *n*
 cafeteria [ʌˈkʂjɪtʃjʊpə] *n*
 cake [keik] *n*

 call [ko:l] *n*
 call [ko:l] *v*

 call back ['ko:l 'bʁk] *v*
 came (*past om come*) [keim]
 camera ['kxmsrs] *n*
 canteen [kxɪn'ti:n] *n*
 capital ['kxpitl] *n*
 car [ka:] *n*
 career [ks'ris] *n*
 careful ['kesfsl] *a*
 careless ['keslis] *a*
 carpet ['ka:pit] *n*
 carrot ['kxrst] *n*
 carry out ['kxri 'aut] *v*
 catch cold ['kxtj 'ksuld]
 catching ['kffitʃiN] *a*
 cater for ['keits] *v*
 cathedral [ks'0i:dr3l] *n*
 caution ['ko:ʃsn] *n*
 celebrity [si'lebriti] *n*
 centre ['sents] *n*
 certificate [ss'tifikst] *n*
 chain [tjein] *n*
 change [tjeind3] *v*
 channel [tjxnl] *n*
 chaotic [kei'Dtik] *a*
 chat [tjxt] *v*
 cheese [tʃi:z] *n*
 chemist's ['kemists] *n*
 child (*n, pl children*) [tjaɪld]
 children (*pl om child*)
 ['tʃɪldrɪn]
 chimes [tʃaɪmz] *n, pl*
 chocolate ['tʃɔkli:t] *n*
 circulation [ʌˈkʃjuˈleɪʃn] *n*
 citizen ['sitizsn] *n*
 city ['siti] *n*
 claim [kleɪm] *v*
 clay [kleɪ] *n*
 clean [kli:n] *a*

С

орамжапырак
 кафе
 бәліш,
 торт,
 тәтті нан
 қоңырау
 шақыру,
 атау
 қайта қоңырау шалу

 фотоаппарат
 асхана
 астана
 автомобиль
 мансап, кәсіп
 ұқыпты
 немқұрайлы
 кілем
 сәбіз
 орындау
 суық тию
 жұқпалы
 қамқор болу
 собор
 сақтық
 атақтылық
 орталық
 куәлік, аттестат
 (*tau*) жотасы
 өзгеру
 арна
 бейберекет
 шайқау
 ірімшік
 дәріхана
 бала

 куранты
 шоколад
 тарату, тираж
 азамат
 қала, үлкен қала
 талап ету; құқылы болу
 саз, балшық
 таза

clean [kli:n] *v*
 coach [ksutj] *n*
 coal [ksul] *n*
 coast [ksust] *n*
 code [ksud] *n*
 codify ['ksudifai] *v*
 coin [koin] *n*
 collect [ks'lekt] *v*
 collect call [ks'lekt 'ko:l]
 college ['kDlid3] *n*
 come (came, come) [kAm] *v*
 comfortable ['kAmfstsbsl] *a*
 commercial [kэ'тэ:Хэ1] *a*
 community [k3'mju:niti] *n*
 Commonwealth of Independent
 States (CIS)
 ['kDmsnwelG sv
 ^indi'pendant 'steits]
 complain [ksm'plein] *v*
 complication [^kDmpli'keijbn] *n*
 composer [ksm'psuzs] *n*
 comprehensive school
 [^kDmpri'hensiv ^sku:l]
 comprise [ksm'praiz] *v*
 compulsory [ksm'pAlssri] *n*
 conceive [ksn'si:v] *v*
 concentrate ['kDnsantreit] *v*
 concern [ksn's3:n] *n*
 conduct [ksn'dAkt] *v*
 confectionery [ksn'fekjbsnri] *n*
 connote [ks'nsut] *v*
 conscience ['kDnjbns] *n*
 consider [ksn'sids] *n*
 consist [ksn'sist] *v*
 constant ['kDnstsnt] *a*
 constantly ['kDnstsntli] *adv*
 constitutional [^kDnsti'tju^sns] *a*
 consult [ksn'sAlt] *v*
 continent ['kDntmant] *n*
 convenient [kan'vKnisnt] *a*
 convention [ksn'venjsn] *n*
 cook [kuk] *n*
 cook [kuk] *v*
 copybook
 ['kDpibuk] *n*

тазалау, жинақтау
 тренер
 тас көмір
 жағалау
 код
 жүйелендіру
 монета
 жинау,
 коллекциялау
 қайта адресстеуден қоңырау
 училище, колледж ақысын төлеу
 жүру, келу
 қолайлы
 коммерциялық
 қоғам

Тәуелсіз мемлекеттер
 достастығы (ТМД)
 шағымдану
 асқыну
 композитор
 бірыңғай орта мектеп

қосу; қамту
 міндетті
 ойластыру
 назар аудару
 қатынас, қамқорлық
 жүргізу
 кондитер бөлімі
 білдіру
 ақыл-сана, ар-ұят
 қарастыру, ескеру
 тұру
 тұрақты
 үздіксіз
 конституциялық
 қабылдауға келу
 континент
 қолайлы
 шарт, конвенция
 аспазшы
 дайындау
 дәптер

corner ['ko:ns] **n**
 correct [ks'rekt] **v**
 correspondence **n**
 [^kDri'spDndsns]
 cost (cost) [kpst] **v**
 cough [kDf] **n**
 counter ['karats] **n**
 course I [ko:s] **n**
 course II [ko:s] **n**
 cousin ['kAzan] **n**
 cover ['kAvs] **v**
 cream [kri:m] **n**
 create [kri'eit] **v**
 creche [kreij] **n**
 credit test ['kredit 'test]
 crises (**pl om** crisis)
 ['kraisi:z] crisis (**n, pl** crises)
 ['kraisis] **n**
 crossroads ['krosrsudz] **n**
 cucumber ['kju:kAmba] **n**
 cure [kjua] **v**
 current ['kArsnt] **a**
 curriculum [ks'rikjulsm] **n**
 curtain [k3:tn] **n**

бұрыш
 түзету
 қатынасхат
 тұру
 жөтел
 бар, сатушы сөресі бағанасы;
 курс (*оқыту, дәріс*)
 тағам
 немере аға/немере әпке
 жабу, алу
 кілегей
 жасау, құрау
 балабақша
 сынақ
 дағдарыс

қиылыс
 қияр
 емдеу
 қазіргі, заманауи
 оқу курсы;
 оқу кестесі
 перде

D

daily ['delli] **a**
 dairy ['deari] **n**
 data (**pl om** datum) ['deita]
 datum (**n, pl -a**) ['deitam]
 day off [^dei 'of] **n**
 dean [di:n] **n**
 December [di'semba] **n**
 deer [dia] **n**
 deliver [di'liva] **v**
 delivery [di'livari] **n**
 demand [di'ma:nd] **n**
 dentist ['dentist] **n**
 deny [di'nai] **v**
 deprivation j^depri'veijbn] **n**
 design [di'zain] **v**
 destination [^desti'neijsn] **n**
 detective story [di'tektiv
 ^sto:ri]
 dial ['daisl] **v**
 did (**past om** do) [did]
 difficult ['difikslt] **a**

күнделікті
 сүт өнімдері

берілген шама
 демалыс күн
 декан
 желтоқсан
 бұғы
 жеткізу
 жеткізілім

талап, сұрау салу
 тіс дәрігері
 теріске шығару
 айыру
 жоба
 межелі орын
 детектив
 нөмір теру

күрделі

dignity ['digniti] **n**
 diploma [di'plsums] **n**
 direct [di'rekt]/[dai'rekt] **a**
 disadvantage [ˈdisəd'vamtʌ] **n**
 discuss [dis'kAs] **v**
 disease [di'zi:z] **n**
 dish [diʃ] **n**
 dive [daiv] **v**
 divide [di'vaɪd] **v**
 do (did, done) [du:] **v**
 do the make up [meɪk Ap]
 doctor ['dɒktɪs] **n**
 documentary [ˈdɒkjʊ'mentsri] **n**
 dominate ['dɒmɪneɪt] **v**
 done (**p. p. om** do) [dʌn]
 downstairs [ˈdɑːn'steɪz] **adv**
 draft [draɪt] **n**

draft [draɪt] **v**
 dramatically [drə'mæti:kəlɪ] **adv**

drank (**past om** drink) [drɒŋk]
 dress [dres] **n** dress [dres] **v**
 drink [driŋk] **n**
 drink (drank, drunk) [driŋk] **v**
 drive (drove, driven) [draɪv] **v**
 driven (**p. p. om** drive) ['drɪvən]
 drove (**past om** drive) [drəʊv]
 drunk (**past om** drink) [drʌŋk]
 due to [dju:]
 during ['djʊəri] **prep**

east [i:st] **n**
 eastern ['i:stən] **a**
 easy ['i:zi] **a**
 eat (ate, eaten) [i:t] **v**
 eaten (**p. p. om** eat) [i:tn]
 edition [i'diʃən] **n**
 editor ['edɪtɪs] **n**
 education [ˈedʒu'keɪʃən] **n**
 effect [i'fekt] **n**
 eight [eɪt] **num**
 eighteen [eɪ'ti:n] **num**
 eighteenth [eɪ'ti:nθ] **num**
 eighth [eɪtθ] **num**
 eightieth [eɪ'ti:θ] **num**
 eighty ['eɪti] **num**

артықшылық
 диплом
 тура
 кемшілік
 талқылау
 ауру, сырқат
 тағам
 сүңгу
 бөлісу
 істеу
 бояндыру
 дәрігер
 деректі фильм
 басым болу

сатымен төмен қарай;
 бірінші қабат

жоспар, шимай дәптер
 жоба құрастыру
 ашық, көрнекті
 көйлек
 киіну
 сусын
 ішу
 машина жүргізу

бірд. арқасында
 кезінде, уақытында

Е

шығыс
 шығыс
 жеңіл
 жеу
 баспа, шығарылым
 редактор

білім
 әсер, ықпал
 сегіз
 он сегіз
 он сегізінші
 сегізінші
 сексенінші
 сексен

elbow ['elbsu] **n**
 elect [I'lekt] **v**
 elementary school
 [^eh'mentsri ^sku:l]
 eleven [I'levsn] **num**
 eleventh [I'levsnG] **num**
 eliminate [I'limineit] **v**
 emergency [i'm3:d33nsi] **n**
 emphasis ['emfssis] **n**
 empire ['empais] **n**
 energetic [^ens'dzetik] **a**
 enjoy [in'dzoi] **v**
 ensemble [a:n'sa:mb3l] **n**
 ensure [in'Jus] **v**
 enter ['ents] **v**
 entertain [^ents'tem] **v**
 entertainment [^ents'temmsnt] **n**
 entrance ['entrsns] **n**
 entrance exam [^entrsns ig^zxm]
 equal ['i:kwsl] **a**
 eradication [i/xdi'keijbn] **n**
 establish [I'stxbli] **v**
 establishment [I'stxblijsnt] **n**
 even ['i:vsN] **a**
 evening ['i:vniN] **n**
 ever ['evs] **adv**
 every ['evri] **a**
 examine [ig'zxmin] **v**
 excellent ['eksslsnt] **a**
 exchange [iks'tjeindz] **v**
 exercise ['eksssaiz] **n**
 exhibit [ig'zibit] **v**
 exotic [ig'zDtik] **a**
 expensive [ik'spensiv] **a**
 experience [ik'spisorisns] **n**
 exploitation [^eksploi'teijsn] **n**
 extend [ik'stend] **v**
 eye [ai] **n**

face [feIs] **n**
 facility [fs'siliti] **n**
 fail [feIl] **v**
 fairy tale ['fesri teil] **n**

шынтақ
 таңдау
 бастауыш мектеп

он бір
 он бірінші
 жою, шеттету
 төтенше жағдай
 астын сызу
 империя
 жігерлі
 жақсы көру, қызығу
 ансамбль
 қамтамасыз ету
 кіру
 көңіл көтеруге
 ойын-сауық
 кіру
 қабылдау емтиханы
 тең
 жою
 құру
 мекеме, орын
 жұп
 кеш
 ылыми, әйтеуір
 әрбір
 қарау, тексеру
 үздік
 алмасу
 жаттығу
 көрмеге қою
 экзотикалық
 қымбат
 тәжірибе
 пайдалану
 жалғасу, кеңею
 көз

F

бет-әлпет
 жабдық, тетік
 емтиханнан құлау
 ертегі

fall [fo:l] *v*
 fall behind [fo:l bi'haind]
 fan [fen] *n*
 fantasy ['fentssi] *n*
 far (farther, farthest) [fa:] *a*
 farther (*compar.* far) ['fa:3s]
 farthest (*superl.* far) ['fa:3ist]
 fascinating ['fesineitiN] *a*
 fast food ['fa:st 'fu:d]
 father ['fa:3s] *n*
 father-in-law ['fa:3sr in Jo:] *n*
 features ['fi:tʃz] *n, pl*
 February ['februsri] *n*
 federation [jeds'reijsn] *n*
 fever ['fi:vs] *n*
 fiction ['fikjʃn] *n*
 fifteen [jifti:n] *num*
 fifteenth ['fif'ti:n0] *num*
 fifth [fif0] *num*
 fiftieth ['fiftiiT] *num*
 fifty ['fifti] *num*
 film [film] *n*
 first [f3:st] *num*
 five [faiv] *num*
 fizzy ['fizi] *a*
 floor [flo:] *n*
 flu [flu:] *n*
 fog [fog] *n*
 fond [fDnd] *a*
 football ['futbo:l] *n*
 forerunner ['fe/Ans] *n*
 fork [fO:k] *n*
 form [fo:m] *n*
 formally ['fo:msli] *adv*
 formulate ['fO:mjuleIt] *v*
 fortieth ['fo:tis0] *num*
 fortress ['fO:tns] *n*
 fortune ['fo:tʃsn] *n*
 forty ['fO:ti] *num*
 foster ['fDsta] *v*
 found [faund] *v*
 foundation [faun'deijsn] *n*
 four [fo:] *num*
 fourteen [fo:'ti:n] *num*
 fourteenth [fo:'ti:n0] *num*
 fourth [fo:0] *num*
 frame [freim] *n*
 freckle ['freksl] *n*

құлау
 артта қалу
 жанкүйер
 фэнтези, фантастика
 алыс

 сүйкімді
 жеңіл тағам
 әке
 қайын ата/қайын ене
 бет келбеті
 ақпан
 федерация
 ыстық, беймаза жағдай
 көркем әдебиет
 он бес
 он бесінші
 бесінші
 елуінші
 елу
 фильм; фотоүлдір
 бірінші
 бес
 газдалған
 қабат
 тұмау
 тұман
 сүйюші
 футбол
 бастамашы
 шанышқы
 форма
 ресми
 құрастыру, әзірлеу (*жоспар*)
 қырықыншы
 қамал
 байлық; сәттілік
 қырық
 дамуға көмектесу
 негіздеу
 негіздеме
 төрт
 он төрт
 он төртінші
 төртінші
 жақтау
 секпіл

free [fri:] *a*
 free of charge [fri: sv 'tJa:G]
 freedom [fri:dsn] *n*
 freshman year [freJmsn jis]
 friendly ['frendli] *a*
 from [fmm] *prep*
 fruit [fru:t] *n*
 fruitful ['fru:tfs] *a*
 full [fvl] *a*
 furniture ['f3:nitJq] *n*
 further (*compar.* far) [Ч3:3э]
 furthest (*superl.* far) ['f3:3sst]
 fuss [fAs] *n*

еркін, бос
 тегін
 еркіндік
 бірінші курс
 достастық
 -дан, -ден, -тан, -тен
 жеміс-жидек
 жемісті
 толық
 жиһаз

әбігерлік, мазасыздық

G

gave (*past om* give) [geiv]
 geese (*pl om* goose) [gi:s]
 get up ['get 'Ap]
 girlfriend ['g3:lfrsnd] *n*
 give (gave, given) [giv] *v*
 give a lift ['grv э 'lft]
 given (*p. p.* give) ['givsn]
 glass [gla:s] *n*
 glittery ['glitsri] *a*
 global ['glsubsl] *a*
 go (went, gone) [gsu] *v*
 go in for sports ['gsu 'in fq
 'spo:ts]
 go skating [дэи 'skeitiN]
 go skiing [дэи 'ski:iN]
 go surfing [дэи 's3:fiN]
 go swimming [дэи 'swimiN]
 go to a disco [дэи Ди э 'disksu]
 golf course ['golf ko:s]
 gone (*p. p. om* go) [gon]
 goodbye [gud'bai] *int*
 good-looking [гуд 'lukiN] *a*
 good-natured [гуд 'neitJsd] *a*
 goose (*n, pl* geese) [gu:s]
 government ['gAvsnmsnt] *n*
 governor ['gAvsns] *n*
 graduate ['grad3uit] *v*
 grandfather ['grand fa:3q] *n*
 grandmother ['gran^mASs] *n*
 grocery store ['grsussri ,sto:]
 groundwork ['graundw3:k] *n*
 group [gru:p] *n*
 guardian ['ga:disn] *n*

тұру
 құрбы
 беру, қайтару
 машинамен жеткізіп салу

стакан,бокал
 жылтыраған, жылтылдақ
 дүниежүзілік
 жүру, кету
 спортпен айналысу

коньки тебу
 шаңғы тебу
 серфингпен айналысу
 жүзумен айналысу
 дискотеға бару
 гольф алаңы

кездескенше
 сүйкімді
 мейірімді
 қаз
 үкімет
 губернатор
 оқу орнын бітіру
 ата
 әже
 азық-түлік дүкені
 негіз
 топ
 қамқоршы

guidance ['gaidsns] *n*
gym [d3im] *n*

нұсқаулық
спорт залы

Н

had (*past u p. p. have*) [hxd]
hair [hes] *n*
haircut ['heskAt] *n*
hairdo ['hesdu:] *n*
hall [ho:l] *n*
handle [hxnɔl] *v*
handset ['handset] *n*
handsome ['hxnssm] *a*
hard [ha:d] *a*
hard [ha:d] *adv*
harmful ['ha:mfsɪ] *a*
harmonious [ha:'msmɪs] *a*
harmoniously [ha:'msɜ:nssli] *adv*
has (*осы шақта 3-ж. ж.т. ем.*)
have) [hɜz] *v*
have (has, had) [hɜv] *v* have
breakfast [^hɜv 'brekfɜst]/ have
dinner [^hɜv 'dms]/ have supper
[^hɜv 'sɜps]
he [hi:] *pron*
headache ['hedeɪk] *n*
heading ['hediN] *n*
health [helθ] *n*
health care [^helθ 'kes]
healthy ['helθi] *a*
hear (heard) [hi:] *v*
heard (*past u p. p. hear*) [hɜ:d] *v*
heavy ['hevi] *a*
hello [hs'lsu] *int*
help [help] *v*
helping ['helpiN] *n*
her [hɜ:] *pron*
hers [hɜ:z] *pron*
herself [hs'self] *pron*
high school ['haɪ ^sku:l]
highlight ['haɪlaɪt] *v*
him [him] *pron*
himself [him'self] *pron*
his (he таб. с.) [hɪz] *pron*
holiday centre ['hɪdi ^sents]
homelessness ['hsumlɪsn] *n*
homework ['hsumwɜ:k] *n*
hostel [hɒstl] *n*

шаш
шаш үлгісі
сәнделген шаш
ауыз үй; зал
жүгіну
телефон тұтқасы
әдемі (*ер туралы*)
қиын
табандылықпен,
қайсарлықпен
зиянды, залалды
үйлесімді
үйлесімде

бар болу
таңғы ас/
түскі ас/
кешкі ас шу
ол
бас ауруы
басы
денсаулық
денсаулық сақтау
дені сау
есту, тыңдау

ауыр
сәлем
көмектесу
порция
оның
оныкі
өзі
орта мектеп (*амер.*)
анық мәлімдеу;
бірінші жоспарға қою
оның
өзі
демалыс үйі
қорғансыздық
үй тапсырмасы
жатақхана

house-warming party
 ['haus ;wo:miN 'pa:ti]
 hundred ['hAndrsd] *num*
 hundredth ['hAndrsdG] *num*

қоныс той

жүз
 жүзінші

I

I [ai] *pron*
 ill [il] *a*
 immediate [i'mi:dist] *a*
 implementation
 [^mplimns'teijsn] *n*
 imply [im'plai] *v*
 improve [im'pru:v] *v*
 in [in] *prep*
 increase [m'kri:s] *v*
 incredible [m'kredsbsl] *a*
 independence [^ndi'pendsns] *n*
 independent [^ndi'pendsnt] *a*
 influence ['influsns] *n*
 informative [m'fo:mstrv] *a*
 inhabitant [inhabitant] *n*
 inherent [in'hiant] *a*
 input ['input] *n*
 inseparable [in'separabal] *a*
 insert [in's3:t] *v* inspect
 [in'spekt] *v*
 interesting ['intristiN] *a*
 international [^nta'najanal] *a*
 interpretation [m^pri'teijan] *n*
 introduce [^ntra'dju^] *v*
 invader [in'veida] *n*
 involve [in'vDlv] *v*
 iron ['aian] *n*
 island ['ailsnd] *n*
 isle [ail] *n*
 issue ['isju:] *n*
 it [it] *pron*
 its [its] *pron*
 itself [it'self] *pron*

мен
 мен
 науқас, ауру
 жылдам, тез
 жүзеге асыру
 тұспалдау
 жақсарту
 ішінде
 үлкейту
 адам нанғысыз
 тәуелсіздік
 тәуелсіз
 ықпал, әсер
 мазмұнды
 тұрғын
 өзіне тән, туа біткен
 үлес
 ажырамайтын
 қою
 зерттеу, шолу
 қызықты
 халықаралық
 түсіндіру
 ұсыну, таныстыру
 басқыншы
 қосу, тұспалдау
 темір
 арал
 арал
 шығарылым, баспа
 ол
 оның, өзінің
 өзі

J

January ['d3xnjusri] *n*
 jog [d3Dg] *v*
 journey ['d33:m] *n*
 July [dzu'lai] *n*
 June [d3u:n] *n*
 junior year ['d3u:nis jis]

қаңтар
 жүгірумен айналысу
 саяхат
 шілде
 маусым
 соңғының алдындағы курс

just [dʒʌst] *adv*
juvenile [ˈdʒuːvənaɪl] *a*

жаңа ғана, жақында
кәмелет жасқа толмаған

K

keen [kiːn] *a*
keep record [ˌkiːp ˈrekoːd]
kingdom [ˈkiːndəm] *n*
kitchen [ˈkɪtʃɪn] *n*
knew (*past om know*) [njuː]
knife (*pl knives*) [naɪf] *n*
knight [naɪt] *v*
knock [nɒk] *v*
knock down [ˌnɒk ˈdaʊn] *v*
know (knew, known) [nuː] *v*
known (*p. p. om know*) [nuːn]

әуеской
жазба жүргізу
корольдік
ас бөлмесі
пышақ
серілікке көтеру
соғу
қағу
білу

L

laid (*past u p. p. lay*) [leɪd]
lake [leɪk] *n*
landscape [ˈlændʃeɪp] *n*
last [lɑːst] *a*
lay (laid) [lei] *v*
leader [ˈliːdə] *n*
leaf (*n, pl leaves*) [liːf]
least (*superl. little*) [liːst] leave
(something) behind [ˈliːv biˈhaɪnd]
leave (left) [liːv] *v*
leaves (*n, pl. leaf*) [liːvz] left
[left] *a*
left (*past u p. p. leave*) [left]
leisure [ˈleɪzə] *n*
lemonade [ˈleməˈneɪd] *n*
lend [lend] *n*
less (*compar. little*) [les]
letter [ˈletə] *n*
like cooking [laɪk ˈkʊkɪŋ]
listen [ˈlɪsn] *v*
little (less, least) [lɪtl] *a*
local [ˈləʊkl] *a*
locate [ləˈkeɪt] *v*
loci (*pl locus*) [ˈləʊsaɪ] locus (*n, pl*
loci) [ˈləʊkəs]
long-distance call [ˌlɒŋˈdɪstəns
ˈkɔːl]

көл
пейзаж, ландшафт
соңғы
жабу, салу
басшы, басқарушы
жапырақ
ұмыту, қалдыру
тастап кету, қалдыру

сол жақ
бос уақыт
лимонад
қарызға беру
хат
тамақ дайындауды ұнату
тыңдау
кішкентай
жергілікті
орналасу

орналасқан жер

халықаралық қоңырау

long-legged [jD^'legid] <i>a</i>	ұзын аяқты
look [luk] <i>v</i>	қарау
look like [Juk 'laik]	ұқсас болу
look through [luk 'θru:] <i>v</i>	қарастыру
love story ['lAV ^sto:ri]	махаббат дастаны
luggage ['Ugid3j] <i>n</i>	багаж
lunch ['lAntJ] <i>n</i>	ленч, екінші таңғы ас

М

made (<i>past u p. p. om</i> make) [meid]	журнал
magazine [^mxgs'zm] <i>n</i>	негізгі
main [mein] <i>a</i>	басты тамақ
main course [^mein'ko^]	көбі, көпшілігі
majority [ma'd3Driti] <i>n</i>	жасау
make (made) [meik] <i>v</i> make friends	дос болу
[^meik 'frendz]	адам, ер адам
man (<i>n, pl</i> men) [mxn]	көп
many (more, most) [meni] <i>a</i>	карта
map [mxp] <i>n</i>	наурыз
March [ma:tj] <i>n</i>	түсі сәйкес келу, үйлесу
match [mxtj] <i>v</i>	мәнісі болу
matter ['mxta] <i>v</i>	мамыр
May [mei] <i>n</i>	мені, маған
me (I таб. с.) [mi:] <i>pron</i>	екінші (тамақ)
meat course [^mit 'ko:s]	дәрі; медицина
medicine [^medsan] <i>n</i>	орта ғасырлық
medieval [^medi'kval] <i>a</i>	кездесу
meet (met) [mi:t] <i>v</i>	мүше
member ['membə] <i>n</i>	еске салу
men (<i>pl om</i> man) [men]	хабарлама
mention ['menjbn] <i>v</i>	
message ['mesid3] <i>n</i>	ірі қала
met (<i>past u p. p. om</i> met) [met]	
metropolis [mi'tmpslis] <i>n</i>	ортасы
mice (<i>pl om</i> mouse) [mais]	жұмсақ, орташа
middle [midl] <i>n</i>	сүт
mild [maild] <i>a</i>	менің, менікі
milk [milk] <i>n</i>	минералды
mine [main] <i>pron</i>	әзілдесу
mineral ['minaral] <i>a</i>	монарх
mock [mDk] <i>v</i>	монархия
monarch ['mDnak] <i>n</i>	ақша
monarchy ['mpnaki] <i>n</i>	бақылау
money ['mAni] <i>n</i>	ай
monitor ['mDrnts] <i>v</i>	
month [mAn0] <i>n</i>	
more (<i>compar. om</i> much, many)	
[mo:]	

morning [mo:niN] *n*
 most (*superl. om* much, many) [msust]
 mother ['mASs] *n*
 mother-in-law ['mASsr in Jo:] *n*
 mouse (*n, pl* mice) [maus]
 much (*more, most*) [mAtJ] *a*
 multiply ['mAltiplai] *v*
 musical ['mju:ziksl] *n*
 mutual ['mju:tJral] *a*
 my [mai] *pron*
 myself [mai'self] *pron*

таң, таңертең

ана, шеше
 ене
 тышқан
 көп
 көбейту
 мюзикл
 өзара
 менің
 өзім

N

name [neim] *n*
 napkin ['nɒpkɪn] *n*
 narrow ['nɒrsu] *a*
 native ['neɪtɪv] *a*
 natural ['nætʃrəl] *a*
 nearby ['nɪsbai] *adv*
 neglect [ni'glekt] *v*
 nephew ['nefju:] *n*
 nervous ['nɜ:vss] *a*
 never ['nevz] *adv*
 new [nju:] *a*
 newspaper ['nju^peɪps] *n*
 next [nekst] *a*
 nickel ['niksl] *n*
 niece [ni:s] *n*
 night [nait] *n*
 nine [nain] *num*
 nineteen [^nain'tm] *num*
 nineteenth [^nain'tmT] *num*
 ninetieth ['naintisT] *num*
 ninety ['nainti] *num*
 ninth [nainT] *num*
 no [nsu] *part*
 nobody ['nɒbɒdi] *pron*
 non-negotiable [nDn
 rn'gsuJisbsl] *a*
 north [no:T] *n*
 northern ['no:Ssn] *a*
 nose [nsuz] *n*
 notes [nsuts] *n, pl*

ат, есім
 майлық
 тар, жіңішке
 жергілікті
 табиғи
 жақын маңда
 сақтану
 іні
 ашушан, толқытатын
 ешқашан
 жаңа
 газет
 келесі
 никель
 қарындас
 түн
 тоғыз
 он тоғыз
 он тоғызыншы
 тоқсаныншы
 тоқсан
 тоғызыншы
 жоқ; ешқандай
 ешкім
 жарамсыз, жіберуге жарамайтын

солтүстік
 солтүстік
 мұрын
 жазбалар, ескертпелер

nothing ['nʌθɪŋ] *pron*
 November [nuˈvembɜː] *n*
 now [naʊ] *adv*
 nowhere ['nuweɪ] *adv*
 nurse [nɜːs] *n*
 nursery school ['nɜːsri ˈskuːl]

ештеңе
 қараша
 қазір
 ешқайда
 мейірбике, бала бағушы
 балабақша

О

o'clock [s'ktɒk] *adv*
 objective [sb'dsektɪv] *n*
 obligation [ɒbli'geɪʃn] *n*
 oblige [ə'blaɪʒ] *v* obtain
 [sb'teɪn] *v*
 occasionally [ˌɒkeɪʃənəli] *adv*
 ocean ['seɪʃn] *n*
 October [ɒk'tsʊbɜː] *n*
 odd [ɒd] *a*
 often ['ɒfsn] *adv*
 oil [ɔɪl] *n*
 old [əʊld] *a*
 on [ɒn] *prep*
 on friendly terms [sn 'frendli
 'tɜːmz]
 one [wʌn] *num*
 opposition [ɒpsə'ziʃn] *n*
 our [aʊə] *pron*
 ours [aʊəz] *pron*
 ourselves [aʊə'selvz] *pron*
 overflow ['əʊvəfləʊ] *n*
 own [əʊn] *a*
 ox (n, *pl* oxen) [ɒks]
 oxen (*pl* ox) ['ɒksn]

сағат
 мақсат, міндет
 міндеттеме, келісім
 міндеттеу
 алу, сатып алу
 мезгіл-мезгіл
 мұхит
 қазан
 тақ
 жиі
 мұнай
 ескі
 -да, -де, -та, -те
 достық байланыста (болу)
 бір
 оппозиция
 біздің
 біздікі
 өзіміздің
 артық
 меншікті
 бұқа

Р

package ['pækiɪdʒ] *n*
 paint [peɪnt] *v*
 parcel ['pɑːsəl] *n*
 park [pɑːk] *n*
 parliament ['pɑːləsmənt] *n*
 participate [pɑː'tɪsɪpeɪt] *v*
 pass [pɑːs] *v*
 patient ['peɪjənt] *n*
 peach [piːtʃ] *n*

сәлемдеме
 бояу
 пакет, пошта жөнелтімі
 саябақ
 парламент
 қатысу
 өту, тапсыру (*емтихан*)
 пациент
 шабдалы

pear [pes] *n*
 peel [pi:l] *v*
 pepper box ['peps bdkɪs]
 period ['piəriəd] *n*
 permanent ['pɜ:mənənt] *a*
 petroleum [pi'trɒsulɪsm] *n*
 phenomena [*pl om* phenomenon]
 [fi'ndmɪnɪs]
 phenomenon (*n, pl -a*)
 [fi'ndmɪnɪs]
 physically fit [fizikli 'fit]
 pick up ['pɪk 'ʌp] *v*
 picturesque [ˈpɪktɪʃ'resk] *a*
 pin [pɪn] *n*
 place of interest [ˌpleɪs sv 'ɪntrɪst]
 plain [pleɪn] *a*
 plane [pleɪn] *n*
 play [pleɪ] *v*
 playgroup ['pleɪgru:p] *n*
 pledge [pledʒ] *v*
 plum [plʌm] *n*
 point [poɪnt] *n*
 population [ˈpɒpjʊ'leɪʃn] *n*
 pork [pɔ:k] *n* post [psʊst] *n*
 post [psʊst] *v*
 postgraduate [ˈpsʊst'grædʒmeɪt] *n*
 postgraduate course
 [ˈpsʊst'grædʒmeɪt
 ˈkɔ:s]
 potato [ps'teɪtsu] *n*
 poverty ['pɒvəti] *n*
 power ['paʊə] *n*
 prescribe [pri'skraɪb] *v*
 preserve [pri'zɜ:v] *v*
 prevent [pri'vent] *v*
 previously ['pri:vɪsli] *adv*
 primary ['praɪməri] *a*
 primary school ['praɪməri ˈsku:l]
 private ['praɪvət] *a*
 progress ['prɒsgrɛs] *n*
 prominence ['pmɪnəns] *n*

алмұрт
 қабығын аршу, тазалау
 бұрыш салғыш
 сабақ
 тұрақты
 бензин, мұнай
 құбылыс, феномен

 жақсы дене қалпында
 тұтқаны көтеру
 көркем
 кегль
 көрікті жерлер
 көрікті емес, қарапайым
 ұшақ
 ойнау
 2-5 жастағы балаларға арналған
 ойын тобы
 салтанатты серт беру;
 қуәландыру
 өрік
 ұпай; нүкте
 халық
 шошқа еті
 пошта
 жіберу
 бітіруші; аспирант
 аспирантура

 картоп
 кедейлік
 күш; держава
 жазып беру (*дәрі*)
 сақтау
 алдын алу, кедергі болу
 ертерек, бұрын
 бастапқы
 бастауыш мектеп
 жекеменшік
 табыс, прогресс
 танымалдылық

prominent ['prnmmsnt] *a*
 promote [pra'maut] *v*
 prosperity [pro'speriti] *n*
 prosperous ['prospsrss] *a*
 provide [pra'vaid] *v*
 public pay phone [pAblik pei faun]
 publish ['pAbliJ] *v*
 punishment ['pAniJmant] *n*
 pursue [pa'sju:] *v*
 put on (clothes) [put Dn] *v*

көрнекті
 көмектесу, ілгерілету, көтермелеу
 өсіп-өркендеу,
 табыс
 табыскер
 қамтамасыз ету
 ақылы телефон-автомат
 жариялау
 жаза
 айналысу (*музыкамен, көркем суретпен және т.б.*)
 киіну

Q

quality ['kwDliti] *n*
 quick [kwik] *a*

сапа
 жылдам

R

radii (*pl om radius*) ['reidiai]
 radius (*n, pl radii, radiuses*) [reidias]
 railway ['reilwei] *n*
 rapid ['rxpid] *a*
 rate [reit] *n*
 ratification [/xtifi'keiJsn] *n*
 ratify ['rxtifai] *v*
 read (*past және p. p. read*) [red]
 read (read) [ri:d] *v*
 reception [ri'sepJan] *n*
 recipe ['resipi] *n*
 reconstruction [/uksn'strAkJsn] *n*
 recover [ri'kAva] *v*
 reduce [ri'dju:s] *v*
 refer [ri'f3:] *v*
 regard [ri'ga:d] *v*
 register ['red3ista] *n*
 [regjula] *a*
 regularly ['regjulali] *adv*
 relation [ri'leiJan] *n*
 reliable [ri'laiaabal] *a*
 remarkable [n'ta:kəbəl] *a*

радиус
 теміржол
 жылдам
 ақы, тариф, деңгей
 бекіту;
 ратификациялау
 бекіту,
 ратификациялау
 оқу
 қабылдау
 рецепт
 қалпына келтіру, қайта құру
 сауығу
 қысқарту
 қатысы болу, сүйену
 қарастыру, қатысы болу
 келушілерді тіркеу журналы
 дұрыс
 жүйелі
 қатынас
 сенімді
 керемет; әйгілі

remember [ri'membs] *v*
 repairs [ri'pesz] *n*
 represent [/epri'zent] *v*
 representative [/epri'zentstiv] *n*
 republic [ri'pAblik] *n*
 research [ri's3:tj] *n*
 resemble [ri'zembsl] *v*
 resident ['rezidsnt] *n*
 resort [ri'zo:t] *n*
 resource [ri'so:s] *n*
 responsibility [ri'spDnss'bihti] *n*
 responsible [ri'spDnssbsl] *a*
 restaurant ['restsrnt] *n*
 resume ['rezju:mei] *n*

rice [rais] *n*
 right [rait] *a*
 river ['rivs] *n*
 romantic [rsu'mxntik] *a*
 room [ru(:)m] *n*
 route [ru:t] *n*
 rule [ru:l] *n*
 ruler ['ru:ls] *n*
 runway ['rAnwei] *n*

said (*past және p. p. say*) [sed]
 saltcellar ['so^sels] *n*
 save [seiv] *v*
 saw (*past om see*) [so:]
 say (said) [sei] *v*
 scholarship ['skdlsjip] *n*
 science fiction [^saisns 'fikjbn]
 score [sko:] *n*
 seat [si:t] *n*
 second ['seksnd] *num*
 secondary ['seksndsri] *a*
 security [si'kjrariti] *n*
 see (saw, seen) [si:] *v*
 seen (*p. p. om see*) [si:n]
 seminar ['semina:] *n*
 senior year ['si:rns jis]
 sensational [sen'seijnsnl] *a*

есте сақтау
 жөндеу
 көрсету, белгілеу
 өкіл
 республика
 ғылыми-зерттеу жұмысы; зерттеу
 біраз жүру, еске салу
 тұрғын
 курорт
 ресурс
 жауапкершілік, міндет
 жауапты
 мейрамхана
 қысқаша автобиография (*лауазымға*
үміткер ұсынатын)
 күріш
 дұрыс, оң
 өзен
 романтикалық
 бөлме, орын
 бағдар
 ереже
 басқарушы
 жол

S

тұз сауыт
 үнемдеу, құтқару
 сөйлеу, айту
 шәкіртақы
 ғылыми фантастика
 шот
 жиналыс орны
 екінші
 орта (*білім*)
 қауіпсіздік
 көру
 семинар
 соңғы курс (*амер.*)
 сенсациялық

separate ['separit] *a*
 September [sep'temba] *n*
 sequel ['si:kwəl] *n*
 serious ['siarias] *a*
 settlement ['setlmant] *n*
 seven ['sevan] *num*
 seventeen [ˈsevan'tm] *num*
 seventeenth [ˈsevan'tmG] *num*
 seventh ['sevanG] *num*
 seventieth ['sevantiG] *num*
 seventy ['sevanti] *num*
 shave [Jeiv] *v*
 she [Ji:] *pron*
 sheep [Ji:p] *n*
 shop assistant ['jDp assistant]
 sick [sik] *a*
 sick leave ['sik li:v]

sister ['sista] *n*
 sister-in-law ['sistar in Jo:] *n*
 sitting room ['sitiN ru(:)m] *six*
 [siks] *num*
 sixteen [ˈsik'stm] *num*
 sixteenth [ˈsik'stmG] *num*
 sixth [siksG] *num*
 sixtieth ['sikstiiG] *num*
 sixty ['siksti] *num*
 size [saiz] *n*
 sketch [sketJ] *n*
 skyscraper ['skai^skreipa] *n*
 slender ['slenda] *a*
 slim [slim] *a*
 slow [slau] *a*
 sneeze [sni:z] *v*
 snub [snAb] *a*
 sociable ['sauJiabal] *a*
 some [sAm] *pron*
 somebody ['sAmbDdi] *pron*
 something ['sAmGiN] *pron*
 sometimes ['sAmtaimz] *adv*
 somewhere ['sAmwea] *pron*
 soon [su:n] *adv*
 sophomore year ['sDfamo: jia]
 sore [so:] *a*
 sour cream ['saua ^kri:m] *south*
 [sauG] *n*
 southern ['sASan] *a*
 space [speis] *n*
 spare [spea] *n*
 speak (spoke, spoken) [spi:k] *v*

жеке, бөлек
 қыркүйек
 жалғасы (*кітаптың не фильмнің*)
 маңызды
 қоныс
 жеті
 он жеті
 он жетінші
 жетінші
 жетпісінші
 жетпіс
 қырыну
 ол
 қой
 сатушы
 науқас
 еңбекке жарамсыздық парағы;
 ауырғанда берілетін демалыс
 әпке
 келін/қайын апай/қайын бике
 қонақ бөлме
 алты
 он алты
 он алтыншы
 алтыншы
 алпысыншы
 алпыс
 өлшем
 үлгі, нобай
 зәулім үй
 сымбатты
 арықша
 баяу
 түшкіру
 пұшық мұрын
 көпшіл
 қандай да бір
 біреу
 бірдене
 кейде
 бір жерде
 жуырда
 екінші курс (*амер.*)
 науқас
 қаймақ
 оңтүстік
 оңтүстік
 кеңістік, аудан
 резерв
 сөйлеу

specific [spi'sifik] *a*
 spell out ['spel 'aut] *v*
 spend (spent) [spend] *v*
 spent (*past және p. p.* spend) [spent]
 spice [spais] *n*
 spicy ['spaisi] *a*
 spoke (*past speak*) [spsuk]
 spoken (*p. p.* speak) ['spsuksn]
 spoon [spu:n] *n*
 spring [sprig] *n*
 stadium ['steidism] *n*
 start [sta:t] *v*
 state [steit] *n*
 stew [stju:] *v*
 still [stil] *a*
 still life [,stil 'laif]
 stock [stDk] *n*
 stock exchange ['stDk iks^tjemds]
 straight [streit] *a*
 strike [straik] *v*

strong [stmrg] *a*
 student ['stju:dsnt] *n*

subject ['sAbGekt] *n*
 subsidiary [ssb'sidisri] *a*
 subtract [ssb'trxkt] *v*
 subway ['sAbwei] *n*
 succeed [ssk'si:d] *v*
 sudden [sAdn] *a*
 summer ['sAms] *n*
 sunbathe ['sAnbeiS] *v*
 supermarket ['sju:ps7ma:kit] *n*

supplement ['sAplimsnt] *n*
 survival [ss'vaivsl] *n*
 sweet [swi:t] *n*
 switch off [,switj 'pf] *v*
 switch on [,switj 'pn] *v*
 symptom ['simptsm] *n*

айрықша
 түсіндіру; нақты түсіндіру
 жұмсау

дәмдеуіш
 дәмдеуіш қосылған, дәмді

қасық
 көктем
 алаң
 бастау
 штат, мемлекет
 өшіру
 қозғалмайтын, тыныш
 натиюрморт
 қор
 қор биржасы
 тура, түзу
 ұрып жығу;
 «жығылған» (*боулингте*)

мықты
 студент, білім алушы
 пән
 көмекші, қосымша
 шегеру
 метро
 үлгеру
 кенеттен
 жаз
 күнге күйеу
 супермаркет,
 өзіне-өзі қызмет көрсету дүкені

қосымша
 аман қалу
 тәтті
 өшіру
 қосу
 симптом

T

take (took, taken) [teik] *v*
 take a shower ['teik s 'jaus]

алу
 душқа түсу

take part in
 take pictures [ˌteɪk ˈpɪktʃɪz]
 take trouble [ˌteɪk ˈtrʌbl]
 taken (p. p. take) [teɪkən]
 target [ˈtɑːɡɪt] *n*
 teeth (pl. tooth) [tiːθ]
 telephone number [ˈtelɪfənz
 ˈnʌmbə]
 tell (told) [tel] *v*
 temperature [ˈtemprətʃə] *n*
 ten [ten] *num*
 tendency [ˈtendnsi] *n*
 tent [tent] *n*
 tenth [tenθ] *num*
 term [tɜːm] *n*
 term of studying [ˈtɜːm sv ˈstʌdiɪŋ]
 terrific [tsˈrɪfɪk] *a*
 territory [ˈterɪtri] *n*
 textbook [ˈtekstbʊk] *n*
 that [Sæt] *pron*
 theatre-lover [ˈtɪstə ˈlʌvə] *n*
 their [Seɪ] *pron*
 theirs [Seɪz] *pron*
 them (they таб. с.) [sem] *pron*
 themselves [semˈselvz] *pron*
 these [Siːz] *pron*
 they [Seɪ] *pron*
 think (thought) [θɪŋk] *v*
 third [θɜːd] *num*
 thirteen [ˈθɜːtiːn] *num*
 thirteenth [ˈθɜːtiːnθ] *num*
 thirtieth [ˈθɜːtiθ] *num*
 thirty [ˈθɜːti] *num*
 this [Sɪs] *pron*
 those [Səʊz] *pron*
 thought (past және p. p. think)
 [θɔːt]
 thousand [ˈθaʊzənd] *num*
 three [θriː] *num*
 throat [θroʊt] *n*
 tile [taɪl] *n*
 till [tɪl] *adv*
 time [taɪm] *n*
 tip [tɪp] *n*
 tiresome [ˈtaɪsəm] *a*
 to [tuː] *prep*
 token [ˈtʊkən] *n*
 told (past және p. p. tell) [tɒld]
 toll [tɒl] *n*
 tomorrow [təˈmɒrroʊ] *adv*

... қатысу
 суретке түсіру
 алаңдау, қамқор болу

мақсат

телефон нөмірі
 сөйлеу, айту
 температура
 он
 үрдіс
 шатыр
 оныншы
 мерзім, кезең,
 семестр, тоқсан
 оқу мерзімі
 таң қаларлық
 аумақ
 оқулық
 сол
 театрқұмар
 олардың
 олардыкі
 оларды
 өздері
 мыналар
 олар
 ойлау
 үшінші
 он үш
 он үшінші
 отызыншы
 отыз
 мына
 аналар

мың
 үш
 тамақ
 кафельдік тақта
 сол кезге дейін
 уақыт
 шайлық
 қажытарлық
 қарай, бағытында
 жетон

жетон
 ертең

took (<i>past om take</i>) [tuk]	
tooth (<i>n, pl teeth</i>) [tu:0]	
top [tDp] <i>n</i>	тіс
tower ['taus] <i>n</i>	шың
track [trɪk] <i>v</i>	мұнара
trade [treid] <i>a</i>	қадағалау
train [trein] <i>n</i>	сауда
training centre [ДҒетш 'sents]	пойыз
transaction [trɪn'zɪksn] <i>n</i>	спорт орталығы
transition [trɪn'zijsn] <i>n</i>	жүргізу (<i>ic</i>)
translate [trɪns'leɪt] <i>v</i>	ауысу
travel ['trɪvsl] <i>v</i>	аудару
treaty ['tri:ti] <i>n</i>	саяхаттау
tribute ['tribju:t] <i>n</i>	келісім, шарт
trip [trip] <i>n</i>	құрмет, ізет
	шағын саяхат, сарап,
	экскурсия
tropical ['trɒpɪksl] <i>a</i>	тропикалық
true [tru:] <i>a t</i>	дұрыс
ry [rai] <i>n</i>	талпыныс
twelfth [twelfθ] <i>num t</i>	он екінші
twelve [twelv] <i>num</i>	он екі
twentieth ['twentiθ] <i>num</i>	жиырымасыншы
twenty ['twenti] <i>num</i>	жиырма
two [tu:] <i>num</i>	екі

U

unanimously [ju'nɪmɪnəsli] <i>adv</i>	бірауыздан
uncle [Чркэ1] <i>n</i>	аға
uncomfortable [An'kɒmfɪtsəbl] <i>a</i>	қолайсыз
undergo (underwent, undergone) [^Ands'gsu] <i>v</i>	бастан кешіру, ұшырау
undergone (<i>p. p. undergo</i>) [^Ands'gDn]	
understand (understood) [^Ands'stɜnd] <i>v</i>	түсіну
understood (<i>past және p. p. understand</i>) [^Ands'stʌd]	
undertake (undertook, undertaken) [^Ands'teɪk] <i>v</i>	қабылдау
undertaken (<i>p. p. undertake</i>) [^Ands'teɪksn]	
undertook (<i>past undertake</i>) [^Ands'tʌk]	
underwent (<i>past undergo</i>) [^Ands'went]	
unemployment [^Anm'plɔɪmɪnt]	жұмыссыздық
<i>n</i> uniform ['ju:nɪfo:m] <i>n</i>	форма

union ['ju:nɪsn] *n*
 unique ['ju:'ni:k] *a*
 unshakeable [An'Jeiksbsl] *a*
 unsurpassed [Anss'pa:st] *a*
 until [An'tɪl] *prep*
 unwell [An'wel] *a*
 upbringing [ЧрЬгщщ] *n*
 upstairs [>p'stesz] *adv*

urgency ['3:d33nsɪ] *n*

usual ['ju:3usl] *a*
 usually ['ju:3U3li] *adv*

одак
 бірегей
 берік
 озық
 әзірге
 дені сау емес
 тәрбие
 сатымен жоғары қарай;
 жоғарғы қабатта
 жеделдік;
 шұғыл қажеттілік
 әдеттегі
 әдетте

V

vast [va:st] *a*
 veal [vi:l] *v*
 vegetable ['ved3itsbsl] *n*
 vehicle ['vi:iksl] *n*
 venture ['ventʃs] *n*
 view [vju:] *n*
 viewer ['vju:s] *n*
 violate ['vaisleit] *v*
 vision ['vi33n] *n*
 visionary [Ч^әпәп] *a*
 visit museums [^vizit mju:'zismz]
 vocational [vsu'keijsnsl] *a*
 vote [vsut] *n*
 vote [vsut] *v*
 voucher ['vautʃs] *n*

көлемді
 сиыр еті
 көкөніс
 жер үсті
 көлік құралы
 кәсіпорын
 түр
 көрермен, бақылаушы
 бұзу
 пайым, түсінік
 шынайы емес, қиялдағы
 мұражайға бару
 кәсіби дауыс
 дауыс беру
 жолдама

W

wallpaper ['wo^peips] *n*
 want [wDnt] *v*
 wardrobe ['wo:drsub] *n*
 warfare ['wo:fes] *n*
 was (*be* өтк. ш. 1 және 3-ж.,
ж.т.) [wDZ]
 wash [wDJ] *v*
 watch [wDtJ] *v*
 watch TV [wDtJ фк 'vi:]
 water ['wo:ts] *n*
 watercolour ['wo^s^kAIs] *n*
 we [wi:] *pron*
 weak [wi:k] *a*

тұсқағаз
 қалау
 көйлек-көншек шкафы
 жауынгерлік іс
 жуу
 қарау, байқау
 теледидар көру
 су
 акварель
 біз
 әлсіз

wealth [welθ] <i>n</i>	байлық
well [wel] <i>adv</i>	жақсы
well-to-do [ˌwelts'du:] <i>a</i>	ауқатты
went (<i>past om go</i>) [went]	
were (<i>be өтк. ш. 1,2,3-ж., к.т.</i>) [wɜ:]	
west [west] <i>n</i>	батыс
western [ˈwestsn] <i>a</i>	батыс
which [witʃ] <i>pron</i>	қай
whitewash [ˈwaitwɔʃ] <i>v</i>	ағарту
who [hu:] <i>pron</i>	кім
whom [hu:m] <i>pron</i>	кімді
whose [hu:z] <i>pron</i>	кімнің
wildlife [ˈwaɪldlaɪf] <i>n</i>	тірі
winner [ˈwɪnz] <i>n</i>	табиғат
winter [ˈwɪnts] <i>n</i>	жеңімпаз
woman (<i>n, pl women</i>) [ˈwʊmzn]	қыс
women (<i>pl woman</i>) [ˈwɪmɪn]	әйел
working [ˈwɜ:kɪŋ] <i>a</i>	
workshop [ˈwɜ:kʃɒp] <i>n</i>	жұмыс (<i>күні</i>)
worse (<i>compar. bad</i>) [wɜ:s]	шеберхана
worst (<i>superl. bad</i>) [wɜ:st]	
write (wrote, written) [raɪt] <i>v</i>	жазу
written (<i>p. p.</i> write) [rɪtɪn]	
wrong [rɒŋ] <i>a</i>	қате
wrote (<i>past write</i>) [rəʊt]	

Ү

yesterday [ˈjestɜdi] <i>adv</i>	кеше
yet [jet] <i>adv</i> yogurt [ˈjɒɡɜst] <i>n</i>	әлі (жоқ)
you [ju:] <i>pron</i>	йогурт
young [jʌŋ] <i>a</i>	сен, сіз
your [jɔ:] <i>pron</i>	жас
	сенің, сіздің, сендердің,
yours [jɔ:z] <i>pron</i>	сіздердің
yourself [jɜːself] <i>pron</i>	сенікі, сіздікі
yourselves [jɜːselvz] <i>pron</i>	өзің
	өздерің

МАЗМҰНЫ

Алғысөз	3
Ағылшын алфавиті	6

I. КІРІСПЕ-КОРРЕКТИВТІ ФОНЕТИКАЛЫҚ КУРС

Кіріспе	7
Сөйлеу мүшелері	7
Фонетикалық транскрипция.....	8
Халықаралық фонетикалық транскрипция белгілері.....	8
Ағылшын тіліндегі дыбыстаудың негізгі ерекшеліктері	9
Дауысты дыбыстар	9
Дауыссыз дыбыстар.....	9
Сөз екпіні.....	10
Фразалық екпін.....	10
Дауысты дыбыстардың қысқандануы	10
Интонация	10
Ағылшынша сөйлемнің негізгі интонациялық сұлбалары	11
Сұрақтар интонациясы	11

1-САБАҚ. Алдыңғы қатар дауыстылары. Дауыссыздар	14
Алдыңғы қатар дауыстылары	14
Дауыссыздар	14
Шуыл жабысыңқы дауыссыздар	15
Шуыл ызың дауыссыздар.....	15
Сонанттар	16
Мұрын жолды дауыссыздар	16
Ызың дауыссыздар.....	16
<i>Жаттығулар</i>	17
<i>Text: The Whites</i>	18
<i>Үй тапсырмасы</i>	20

2-САБАҚ. Артқы қатар дауыстылары. Кейбір әріп тіркестерінің айтылу ерекшеліктері	21
Артқы қатар дауыстылары	21
Артқы ілгері қатар дауыстылары	21
Кейбір әріп тіркестерінің айтылу ерекшеліктері	22
<i>Жаттығулар</i>	23
<i>Text: The Whites (жалғасы)</i>	25
<i>Үй тапсырмасы</i>	27

3-САБАҚ. Дифтонгтар. Үш дауысты дыбыстың тіркесі	28
Дифтонгтар.....	28
Үш дауысты дыбыстың тіркесі.....	29
<i>Жаттығулар</i>	29
<i>Text 1: Grandmother's Week</i>	33
Vocabulary (Мәтінге берілген сөздер)	34
<i>Text 2: Good Traditions Year by Year</i>	34
Vocabulary	35
<i>Үй тапсырмасы (Home Task)</i>	35

4-САБАҚ. Дауыссыздар. Әртүрлі буын типтеріндегі дауыстылар	36
Дауыссыз әріптердің оқылу ережелері.....	36
1. Екі оқылу нұсқасы бар дауыссыз әріптер	36
2. Дауыссыз әріп тіркестерінің оқылуы	37
3. Екі оқылу нұсқасы бар дауыссыз әріптердің тіркестері.....	37
4. Үш оқылу нұсқасы бар <i>ch</i> тіркесі	38
Әртүрлі буын типтерінде дауыстылардың оқылу ережелері	38
Төрт буын типіне сәйкес дауысты әріптердің оқылу нұсқалары.....	38
<i>Жаттығулар</i>	39

5. Екпін түсірілген дауысты әріп тіркестерінің оқылуы.....	40
6. r әрпімен дауысты әріптер тіркестерінің оқылуы	41
Topic: Visiting Card (Визит карточкасы).....	42
Білім және тәрбие мекемелерінің атаулары	44
Визит карточкасының үлгісі.....	45
Жеке куәліктің үлгісі.....	45
Home Task.....	46

5-сабақ. Дауысты әріптердің дауыссыздармен тіркестері.

Екпінсіз буындардағы дауысты әріптер.....	48
Дауысты әріптердің дауыссыздармен тіркесуі	48
Екпінсіз буындардағы дауысты әріптердің оқылуы	49
Дауыстылардың қысқандануы.....	49
Көмекші сөздердің, есімдіктер мен көмекші етістердің қысқарған және толық тұлғалары.....	50
Topic: Etiquette.....	52
Алғыс айту	52
Кешірім сұрау	53
Назар аударту.....	53
Істің мән-жайы туралы сұрақтар	53
Қонақ қабылдау	53
Home Task.....	54

I ТЕСТ 55

II. ПРАКТИКАЛЫҚ ГРАММАТИКА НЕГІЗДЕРІ

6-САБАҚ. Зат есім. Сын есім. Етістік. Етістік тұлғаларының жүйесі.

Хабарлы сөйлем.....	60
Зат есім	60
1. Артикльдің қолданылуы	60
2. Зат есімнің көпше түрінің жасалауы	64
Көпше түрі жалпы ережеге бағынбай жасалатын зат есімдер	65
3. Зат есімнің тәуелдік септігі	66
Сын есім	67
Салыстырмалы шырайлардың жасалауы	67
Етістік.....	68
Негізгі етістік тұлғалары	68
Осы шақта етістіктердің жіктелуі	70
Етістік шақтарының жүйесі.....	71
Text: My Working Day	75
Active Words and Word Combinations.....	76
Exercises	77
The Plural Form of the Nouns	77
The Possessive Case	77
Degrees of Comparison of Adjectives	78
The Verb.....	79

7-САБАҚ. Есімдік. Үстеу. Предлог

Есімдік	83
Сілтеу есімдігі	84
Сұраулы-болымсыз есімдік	84
Белгісіздік есімдігі.....	85
Үстеу	85
Үстеудің салыстырмалы шырайлары	86
Үстеудің сөйлемдегі орны	86
Предлог.....	87
Text: Speaking About Friends	89
Active Words and Word Combinations.....	90
Exercises	91
Pronouns.....	91
Adverbs	92
Prepositions	93
Vocabulary	93

8-САБАҚ. Сұрақтардың типтері. Болымсыз сөйлемдер	94
Сұрақтардың типтері	94
Жалпы сұрақтар	94
Арнайы сұрақтар	95
Бастауышқа қойылатын сұрақтар	95
Балама сұрақтар	96
Талғаулы сұрақтар	96
Болымсыз сөйлемдер	96
Text: Choosing a Present. Hobbies	99
Active Words and Word Combinations	100
Exercises	100
Questions	100
(a) General Questions	100
(b) Alternative Questions	101
(c) Special Questions	101
(d) Questions to the Subject	101
(e) Tag questions	101
Negative Sentences	103
Vocabulary	103
9-САБАҚ. Сан есім. Есімше. Герундий	105
Сан есім	105
Сан есімнің қолданылуының кейбір ерекшеліктері	107
Бөлшек сандар (дара және ондық)	107
Есімше	108
Герундий	109
Герундийдің және оның тұлғаларының жасалауы	110
Text: Getting Ready for a Party. Cooking. Shopping	111
In the Supermarket	112
Shopping in the USA	113
Sales Tax	113
Active Words and Word Combinations	114
Exercises	114
Numerals	114
Participle I, Participle II	116
The Forms of Participle I	116
Gerund	117
The Forms of the Gerund	117
Vocabulary	118
10-САБАҚ. Белгісіз жақты және жақсыз сөйлемдер. There is оралымы	120
Белгісіз жақты сөйлемдер	120
Жақсыз сөйлемдер	120
There is оралымы және оның тұлғалары	121
Texts: At Table	122
Restaurants in the USA	123
Eating Habits in the USA	124
Active Words and Word Combinations	124
Exercises	125
Indefinite Personal Sentences	125
Impersonal Sentences	125
Vocabulary	126
11-САБАҚ. Ырықсыз етіс	128
Ырықсыз етіс	128
Ырықсыз етістері етістік тұлғалары	128
Texts: My House Is My Fortress	132
Houses in the USA	133
Active Words and Word Combinations	134

<i>Exercises</i>	134
The Passive Voice	134
Vocabulary	136
12-САБАҚ. Шартты сөйлемдер	138
Шартты сөйлемдер	138
Text: Travelling. Transport.....	140
On Travelling.....	141
Active Words and Word Combinations.....	142
<i>Exercises</i>	142
Conditional Clauses.....	142
Vocabulary	145
13-САБАҚ. Бұйрық рай. Шартты рай	147
Бұйрық рай.....	147
Шартты рай	148
Шартты райдың жасалуы	148
Шартты райдың қолданылуы	149
Text: A Visit to a Doctor	151
Active Words and Word Combinations.....	152
<i>Exercises</i>	152
The Imperative Mood	153
Vocabulary	154
14-САБАҚ. Шақтардың қысуы. Төлеу сөз.	157
Шақтардың қысуы	157
Төлеу сөз	158
Хабарлама.....	158
Сұрақ.....	158
Өтініш немесе бұйрық	159
Text: A Telephone Conversation.....	160
How to Use the Telephone in the USA	161
Calls to the Commonwealth of Independent States	161
Rates for Long-distance and Toll Calls	161
Toll-free Calls	161
Using a Coin-operated Telephone	161
Local Telephone Calls.....	162
Long-distance Telephone Calls	162
Short-distance Telephone Calls	162
Collect Telephone Calls	162
Active Words and Word Combinations.....	162
<i>Exercises</i>	163
Sequence of Tenses	163
Reported Speech	164
Vocabulary	165
15-САБАҚ. Күрделі толықтауыш. Инфинитивті және есімшелі құрылымдар	167
Күрделі толықтауыш	167
Есімшелі құрылымдар	168
Тәуелсіз есімшелі оралым	169
Texts: Sending a Letter.....	170
The Internet	171
Active Words and Word Combinations.....	171
<i>Exercises</i>	171
Complex Object with the Infinitive	172
Complex Object with the Participle	172
Absolute Constructions with Participles	173
Vocabulary	176
16-САБАҚ. Құрмалас сөйлем	176
Салалас құрмалас сөйлем	176
Сабақтас құрмалас сөйлем	176
Бағыныңқы сөйлемдердің негізгі типтері	176

Text: Sports	179
Going in for Sports in the USA	181
Active Words and Word Combinations.....	181
Exercises	182
Composite Sentences	182
Vocabulary	183

17-САБАҚ. Модальды етістіктер. Модальды мәнде қызмет

атқара алатын етістіктер.....	189
Модальды етістіктер	185
Модальды етістіктердің мәні және қолданылуы.....	186
Can	186
May.....	186
Must.....	187
Ought (to)	187
Need	188
Модальды мәнде қызмет атқара алатын етістіктер	189
Shall.....	189
Will.....	189
Should.....	189
Would	190
To be.....	190
To have	191
Кейбір модальды етістіктердің жетпей тұрған тұлғаларын алмастыру	191
Text: At My College	192
Active Words and Word Combinations.....	193
Exercises	194
Modal Verbs	194
Vocabulary	196
A Day at School.....	196
TEST II.....	198

III. ЕЛТАНУ. МӘДЕНИЕТ

LESSON 18. Topic: Countries	201
Text 1: Russia.....	201
Exercises	202
Text 2: The United Kingdom of Great Britainand Northern Ireland	203
Exercises	205
Text 3: The United States of America.....	206
Exercises	207
Text 4: Canada, Australia, New Zealand	209
Exercises	210
Active Words and Word Combinations.....	211
LESSON 19. Topic: Cities.....	213
Text 1: Moscow.....	213
Exercises	214
Text 2: London	215
Exercises	216
Text 3: Washington, DC.....	217
Exercises	218
Text 4: New York.....	219
Exercises	220
Active Words and Word Combinations.....	221
LESSON 20. Topic: Art.....	223
Text 1: Andrew Lloyd Webber	223
Exercises	224
Text 2: Joseph Mallord William Turner (1775 — 1851)	224
Exercises	225
Text 3: Alan Alexander Milne (1882 — 1956).....	226
Lines Written by a Bear of Very Little Brain.....	227

<i>Exercises</i>	227
<i>Text 4: Lewis Carroll (1832-1898)</i>	227
<i>The Jabberwocky</i>	228
<i>Exercises</i>	229
Active Words and Word Combinations.....	229
LESSON 21. Topic: Man and Society	231
<i>Text 1: British Mass Media</i>	231
Newspapers	231
Radio and Television	231
<i>Exercises</i>	232
<i>Text 2: The United Nations Organization</i>	233
Human Rights	234
<i>Exercises</i>	234
Active Words and Word Combinations.....	235
TEST III	237

IV. МАМАННЫҢ КӘСІПТІК ҚЫЗМЕТІ

LESSON 22. Topic: Education	241
<i>Text 1: Education in Russia</i>	241
<i>Exercises</i>	242
<i>Text 2: Schools in the United Kingdom</i>	243
<i>Exercises</i>	244
<i>Text 3: Education in the United States</i>	246
<i>Exercises</i>	247
LESSON 23. Topic: My Future Activities	248
<i>Text 1: Teacher's Profession</i>	248
<i>Exercises</i>	249
<i>Text 2: Reform in the System of Secondary Education in Russia</i>	250
<i>Exercises</i>	251
LESSON 24. Topic: The Rights of the Child	252
<i>Text: The Convention on the Rights of the Child</i>	252
<i>Exercises</i>	253
Active Words and Word Combinations.....	258
ADDITIONAL TEXTS FOR READING AND DISCUSSING	260
(1) The Whipping Boy	260
(2) Tom Sawyer at School	261
(3) Arriving at Lowood Institution.....	262

V. ІСКЕРЛІК АҒЫЛШЫН ТІЛІ

LESSON 25. Topic 1: Preparation for Studies Abroad.	
Topic 2: Correspondence with the Chosen University	266
Preparation for Studies Abroad.....	266
Құжаттар мен хаттарды құрастыру және ресімдеу үлгілері	267
Personal Statement.....	267
<i>Exercises</i>	268
Correspondence with the Chosen University	268
Request for Application Materials (Письмо-запрос).....	269
<i>Exercises</i>	270
Covering Letter (Сопроводительное письмо).....	270
<i>Exercises</i>	270
Acceptance and Refusal (Ұсынысты қабылдау және одан бас тарту).....	271
<i>Exercises</i>	272
LESSON 26. Topic 1: Searching for a Job Abroad.	
Topic 2: Drawing up and Filling in Documents	273
Searching for a Job Abroad.....	273
(1)	273

<i>Exercises</i>	273
(2)	274
<i>Exercises</i>	274
(3)	274
<i>Exercises</i>	275
Drawing up and Filling in Documents	275
(1)	275
<i>Exercises</i>	276
(2)	276
<i>Exercises</i>	276
(3)	277
<i>Exercises</i>	277

LESSON 27. Topics: Business Trip Abroad. At the Airport. At the Railway

Station. At the Hotel. Currency Exchange	279
Business Trip Abroad	279
<i>Exercises</i>	279
At the Airport	280
At the Railway Station	281
At the Hotel	281
Currency Exchange	283

LESSON 28. Topics: Formal and Informal Correspondence. Invitations. Wishes.

Business Talks. Formal and Informal Correspondence	285
<i>Exercises</i>	285
Letters of Invitation and Replies	285
Formal Letter of Invitation	285
Acceptance	285
Refusal	285
Informal Invitations for Dinners	286
Acceptance	286
Refusal	286
Congratulations	286
Reply to the Letter	287
Address	287
Wishes and Replies	288
Business Talks	290
Gratitude	291

ҚОСЫМШАЛАР

1-қосымша.	Негізгі бұрыс етістіктердің тізімі	293
2-қосымша.	Сөзжасам бойынша қысқаша анықтамалық	295
	Сөз өзгеруінсіз жаңа сөздің жасалуы	295
	Екпінді ауыстыру	295
	Дыбыстардың алмасуы	296
	Аффиксация	296
	Ең көп қолданылатын суффикстар мен префикстар	296
3-қосымша.	Грамматикалық терминдер мен жаттығу тапсырмаларының аудармасы	297
4-қосымша.	Кейбір географиялық атаулар мен жалқы есімдердің тізімі	299
5-қосымша.	Ұлттық әнұрандар мен патриоттық әндер	301
	The Anthem of Great Britain	301
	God Save the Queen	301
	Rule, Britannia	302
	The Anthem of the USA	303
	The Star-Spangled Banner	303
	The Anthem of Australia	304
	Waltzing Matilda	304
VOCABULARY		305